

Kari Palonen

**POLITIIKAN PELITYYLEJÄ:
PARLAMENTTI, YLIOPISTO JA EUROOPPA**

Analyysejä, arvioita, ajatuskokeita

Kari Palonen

**POLITIIKAN PELITYYLEJÄ:
parlamentti, yliopisto ja Eurooppa**

Analyysejä, arvioita, ajatuskokeita

YFI julkaisuja – YFI Publications

Kannen kuva: DALL-E2

YFI julkaisuja – YFI Publications 18

CC BY 4.0

2023 Jyväskylän yliopisto

ISBN 978-951-39-9855-4

ISSN 2342-3366

Sisältö

Lukijalle ... 6

Politiikka

Kaksi politiikan käsitettä ... 14

Max Weber (1864–2014) ... 42

Kun kaikki on politiikkaa, miten sitä voi tutkia. Poliitikkapuhe
(Länsi-)Saksan Liittopäivien täysistuntodebateissa ... 59

Parlamentti

Parlamentaarinen menettely “objektiivisuuden” mallina. Weber tie-
teestä politiikan muotona ... 81

Parlamentin valta ja vapaus ... 87

Mielipidedemokratiasta menettelytapademokratiaan ... 96

Parlamentarismien pelivarat Euroopan unionissa ... 109

”Parlamentarismi poliittisena aikapelinä” 25 vuotta myöhemmin.
Parlamentin ajasta parlamentaariseen aikaan ... 136

Yliopisto

Yliopiston “parlamentarisoinnin” mahdollisuuksista ... 154

Politiikka-allergiasta yliopistoissa ... 177

Aika ja kieli politiikan tutkimuksen kohteena. – Aspekteja
Ilmari Susiluodon tutkimusagendasta ... 182

Kari Palonen & Niilo Kauppi, Max Weber
suomalaisessa valtio-opissa ... 198

Professorit poliitikkoina – Pelikentät ja retoriikan lajit ... 216

Eurooppa

Euroopan unioni politisoivana mahtina ... 252

Pääministeri Juncker – eli politologista nimipolitiikkaa ... 267

Kleistheneläinen vaalipiiri uudistus Euroopan parlamentin vaaleihin.
Ajatuskoe parlamentaarisen edustuksen retoriikasta ... 270

Jalkapallo, Eurooppa, parlamentarismi.
Aspekteja Daniel Cohn-Benditin poliittisesta ajattelusta ... 288

Max Weber ja Euroopan unioni ... 312

Junamatkustajan vapaus ... 330

Kari Palonen, Julkaisuja (vuodesta 2013 alkaen) ... 339

Hakemisto ... 349

Tekstien alkuperäiset julkaisupaikat ... 359

LUKIJALLE

Yliopistomaailma on Suomessakin ”kansainvälistynyt”. Tämä moniulotteinen ilmaus on merkinnyt ennen muuta irrottautumista siitä kansallisesta puhetavasta, jonka sisällä yliopistot ainakin ihmistieteiden aloilla toimivat vielä 1980-luvulla. Itse olen kokenut vahvasti tämän muutoskauden, jolla on ollut oma merkityksensä myös tässä julkaistaville artikkeleille.

Olen opettanut ja tutkinut politiikkaa – oppiaineen nimi on edelleen valtiooppi – Jyväskylän yliopistossa vuodesta 1978 lähtien, aluksi apulaisprofessorin viranhoitajana, v. 1983–1993 apulaisprofessorina, v. 1993–2014 professorina, jonka aikana toimin kaksi 5-vuotiskautta Suomen akatemian akatemiaprofessorina, sen jälkeen emeritusprofessorina. Omassa toiminnassani yliopiston ja tutkimuksen ”kansainvälistyminen” on näkynyt eri tavoin.

Tutkimuskohteeni ja -aineistoni ovat olleet 1980-luvun alusta alkaen muualla kuin Suomessa, pääosin saksalaisella, ranskalaisella ja englantilaisella kielialueella Euroopassa ja ajallisesti tietyllä etäisyydellä nykyhetkestä. Tätä varten olen vuodesta 1981 alkaen oleskellut tutkimusaineiston keräämisen ja kollegakeskustelujen nimissä toistuvasti ulkomailla. Nyttemmin tutkimusaineistoni – kuten parlamenttien täysistuntodebatit – on laajalti digitalisoitu, joten pitempiä ulkomaanperiodeja en ole vuoden 2009 (Freiburg) jälkeen tarvinnut. Tämä on tavallaan vahinko, sillä ulkomailla asumisen sisältämä politiikan, median, jalkapallon ja elämäntavan seuranta on jotakin enemmän kuin digitaalinen seuranta.

Toinen muutos näkyy siinä, miten tutkimuksen ja opetuksenkin kieli on paljolti siirtynyt nykyajan *lingua francaan* eli englantiin. Olen kuitenkin pitänyt kiinni etenkin saksasta sekä tutkimuskohteideni – Max Weber, Bundestagin debatit – että osittain omien kirjoitusteni kielenä. Englanniksi kirjoittamissani teksteissäkin olen pyrkinyt siteeraamaan klassikoita alkukielellä vähintäänkin alaviitteissä ja saivarrellut käännöksillä – Weber-tutkimuksessa ne ovat erityisen tärkeitä sekä kustantajien että akateemisten lehtien anglo-provinsialismia vastaan.

Interventioita suomalaisen poliittiseen debattiin olen tehnyt säästeliäästi. Kansainvälisille foorumeille kirjoitetut tutkimukseni ovat – myös emerituskaudella – vieneet riittävästi aikaani, eikä, kuten mainittu, politiikka Suomessa ole koskaan ollut ensisijainen tutkimuskohteeni. Kun olen käsitellyt sitä suhteessa parlamentarismiin, yliopistoon ja Euroopan unioniin, olen lähtenyt vanhasta *Käsitteet liikkeessä*-teokseen (Hyvärinen ym. toim. 2003) kirjatusta periaatteesta käsitellä Suomea tuttuna ulkomaana. Akateemiselta etäisyydeltä kirjoitetut puheenvuorot eivät ole vain kannanottoja juuri kiistellyyn ”asiaan” vaan myös muutosesityksiä debatin asialistaan. Emeritusta toimittajat harvemmin vaivaavat: muutamia haastatteluja olen antanut, mutta olen jättänyt ne pois tästä kokoelmasta.

Suomeksi kirjoitetut tekstini ovat laajempien akateemisten kirjoitusteni sivutuotteita ja osin laajemmalle kuin puhtaasti akateemiselle yleisölle suunnattuja. Viimeksi olen julkaissut suomenkielisten tekstien kokoelman v. 2012 nimellä *Parlamentarismi retorisenä politiikkana* (aikaisemmat kokoelmat Palonen 1981, 1987, 1997). Tuossa vaiheessa olin jo päässyt sisään parlamentaarisen politiikan tutkimukseen, vaikka laajemmat työni onkin julkaistu sen jälkeen (Palonen 2014, 2016, 2018, 2021).

Kirjan otsikko viittaa pelivaraan poliittisesti toiminnan kriteerinä. Parlamentti, yliopisto ja Eurooppa eivät minulle ole niinkään paikkoja kuin erilaisia tyylejä toimia poliittisesti. Tässä kokoelmassa tutkimusprofiilini pitkäaikaiset kerrostumat – politiikan käsitteen ja sen historian tutkimus, käsitehistorian ja poliittisen retoriikan tutkimus, Max Weberin poliittinen ajattelu – ovat esillä kulloisistakin teemoista riippumatta ja nostaen esiin niiden yhteydet parlamentaariseen politiikkaan. Parla-menteissa olen korostanut hallituksen parlamentaarisen vastuun rinnalla parlamentaarista menettelyä, debattien retoriikkaa ja edustajien vapautta

sen edellytyksenä sekä ajalla peluun monia muotoja parlamentaarisen politiikan tunnusmerkkeinä.

Kokoelma sisältää erilaisia tekstilajeja: kirjoituksia yliopistoissa julkaistuissa kokoomateoksissa, artikkeleita akateemisissa lehdissä sekä puheenvuoroja laajemmalle yleisölle suuntautuvalla verkkosivustolla. Mukana on ohjelmallisia kirjoituksia, yleiskatsauksia ja detaljoituja analyysyjä teksteistä sekä puheenvuoroja ajankohtaisiin akateemisiin tai muihin poliittisiin kiistoihin. Monilla teksteillä on suora yhteys kansainvälisillä foorumeilla julkaistuihin kirjoituksiini. Jotkut tekstit ovat julkaisun toimituksen tilaamia juttuja, mutta puheenvuoroluontoiset tekstit ovat spontaaneja interventioita ajankohtaisiin debatteihin tai yrityksiä muuntaa niiden kysymyksenasettelua.

Kokoelman aloittaa (2) Jyväskylän yliopiston pääsykoekirjassa julkaistu artikkeli, joka tiivistää politiikan käsitettä koskeneiden siihenastisten tutkimukseni pääideat (vrt. Palonen 2006, 2007a,b). Se tarjoaa taustaa myöhemmälle näkemykselleni, että parlamentaarisen menettelyn ja debatin sekä aikapelin politiikka on intensiivisempää politiikkaa kuin mikään muu: siinä toisin toimisen mahdollisuus tulee monin tavoin ja moneen kertaan selväksi parlamentaarikoille itselleen.

Toisin toimimisella on suora yhteytensä tutkimuksiin Max Weberistä, joista johdanto-osassa julkaistava katsausartikkeli (3) Weberin 150-vuotispäiväksi havainnollistaa omaa profiiliani Weber-tutkijana. *Das 'Webersche Moment'*-kirjassani 1998 esitin tulkinnan kontingenssin käsitteestä, joka sisältää sekä *fortuna-* että *Chance-*käsitteen, jonka usein suomennan pelivaraksi. Suora yhteys parlamenttitutkimukseen nojaa Weber-tulkintani toiseen johtoideaan, jonka olen esittänyt teoksessani ”*Objektivität als faires Spiel*” (2010): ”objektiivisuus” viittaa Weberillä debattiin *pro et contra*, jota kontrolloi reilun pelin periaate, jonka lähin historiallinen toteutuma on Britannian parlamentin menettelytapasäännöissä.

Politiikkapuhetta käsittelevä artikkeli (4) kiteyttää (Länsi-)Saksan Liittopäivillä vuosina 1949–2017 käsittelevän kirjani *Politik als parlamentarischer Begriff* (2021) tulkinnat ja metodiset valinnat. Johtoideoina ovat politiikan käsitteen tulkinta neljän alakäsitteen (politisointi, polity, politikointi ja policy, Palonen 2003) kautta sekä retoriset *topokset* välineinä sen etsimiselle, mistä politiikkapuhetta on Liittopäivien debateissa löydettävissä (*topos*-retoriikasta ks. myös Palonen 2006).

Parlamenttiosion aloittaa kolme yleistajuista artikkelia parlamentaarista menettelystä. Ensimmäinen (5) täsmentää teesiäni yhteydestä parlamentaarisen debatin ja Weberin proseduraalisen objektiivisuus- ja tiedekäsitteen välillä. ”Parlamentin valta ja vapaus” (6) suhteuttaa eduskunnassa keväällä 2021 käydyin jarrutuskeskustelun parlamentaaristen menettelyjen historiaan, parlamenttien resursseihin ajankäytön kontrollissa, artikkelin taustana omat parlamentaarisen politiikan historiaa koskevat kirjoitukseni. Osion kolmas artikkeli (7) käsittelee tarkemmin parlamentaarista menettelyä valintatilanteena vastakohtana vaalien käsittämiseksi pelkäksi mielipiteen ilmaukseksi. Neljäs artikkeli (8) analysoi Euroopan parlamentin työjärjestystä, joka nojaa ranskalaiseen malliin, jossa debatilla ei ole yhtä perustavaa merkitystä parlamentin keskeisenä toimintana kuin Westminsterissä. Osuuden päättää toukokuussa 2023 Poliittikan tutkimuksen päivillä Jyväskylässä pidetty esitys (9) ”Parlamentarismi poliittisena aikapelinä 25 vuotta myöhemmin” parlamenttitutkijan autobiografiana. Perehtyessäni parlamentaariseen politiikan tyyliin ymmärsin, että ajalla pelaaminen on sisäänrakennettu parlamenttiin monin tavoin: menettelytapaan, edustajien toimintamuotoihin sekä ajan niukkuuden ja väljyyden väliseen jännitteeseen jne. Tästä näkökulmasta voi kritiikoida sekä parlamentin että edustajien väitettyä voimattomuutta ja korostaa parlamentin monitahoisten ajallisten pelivarojen merkitystä ja käyttötaitoa.

Käsityksillä politiikasta on olennainen merkitys yliopistojen ja yliopistoväen poliittiselle lukutaidolle. Parlamentarisointi artikkelissa (10) arvioin yliopistollista päätöksentekoa ja erotukseksi 1970-luvun puoluevaalia korostaneista näkökulmista ehdotan parlamentaarisen debatin mukaista vastakkaisten näkökulmien hyväksymistä ja arvottamista akateemisessa maailmassa. Polemiikissa yliopistojen politiikka-allergiasta (11), korostan Weberiin vedoten debattia parlamenttia ja yliopistoa yhdistävinä tekijöinä ja tähän liittyen poliittisen aspektin arvoa tutkimukselle. Suomalaisen politiikan tutkimuksen historiasta käsittelemän edesmenneen kollega Ilmari Susiluodon (12) kirjoitusten merkitystä politiikan ajan ja kielen nostamisessa politiikan tutkimuskohteeksi, myös itselleni. Yhdessä Niilo Kaupin kanssa olen kirjoittanut (13) katsauksen Max Weber-viitteisiin suomalaisessa politologiassa ja erityisesti *Poliittikka*-lehdessä. Jäähvyäisluennossani ”Professorit poliitikoina” (14)

käsittelen professoreiden määrän dramaattista vähenemistä ministereinä ja kansanedustajina sodan jälkeen, osana politiikan demokratisoitumista. Analysoin kirjoituksessa myös sitä, millä eri tavoin toiminnan poliittinen aspekti, pelivara ja kiistely, on erottamaton osa professorien tutkimusta, opetusta sekä erilaisia arviointitehtäviä.

2010-luvulla ajauduin mukaan Eurooppa-tutkimukseen. 1990-luvulla olin kosmopoliittinen interreilaaja ja vahvasti EU-jäsenyyden kannalla. Silti en ymmärtänyt EU:n sisältämää ylivaltiollisen politiikkatason pelivaraa ennen kuin EU:ta koskeviin tutkimusprojekteihin kietoutumistani. Näistä ensimmäinen oli Claudia Wiesnerin Marie Curie-hanke Jyväskylän-oleskeluineen, toinen Niilo Kaupin 5-vuotinen FiDiPro (Finnish Distinguished Professor)-hanke (TRACE), joka kiinnitti minut vielä emerituksena läheisesti Jyväskylän yliopistoon. Niilon (esim. Kauppi 2018) ja Claudian (esim. Wiesner 2018) työt ovat alun alkaen poikenneet Eurooppa-tutkimuksen valtavirrasta (ks. myös TRACE-projektin julkaisu Kauppi ja Palonen toim, 2022). Samoin kollegat Juri Mykkänen ja Kari Paakkunainen Helsingin yliopistosta ovat osaltaan tukeneet Eurooppa-kiinnostustani.

Projektien sivutuotteena ryhdyin kirjoittamaan Eurooppa-tee-
moista. ”EU politisoivana mahtina” (15) sisältää yksinkertaisen teesin, että ylivaltiollinen ulottuvuus sellaisenaan politisoi EU:n ja sen edeltäjät avaamalla uuden pelikentän tai polity-tason, johon politiikka jäsenvaltioissa on suhteutettava. Parlamentarisointi tarjoaa näkökulman sekä EU:n nimipolitiikkaan (16) että esitykselle vaalipiirijaon irrottamisesta jäsenvaltioiden rajoista (17), mikä ajatus mainittiin jo v. 1952 debatteissa ylikansallisen ”Euroopan poliittisen yhteisön” muodostamisesta. Cohn-Bendit-komentissa (18) korostuvat jalkapallon eurooppalaiset ja poliittiset piirteet, joiden analyysiä jatkan hänen EPssä (Saksasta tai Ranskasta valittuna edustajana) pitämiin puheisiin. Weber ja EU-kirjoitus (19) havainnollistaa teesiäni Weberin valmiudesta hyväksyä ylivaltiolliset poliittiset instituutiot, ja että Weberin ehdotukset Saksassa keisarikunnan parlamentarisoinniksi vuonna 1918 kohdistuvat samalla moniin EU:n parlamentaarisiin heikkouksiin. Junamatkustajan vapaus-artikkeli (20) havainnollistaa Quentin Skinnerin ”uusroomalaista” käsitystä vapaudesta riippuvuuden vastakohtana junamatkustajan näkökulmasta, jota EU, Schengen ja euro ovat vahvistaneet, vaikka tämä ei vielä näykään rautatiepolitiikassa.

Kokoelman päättää julkaisuluetteloni vuodesta 2013 alkaen. Se havainnollistaa monien kokoelman artikkelien suoraa yhteyttä etenkin monografioihini. Samalla näkyy se, kuinka spekulatiivisia ajatuskokeita on edelleen helpompi kirjoittaa suomeksi.

Artikkelien kokoaminen kirjaksi sisältää tunnettuja ongelmia, joihin ei ole patenttiratkaisuja. Tekstien korjaamisessa olen ollut varovainen, mutta pieniä tyyllisiä parannuksia olen tehnyt niistä erityisesti huomauttamatta, samoin korjannut joitakin ”asiavirheitä”, kuten sen, että Max Weber ei nykytietämällä kuollutkaan espanjantautiin. *Politiikasta*-sivustolla julkaistuista jutuista olen jättänyt pois toimituksen lisäämät ingressit ja muut nostot, *Politiikan* artikkeleista englanninkieliset abstraktit jne.

Päivittämistä olen tehnyt lähinnä joidenkin myöhemmin julkaistujen kirjoitusten viitteissä, mutta oman argumentointini ja formulointini olen lähes poikkeuksetta jättänyt muuttamatta, mikä sitoo tekstit kirjoitus- ja julkaisukontekstiinsa. Samoin olen jättänyt tekstien päällekkäisyydet näkyviin, jolloin sama ajatus näyttäytyy osana eri debatteja ja eri tavoin formuloituna eri artikkeleissa. Myöskään viiteaparaatissa ja kirjallisuusluetteloissa en ole pyrkinyt täyteen systematisointiin ja koordinointiin

Kirjoituksiani ovat vuosien mittaan kommentoineet useat kollegat. Jo mainitsemieni Claudia Wiesnerin ja Niilo Kaupin lisäksi ainakin Tapani Turkka, Kia Lindroos, Anitta Kananen, Taru Haapala, Hanna-Mari Kivistö, Anna Kronlund ja Mira Söderman. Oili Pulkkinen on osallistunut tekstien editointiin ja kieliasun kohentamiseen.

Kirjallisuusluettelo

Hyvärinen, Matti, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen and Henrik Stenius (toim.) 2003. *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Tampere: Vastapaino.

Kauppi, Niilo 2018. *Toward a Reflexive Political Sociology of the European Union*. London: Palgrave Macmillan.

Kauppi Niilo ja Kari Palonen (toim.) 2022. *Rhetoric and Bricolage in the European Union and Beyond*. Palgrave Macmillan.

Palonen, Kari 1981. *Yliopisto poliittisena yhteisönä*. Jyväskylä: JYY:n julkaisusarja.

- Palonen, Kari 1987. *Sanansaiivartelua*. Jyväskylä: JYY:n julkaisusarja.
- Palonen, Kari 1997. *Kootut retoriikat*. Jyväskylä: SoPhi.
- Palonen, Kari 1998. *Das 'Webersche Moment'*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.
- Palonen, Kari 2003. Four Times of Politics: Policy, Polity, Politicking and Politicization. *Alternatives* 38, 171–186.
- Palonen, Kari 2006. *The Struggle with Time. A Conceptual History of 'Politics' as an Activity*. Münster: LIT.
- Palonen, Kari 2007a. Politics or the political? An historical perspective on a contemporary non-debate. *European Political Science* 6:1, 69–78.
- Palonen, Kari 2007b. *Re-thinking Politics. Essays from a quarter-century*, toim. Kia Lindroos. Helsinki: The Finnish Political Science Association.
- Palonen, Kari 2010. *"Objektivität" als faires Spiel. Wissenschaft als Politik bei Max Weber*. Baden-Baden: Nomos.
- Palonen, Kari 2012. *Parlamentarismi retorisenä politiikkana*. Tampere: Vastapaino.
- Palonen, Kari 2014. *The Politics of Parliamentary Procedure. The formation of the Westminster procedure as a parliamentary ideal type*. Leverkusen: Barbara Budrich.
- Palonen, Kari 2016. *From Oratory to Debate. Parliamentarisation of Deliberative Rhetoric in Westminster*. Baden-Baden: Nomos.
- Palonen, Kari 2018. *Parliamentary Thinking. Procedure, Rhetoric and Time*. London: Palgrave Macmillan.
- Palonen, Kari 2020. The Supra-National Dimension in Max Weber's Vision of Politics, in Edith Hanke, Lawrence A. Scaff and Sam Whimster (toim.), *The Oxford Handbook of Max Weber*. Oxford: Oxford University Press 2020, 259–275.
- Palonen, Kari 2021. *Politik als parlamentarischer Begriff. Perspektiven aus den Plenardebatten des Deutschen Bundestags*. Leverkusen: Barbara Budrich.
- Palonen, Kari 2022. Max Weber zur Europäischen Union, in Ulrich Bachmann und Thomas Schwinn (toim.), *Max Weber revisited. Zur Aktualität eines Klassikers*. Weinheim: Beltz, 115–134.
- Skinner, Quentin 1998. *Liberty before Liberalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Skinner, Quentin 2002. A Thin Concept of Liberty. *Proceedings of the British Academy* 117, 237–269.
- Wiesner, Claudia 2018. *Inventing the EU as a Democratic Polity*. Palgrave Macmillan.

Politiikka

Kaksi politiikan käsitettä

Tulkinta historiasta ja nykytilanteesta¹

Politiikka kiistanalaisena ja historiallisena käsitteenä

Politiikan käsitteelle on tunnusomaista eräänlainen liukkaus. Sitä ei voida yksiselitteisesti määritellä, vaan päinvastoin mitä tahansa käsitystä vastaan voi hyvin perustein väittää vastaan. Käsitteestä voi esittää vastakkaisia tulkintoja, joita kaikkia voi puolustaa. Lisäksi politiikka on niin arkipäiväisessä kuin akateemisessakin puheessa monisärmäinen käsite. Sillä on erilaisia aspekteja ja ulottuvuuksia, joita voi problematisoida eri näkökulmista, joilla on kaikilla oma historiansa. Arkipuheessa oletetaan esimerkiksi silloin kun joku julistaa, ”minä en ole kiinnostunut politiikasta”, että politiikka on valmiiksi annettu, yleisesti tunnettu ja kaikkien samalla tavalla ymmärtämä käsite. Taustalla on usein oppikirjoissakin esitetty (kieli)teoria siitä, että ilman yhteisiä käsitteitä mistään asiasta ei voida puhua.

Tässä artikkelissa puolustan päinvastaista näkemystä, jonka mukaan käsitteiden käyttö on ihmisten toiminnan historiallinen tulos, joka muodostuu niitä koskevien kiistojen kautta. Esimerkiksi poliitikkojen väittelyä ei voi lopettaa siten, että joku auktoriteetti julistaa tietyn puhe-tavan oikeaksi ja toisen vääräksi. Päinvastoin poliitikot voivat perustellusti puolustaa näkemystä, että käsitteistä kiistely on itse asiassa politiikalle toimintana tunnusomaista: ilman käsitteellisiä kiistoja politiikkaa

1 Tekijän työstämä suomenkielinen versio artikkelista Palonen 2006b.

ei voi ymmärtää (ks. esim. Richter 2000). Ei voida julistaa tiettyjä käsityksiä politiikasta oikeiksi ja toisia vääriksi, vaan retorisen kamppailun eri osapuolet voivat aina puolustaa näkemyksiään vastustajien kritiikiltä tai muuttaa niitä tämän perusteella kiistaa lieventämättä.

Seuraavassa tarkastelussa lähdän periaatteesta, että *politiikkaa "on" kaikki mitä politiikaksi nimitetään*. Toisin sanoen käsitykset politiikasta eivät ole tosia tai virheellisiä, oikeita tai väriä, vaan ne liittyvät aina tiettyyn kamppailuun politiikasta. Mutta tietystä politiikkakäsityksestä ei suinkaan voi päätellä, millaista politiikkaa tulisi tehdä, vaan eri käsityksillä on tietty liikkumatila ja samaa politiikkaa voi puolustaa erilaisten politiikkakäsitysten kannalta.

Juuri politiikan kiistanalaisuuden, historiallisuuden ja monisärmäisyyden vuoksi olen kiinnostunut siitä, *kuka, milloin, missä ja miten puhuu politiikasta*, millaisia muutoksia näissä suhteissa on tapahtunut, ja mikä merkitys näillä muutoksilla on. Tätä lähestymistapaa voi nimittää käsitehistorialliseksi. Tähän ei riitä sen kysyminen, mitä ulottuvuuksia ja aspekteja politiikasta kulloinkin nostetaan esiin, vaan myös se, miten käsitteet problematisoidaan ja miten käsitteitä koskeviin kiistoihin suhtaudutaan. Näin politiikkapuheen käsitehistoria yhdistyy sen retoriikan analyysiin.

Käsitehistoriallisen tutkimuksen juoni on tehdä selväksi, että politiikalle ei ole mitään vakiintunutta tai normaalia merkitystä. Jo arkikielessä käsitettä on ainakin noin sadan vuoden ajan käytetty monin tavoin, ja ihmiset voivat koko ajan nimittää uusia asioita poliittisiksi tai kiistää poliittinen luonne siltä mitä pitkään on yleisesti pidetty poliittisena. Esimerkiksi 1900-luvun alkupuolella se, mitä oikeusteoreetikko Carl Schmitt piti Weimarin tasavallan aikana (1919–1933) valtion ykseyttä murtavana epäpolitisoitumisena, näyttäytyi päinvastaisena toiselle saksalaiselle teoreetikolle Max Weberille. Schmittin tulkitsema epäpolitisoituminen olikin Weberin tulkinnassa pikemminkin politisoitumista, ts. toimijain kamppailun ja pelivaran alueen laajenemista (ks. Palonen 1998).

Tässä mielessä gallup-kysymys ”oletko kiinnostunut politiikasta?” ei itse asiassa kerro juuri mitään. Kun vastakkaisia tekoja tai asiantiloja voidaan nimittää poliittisiksi, kiinnostus politiikkaan riippuu siitä, miten kukin politiikan ymmärtää. Kun tarkastelee lähemmin nykyistä

sekä akateemista että julkista puhetta politiikasta, voi hyvin ymmärtää, kuinka politiikasta on tullut suoranainen malliesimerkki kiistanalaisesta käsitteestä. On nimittäin mahdotonta ymmärtää puhetta politiikasta kysymättä *missä mielessä käsitettä kulloinkin käytetään ja mikä käsitteen aspekti tai ulottuvuus on tarkastelun kohteena asianomaisessa yhteydessä.*

Sama kiistanalaisuus ja historiallisuus on tunnusomaista muillekin poliittisesti keskeisille käsitteille, kuten vapaudelle, tasa-arvolle ja demokratialle. Esimerkiksi demokratia tarkoitti suunnilleen Ranskan suureen vallankumoukseen asti 1700-luvun lopulla yksin suoraa demokratiaa, ja vasta 1800-luvun kuluessa edustamisen ja demokratian yhdistäminen alettiin käsittää mahdolliseksi ja toivottavaksi (esim. Rosanvallon 1992).

Tavanomaisesta politiikkakeskustelusta käsitteen historia helposti katoaa. On helppo olettaa, että politiikkaa harjoitetaan aina ja kaikkialla, sen sijaan että tunnustettaisiin että käsitteen käyttö on aina erityiseen tarkoitukseen tietyssä yhteydessä muodostettu puheteko. Käsitehistoriallinen tutkimus korostaa kuitenkin sitä, kuinka nykyinen puhe politiikasta on varsin uutta, eikä sitä voi noin vain projisoida menneisyyteen tai mihin yhteyteen tahansa. Voi esimerkiksi kysyä, tehdäänkö yhden puolueen järjestelmissä lainkaan politiikkaa vai ainoastaan poliitiikanvastaista politiikkaa. Ilman parlamenttia ja laajaa äänioikeutta on nykyisiä puhetapoja politiikasta vaikea ymmärtää. Käsitehistoriallisella tutkimusotteella on mahdollista suhteellistaa politiikkapuheen väitetyjä uutuuksia ja jatkuvuuksia sekä samanlaisuuksia ja erilaisuuksia.

Filosofiset keskustelut tapaavat hieman kaavamaisesti vedota esimerkiksi poliittisen ja filosofisen ajattelun klassikoihin, kuten Aristoteleeseen, Thomas Hobbesiin tai Immanuel Kantiin ja muokata näistä alkavia traditioita nykyaikaan. Poliitiikkaa koskeville käsitteistöille on ominaista se, että niissä ei juurikaan viitata aikaisempaan keskusteluun. Poliitikkojen puheessa sekä akateemisessa kirjallisuudessa on politiikasta puhuttaessa tavallisempaa vedota ”asiaan sinänsä”, sen ratkaisemiseksi, mikä on politiikkaa tai poliittista. Toisin sanoen keskustelijat eivät niinkään viittaa politiikan teoreetikkojen (esimerkiksi Max Weberin, Hannah Arendtin tai Michael Oakeshottin) käsityksiin politiikasta, kuin kaikille tuttuina pidettyihin ”poliittisiin realiteetteihin”. Tämä tehdään kuitenkin siten, että viittaukset tukevat esittäjänsä omaa käsitystä. Näin käsitteen historiallisuus ja kiistanalaisuus tavallaan myönnetään, mutta halutaan piilottaa se vastapuolelta.

Tässä tarkastelen politiikan käsitteen historiaa, sfääri- ja toimintakäsitteiden vastakohtaa, niitä vastaavien tila- ja aikametaforien syntytaustaa ja -kontekstia sekä kummankin käsitteen omaa historiaa ja niiden sisältämää käsitteellistä vaihteluväliä. Lopuksi erittelen politiikkaa malliesimerkkinä käsitteestä, josta puhuttaessa kiistely kuuluu itse asiaan.

Monta käsitystä, kaksi käsitettä

Käsitehistorian kannalta voidaan erottaa siis lukuisia eriytyneitä ja persoonallisia *käsityksiä* politiikasta, jotka kuitenkin on ymmärrettävissä *muunnelmiksi kahdesta ja vain kahdesta toisilleen vaihtoehtoisesta politiikan käsitteestä, eli sfääri- ja toimintakäsitteistä* (ks. esim. Dunn 2000, 4–5). Tässä kirjoituksessa tarkastelen politiikan käsitettä koskevia kiistoja näiden kahden käsitteen vastakohtan historian näkökulmasta. Kiistoihin sisältyy kummankin käsitteen erilaisten tulkintojen ja niiden vaihteluvälin analyysi lähinnä 1800-luvun jälkipuoliskolta nykyaikaan ulottuvalla jaksolla. Mielenkiintoni kohdistuu englantilaisten, ranskalaisten ja saksalaisten keskustelujen tuottamiin teksteihin, joita kuitenkin täydennän joillakin suomalaisilla esimerkeillä (osa niistä sisältyy myös Palonen 2003:een).

Kun puhutaan politiikasta, samakin kirjoittaja viittaa tavallisesti samanaikaisesti molempiin käsityksiin, ja vain harvoin ne erotetaan selvästi ja asetetaan vastakohtiksi toinen toisilleen. Näin on laita sekä arkipäiväisessä puheessa että akateemisessa keskustelussa. Tästä huolimatta ne viittaavat kahteen keskenään kilpailevaan ja toisilleen vastakkaiseen politiikan käsitteeseen. Poliitiikan käsittäminen erilliseksi elämänpiiriksi, sfääriksi, sektoriksi tai kentäksi korostuu etenkin silloin, kun halutaan vetää raja politiikan sekä muiden käsitteiden välillä. Sektori, sfääri, kenttä ja myös järjestelmä viittaavat siis politiikkaan eräänlaisena *tilakäsitteenä*, joko maantieteellisten tai geometrysten tilojen kaltaisena tai selvemmin metaforisena tilana.

Akateemisessa keskustelussa politiikan tilakäsitteen johtava vertauskuva on puhe ”poliittisesta järjestelmästä”. Suomessa puhe politiikan sfääristä on korostunut toisen maailmansodan jälkeisenä aikana. Jaakko

Nousiaisen teos *Suomen poliittinen järjestelmä* (josta on otettu lukuisia painoksia vuosina 1959–2004) on hyvä esimerkki ajatustavasta, jossa *politiikka esitetään yhtenä järjestelmänä monista*, osana useimmiten ”yhteiskunnaksi” nimitettyä kokonaisuutta. Toisin kuin usein katsotaan, ei suinkaan ole ilman muuta selvää että politiikka olisi jonkin ”yhteiskunnallinen” ilmiö, vaan monessa suhteessa ”poliittinen” ja ”yhteiskunnallinen” näkökulma kysymyksiin kilpailevat keskenään. Kun politiikka sijoitetaan järjestelmäksi ”yhteiskunnan sisään”, se samalla latistetaan harmittomaksi ”yhteisten asioiden hoitamiseksi”, jossa pelivaraa ei nähdä.

Sekä poliitikkojen omista puheista että yleisön, toimittajien ja tutkijain kirjoituksista on kuitenkin helppoa löytää esimerkkejä myös toisesta ajatustavasta, politiikan ymmärtämisestä *toiminnaksi tai aktiviteetiksi*. Kun puhutaan politiikasta, tähän sisältyy ajatus että *politiikalle on tunnusomaista se, että aina voi – tai olisi voinut – toimia myös toisin kuin toimitaan*. Brittipolitologi Bernard Crickin tunnetun *In Defence of Politics*-teoksen (1962, 25) johtoideoita on, että politiikka ei ole asia vaan toimintaa: ”Politics is an activity, not a thing”. Poliitikasta voi puhua vain siellä, missä ihmisillä on pelivaraa toimia myös toisin. Samana vuonna 1959 kuin Nousiaisen teoksen ensimmäinen painos ilmestyi, kirjailija Jouko Tyyri korosti sitä, että ”politiikassa on aina pelivaraa”, mikä edellyttää näkemystä politiikasta toimintana (Tyyri 1959, 138).

Poliitiikan ymmärtäminen toiminnaksi tekee siitä *ajallisen* ilmiön. Poliittikka tapahtuu ajassa ja toimijat myös pelaavat ajalla. Toisin sanoen politiikassa kuluu aikaa, toimintaa analysoidaan aikayksiköillä – ennen ja jälkeen, mennyt, nykyinen ja tuleva jne. – ja sitä jäsennetään ajallisilla luokituksilla, kuten vaalikausilla. Toiminnalla voi olla myös oma erillinen rytmensä tai temponsa.

Politiikka opinalana: kadonnut käsite

Ennen kuin siirryn politiikan sfääri- ja toimintakäsitteiden vastakohtaan, viittaan lyhyesti politiikan varhaisempaan merkityskerrostumaan, nimittäin politiikan ymmärtämiseen eräänlaisena opinalana, tieteen- tai taidonalana. Tällainen puhe politiikasta on 1800- ja 1900-lukujen kuluessa siinä määrin muuttuneet, että nykyisen lukijan ja toimijan on sitä lähes mahdoton ymmärtää.

Politiikka kuuluu nykyisissä eurooppalaisissa kielissä niihin sanoihin, joiden juuret ovat klassisessa kreikassa. Hannah Arendt (1968) onkin väittänyt että nimenomaan poliittinen -adjektiivin käytössä vallitsee tietty käsitteellinen jatkuvuus antiikin Kreikasta nykyaikaan. Toimijaa ilmaisevaa *polites* -käsitettä ei ole kuitenkaan siirretty uusiin kieliin, vaan latinan *civis* ja saksan *Bürger* ovat toimineet mallina ”tilapäispoliitikon” käännoksille, kuten suomen ”kansalaiselle” (tästä ks. Stenius 2003).

Joissakin kielissä, suomi mukaan lukien, politiikalle on ehdotettu omakielisiä vastineita. Vielä vuoden 1994 presidentinvaalien edellä *Tyrvään Sanomat* järjesti lukijakilpailun presidentin, ministerin ja politiikan kääntämisestä suomeksi. Poliitiikan suomennostarjoukset osoittavat, kuinka tähän päivään mennessä ihmiset ovat oppineet käyttämään sujuvasti tuota klassisen kreikan lainasanaa, samalla kun niistä voidaan lukea esiin erilaisia kansainvälisen käsitteen käytön historiallisesti merkittäviä ulottuvuuksia (ks. Palonen 1995).

Aristoteleen tieteiden luokitus on taustalla hänen *Tà politikà* -teoksessaan. Kun tarkastelee teoksen käsitemaailmaa, on ilmeistä että teoksen suomennos nimellä *Politiikka* johtaa nykylukijaa harhaan. Teos ei käsittele enempää politiikan sfääriä kuin aktiviteettia, vaan se on aikakautensa kuvaava ja arvottava *esitys antiikin kreikkalaisesta kaupunkitasavallasta, poliksesta*. Käännös, jonka myös nykylukija voisi ymmärtää olisi lähinnä ”Oppi poliksesta”, Toisin sanoen ”politiikkaa” sfäärinä tai aktiviteettina ei ollut vielä olemassa antiikin kreikkalaisten käsitemaailmassa.

Itsenäisillä kaupunkitasavalloilla Italiassa ja muuallakin oli tiettyjä yhtäläisyyksiä antiikin *polikseen*, mutta pian *politica* -tieteenala siirrettiin koskemaan mitä tahansa hallitsemista, hallintoa ja käsitteenä uutta ”valtiota”. Opinalana ”politiikka” tuli myös keskiajan ja uuden ajan alun yliopistoihin (ks. Sellin 1978, Rubinstein 1987, Viroli 1992). Tässä vaiheessa oppineet eivät kuitenkaan esittäneet kysymystä siitä, mikä kohteessa oli erityisen ”poliittista”. Päinvastoin ”politiikan” opinalasta tuli sateenvarjokäsite erilaisille hallitsemista, hallintoa ja myöhemmin valtiota koskevalle opetuksen alalle. Saksalainen *Polizeiwissenschaft* tarkoitti, erityisesti vuoden 1648 Westfalenin rauhan jälkeen, itsenäisten ruhtinaskuntien sisäistä hallitusta, hallintoa ja järjestyksenpitoa koskevaa opinalaa. Tällaisena se on tavallaan nykyisen hallinnontutkimuksen edeltäjä (ks. Brückner 1977).

1700-luvulla elämän ja maailman eri alueiden erottaminen toisistaan tuli vallitsevaksi ajatustavaksi, jolloin niiden väliset rajankäynnit nousivat ongelmiksi. Tässä yhteydessä myös ”poliittiselle” tai ”politiikalle” annettiin uudestaan itsenäistä merkitystä. Vanhasta politiikan sateenvarjotieteenalasta erkanivat aluksi etiikka ja taloustiede, pian myös juridiikka, ja jäljelle jäänyt politiikka -tieteenala jäi nyt kattamaan tietyn oman ja erityisen sektorinsa. Tämä näkyy mm. Montesquieun (1748) ja Rousseauun (1762) käyttämässä käsitteessä *droit politique*, poliittinen oikeus. Siinä ”poliittinen” viittaaakin *oikeustieteen* erityisalan tutkimuskohteeseen ja sen normatiivisiin periaatteisiin.

Tämä tutkimuskohteen eriytyminen oli edellytys sille, että tieteenalan nimitys ”politiikka” vähittäin siirtyi koskemaan myös sen tutkimuskohdetta. Vastaava muutos tapahtui erityisesti saksalaisella kielialueella historian käsitteessä: *die Geschichte* (historia) tarkoitti alunperin vain kertomusta, mutta vuosien 1760 ja 1780 välillä historia siirtyi tarkoittamaan myös, ja pian ensisijaisesti, sitä tapahtumista, johon kertomus kohdistui (ks. Koselleck 1967, 1975). Vastaavasti ”politiikka” muuntui 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa suurin piirtein samanaikaisesti Englannissa, Ranskassa ja Saksassa opinalan nimityksestä sen kohteena olevan ilmiön nimeksi, aluksi erityisen elämänpiirin merkityksessä (ks. Vollrath 1989, Palonen 1985, 1990).

Uudella ajalla politiikan opinala jakaantui itse asiassa kahtia, ”tieteeksi” (*scientia*) ja ”taidoksi” (*ars*). Poliitiikan taito-opilla oli tietty subjektiivinen väritys, jonka mukaisesti erityisesti adjektiivinen ’poliittinen’ jo uuden ajan alkupuolella siirtyi toisinaan tarkoittamaan ”yksityisen sfäärin” alaan kuuluvia ominaisuuksia. Se yhdistyi henkilöiden taito-ominaisuuksiin, eli viisauteen, hyveellisyyteen, taitavuuteen. Ranskassa viittaukset taitoon esiintyivät positiivisesti värittyneenä (*fin, adroit, prudent*), Saksassa taito oli ennemminkin viekkautta tai oveluutta (*klug, listig, schlau*) (ks. esim. Sternberger 1978). Suomen kielen 1800-luvun sanakirjatkin tuntevat vielä ”poliittisen” synonyyminä sanoille ”viisas, ovela, viekas, sukkela, kavala”.

Taitoon liittyvää subjektiivista merkitystä politiikalle on pitkään paheksuttu akateemisessa kirjallisuudessa. Kuitenkin sen huomioon ottamisella oli keskeinen merkitys politiikan oppi-merkityksen murenemisessä. Tässä suhteessa englannin kielen moninaistunut sanasto oli

keskeinen: *policy* tarkoitti alkuaan tietynlaista taito-oppia, mutta jo 1700-luvun lopulla voidaan erottaa käyttöyhteyksiä, joissa sanaa käytettiin jonkun valtion tai henkilön ”politiikkaa” tai ”linjaa” koskevassa, siis toimintaan viittaavassa merkityksessä.

Vielä selvemmin siirtyminen opista toimijaan ilmenee henkilönimityksissä. 1500-luvun lopun Ranskassa *les politiques* viittasi ryhmään teoreetikkoja, ja kun James Harrington (1656) käyttää Machiavellista nimitystä ainoa poliitikko/*the only politician*, käsite tarkoittaa ainoaa politiikan teoreetikkoa. Sen sijaan vajaat sata vuotta myöhemmin David Humen vuonna 1740 käyttämä käsite poliitikko/*politician* selvästikin tarkoittaa toimijaa, poliitikkoa. Näin käsite merkitys on jo näin varhain siirtynyt opista toimintaan, vaikka tämä siirtymä on vasta jälkikäteen ymmärretty.²

1800-luvun kuluessa puhe politiikasta opinalana, sekä tiedon- että taidonalana katoaa vähitellen. Poliitiikan opinalan tilalle tulee politiikan ilmiö (ks. Vollrath 1989). Poliitiikan opinalakonseption loppua havainnollistaa ranskalaisen juristin Émile Giraudin vuonna 1966 julkaistu käsitys, jonka mukaan politiikan (*la politique*) ja politiikan tutkimuksen (*la science politique*) sekoittaminen toisiinsa olisi samaa kuin rikollisen ja kriminologin samastaminen.

Käsitehistoriallisesti merkittävää on, että politiikan ilmiölle annetaan kaksi erilaista tulkintaa, joista muotoutuvat nykyiset käsitykset politiikasta sfäärinä ja toimintana. Käsitys politiikasta sfäärinä on varhaisempi, erityisesti siinä mielessä että politiikka toimintana tapahtui aluksi vain politiikan sfäärin sisällä. Poliitiikan taitoulottuvuuden mukaisesti toimintakonseptio itsenäistyy 1800-luvun kuluessa sidonnaisuudesta tiettyyn kohdealueeseen.

Tarkastelen seuraavassa erikseen näistä kahta politiikan käsitettä jäsentämällä erilaisia näkökulmia niihin. Nämä näkökulmat voidaan ymmärtää klassisen retoriikan mukaisesti *topoksina*, näköalapaikkoina, joista käsin politiikan ilmiötä tarkastellaan. *Topos* viittaa tässä nimenomaan erilaisiin näkökulmiin, joista käsin politiikkaa voi eritellä, ja kunkin niistä sisällä voi olla koko joukko erilaisia ja usein vastakkaisia-kin tulkintoja samasta *topoksesta*.

2 Oili Pulkkinen on pro gradu-työssään vuonna 1998 käsitellyt tarkemmin Humen politiikkapuhetta.

Politiikka sfäärinä

Tekemäni erottelu politiikan sfääri- ja toimintakäsitteiden välillä on puhtaasti analyttinen, erityisesti siinä mielessä, että sama henkilö voi sanoa jotakin molemmista käsitteistä. Erottelun avaimena on se, käsitteellistääkö helposti käsistä karkaavaa politiikan ilmiötä tila- vai aikametaforin.

Politiikan sfäärikäsitteen juoni on siis pyrkimyksessä lähestyä politiikkaa tilallistamalla käsite. Taustaksi voidaan ottaa klassinen *fortunan* käsite, puhtaasti satunnainen kontingenssi, jonka hallitsemiseksi tarvitaan sääntelyä ja vakautta (vrt. Pocock 1975). Tämä liittyy tietoteoriaan, jonka mukaan vain siitä mikä on vakaata ja säännöllistä voidaan puhua, kun taas satunnaisuus on jäännös, jonka olemassaolo on hyväksyttävä, mutta jota on rajattava ja kontrolloitava. *Fortunan* klassinen vastakäsite on *virtù*, jolla toiminta pyritään saamaan hallittavammaksi ja kontrolloidummaksi.

Yllämainittu hallittavuus voidaan ajatella saavutettavaksi kutsumalla politiikaksi tiettyä metaforista kontrolloitua tilaa. Sopimusteoreetikot, kuten Thomas Hobbes ja Jean-Jacques Rousseau, asettavat vastakkain luonnontilan ja sopimustilan, ”yhteiskunnan” tai ”sivilisaation”, johon politiikka kuuluu. Erityisesti 1800-luvulla politiikkaa usein kuvattiinkin käyttämällä suhteellisen yksinkertaisia tilametaforia, sellaisia kuin sfääri, sektori, ala, alue tai kenttä. 1900-luvun kuluessa abstraktimmat tilakäsitteet, kuten teatterimetaforat areena, näyttämö tai asetelma, ovat saaneet lisää jalansijaa (ranskalaisesta keskustelusta ks. Palonen 1990, 99–102).

Tilojen erottelun tarve viittaa 1700- ja 1800-lukujen ajattelussa keskeiseen oletukseen ”työnjaosta” asioiden välillä, olipa sen perusteena sitten vaihtosuhteet tai erilaiset tehtävät. Klassinen ymmärrys sosio-poliittisen maailman ykseydestä, latinaksi *societas civilis sive politica*, hylättiin eriyttämällä sosiaalinen ja taloudellinen sfääri poliittisesta. Hieman myöhemmin tätä seurasi trendi erottaa politiikasta myös mm. uskonnon, moraalin, lain ja hallinnon piirit. Näin jäljelle jäänyt politiikan alue oli eräänlainen jäännös, joka jäi jäljelle silloin kun säännöllisemmät ja vakaammat alueet kuten oikeus, talous tai hallinto oli erotettu siitä.

Juridisilla kiistoilla tietyn ilmiön poliittisuuden erottamisesta muista sfääreistä on ollut välitöntä merkitystä ihmisten elämälle. Erityisesti kansainvälisessä oikeudessa on pitkään pyritty vetämään tarkka raja poliittisen ja oikeudellisen sfäärin kysymysten välillä. Haagin rauhankonferensseissa vuosina 1899 ja 1907 jopa äänestettiin siitä, mitkä kansainväliset kysymykset eivät ole ”poliittisia”. Saksalais-amerikkalainen juristi ja kansainvälisen politiikan tutkija Hans Morgenthau parodioi varhaistuotannossaan (1929, 1933) tällaisia pyrkimyksiä ja esittää, kuinka toisiinsa kietoutuneita poliittiset ja juridiset kysymykset itse asiassa ovat kansainvälisissä suhteissa.

Joissakin tapauksissa ”poliittinen” leima henkilön statuksessa toimi perusteena henkilön *syrynnälle*, kuten esimerkiksi naisten ja alaikäisten puoluejäsenyyden kieltämisessä Saksassa ja Ranskassa (ks. Korn 1922, Huard 1996). Toisissa tilanteissa taas ”poliittisen” rikoksen, vangin, pakolaisen tai turvapaikan status antoi henkilöille tiettyjä *etuoikeuksia*. Näissä yhteyksissä on ollut tyypillistä, että asiaa käsittelevät viranomaiset pyrkivät tulkitsemaan poliittisen sfääriä ahtaasti, kun taas asianomaiset henkilöt itse ymmärtävät sen laajasti. Esimerkiksi vuonna 1990 kiisteltiin ”poliittisen turvapaikan” myöntämisestä neuvostoliittolaiselle lentokonekaappajalle. Kiistassa keskeisiä kysymyksiä oli sekä se, että hän oli kotimassaan joutunut ”poliittisen vainon” kohteeksi että kysymys siitä, oliko kaappaus kansainvälisen oikeuden mukaan ”ei-poliittinen rikos”. Jälkimmäinen kanta voitti Suomen hallituksessa (ks. Riila 1993).

Erityisesti englannin kielessä 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella termejä julkinen (*public*) ja poliittinen (*political*) käytettiin miltei synonyymeinä toinen toisilleen, ja politiikka samastettiin vastaavasti julkiseen sektoriin. Hallitusvallan alan laajentuessa se mikä on ”julkista” ei kuitenkaan ole enää ilmeistä, ja tämän mukaisesti politiikan rajanveto muuttui ongelmaksi. Noista ajoista lähtien politiikan sfäärikonseption sisällä käydään kiistaa ennen muuta politiikan laajan ja ahtaan tulkinnan välillä (esim. Balandier 1962). Kiistaa käydään siitä, onko laajempi vai suppeampi käsitys politiikasta osuvampi tai tarkoituksenmukaisempi sekä siitä, mikä on ”varsinaista” politiikkaa ja mikä on politiikkaa vain sanan venytetyssä merkityksessä.

Suomessa tällaista politiikkaa julkisuuteen samastavaa näkemystä on puolustanut ennen muuta Jan-Magnus Jansson vuosikausia yliopistol-

lisena oppikirjana toimineessa teoksessaan *Politikens teori* (1969, suom. *Politiikan teoria* 1970). Janssonin mukaan politiikka laajemmassa mielessä tarkoittaa ”organisoitujen ihmisryhmien hallitsemista”, mutta ahtaamassa ja hänelle ”varsinaisessa” merkityksessä tämä koskee vain julkisella sektorilla tapahtuvaa hallitsemista (Jansson 1970, 38–42). Janssonin esimerkin mukaan esimerkiksi se, että lääkäri hoitaa potilasta on poliittista toimintaa silloin, kun se tapahtuu valtion sairaalassa (mt., 60–61).

1900-luvun kuluessa ajatus siitä, että politiikalla julkisena toimintana on tietty yleisesti tunnettu ja hyväksytty ydinalueensa on asteittain murentunut. Tätä trendiä vastaan kuitenkin monet politiikan teoreetikot ovat kapinoineet. Sekä saksalais-amerikkalainen Hannah Arendt (1960) että brittiläinen Michael Oakeshott (1975) puolustavat yksityisen sfäärin provinsiaalisuutta vastaan erityisesti julkisuuden avoimuutta poliittiselle kilpailulle. Heillä ”julkisuus” viittaa kuitenkin samalla myös tiettyyn toiminnan tyyppiin.

Saksalaisessa kirjallisuudessa politiikka samastettiin erityisesti 1800-luvulla *valtion* käsitteeseen. Saksalainen valtioteoria korosti sitä, että vain valtio voi legitiimisti harjoittaa politiikkaa. Valtio tarkoittaa tässä suhteessa erityistä juridista henkilöä, jonka nimissä hallitus ja viranomaiset toimivat. Äärimuodoissaan (esim. Treitschke 1897) valtiosta tehtiin myös eräänlainen reaalin olio, jonka nimissä oli helppo oikeuttaa erityinen valtion moraalinen, jonka nimissä yksilöiden uhraaminen valtioedulle käsitettiin luvalliseksi.

1900-luvun kuluessa niin julkinen sfääri kun valtiokin on pyritty korvaamaan abstrakteimmilla politiikan tilakäsitteillä. Saksalaisen juristin Carl Schmittin mukaan valtion tilalle tarvitaan siitä riippumaton poliittisuuden kriteeri. *Der Begriff des Politischen*-teoksessa (1932, 26) Schmitt tarjoaa poliittisen käsitteen kriteeriksi ”erottelun *ystävän ja vihollisen välillä*”. Toisin kuin esimerkiksi moraalinen tai taloudellinen sfääri, poliittinen ei tässä mielessä tarkoita erityistä elämänpiiriä, vaan se määrittyy abstraktimmin, intensiivisyyden asteen perusteella. Vihollinen tarkoittaa Schmittille vain julkista vihollista (latinaksi *hostis*), ja sota on vain vihollisuussuhteen rajatapaus. Tällöin yksityinen sotilas ei tee ratkaisuja vihollisesta, vaan vihollinen on hänelle annettu sen perusteella mihin ”poliittiseen ykseyteen” hän kuuluu (mt. 70).

Sodanjälkeisessä akateemisessa politologiassa eniten käytetty politi-

kan tilametafora on, kuten mainittu, poliittinen systeemi tai järjestelmä, jonka David Easton teoksellaan *The Political System* (1953) teki tunnetuksi. Nousiaisen *Suomen poliittinen järjestelmä* sekä Janssonin *Politiikan teoria* ovat väljästi tämän systeemiajattelun inspiroimia. Järjestelmän sisällä tapahtuva politiikka ”panoksineen” (*input*) ja ”tuotoksineen” (*output*) nähdään tällöin ”varsinaiseksi” politiikaksi. Sen reunoilla on kuitenkin nähty tapahtuneen ”politiikan rajojen laajentamista”, kuten Charles S. Maier (1987) asian esittää.

Sen mukaisesti on myös sfäärikonseptioissa tullut vaikeammaksi yksiselitteisesti sanoa, kuuluko joku ilmiö politiikkaan vai ei. Esimerkiksi urheilua on ”poliittisen järjestelmän” osa silloin kun ministeriö jakaa rahaa urheilujärjestöille, mutta esimerkiksi yksityisen urheilijan tai katsojan rasistista mielipiteistä on vasta viime aikoina alettu rankaista. Schmittin mainitsemien sotilaiden tapaan myöskään urheilijoille ei anneta valtaa äänestää siitä, tuleeko olympialaisia boikotoida silloin kun ne järjestetään maassa, josta puuttuvat alkeelliset poliittiset vapaudet ja oikeudet, ei myöskään valtaa osallistua silloin kun kotimaa boikotoi kisoja.

Politiikalle on myös tarjottu uusia tilametaforia. Esimerkiksi politiikan sosiologit Anthony Giddens (1994) elämän politiikan (*life politics*) ja Ulrich Beck (1993) alapoliitiikan (*Subpolitik*) käsitteillään ovat uudistaneet sfääriajattelua. He ovat täydentäneet politiikan systeemiä sen eräänlaisella vastapoolilla, politiikalla joka erityisesti erilaisten aktivistiliikkeiden yhteydessä näyttäytyy vahvemmin poliittiselta kuin systeemiin kuuluva politiikka. He eivät kuitenkaan kiistä systeemiin viittavaa ”varsinaista politiikkaa”, vaan Beck puhuu kaksoisteatterista, jossa politikoida voi samanaikaisesti sekä systeemin että alapoliitiikan kentällä.

Belgialais-brittiläinen politologi Chantal Mouffe tekee teoksessaan *On the Political* (2005) Schmittin tavoin eron poliittisuuden ja politiikan välillä seuraavanlaisin termein. ”Poliittisella’ tarkoitan sitä vastakohtaisuuden (*antagonism*) ulottuvuutta, jota on perustava inhimillisille yhteiskunnille, kun taas politiikalla (*politics*) tarkoitan sitä käytäntöjen ja instituutioiden joukkoa, jolla luodaan järjestystä, toisin sanoen organisoidaan sitä ihmisten välistä konfliktisuutta, jota poliittisuus tuottaa”. Filosofin Martin Heideggerin termejä käyttäen hän pitää politiikkaa (pelkkänä) ”onttisena”, poliittisuutta ”ontologisena” käsitteenä (mt. 8–9). Politi-

kan suhde ontologiaan ja järjestykseen näyttäytyy tässä selvästi tilallisen ulottuvuuden etusijana ajalliseen verrattuna. Mouffe tekee siis, toisin kuin Schmitt, *eron vihollisen ja vastustajan välillä*. Vastustajat eivät suuntaudu toistensa tuhoamiseen tai ulossulkemiseen pelikentältä, vaan hyväksyvät toinen toisensa ja pelaavat samalla kentällä, ennen muuta parlamentissa.

Poliittisuus ja tilametaforat ovat keskeisiä myös angloamerikkalaisessa Nietzschen sävyttämässä politiikan teoretisoinnissa. Poliittisuutta ei aina kuitenkaan samastetaan stabiilisuuteen, vaan politiikka tilana voi liittyä myös eron tai kuilun metaforiin. William Connollyn kirja *Identity/Difference* (1991) ja Bonnie Honigin *The Displacement of Politics* (1993) havainnollistavat jo otsikoillaan tätä ideaa, viittaavat rajankäyntiin tai tilalliseen liikkeeseen. Myös Frank Ankersmitin (1996) idea esteettisestä kuilusta edustajien ja edustettavien välillä siten, että vasta edustussuhde luo politiikan, voidaan lukea tämäntyyppisiin negatiivisiin tilametaforiin.

Voidaan puhua siis trendistä ylittää yksinkertainen rajanveto politiikan ja muiden sfäärien välillä, jolla oli mahdollista julistaa ”ovatko” jotkut ilmiöt ”politiikkaa” tai ”poliittisia” vai eivät. Esimerkiksi Janssonin *Politiikan teorian* 1990 painoksen mukaan (s.85) ihonväri on poliittinen kysymys, hiusten väri ei, mikä suorastaan provosoi vastaväitteitä.

Nykyiset tilametaforat politiikalle ovat abstraktimpia ja tulkinnanvaraisempia, eivätkä anna yksiselitteisiä vastauksia. Niissä puhutaan edelleen politiikan ja muiden ilmiöiden rajankäynnistä, mutta on siirrytty rajojen sijainnin sijasta kysymään sitä, millaiset ilmiöt voivat muodostaa rajoja politiikalle. Reaalista tilasta on siirrytty yksiselitteisesti metaforiseen politiikan tilapuheeseen.

Politiikan toimintakäsite

Ylläesitetetyt vastakohtaisuudet politiikan sfääri- ja toimintakäsitteiden välillä viittaa ensisijaisesti tilallisen ja ajallisen ajattelutyylin väliseen ristiriitaan. Tähän vastakohtaan sisältyy kuitenkin myös erilainen abstraktion aste politiikan tematisoinnissa. Tilametaforat viittaavat, kuten olen edellä esittänyt, eräänlaisiin *kvasiluonnollisiin jakoihin eri elämänpiirien*

välillä. Sen sijaan aikametaforat viittaavat *toimintaan, mikä ei ole "pajalla silmällä" havaittavissa, mutta joka on erikseen tulkittava politiikaksi*. Kuten saksalainen historioitsija Reinhart Koselleck (1972, 15) kirjoittaa, aika ei ole havainnollista, vaan siitä on puhuttava vertauskuvallisesti. Toiminnan ajallisesta luonteesta on mahdollista puhua vain käyttämällä alun perin tilaan viittaavia käsitteitä ajallisessa merkityksessä. Tätä Koselleck nimittää käsitteiden temporalisoitumiseksi: politiikkaa ei tällöin ymmärretä vain ajassa tapahtuvana vaan myös ajalla pelaavana toimintana.

Kun tilakäsite korostaa poliittisuuden ”syvyyttä” tai ”juurtuneisuutta” liikkeessä olevan politiikan ylittävänä tekijänä, toimintakäsite lähtee politiikan ymmärtämisestä juuri tuota liikettä ilmaisevasta kontingenttiudesta. Pyritään sanomaan jotakin toiminnasta ”liukkaana” tai ”käsistä karkaamaan” pyrkivänä käsitteenä tavoilla, jotka eivät vesitä politiikan toiminnallista luonnetta. Siihen miten politiikan pelivara käsitteellistään, on 1800-luvulta lähtien esitetty lukuisia erilaisia näkökulmia. Ne ilmaisevat niitä *topoksia*, näkökulmia, joista voi etsiä sellaisia kriteereitä, joita politiikassa toimintana pidetään ratkaisevina (seuraava esitys nojautuu teokseen Palonen 2006a).

Aikakäsitteenä politiikkaa on tulkittu vasta 1800-luvulta lähtien. Ensimmäisiä kirjoittajia, jotka suhteellisesti systemaattisesti puhuvat politiikasta toimintana ovat sotateoreetikko Carl von Clausewitz (1832) sekä ”matkakirjailija” Alexis de Tocqueville teoksessaan Amerikan demokratiasta (1835, 1840). Vasta poliittisten käytäntöjen tietynasteinen demokratisoituminen ja parlamentarisoituminen 1800-luvun viimeisellä kolmanneksella loi edellytyksenä politiikan laajamittaiseen tematisoimiseen monien ammatti- ja amatööripoliitikkojen toimintana. Tässä suhteessa ranskalainen, brittiläinen ja saksalainen keskustelu liikkuvat samassa rytmissä, vaikka niiden painopisteet politiikan tematisoinnissa olivat vahvasti erilaisia.

Kaksi politiikan *toposta* liittyy toiminnan arviointiin. Kutsun näitä arvostelukyvyyn ja *poliicyn topoksiksi*. Niistä molemmista voi löytää yhteyksiä klassisiin keskusteluihin, mutta ne ovat saaneet uuden merkityksen toimintakäsitteen yhteydessä.

Arvostelukyvyllä politiikan kriteerin on historiallinen yhteys em. viisauteen, oveluuteen tai juonikkuuteen politiikan tunnusmerkinä.

Ennen muuta äänioikeus- ja parlamentarismikiistojen yhteydessä 1800-luvulla käytiin kiistaa ”poliittisten kykyjen” olemassaolosta tai puuttumisesta sekä siitä miten näitä kykyjä tulisi arvioida. Esimerkiksi Saksan valtakunnankansleri Otto von Bismarck katsoi, että poliitikolta vaaditaan erityisiä luontaisia taipumuksia samaan tapaan kuin esimerkiksi taiteilijalta: tällainen näkemys oli alusta alkaen kiistanalainen. Myöhemmin arvostelukykyä on ilmaistu sellaisilla tunnusmerkeillä kuin ”poliittinen tahdikkuus” (Plessner 1924, 107) tai poliitikon käsityöläistäito (*craftsmanship*) (Oliver 1934, 1). Max Weberin (1919, 73–74) silmämääräisyyden kriteeri viittaa arvostelukykyyn taitona toimia myös tilanteissa, joissa vaihtoehtojen arvoa ei voi tarkkaan laskea mutta silti on toimittava. Hannah Arendt (1978) puolestaan lainaa Immanuel Kantilta käsitteen ”laajennettu ajatustapa” sellaisia tilanteita varten, joiden käsittelyssä tilanne on niin uusi, että sääntöihin tai ennakkotapauksiin vetoaminen vie harhaan.

Varhaiset politiikan taito- tai taidepuheet välittyivät nykyajan keskusteluihin politiikan *policy*-konseptioissa. Niissä *politiikka viittaa tiettyyn ohjelmaan, suunnitelmaan tai linjaan*. Toisin sanoen *policy*lle tunnusomaista on se, että erilliset toimenpiteet koordinoidaan keskenään tietyksi tulevaisuuteen orientoituvaksi linjaksi, jota ilmoitetaan noudatettava. Esimerkiksi hallitusohjelmat voidaan tulkita tällaisiksi *policy*iksi, ja nykyisin niihin on yhdistetty myös erityisiä *policy*jä, joita kutsutaan ”politiikkaohjelmiksi”. Näin *policy*-konseptiot suuntautuvat olemassa olevan tilanteen muuttamiseen normatiivisten periaatteiden mukaisesti, mutta tämän tarkoituksenmukaisuuteen ja saavutettavuuteen suhteuttaen. Vastakohtana pelkälle *reaalipolitiikalle* (Rochau 1853), jossa vaatimuksista tingitään niin pitkälle, että ne ovat varmasti saavutettavissa, normatiivisten ja teleologisten periaatteiden tasapaino sisältyy esimerkiksi historioitsija Friedrich Meinecken (1924) valtioetu (saks. *Staatsräson*) –konseptioon. J.K. Paasikivi siteeraa Meineckea käsityksessään että jokaisella valtiolla on tiettyä ajankohtana löydettäväksi noudatettavaksi tietty paras mahdollinen linja eli *policy* (1958, 93–96). Ranskalainen Bertrand de Jouvenel (1955) puolestaan erotti toisistaan politiikan (*la politique*) kiistanalaisen toiminnan kohteena, jonka sisältä valitaan harjoitettava politiikka (*une politique*). *Policy*-konseptioissakaan ei valitun linjan tiukka noudattaminen ole aina viisasta, sillä on varauduttava siihen, että

*policy*ä tarvittaessa muutetaan tai vaihtoehdoilla on vastakkaisia ansioita ja puutteita, joita ei voi panna yksiselitteiseen järjestykseen.

Politiikkaa peräkkäisten tilanteiden muodostamana ”prosessina” tarkasteltaessa voidaan kysyä missä sen olennainen piirre on. Tähän liittyvät deliberoinnin, sitoutumisen ja kiistämisen *topokset*, jotka sisältävät eräänlaisen toisilleen vaihtoehtoisen näkemyksen siitä mikä on politiikan ratkaiseva tunnusmerkki.

Kun politiikasta puhutaan toimintana tai ”performanssina”, keskeinen *topos* on deliberointi. Tässä näkyy hyvinkin, kuinka politiikassa *asiakysymysten puntarointi (deliberointi) yhdistyy ihmisten suostutteluun tietyn käsityksen puolelle*. Deliberoinnin *topos* on historiallisesti kiinteässä yhteydessä sekä parlamentaarisen puhuntaan että vaalikampanjaan, siten että parlamentin menettelyssä asiakysymykset ovat ensisijaisia, mutta vaaleissa niistä kiistellään henkilövaihtoehtojen välityksellä. Brittijournalisti Walter Bagehotin (1872, 135) politiikan identifiointi väittelyyn (”politics or discussion”) on klassinen esimerkki siitä, miten poliittisen väittelyn katsotaan muuttavan ihmisten mielipiteitä. Samanlaisia näkemyksiä löytää myös esimerkiksi Ranskan ”kaunopuheisuuden tasavallaksi” (Roussellier 1997) kutsutun kolmannen tasavallan ideologeilta ja poliitikoilta. Max Weber (1917, 187) korostaa parlamentaarikon kykyä punnita sanojen painoarvoa sekä pitää (1918, 232) retorisia taitoja ensisijaisina kamppailevalle poliitikolle, joka tavoittelee liittolaisia ja vapaaehtoisia seuraajia. Hannah Arendt puolestaan (1968, 177) vertaa politiikkaa esittäviin taiteisiin, joissa esityksen virtuoosisuudella on ratkaiseva merkitys. Toisin sanoen deliberoinnin idea on se, että politiikassa on aina vaihtoehtoisia toimintamahdollisuuksia, joita ei voida panna yksiselitteiseen paremmuusjärjestykseen ja joiden merkitystä ei voida arvioida etukäteen, vaan arviot muuttuvat kiistelyn myötä ja tätä kautta myös toimijat muuttavat voivat muuttaa kantaansa. Näin esimerkiksi parlamentaariselle deliberoinnille on tunnusomaista tietty spontaanisuus ja improvisaatiokyky.

Toisena klassisena tulkintana poliittisen prosessin avainkohdasta voi pitää *politiikan samastusta sitoutumiseen*. Vahva traditio tässä *topoksessa* on politiikan samastaminen tahtoon. Esimerkiksi William Kay Wallace (1924, 15) katsoo, että ”politiikka on keino toteuttaa yksilöllisen tai yleisen tahdon pyrkimyksiä ja suunnitelmia”. Hans Morgenthau erot-

taa Friedrich Nietzschen ”vallantahdon” (saks. *Wille zur Macht*) inspiroimana kolme politiikan tyyliä: ”*halu valtaan ilmenee haluna säilyttää oman tahtonsa asema suhteessa toisiin, vahvistaa sitä tai demonstroida sitä*” (1946, 192). Erityisesti Weimarin Saksasta lähtien tahtopuhetta sitoutumisen muotona on kritikoitu ratkaisun käsitteen näkökulmasta. Carl Schmittin edellä mainittua erottelua ystävän ja vihollisen välillä (1932, 26) voi toimintaperspektiivistä pitää ratkaisuna, joka suuntautuu monien päällekkäisten ja diffuusien jakojen korvaamiseen yksiselitteisellä kah-tiajaolla. Helmuth Plessner (1931, 195) kuitenkin muuntaa Schmittin erottelun merkityksen ulottamalla politiikan yksilöiden elämään, joka nähdään itsensä sitomiseksi ”puolesta ja vastaan” -valintojen tilanteessa. Tämä ”eksistentiaalinen” käsitys ratkaisusta sävyttää myös Jean-Paul Sartren käsitystä (1964) politiikasta ”persoonan dimensiona”, jonka mukaisesti hän esittää (1965), että vaaleissa äänestäjä valitsee ehdokkaan lisäksi myös ”itsensä”, ts. tietyn vision omasta poliittisesta identiteetistään. Kun aikaisemmin tämä identiteetti oli vakio, nykyisin on tavallista käyttää vaaleja tilanteita oman poliittisen identiteetinsä uudelleen tulkintaan (ks. Beck 1993).

Kiistäminen on sitoutumisen käänneiskäsite. Se suuntaa lukittujen sitoutumisen politisoivaan avaamiseen ja radikalisoii politiikan konflikti- ja kamppailuluonteeseen vapauttavina elementteinä ykseyden ja järjestyksen tyranniasta. Juuri kiistämisen mielessä Max Weber muistuttaa eri yhteyksissä (1918, 1919) kamppailun (*Kampf*) kriteerin kiertämättömästä ja samalla arvokkaasta merkityksestä politiikalle. Brittijournalisti Philip Cambray pitää opposition käsittämistä väärässä olevaksi turmiollisena halulle voittaa kamppailu (1932, 12). Toisen maailmansodan jälkeen opposition ja vastustuksen hyväksyminen on tullut asianmukaiseksi akateemisessa politologiassa (esim. Miller 1962). Sartre (1960) puolestaan näkee niukkuuden (*rareté*) historian käyttövoimana, ja vaatii, 1960-luvun vaihtoehtojattelijain ja feministien tapaan, eri ilmiöiden politisointia. Ranskalainen filosofi Jacques Rancière (1995, 37–38, 55) korostaa ehkä muita vahvemmin kiistämisen ulottuvuutta nähdessään politiikassa identiteettejä purkavaa toimintaa, joka asettaa tasa-arvoisen pelivaran luonnollisen järjestyksen vastakohdaksi. Feministinen teesi ensimmäisen persoonan politiikasta on malliesimerkki elämäntavallisten valintojen poliittisuudesta. Kasvissyöinti, aseistakieltäytyminen tai len-

tomatkojen boikotti ovat myös yksinkertaisia ja monille mahdollisia kiistämisen politiikan pelivälineitä.

Näiden kolmen politiikan taitekohtia käsittelevien *toposten* ohella toimintakonseptiota politiikasta voidaan käsitteellistää painottamalla kontingenssin eli pelivaran ratkaisevaa luonnetta. Tässä suhteessa voidaan erottaa mahdollisuuden, tilanteen ja pelin kiinteästi toisiinsa liittyvät *topokset*.

Mahdollisuuden topoksen lähtökohta on tavallaan *reaalipolitiikka* ja siihen liittyvä Bismarckin ja hänen kannattajiensa käsitys politiikasta ”mahdollisen taitona” (*Kunst des Möglichen*), jossa vaatimukset sopeutetaan siihen mikä tiedetään varmasti mahdolliseksi. Tämän ajattelun kritiikki 1900-luvun alun Saksassa korostaa että on mahdotonta tietää etukäteen mikä kaikki on mahdollista. Esimerkiksi Weber (1917a, 514) hylkää reaalipolitiikan ”kungfutzelaisen byrokraattimoraalin” ja vaatii tavoittelemaan mahdotonta, jotta paras mahdollinen voidaan saavuttaa. Weberin (1906) näkemys ”objektiivisten mahdollisuuksien” reallisuudesta, silloinkin kun ne eivät koskaan toteudu, sävyttää hänen politiikkäkäsitystään. Poliitikolle erilaiset toiminnan vaihtoehdot (*Chancen*) ovat reaalisia, mutta se mikä toteutuu poliittisen kamppailun tuloksena, poikkeaa säännöllisesti asetetuista päämääristä (Weber 1919, 80–81). Weberin tulkinta politiikasta valtaosuuksien ja niiden jakautumisen muutoksen tavoitteluna (Weber 1919, 36) sisältää ajatuksen, että myös valta (*Macht*) on tietäytyypäinen *Chance* (Weber 1922, 28), ja vain vallan avaaman pelivaran välityksellä voi tavoitella muita päämääriä. Mahdollisuus näyttäytyy tavallaan käänteisenä linjakkaan ”*policyyn*” vaatimiselle. Esimerkiksi historioitsija F.C. Oliver (1934) puolustaa avoimesti ”opportunistia” ja purjehdusmetaforia (lat. *portus* = satama). Michael Oakeshottin (1951, 60) kuuluisa metafora politiikasta ”purjehtimisena rannattomalla ja pohjattomalla merellä” havainnollistaa samoin hyvin mahdollisuuksilla pelaamista.

Hyvän esimerkin ”reaalipoliittisen” ahtaan mahdollisuuskäsitteen kritiikistä on esittänyt Paavo Haavikko kuunnelmassaan *Harald Pitkähkönen*. Kun kuningas Harald ilmoittaa hirttävänsä mahtimiehet Jarlin ja Erikin, nämä vetoavat ”reaalipoliittiseen” tulkintaan politiikan ja mahdollisuuden yhteydestä. Jarl julistaa ”Tämä ei ole mahdollista, tämä ei ole politiikkaa”. Harald vastaa: ”Mahdollista ei ole yksin se mikä

on mahdollista. Mahdollista on se, minkä minä voin tehdä mahdolliseksi. Se mikä itsessään on mahdollista, se hoitaa kyllä itse itsensä. Ja tämä mies hokee että ei ole ja ei ole, ei muka mahdollista. Ettekö ole mahdollista hirttä kahta mahtavaa miestä puun latvaan. Ei sitä tiedä, ennen kuin on yritetty. Se on vähän niin kuin haaste. Ja mies ottaa aina haasteen vastaan vai mitä? Minä ainakin. Jospa se hyvinkin olisi mahdollista. Ehkei se ole taidetta, mutta mahdollista se on.” (Haavikko 1974, 502).

Politiikan ajallisuus näkyy ehkä selvimmin *tilannekonseptioissa*. Niiden idea on siinä ajan niukkuuden kokemuksessa, joka nousi esiin jo 1800-luvun parlamentaarisisessa politiikassa kun ryhdyttiin rajoittamaan puheaikoja. Walter Benjamin (1928, 77) formuloi ajan kaksinaisen poliittisen merkityksen, samalla rajoituksena ja tilaisuutena, puhuessaan siitä kuinka ”todellinen poliitikko” on se, joka elää kalenterinsa mukaan. Benjamin (1940) kuului myös niihin, jotka katsovat että politiikalle on tunnusomaista kyky erottaa ainutkertaiset *kairos*-tilaisuudet muista, ja hän puhuu myös poliittisen säätilan tajusta metaforana tilanteiden analyysille. Tätä vastoin esimerkiksi journalisti Henry Fairlie (1968, 68) korostaa toistuvien tilanteiden merkitystä puoluejohtajalle, joka tarvitsee rohkeutta sekä odottaa tilaisuuksia että tarttua niihin. Tilannekonseptioon politiikasta viittaavat myös Hannah Arendtin (1960) yleinen teesi uuden alkamisesta politiikan kriteerinä. Tunnusomaista näille tilannekonseptiolle on myös orientoituminen nykyisyyteen tulevaisuuden sijasta: poliittisen toimijan vaihtoehdot ovat ratkaisevasti kiinni siitä, miten hän lukee kutakin tilannetta, mitä piirteitä siinä hän painottaa, millainen horisontti toiminnalle siitä käsin nousee esiin. Esimerkiksi Benjaminin (1940) käyttämä käsite nythetki, *Jetztzeit*, painottaa myös menneiden mahdollisuuksien aktualisointia uusissa tilanteissa.

Suomalaisessa päivänpolitiikassa tilanteiden analyysin ja sitä vastaavan tilaisuuksien tajuamisen merkitystä politiikan tunnusmerkkinä ei kovin hyvin tunnusteta. Vetoaminen, tulevaisuuteen, ”tuleviin sukupolviin” ja pitkän aikavälin suunnitelmien tekeminen yli vaalikauden rajojen voidaan tilanteen *topoksen* näkökulmasta tulkita sekä äänestäjien vaaleissa ilmaisen päätösvallan kiistämiseksi että kunkin tilanteen erityisten mahdollisuuksien analyysin, arvioinnin ja hyväksikäytön tekemättä jättämiseksi.

Pelivertaukset politiikalle ovat olleet suosittuja etenkin brittiläisessä keskustelussa 1800-luvun lopulta lähtien. Alkuaan pidettiin suoranaishänä pyhäinhäväästyksenä rinnastaa politiikka golfiin tai krikettiin. Nykyään taas peliä paheksamalla helposti leimataan politiikka ja poliitikot. Suomessa erityisesti Suomen maaseudun puolueen johtaja Veikko Vennamo vastusti ”pelin politiikkaa” ”asialinjan” nimissä. Esimerkiksi puolueen kunnallispoliittisessa ohjelmassa vuodelta 1979 kirjoitetaan Vennamon tyyliä: ”Puoluepoliittinen peli ja yksityinen etuilu kunta-laisten vahingoksi on estettävä”. (<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=smpkunnallis1979>)

Pelin metaforaa voi kuitenkin käyttää myös politiikan erityisen kontingenssin ymmärtämisen analyttisenä välineenä. Jo 1800-luvun lopulla Ranskan kansalliskokouksen sihteeri Eugène Pierre (1896, 60) korostaa sitä, kuinka poliitikko ei pelaa politiikassa voiton saavuttamiseksi vaan pelin itsensä vuoksi (*le jeu pour le jeu*). Cambraylle (1932) peli on politiikan strategisen ymmärtämisen väline, joka sopii erityisesti Westminsterin tyylin parlamentarismiin ja kahden puolueen malliin. Muutamat kirjoittajat (esim. Morin 1958) puolustavat valmiutta pelata ääritilanteissa ja vertaavat politiikkaa uhkapeliin. Toisille taas peli on pikemminkin ”vakavan työn” vastakohta, mutta siten että politiikassa pelin elementti on alituisesti läsnä. Esimerkiksi Michael Oakeshottin (1996: 111) mukaan pelin elementti ei ole missään muussa toiminnassa niin vahvasti läsnä kuin politiikassa. Helmuth Plessner (1924, 101, 104) käsittää julkisuuden pelin kentäksi, ja tämän mukaisesti hän pitää politiikkaa diplomatian kaltaisena pelinä. Jean-Paul Sartre (1960, 882–885) puolestaan antaa pelimetaforalle subversiivisen sävytyksen asettaessaan politiikan keskiöön ulospelaamisen (*déjouer*), joka sisältää sekä *poliicyn* tyhjäksi tekemisen että vastustajan pudottamiseksi pelistä.

Politiikan toimintakonseption sisällä voidaan siis erottaa sekä käsitteellisiä innovaatioita että painopisteen siirtymiä. Poliitiikan toimintakäsitteen perspektiivisyys näkyy siinä, että käsitteelliset erimielisyydet koskevat pikemminkin sitä, mistä politiikan avainkäsitettä etsitään kuin saman *topoksen* vastakkaisia tulkintoja. Kun 1800-luvulla politiikka rajoittui hallitukseen ja parlamenttiin, 1900-luvulla mitä tahansa toiminnan aspektia on opittu lukemaan poliittisesti. Jo ekspressionisti Kurt Hiller (1913) katsoi, että ”kirjallisuuspolitiikka” tulee

asettaa ”parlamenttipolitiikan” yläpuolelle. Max Weberin (1919, 41) mukaan jokainen meistä on ”tilapäispoliitikko” silloin kun tekee jonkin poliittisen teon, esimerkiksi äänestää. Samaan tapaan myös Dolf Sternberger (1947, 74) ja Bertrand de Jouvenel (1955, 7) korostavat, kuinka jokainen kansalainen on nykyisin toiminut poliittisesti eri tilanteissa. Poliitiikan käsitteellistämiseksi toimintana tämä merkitsee uusia haasteita tilanteiden poliittiselle luennalle. 1900-luvun kuluessa erilaiset poliittiset lukutavat ovat aktualisoineet uusia peliaikakiloja politikoinnille ja samalla haastaneet lukemaan vanhoja uusilla tavoilla. Tällöin myös vanhat ideat, kuten retorinen käsitys parlamentaarista politiikasta aktualisoituvat uudelleen.

Nykykeskustelun horisontit

Politiikka käsitteenä ymmärretään tänä päivänä entistä selvemmin kiistanalaiseksi. Siitä huolimatta mitään varsinaista debattia politiikan käsitteiden välillä ei käydy, ei tilallisia ja ajallisia metaforia käyttävien välillä kuin niiden sisälläkään. Eri politiikkakäsityksillä on pikemminkin erilainen kohdealueensa ja painopisteensä nykykielessä. Vanhemmilla politiikan sfäärikonseptioilla on edelleen merkitystä arkipäiväisessä puheessa. Esimerkiksi iltapäivälehtien otsikoissa toistuvat uutiset, joiden mukaan ”poliitikko” otti vastaan lahjuksia, puukotti miestänsä tai teki jotakin muuta sopimatonta, vaikka kysymys olisi pelkästä valtuuston jäsenestä tai henkilöstä, joka oli yhden kauden kansanedustaja 20 vuotta aikaisemmin.

Sfäärikäsitettä käytetään edelleen hallinnollisena kriteerinä, jolla politiikan alaa rajoitetaan, erityisesti juridisissa keskusteluissa ”poliittisesta” turvapaikasta tai pakolaisuudesta tai ”poliittisista” rikoksista ja vangeista (ks. Riila 1993). *Poliittisten ja ei-poliittisten ilmiöiden erottaminen toisistaan on muuttunut merkityksettömäksi silloin kun tunnustetaan, että minkä tahansa ilmiön poliittinen aspekti tunnustetaan aikaisempaa paremmin.* Esimerkiksi ilmastonmuutokset ovat ilmausta sään poliittisuudesta (ks. esim. Greven 2001); Pariisin toukokuun 1968 ylioppilasliikkeen johtohahmo ja nykyinen europarlamentaarikko Daniel Cohn-Bendit kirjoitti jo 1970-luvun lopulla, että vuoden 1968 kumous oli ”viimeinen vallankumous joka ei tiennyt mitään otsonikadosta”.

Historiallisesti siirtyminen ”mitä on politiikka” -tyyppisistä kysymyksistä sen kysymiseen, ”milloin kukin henkilö toimii poliittisesti” viittaa politiikan käsitehistorian erityispiirteeseen. Itse poliitikot ja heistä kirjoittavat toimittajat ovat tutkijoita herkemmin noteeranneet käsitteiden arkikäytön muutoksia, joiden merkitystä käsitteellisinä innovaatioina tutkijainkin kannattaa tarkemmin pohtia.

Quentin Skinner (1978, xi) on mullistanut poliittisen ajattelun tutkimuksen periaatteellaan, että ”poliittinen elämä” asettaa kysymykset politiikan tutkijoille. Poliitikkojen elämäntilanne asettaakin heidän toiminnalleen erityisiä vaatimuksia: heidän on analysoitava tilanteita joissa he itse toimivat, tunnistettava ja tunnustettava tilanteiden paradoksit, arvioitava sitä kuinka kiireellisesti heidän tulee toimia sekä opittava pelaamaan rajallisella ajalla (poliitikoista teoreetikkoina ks. Palonen 2005, 359–363). Tässä olen tyytynyt pääosin analysoimaan muiden luonnehdintoja poliitikoista, mutta esimerkiksi parlamenttipuheiden huolellinen käsitehistoriallinen ja retorinen luenta voi tuoda näkyviin innovaatioita politiikan käsitteestä, joita kukaan ei ole noteerannut, mutta jotka ansaitsisivat tarkempaa analyysyä.

Huomion suuntaaminen ilmiöiden ”poliittisuuteen”, esimerkiksi poststrukturalististen filosofien tapaan, on jäänyt varsin etäälle poliittisten toimijain omista kysymyksenasetteluista (ks. Palonen 2007b). Kuitenkin myös politiikan aktiivisuuskonseptioiden kannattaa kiinnittää huomiota myös politiikan epäsuoriin muotoihin. Esimerkiksi Frank Ankersmitin (2002, 116–118) käsitys esteettisestä kuilusta edustajien ja edustettavien välillä edellytyksenä parlamentaaristen poliitikkojen luovuudelle on tältä kannalta kiinnostava. Poliitiikan visuaaliset ja elektroniset käytännöt ovat erityisen vahvasti omiaan tuottamaan poliittisesti merkittävää ”etätoimintaa” jolla voi olla vähemmän ilmeisiä merkityksiä (ks. esim. Virilio 1995, joka tosin sisältää nostalgista polemiikkia politiikan radikaalia ajallisuutta vastaan).

1970-luvulta lähtien on puhuttu paljon ”uudesta politiikasta”, joka voi koskea sekä politiikan muotoja että politiikan ymmärtämistä. Käsitehistorialliselta kannalta tämän puhutavan käsitteelliset innovaatiot ovat jääneet niukoiksi: väitetyt uutuudet viittaavat pikemminkin jo aikaisemmin tematisoitujen *toposten* aktualisointeihin tai uudelleen muotoiluihin. Jopa feministisillä iskulauseilla ”henkilökohtainen

on poliittista” ja ”politiikka ensimmäisessä persoonassa” on eräänlaisia edeltäjiä esimerkiksi politiikkaa puoltavien saksalaisten ekspressionistien teksteissä ennen ensimmäistä maailmasotaa (Rubiner 1912, Hiller 1913).

Toiminnan kontingenssin tunnustaminen, ts. se että aina on mahdollista toimia toisinkin, on nyttemmin keskeistä politiikan käsitteelle. Tämä ei ole vähentänyt kiistoja siitä, miten kontingenssi ymmärretään tai mikä merkitys sillä on politiikalle. Normatiivisille teoreetikoille, kuten John Rawlsille (1993), kontingenssi näyttyy lähinnä pelkkänä jäännöksenä, jota normatiivinen kontrolli ei voi eliminoida. Niklas Luhmannille (2000, 120) kontingenssi taas merkitsee politiikan systeemin rajallisuuden tunnustamista suhteessa ympäristöön (*Umwelt*). William Connollyn (1991, 24–27) ”globalisoitunut kontingenssi” merkitsee muistutusta kaikkien asioiden hallintaa koskevien suunnitelmien ymmärtämistä epäonnistumaan tuomituiksi. Bonnie Honigin (1993) arendtilaisessa käsityksessä kontingenssi merkitsee toiminnan performanssin improvisoivaa luonnetta, ja Michael Th. Grevenin (1999) weberiläisessä visiossa kontingenssi näyttyy ilmiöiden politisoitumisena siinä mielessä, että kaikkialla tarvitaan ratkaisuja ilman riittäviä perusteluita.

Politiikan käsitteellistämiset 1800- ja 1900-luvulla sisältävät myös monia aspekteja, joiden uutta aktualisointia nykyaikaan sopiviksi kannattaa harkita. Esimerkiksi Weberin ideaalityypit ammatti- ja tilapäispoliitikosta voi kontekstualisoida siten, että ne ulotetaan perinteisen poliittisen sfäärin ulkopuolelle. Vaaleissa äänestävää tilapäispoliitikkoa voi lukea vaalipäivän parlamentaarikkona, joka vaaleissa joka kerta uudelleen sekä valitsee strategisesti puoluetta ja parlamentaarikkona että eksistentiaalisesti määrittää oman poliittisen identiteettinsä.

Vaalipäivän parlamentaarikon käännteistyyppinä voi pitää jokapäiväisen elämän ammattipoliitikkoa. Tällä ideaalityypillä tarkoitan henkilöä, joka tekee tietoisia ja jopa provokatiivisia valintoja eri elämäntilanteissa ja luo näin omalle elämälleen persoonallisen profiilinsa samaan tapaan kuin poliitikko. Tällainen ammattipoliitikko on kriittinen viranomaisia ja muita auktoriteetteja kohtaan, ei hyväksy eri elämäntilanteiden vakiintuneita konventioita, silläkin uhalla että niiden kiistäminen ja tietoiset ”toisinvalinnat” tekevät elämästä hankalampaa kuin muilla. Mutta puhe

politiikasta aktiviteettina vaatii huomion kiinnittämistä sekä ammatti-
poliitikkojen esimerkilliseen toimintaan että kenen tahansa meistä sil-
loin kun toimimme itse tietoisesti poliittisesti.

Kirjallisuusluettelo

- Ankersmit, F.R. 1997. *Aesthetic Politics*. Stanford: Stanford University Press.
- Ankersmit, F.R. 2002. *Political Representation*. Stanford: Stanford University Press.
- Arendt, Hannah 1960 [1981]. *Vita activa*. München: Piper.
- Arendt, Hannah 1968 [1977]. *Between Past and Future*. Harmondsworth: Penguin.
- Arendt, Hannah 1978. Lectures on Kant's Political Philosophy, toim. Ronald Beiner. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Bagehot, Walter 1872 [1956]. *Physics and Politics*. Boston: Beacon Press.
- Balandier, Georges 1962 [1984]. *L'anthropologie politique*. Paris: PUF.
- Beck, Ulrich 1993. *Die Erfindung des Politischen*. Frankfurt/M: Suhrkamp.
- Benjamin, Walter 1928 [1988]. *Einbahnstraße*. Frankfurt/M: Suhrkamp.
- Benjamin, Walter 1940 [1980]. Über den Begriff der Geschichte, teoksessa *Illuminationen*. Frankfurt/M: Suhrkamp, 251–262.
- Brückner, Jutta 1977. *Staatswissenschaft, Kameralismus und Naturrecht*. München: Beck.
- Cambray, Philip G. 1932. *The Game of Politics*. London: Murray.
- Clausewitz, Carl v. 1832 [1980]. *Vom Kriege*. Frankfurt/M. Ullstein.
- Connolly, William 1991. *Identity/Difference*. Ithaca: Cornell University Press.
- Crick, Bernard 1962 [1976]. *In Defence of Politics*. Harmondsworth: Penguin.
- Dunn, John 2000. *The Cunning of Unreason. Making Sense of Politics*. London: Harper Collins.
- Easton, David 1953. *The Political System*. New York: Knopf.
- Fairlie, Henry 1968. *The Life of Politics*. London: Methuen.
- Freund, Julien 1965 [1981]. *L'essence du politique*. Paris: Sirey.
- Giddens, Anthony 1994. Living in a posttraditional society, teoksessa Ulrich Beck, Anthony Giddens and Scott Lash *Reflexive Modernisation*. Cambridge: Polity. 56–109.
- Giraud, Emile 1966. Le droit international public et la politique, *Recueil des cours* 110: 419–809.
- Greven, Michael Th. 1999. *Die politische Gesellschaft*. Opladen: Leske+Budrich.
- Greven, Michael Th. 2001. "Dimensions of Politics. A critique of the common

- one-dimensional concept of politics”, *Finnish Yearbook of Political Thought*, 5, 89–112.
- Guizot, François 1821 [1984]. *Des conspirations de la justice politique*. Paris: Fayard.
- Haavikko, Paavo 1974. ”Harald Pitkääkäinen”. Teoksessa *Näytelmät*. Helsinki: Otava 1978, 471–503.
- Harrington, James 1656 [1992]. *The Commonwealth of Oceana*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hiller, Kurt 1913 [1973]. *Die Weisheit der Langeweile*, Bd. 1–2. Nendeln: Kraus.
- Honig, Bonnie 1993. *Political Theory and the Displacement of Politics*. Ithaca: Cornell University Press.
- Huard, Raymond 1996. *La naissance du parti politique en France*. Paris: Presses de sciences po.
- Hume, David 1740. *A Treatise of Human Nature*. <https://www.gutenberg.org/files/4705/4705-h/4705-h.htm> [luettu 25.7.2023]
- Jansson, Jan-Magnus 1970. *Politiikan teoria*. Helsinki: Tammi.
- de Jouvenel, Bertrand 1955. *De la souveraineté*. Paris: Genin.
- Koselleck, Reinhart 1967. *Historia Magistra Vitae. Über die Auflösung des Topos im Horizont neuzeitlich bewegter Geschichte*. Teoksessa H. Braun & M. Riedel (toim.): *Natur und Geschichte. Karl Löwith zum 70. Geburtstag*. Stuttgart: Kohlhammer, 196–219.
- Koselleck, Reinhart 1972. Über die Theoriebedürftigkeit der Geschichtswissenschaft, teoksessa Werner Conze (toim.) *Theorie der Geschichtswissenschaft und Praxis des Geschichtsunterrichts*. Stuttgart: Klett. 10–28.
- Koselleck, Reinhart et al. 1975. ”Geschichte, Historie”, teoksessa *Geschichtliche Grundbegriffe*, Bd. 2. Stuttgart: Klett, 593–718.
- Luhmann, Niklas 2000. *Die Politik der Gesellschaft*. Frankfurt/M: Suhrkamp.
- Maier, Charles S. (toim.)1987. *The Changing Boundaries of the Political*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Meinecke, Friedrich1924 [1960]. *Die Idee der Staatsräson in der neueren Geschichte*. München: Oldenbourg.
- Miller, J.D.B. 1962. *The Nature of Politics*. London: Duckworth.
- Montesquieu, Charles Secondat1748 [1989]. *De l’esprit des lois I–II*. Paris: Garnier-Flammarion.
- Morgenthau, Hans 1929. *Die internationale Rechtspflege*. Leipzig: Noske.
- Morgenthau, Hans 1933. *La notion du ‘politique’ et les différends internationaux*. Paris: Sirey.
- Morgenthau, Hans 1946. *Scientific Man vs. Power Politics*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Morin, Edgar 1958. La dialectique et l’action, *Arguments* 7, 8–17.
- Mouffe, Chantal 1993. *The Return of the Political*. London:Verso.

- Mouffe, Chantal 2005. *On the Political*. London: Routledge.
- Nousiainen, Jaakko 1959 [1963]. *Suomen poliittinen järjestelmä*. Porvoo: WSOY.
- Oakeshott, Michael 1951 [1991]. Political Education, teoksessa *Rationalism in Politics*. Indianapolis: Liberty Press, 43–69.
- Oakeshott, Michael 1975. *On Human Conduct*. Oxford: Clarendon Press.
- Oakeshott, Michael 1996. *The Politics of Faith and the Politics of Scepticism*, (toim.) Timothy Fuller. Indianapolis: Liberty Press.
- Oliver, F.S. 1934. *Politics and Politicians*. London: Macmillan.
- Paasikivi, J.K. 1958. *Toimintani Moskovassa ja Suomessa 1939–1941*. Porvoo: WSOY
- Palonen, Kari 1985. *Politik als Handlungsbegriff. Horizontwandel des Politikbegriffs in Deutschland 1890-1933*. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.
- Palonen, Kari 1990. *Die Thematisierung der Politik als Phänomen. Eine Interpretation der Geschichte des Begriffs Politik im Frankreich des 20. Jahrhunderts*. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.
- Palonen, Kari 1995. Ovelointia vai untamointia? Voidaanko ”politiikka” suomentaa. *Politiikka* 27, 71–75.
- Palonen, Kari 1998. *Das 'Webersche Moment'. Zur Kontingenz des Politischen*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Palonen, Kari 2003. Politiikka, teoksessa Matti Hyvärinen ym. (toim.), *Käsitteet liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 467–518.
- Palonen, Kari 2005. Political Theorizing as a Dimension of Political Life, *European Journal of Political Theory* 4: 351–366.
- Palonen, Kari 2006a. *The Struggle with Time. A conceptual history of 'politics' as an activity*. Münster: LIT.
- Palonen, Kari 2006b. Two Concepts of Politics. Conceptual history and present controversies. *Distinktion* 12, 11–25.
- Palonen, Kari 2007a. Politics or the Political? An historical perspective on a contemporary non-debate. *European Political Science* 6, 69–78.
- Palonen, Kari 2007b. *Re-thinking Politics. Essays from a quarter-century*. Helsinki: The Finnish Political Science Association.
- Pierre, Eugène 1896. *Politique et le gouvernement*. Paris: Librairies and imprimeries réunies.
- Plessner, Hellmuth 1924 [1981]. Grenzen der Gemeinschaft, teoksessa *Gesammelte Schriften V*. Frankfurt/M: Suhrkamp, 11–133.
- Plessner, Hellmuth 1931 [1981]. Macht und menschliche Natur, teoksessa *Gesammelte Schriften V*. Frankfurt/M: Suhrkamp, 135–234.
- Pocock, J.G.A. 1975. *The Machiavellian Moment*. Princeton: Princeton University Press.
- Pulkkinen, Oili 1998. *Politiikkaa ja politiikan tiedettä : tulkinta David*

- Humen politiikkasanaston merkityksistä. Yleisen historian ja valtio-opin pro gradu-työ, Jyväskylän yliopisto,*
- Rancière, Jacques 1995. *La Méésentente. Politique et Philosophie*. Paris: Gallimard.
- Rawls, John 1993. *Political Liberalism*. New York: Columbia University Press.
- Richter, Melvin 2000. Conceptualizing the Contestable. ”Begriffsgeschichte” and Political Concepts, teoksessa Gunter Scholtz (toim.): *Die Interdisziplinarität der Begriffsgeschichte*. Hamburg: Meiner, 135–144.
- Riila, Anu 1993. Who is a Political Refugee? Non-admission as asylum-seeker as a political act, teoksessa Kari Palonen and Tuija Parvikko (toim.) *Reading the Political*. Helsinki: The Finnish Political Science Association, 91–102.
- Rochau, L.A. v. 1853/1869 [1972]. *Grundsätze der Realpolitik I–II*. Frankfurt/M: Ullstein.
- Rosanvallon, Pierre 1992. *Le sacre du citoyen. L’histoire du suffrage universel en France*. Paris: Gallimard.
- Rousseau, Jean-Jacques 1762 [1966]. *Du contrat social*. Paris: Garnier-Flammarion.
- Rubiner, Ludwig 1912 [1988]. Der Dichter greift in die Politik, teoksessa Wolfgang Haug (toim.) *Künstler bauen Barrikaden*. Darmstadt: Luchterhand, 61–73.
- Rubinstein, Nicolai 1987. The History of the Word *politicus* in Early-modern Europe, teoksessa Anthony Pagden (toim.) *The Languages of Political Theory in Early- Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 41–56.
- Sartre, Jean-Paul 1960 [1985]. *Critique de la raison dialectique*. Paris: Gallimard.
- Sartre, Jean-Paul 1964 [1972]. L’alibi, teoksessa *Situations VIII*. Paris: Gallimard, 127–145.
- Sartre, Jean-Paul 1965 [1991]. Kennedy and West Virginia, teoksessa Ronald Aronson and Adrian van den Hoven (toim.) *Sartre alive*. Detroit: Wayne State University Press, 37–52.
- Schäffle, Albert 1897. ”Über den wissenschaftlichen Begriff der Politik”, *Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft* 53, 579–600.
- Schmitt, Carl 1932 [1979]. *Der Begriff des Politischen*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Sellin, Volker 1978. Politik, teoksessa *Geschichtliche Grundbegriffe* 4. Stuttgart: Klett-Cotta, 727–814.
- Skinner, Quentin 1978. *The Foundations of Modern Political Thought I–II*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stenius, Henrik 2003. Kansalainen, teoksessa Matti Hyvärinen ym. (toim., *Käsitteet liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 309–362.

- Sternberger, Dolf 1947. *Ratioaktiv. 13 politische Radio-Reden*. Heidelberg: Schneider.
- Sternberger, Dolf 1978. *Drei Wurzeln der Politik*. Frankfurt/M: Insel.
- Suomen Maaseudun puolueen kunnallispoliittinen erityisohjelma 1979. Siteerattu dokumentista: <http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=smpkunnallis1979> [luettu 25.7.2023]
- Tocqueville, Alexis de 1835/1840 [1986]. *De la démocratie en Amérique* 1–2. Paris: Gallimard.
- Treitschke, Heinrich 1897. *Politik. Vorlesungen gehalten an der Universität Berlin*, toim. Max Cornicelius. Leipzig: Hirschel
- Tyyri, Jouko 1959. ”Asenteet”. Teoksessa Matti Kekkonen & Jouko Tyyri, *Asiat ja asenteet*. Jyväskylä: Gummerus.
- Virilio, Paul 1995. *La vitesse de la libération*. Paris: Galilée.
- Viroli, Maurizio 1992. *From Politics to Reason of State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vollrath, Ernst 1989. ”Politik III”, teoksessa *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, Bd. 6. Basel: Schwabe, 1056–1075.
- Wallace, William Kay 1924. *The Passing of Politics*. London: Allen & Unwin.
- Weber, Max 1906 [1973]. Kritische Studien auf dem Gebiet der kulturwissenschaftlichen Logik, teoksessa *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: Mohr, 215–290.
- Weber, Max 1917a [1973]. Der Sinn der “Wertfreiheit” der soziologischen und ökonomischen Wissenschaften, teoksessa *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: Mohr, 489–540.
- Weber, Max 1917b [1988]. Wahlrecht und Demokratie in Deutschland, teoksessa *Max-Weber-Studienausgabe I/15*. Tübingen: Mohr, 155–189.
- Weber, Max 1918 [1988]. Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland, teoksessa *Max-Weber-Studienausgabe I/15*. Tübingen: Mohr, 202–302.
- Weber, Max 1919 [1994]. Politik als Beruf, teoksessa *Max-Weber-Studienausgabe 1/17* Tübingen: Mohr, 35–88.
- Weber, Max 1922 [1980]. *Wirtschaft und Gesellschaft*, toim. Johannes Winckelmann. Tübingen Mohr.

Max Weber (1864–2014)¹

Jeder von uns ... in der Wissenschaft weiß, daß das, was er gearbeitet hat, in 10, 20, 50 Jahren veraltet ist. Das ist das Schicksal, ja: das ist der Sinn der Arbeit der Wissenschaft (Weber 1919b, 8)

Risto Hannulan / Tapani Hietaniemen suomennoksessa kohta kuuluu seuraavasti:

Jokainen meistä tieteen parissa työskentelevistä ... tietää, että hänen työnsä vanhentuu 10, 20, 50 vuodessa (Weber 2009, 39).

Tämä Weberin teesi on jokaisen tutkijan hyvä pitää mielessä. Eri-tyisesti *Wissenschaft als Beruf*issa Weber korostaa tieteen ”edistymistä” piirteenä, jota ei taiteessa tai politiikassa ainakaan samassa mielessä tunneta. Mutta tämä edistys ei ole etenemistä jonnekin, vaan ainoastaan sitä, että tiede on kiistojen ja debattien arena, jossa vakiintuneista käsityksistä on mahdollista ja usein toivottavaakin päästä eroon (ks. Weber 1904, 206–209).

Weberin mukaan tieteellisille muutoksille oli kuitenkin kaikenlaisia esteitä hänen oman aikansa yliopistoissa, saksalaisissa yhdenlaisia, yhdysvaltalaisissa toisenlaisia (ks. erit. Weber 1912). Näiden hallinnollisten esteiden lisäksi kysymys oli myös siitä, että kiistoja tieteessä ei pidetty asiaan kuuluvina tai tutkimuksen ”edistymisen” ehtoina, eikä niiden

1 Kirjoitus nojaa Jyväskylän yliopiston yfi-forumissa 16.4.2014 pidettyyn esitykseeni.

säännölliseen käsittelyyn ollut luotu mitään parlamentaaristen esikuvien kaltaista reilun pelin menettelytapojen säännöstöä (Weber 1904, erit. 153, 160–161; vrt. Palonen 2010).

Kaikki aikalaiset eivät suinkaan jakaneet Weberin teesiä tieteellisten teorioiden, näkemysten tai saavutusten nopeasta vanhentumisesta, vaan esimerkiksi tunnettu humanisti Ernst Robert Curtius katsoo arvostelussaan, että ”Platon ei vanhene koskaan” (siteerattu Pohle 2009, 40).

Vastoin omaa toivettaan myös Max Weber kuuluu niihin, joiden ajattelua ei ole ylitetty. Päinvastoin, Weberin merkittävyys on kolmen viime vuosikymmenen aikana koko ajan vahvistunut.

Weberin 150-vuotispäiväksi 21.4.2014 on hänen kotimaassaan talven aikana julkaistu kaksi laajaa biografiaa, nimittäin Jürgen Kauben (2014) *Max Weber. Ein Leben zwischen Epochen* ja Dirk Kaeslerin (2014) *Max Weber. Eine Biographie*. 1980-luvun alusta lähtien on toimitettu *Max-Weber-Gesamtausgabe*, kriittistä editiota hänen kirjoituksistaan, luennoistaan ja kirjeistään, ja vuodesta 2001 alkaen ilmestyy englanniksi aikakauslehti *Max Weber Studies*, muutamia esimerkkejä Weber-renessanssista mainitakseni. Weber-tutkijain keskuudessa täysin erilainen käsitys Weberin ajattelusta ja kirjoituksista kuin se, mikä on kanonisoitu oppikirjoihin.

Voidaan siis kysyä, miksi juuri Weber on ajankohtainen tänään. Max Weber ei ollut mikään profeetta tai systeeminrakentaja, vaikka jotkut hänen oppilaansa ja aikalaisensa olisivat halunneet hänet sellaisena nähdäkin. Joskus hän suorastaan briljeeraa vaatimattomuudellaan. *Wirtschaft und Gesellschaft* -nimellä tunnetun hakuteosprojektin käynnistävä *Soziologische Grundbegriffe* alkaa näin:

Vorbemerkung. Die Methode dieser einleitenden, nicht gut zu entbehrenden, aber unvermeidlich abstrakt und wirklichkeitsfremd wirkenden Begriffsdefinitionen beansprucht in keiner Art: neu zu sein. Im Gegenteil wünscht sie nur, in – wie gehofft wird – zweckmäßigerer und etwas korrekterer (eben deshalb freilich vielleicht pedantisch wirkender) Ausdrucksweise zu formulieren, was jede empirische Soziologie tatsächlich meint, wenn sie von den gleichen Dingen spricht. (Weber 1922, 1.)

Weber siis huomauttaa, että hän ei pyri abstrakteilla ja vierailta vaikuttavilla käsitteiden määrittelyillään sanomaan mitään uutta mutta toivoo tarkoituksenmukaisemmalla ja korrektimmalla ilmaisulla muotoilevansa paremmin sen, mitä jokainen ”empiirinen sosiologi” tarkoittaa näistä asioista puhuessaan. Monet ovat ottaneet tämän kohdan kirjaimellisesti, luullen että Weber tarkoittaa tietyillä käsitteillä samaa kuin he itsekin. Näin muodostunut *textbook*-Weber eroaa useissa radikaalisti historiallisesta Weberistä, jonka rehabilitointi onkin uudemman tutkimuksen lähtökohtia (erosta esim. Ghosh 2008).

Weber itse tuli suorastaan vihaiseksi huomattessaan, että kriitikot eivät ota huomioon hänen rajattua kysymyksenasetteluaan ja omintakeisia käsitteitään. Kun Felix Rachfahl (1909) puhuu protestanttisen etiikan ”tavanomaisesta merkityksestä”, Weber vastaa hänelle, ettei hän ole vähääkään kiinnostunut protestanttisen etiikan mahdollisesta ”tavanomaisesta merkityksestä”: ”Was der ‘übliche Sinn’ des ‘kapitalistischen Geistes’ ist, kümmert mich nicht...”. Weber käyttää käsitettä spesifissä merkityksessä, nimittäin vastuullisesta sisäisestä suhteesta ansioon ja omistukseen (Weber 1910, 176). Tällainen käsitteiden revisio koskee itse asiassa kaikkia hänen keskeisiä käsitteitään: Weber on ikään kuin luonut oman käsitteisanakirjansa, jonka käyttö edellyttää sen ja muiden käyttämien käsitteiden vertailua.

Vaativuus ja oma profiili ovat Weberin metodologisen nominalismin kaksi eri puolta. Kun käsitteillä ei ole mitään varsinaista merkitystä, niitä voi tiettyyn rajaan asti käyttää sopimuksenvaraisesti. Weber lainaa vapaasti formulointeja aikalaisteoretikoilta – Nietzscheä, Simmeliltä, uskantilaisilta ja fenomenologeilta jne. – mutta käyttää näin muodostettuja käsitteitä kuitenkin omalla tavallaan. Silloin kun tulee tarve täsmentää ja problematisoida käsite, Weber tekee siitä oman tulkintansa. Esimerkiksi idea ”objektiivisuudesta” perspektiivien kamppailuna on jo Nietzschen *Zur Genealogie der Moral* -teoksessa (1887, 860–861), mutta Weber antaa sille oman, parlamentaarisen värityksensä (tästä Palonen 2010, 23–24).

Weber kontingenssiajattelijana

Weberin tavassa käyttää käsitteitä näkyy *kontingenssin* merkitys hänen ajattelulleen: kaikki hänen käsitteensä viittaavat tietynlaiseen mahdollisuuksien horisonttiin, ovat *Chance*-käsitteitä. Kaikki ne *Ordnungen und Mächte*, joita hän *Wirtschaft und Gesellschaft* -kokoelman valmiiksi toimitetuissa osissa käsittelee, ovat mahdollisen komplekseista ilmauksista muodostettuja järjestyksiä ja valtoja. Hänen viimeiseksi jääneessä luentosarjassaan valtion käsitteestä toukokuulta 1920, josta on tallella vain kahden opiskelijan muistiinpanot (ks. Hübinger 2009), hän julkaistuja tekstejäänkin vahvemmin korostaa sitä, että *der Staat* ei ole mikään toimiva olio eikä mikään paikka vaan tietyn mahdollisuusprofiilin muodostama kompleksi, jonka toinen opiskelijoista tiivistää ilmaisulla *Gehorsamschance* – ts. realistinen mahdollisuus saada ihmiset tottelemaan. Weber myös neutralisoi valtion käsitteen: mahdollisen kompleksina valtio ei ole hyvä tai paha, vaan ilmaus politiikan harjoittamisen mahdollisuuksista sen välityksellä, jolloin toimijat voivat tietysti joko kannattaa tai vastustaa valtiota käyttävää politiikkaa sekä onnistua tai epäonnistua tässä politiikassa (Palonen 2011).

Weber omintakeisuuden johtoidea on siis *Chance*- tyyppinen kontingenssi. Vanhan tulkintani mukaan tämä on hänen vastauksensa tilanteen tulkintaan, jossa byrokratisoitumisen näyttäytyy niin läpituokevana trendinä, että sitä ei voi pysäyttää vaan sille tarvitaan vastavoimia (Palonen 1998). Weberille vastavoimaksi ei kelpaa, kuten esimerkiksi hänen aikansa saksalaiset sosiaalidemokraatit olivat tottuneet ajattelemaan, vastabyrokratian luominen (vrt. Michels 1910) – *Chance* merkitsee tilaisuuksien antamista toiminnan avoimuudelle, sen tulosten ennakoimattomuudelle ja kontrolloimattomuudelle.

Kun *textbook*-Weber esitetään ”päämäärä-keino-rationaalisuuden” edustajana, näin tehtäessä sivuutetaan se, mitä Weber kirjoittaa objektiivisuusartikkelissa sekä myöhäisissä poliittisissa kirjoituksissa. Hänelle päämäärät ja keinot on ymmärrettävissä ainoastaan suhteessa mahdollisuuksien horisonttiin, tilanteiden sisältämän pelivaran analyysiin, ja myös toiminnan sivutuotteet (*Nebenfolgen*) ovat ilmausta siitä, että tilanteen pelivara on ollut suurempi kuin mitä pelkkiin päämääriin ja keinoihin keskityttäessä on oletettu (vrt. Weber 1904, 149–150; Weber 1919a

80–81). Kontingenssin eli pelivaran ajattelu yhdistää hänen metodologiansa ja poliittisen teoriansa.

Weberille pelivara ei tarkoita mitään optimismia, vaan hän noteeraa myös katastrofaaliset mahdollisuudet. Esimerkiksi *Politik als Beruf* lopussa hän provosoiden ennakoii tilannetta 10 vuoden kuluttua, jolloin taantumus on päässyt vallalle ja edessä on ”kova ja pimeä pohjoinen pakkasyö”, ”eine Polarnacht von eisiger Finsternis und Härte” (Weber 1919a, 87). Weber koko ajan spekuloi mahdollisuuksilla, ja juuri sen vuoksi hänelle lainalaisuudet, tosiseikat ja normatiiviset periaatteet ovat tilanne- ja tulkintasidonnaisia. Silti hän puolustaa esimerkiksi ihmisoi-keuksia länsimaissa Ranskan vallankumouksen jälkeen itsestään selvänä poliittisena periaatteena, joka ei tarvitse tuekseen luonnonoikeutta tai uskoa historian edistykseen (Weber 1906b, 98–100).

Chance-käsitteen merkitystä ei lainkaan ymmärretty siinä sodanjälkeisessä Weber-luennassa, jonka tulos nykyinen *textbook*-Weber on. 1980-luvulta lähtien se alkaa tulla näkyviin sellaisten tutkijain kuin Wilhelm Hennis (1987), Detlef Peukert (1989), Lawrence Scaff (1989) tai Catherine Colliot-Thélène (1992) kirjoituksissa. Kuitenkin *Chance*-käsite erottaa Weberin muista kontingenssin ajattelijoin, esimerkiksi John Pocockin ”Machiavellin momentin” edustajiksi kutsumista *fortuna*-ajattelijoin (Pocock 1975) tai fenomenologian mahdollisuudet tulevaisuuteen projisoijista, mukaan lukien Hannah Arendt, Jean-Paul Sartre ja Reinhart Koselleck. Weberille *Chance* viittaa *nykyisiin* mahdollisuuksiin, toiminnan *pelivaraan*, siihen että toisin toimiminen on aina mahdollista, vaikka mahdollisuuksien erot voivatkin olla marginaalisia ja kaikki vaihtoehdot toimijalle tuhoisia.

Tämä pelivaran alituinen läsnäolo ja merkitys toiminnan ja tilanteen ymmärtämisen välttämättömänä edellytyksen tekee sen, että Weberin ajattelu on läpeensä *poliittista*. Poliitiikka ei ole hänelle vain *heimliche Liebe*, kuten hän kirjoitti Mina Toblerille, vaan koko ajatteluunsa sisään rakennettu ulottuvuus.

Polemiikissaan antiikin historioitsija Eduard Meyeria vastaan Weber korostaa *Chance*-käsitteen menneisyysulottuvuutta, ”objektiivisten mahdollisuuksien” käyttöä toteutuneen historian ymmärtämisen ehtona. Kun Meyer rankelaisen historiankirjoituksen perinteen mukaisesti torjuu spekuloinnin toteutumattomilla mahdollisuuksilla histori-

antutkimuksessa, Weber katsoo että vain tällaisella spekuloinnilla voidaan ymmärtää toteutuneita mahdollisuuksia: ”Um die wirklichen Kausalzusammenhänge zu durchschauen, *konstruieren wir unwirkliche* “ (Weber 1906a, 287). Pelivara koskee siis myös ts. reaalisiksi arvioituja menneitä mahdollisuuksia. Tässä mielessä historiantutkijan tulee suhtautua menneisyyden toimijain mahdollisuuksiin samalla tavalla kuin poliitikko suhtautuu nykyisiin ja tuleviin, toisin sanoen siten että mahdollisuuden ovat läsnä toiminnassa sen ymmärtämisen ja arvioinnin reaalisina ulottuvuuksina, kun taas ”toteutunut todellisuus” on aina sekä tulkintakiistojen kohde että poliittisen kamppailun tuote.

Ei selkänöjia toiminnalle

Chance-ajattelu merkitsee myös sitä, että Weberin ajattelussa ei ole mitään pysyviä tukipilareita tai kestäviä perusteita, joihin toiminta voisi ”nojautua”. Se mikä näyttää pysyvältä, on kontingentti tulos tiettyjen muutostrendien kasaantumisesta, kuten byrokratisoitumisen tuottama *Gehäuse für Hörigkeit* (Weber 1918a, 221). Tämä *Gehäuse*, ”kotelo”, ei sulje pois liikkumavaraa, mutta asettaa sille rajoja, jotka ovat itsessään kontingentteja ja sellaisina tiettyyn poliittiseen asetelmaan sidoksissa.

Weberille byrokratisoituminen on universaalinen trendi sen vuoksi, että byrokratia on professionaalisuudessaan ylivoimainen verrattuna harrastelijain puuhasteluun, mutta on tärkeitä kysymyksiä, joita byrokratia ei osaa käsitellä, kuten akateemiset ja poliittiset kiistat. Byrokratian toimintakyvyn rajojen osoittamisen avaaman pelivaran tietoinen hyväksikäyttö on Weberin *Chance*-ajattelun peruspiirteitä, ja siihen nojaavat esimerkiksi hänen käsityksensä siitä, miten parlamentaarikot kaikesta huolimatta voivat erilaisia retorisia menettelyjä käyttäen kontrolloida tiedoltaan ylivoimaista mutta väärään itseriitaisuuteen sortuvaa virkakuntaa (Weber 1918a, 222–237).

Myös Weberin kuuluisa ”legitiimisyysden” (*Legitimität*) käsite on *Chance*-käsite. Weber puhuu itse legitiimisyysuskosta (*Legitimitätsglaube*) osoittaakseen, että legitiimisyys ei ole mikään reaalinen olio vaan retorinen vetoisuus tiettyyn yleisöön, jonka tämä voi, kuten aina retorikasta puhuttaessa, joko hyväksyä tai hylätä (Weber 1922, erit. 122). Tämä

tekee instituutioiden, menettelyjen, käytäntöjen jne. ”legitiimisyiden” periaatteessa aina kiistanalaiseksi kysymykseksi. Tässä mielessä Weberille ei ole koskaan olemassa mitään ”positiivista” legitiimisyyttä, vaan ainoastaan enemmän tai vähemmän uskottavia legitiimisyysperusteita, joiden jatkuvuudelle ei ole mitään takeita.

Tunnetusti Weber katsoo vaaleilla valittavien elinten legitiimisyteen liittyvän ”karisman antiautoritaarisen uudelleen tulkinnan”, ts. vaali-instituutio on menettely, jonka välityksellä säännöllisin väliajoin voidaan kyseenalaistaa valittujen edustajien tai presidentin legitiimisyys (Weber 1922, 155–157). Toisin sanoen vapaat, reilut ja säännöllisesti toistuvat vaalit ovat legitiimisyiden testi, jossa valittujen karisma on altis äänestäjien päätöksille mutta jolla vaali- ja edustusinstituutioita itseään samalla vahvistetaan. Siis on täysin harhaanjohtavaa puhua vaalituloksen tai pelkkien gallupnumeroiden perusteella ”legitiimisyyskriisistä” niin kauan kuin on varmaa, että seuraavat vapaat ja reilut vaalit pidetään. Mutta jos vaalien reiluus ja vapaus voidaan kyseenalaistaa esimerkiksi sillä perusteella, että hallituspuolue on muuttanut sääntöjä niin, että sen hallitusvallasta erottamisen *Chance* on tehty äärimmäisen vaikeaksi – kuten tällä hetkellä Unkarissa – puhe legitiimisyyskriisistä on aiheellista.

Eräs ilmaus, joka toistuu Weberin kirjoituksissa vuoden 1906 Venäjä-artikkelista alkaen, koskee sitä, miten hän puolustaa kapitalismin paljon parjattua ”*Anarchie*” der *Produktion*, – kuten hän Marxia lainaten mutta tämän kannan nurin kääntäen esittää (Weber 1906b, 101; Weber 1918a, 222; 1918b, 310–312). Klassinen, protestanttisen etiikan sivutuotteena esiin noussut ”kapitalismin henki” kuuluu menneisyyteen, ja oman ajan kapitalismia uhkaa samanlainen byrokratisoituminen kuin muinaisessa Egyptissä, kuten Weber kirjoittaa *Agrarverhältnisse im Altertum* -hakuteosartikkelinsa lopussa (Weber 1909, 277–278). Tämän kääntöpuolena hän näkee kapitalismin ansiona juuri ”tuotannon anarkian”. Anarkian häviäminen tuotannosta uhkaa niin byrokratisoituvaa kapitalismia kuin sen tilalle tarjottua sosialismiakin eri versioissaan.

Onko kukaan muu kuin Max Weber puolustanut kapitalismia *tuotannon anarkiana*! Tänä päivänä tähän olisi hyvät perusteet, kun kapitalismin byrokratisoituminen on mennyt vielä pitemmälle kuin Weberin aikana. Kun Weber katsoo, että privatisoitu ja johtajavaltainen amerikkalainen yliopisto on vienyt byrokratisoitumisen äärimmilleen (Weber 1912,

128), tänä päivänä byrokratisoituminen on vallannut myös eurooppalaiset yliopistot, Suomessa se on vahvistunut nykyisin yliopistolain oloissa. *Olisi korkea aika seurata Weberiä ja puolustaa julkaisutuotannon anarkiaa nyky-yliopistossa!* Pitäisi ignoroida rankilistat, julkaisufoorumit ja vahvuusalueet sekä sabotoida lomakeviidakkoa jne. Toisin sanoen jokaisen tutkijan tulisi itse asettaa ne kriteerit, millaista tutkimusta hän haluaa ja osaa tehdä, ja akateemisen maailman tulisi pitää suuressa arvossa tutkijain omintakeisia intellektuaalisia profiileja. Kun aina on olemassa jonkinlaisia *Chancen*, pitää ottaa myös riskejä ja tehdä jotakin muuta kuin pisteitä tuovaa normaalitiedettä.

Ideaalityypit empiirisen ja normatiivisen tutkimuksen vaihtoehtona

Weberin teesi tutkimuksen ”arvovapaudesta” (*Wertfreiheit*) antoi hänelle sodanjälkeisessä luennassa ”positivistin” maineen niin sen puolustajien kuin vastustajienkin keskuudessa. Tämä tulkinta laiminlöi Weberin pointin ja sivuutti teeman toisen puolen, *Wertbeziehung*-käsitteen, jonka mukaan tutkimuksen kysymyksenasettelujen pitää olla arvosuuntauneita. Kun tutkimuksessa ei ole mitään valmiiksi annettuja ja kaikille yhteisiksi määriteltyjä kysymyksenasetteluja – *Fragen und Gebiete* (Weber 1904, 184) – tutkija voi itse valita sen, mikä aihe häntä kiinnostaa ja millaisilla kysymyksillä hän sitä lähestyy. Kun Weber ymmärtää tutkimuksen debatiksi, aiheen ja kysymyksenasettelun on jollakin tavalla liityttävä aikaisempaan tutkimukseen, mutta mieluiten sen vastauksiin tai kysymyksiin etäisyyttä ottaen.

Tämä Weberille tunnusomainen arvosuuntauksen ja arvovapauden yhdistelmä näkyy keskeisesti hänen ideaalityypin käsitteessään. *Chance*-konseptin mukaisesti ideaalityypit ovat pelkistyyksiä tai rajakäsitteitä, joilla ei ole tarkoitustakaan olla suoraa vastinetta ”reaalimaailmassa”, vaan niiden sisältämä kärjistys tai kiteytys – *einseitige Steigerung* (Weber 1904, 191) – on analyttinen väline, jolla tutkija voi nostaa esiin joitakin aspekteja tutkimuskohteestaan ja sanoa jotakin omintakeista ja spesifistä näistä aspekteista. Ideaalityypit ovat tässä mielessä puhtaasti formaalisia,

eivät normatiivisia ideaaleja, vaikka tutkimuksen kysymyksenasettelun arvosuuntaus näkyy siinä, mistä kysymyksistä tutkija yleensä muodostaa ideaalityyppejä.

Weberin inspiroimassa tutkimuksessa varsinaiset kohteet ovat ideaalityyppejä, eivät normatiivisia periaatteita eivätkä empiirisiä tosi-seikkoja. Kun esimerkiksi puhun ”poliitikosta”, tarkastelen käsitettä ideaalityyppinä, keskittyen yksipuolisesti tietylle poliitikon tyyppin kannalta olennaisiin piirteisiin, eikä tällaisia väitteitä voida ”kumota” viittaamalla siihen, että esimerkiksi eduskunnassa on edustajia, joilta puuttuu *Leidenschaft*, *Augenmaß* ja *Verantwortungsgefühl* – intohimoinen omistautuminen asialle, silmämääräinen arvostelukyky ja vastuuntunto (Weber 1919a, 75–76, vrt. Palonen 2002; 2012). Sama pätee myös kritiikkiin, joka asettaa poliitikoille joitakin normatiivisia ideaaleja, jotka tekisivät hänestä vähemmän omaleimaisesti poliitikon. Mutta tietenkin ideaalityypeillä on oma historiansa, niiden tulkinta ja formulointi liittyy historiallisiin konteksteihin ja noteeraa tavalla tai toisella ”reaalimaailman” muutokset.

Toisin sanoen ideaalityyppinen tapa tehdä tutkimusta on mahdollisuus, joka ylittää sekä empiirisen että normatiivisen tutkimuksen. Se edellyttää tiettyä formaalisuutta, pelkistys- ja kärjistystaitoa sekä historiallista sensitiivisyyttä sen suhteen, mihin kontekstiin ideaalityyppi on sidoksissa, mistä se voidaan nostaa esiin ja millaisissa tilanteissa toisenlaista ideaalityyppiä tarvitaan. Ammattimaisia poliitikkoja on vain länsimaissa – *im Okzident* (Weber 1919b, 41) – ja heistä on vaikea puhua ilman jonkinlaisia parlamentaaraisia instituutioita.

Ideaalityyppinen tutkimus mahdollistaa tutkijalle tietyn etäisyyden tai pidättyväisyyden sekä normatiivisten teorioiden pätevyyttä että empiiristä ”reaalimaailmaa” koskevissa kysymyksissä. Weberin arvovapausteesin keskeinen johtopäätös on jättää normatiiviset kysymykset poliitikoille ja ajankohtaisen tilanteen tarkat analyysit journalisteille sekä molemmat tutkimuksen lukijain oman päättelyn varaan. Näin on mahdollista välttää sitä, mitä Weber kutsuu *Kathederwertungiksi*, ts. tutkijan auktoriteettiin nojaavaa epideiktistä retoriikkaa, joka olettaa opiskelijan taputtavan sille, mitä hän katederista kuulee (ks. erit. Weber 1917b, 1919b).

Pelivara ja -taito

Weberin *Chance*-kontingenssi eroaa *fortuna*-kontingenssin satunnaisuudesta. Kun *fortuna* on eräänlainen jäännöskäsite, johon voi vedota perfektionistisia tai totalitaarisia systeemirakennelmia vastaan, *Chance*-käsite on Weberillä hyvinkin konkretisoitavissa jäsentämällä toiminnan kysymyksen tulevia suuntia ja muotoja (vrt. Palonen 1998). Toisin sanoen: politiikassa ja yleensä ihmisten toiminnassa on aina *jonkinlaista* pelivaraa, myös ääritilanteissa. Samalla tavalla kuin jalkapalloa, politiikkaa on tärkeää osata pelata ahtaissa tiloissa samalla kun pyrkii luomaan itselle uutta pelivaraa sekä arvioida, kumpi näistä tulee ajankohtaisessa tilanteessa asettaa etualalle. Totalitaarisetkaan järjestelmät eivät ole täysin totaalisia, vaan jopa kertomukset niin natsien kuin kommunistien vankileireistä havainnollistavat sitä, kuinka tärkeää on etsiä pelivaraa toiminnalle sieltäkin, missä sitä ei näytä lainkaan olevan ja missä sen olemassaolo pyritään tietoisesti tukahduttamaan. Tukahduttamisen *Chancen* ovat toki nekin lähes loputtomia, mutta eivät ne kuitenkaan voi tyhjentää koko pelivaraa.

Ääritilanteissa suhtautuminen pelivaraan on olennaista. Kontingenssin hyväksikäyttö edellyttää pelaajan – tai poliitikon – asennetta pelivaraan: se ei koskaan ole ”valmista” käytettäväksi, vaan sen käyttö edellyttää myös pelinlukutaitoa. *Chancen*-kontingenssissa on aste-eroja, Weber puhuu välillä jopa niiden subjektiivisista todennäköisyyksistä, mutta sanoo että tätä ei pidä ymmärtää todennäköisyyslaskennan mielessä (erit. Weber 1913). Toisin sanoen pelivaran asteita ei voi mitata, vaan niitä täytyy arvioida, mitä Weberin *Augenmaß*-kriteeri poliitikolle hyvin havainnollistaa.

Toisin sanoen politiikassa, tieteessä ja muissakin peleissä on olemassa sekä riskittömiä että riskialttiita vaihtoehtoja, eikä Weberin mukaan voida sanoa, että joku niistä olisi yleisesti toisia parempi menettely. Tosin Weberin poliitikko ei ole uhkapeluri eikä byrokraattia muistuttava varman päälle pelaaja. Pelivaran aste-erot eivät kuitenkaan ole ainoa relevantti tekijä. Erilaisten pelivarojen toteutettavuutta arvioitaessa on kysymys myös pelityyleistä, strategioista ja taktiikoista, joille esimerkiksi jalkapallon historia voisi tarjota mielenkiintoisia analogioita.

Weber ei ole mikään äärimmäinen egalitaristi, vaikka hän puoltaa tiukasti yleistä äänioikeutta ja vastustaa Preussin ”plutokraattista” kolmikantavaalia. Tietyissä suhteissa Nietzschen ja Weberin puolustama ylevyysmoraali, *Moral der Vornehmheit*, on aristokraattinen tai meritokraattinen ideaali, jonka Weber asettaa saksalaista nousukasmentaliteettia vastaan (vrt. Weber 1917b, 174–189). Myös ammattipoliitikkojen pelitaidon puolustuksessa voidaan nähdä vahva taidon ja pätevyyden korostus, jonka pointti on kuitenkin virkailijavallan ja siihen nojaavan tiedon parlamentaarinen kontrolli. Parlamentarismi merkitsee pätevien ammattipoliitikkojen puolustusta poliittisesti diletanttista virkailijavaltaa (*Beamtenherrschaft*) vastaan (Weber 1918a, erit. 244–248).

Poliitikko ei ole mikään porvarillinen ammatti, yhtä vähän kuin tutkija tai taiteilija. Ammattipoliitikkojen rinnalla toimii myös maallikkoja, jotka osaavat etäältä tai määräjain kriittisesti arvioida ammattipoliitikkoja, samoin kuin amatöörejä, jotka ovat aidosti kiinnostuneita asiasta ja uhraavat aikaansa, tyytyvät pelaamaan amatööriliigassa, josta he voivat halutessaan pyrkiä nousemaan ammattilaissarjoihin. Lisäksi, Weberin sanoin, ”tilapäispoliitikkoja olemme me kaikki” (Weber 1919b, 41). Näihin kaikkeen neljään poliitikon toimintatasoon sisältyy erilainen suhde kontingenssiin, erilaisia tapoja käyttää olemassa olevia pelivaroja tai tuottaa uusia politisoimalla kysymyksiä.

Maagisuuden hävittäminen

Weberin militantti antiessentialismi merkitsee nimenomaan arkipäiväisen ajattelun maagisten elementtien purkamisen mahdollistamista tutkimuksessa ja politiikassa. *Objektivität*-artikkelin loppusivuilla Weber käy polemiikkia ”arkipäivän kollektiivikäsitteitä” kohtaan, jotka hänelle ovat esimerkkejä siitä, miten tiettyjä käsitteitä käytetään maagisina iskulauseina tai problematisoimattomina esineen tai olion kaltaisina yksikköinä. Weber havainnollistaa ajatusta kirjoittamalla kahden sivun verran kollektiivikäsitteestä *Interessen der Landwirtschaft* (Weber 1904, 210–212). Kun esimerkiksi EU:ssa puhutaan ”maatalouden eduista”, kannattaisi lukea tuo pätkä Weberiltä, joka ”dekonstruoi” käsitteen muutamia oman aikansa keskustelussa esiin tulleita merkityksiä, niiden vastakkaisuuksia ja monitahoisuuksia, joiden vuoksi ei voida ajatel-

lakaan, että jäisi jäljelle edes pienin yhteinen nimittäjä, jonka kaikki hyväksyvät ”maatalouden eduksi”. Toisin sanoen Weberin nominalismi ja perspektivismi merkitsevät välitöntä haastetta harmittomilta näyttävien arkipäiväisten puhetapojen sisältämien kollektiivikäsitteiden purkamiseen. On yritettävä jäsentää ja täsmentää käsitteiden käyttöä tarvitsematta turvautua kollektiivikäsitteiden magiikkaan.

Esimerkiksi *die Gesellschaft* on Weberille maaginen kollektiivikäsite, jota hän käyttää joissakin yhteyksissä suhteellisen harmittomasti, toisinaan välttää tietoisesti, mutta joskus se toimii myös ironisena esimerkkinä kollektiivikäsitteestä. Esimerkiksi *Politik als Beruf* hän kirjoittaa, kuinka journalistit, asianajajat ja puoluetoimitsijat ovat ”yhteiskunnan” halveksimia, ”*verachtet innerhalb der ‘guten Gesellschaft’*” (Weber 1919a, 68, ks. myös 54). ”Yhteiskunta” viittaa tässä establishmentiin tai seurapiireihin, niihin, joita suomeksikin kutsutaan sanoilla ”yhteiskunnan tukipilarit”. Se ei tarkoita siis Weberille mitään ”kokonaisuutta” tai ”systeemiä”, vaan puolueellista käsitettä, jolla parodioidaan pyrkimyksiä esiintyä kokonaisuuden tai oikeinajattelun nimissä.

Käsitteiden historiallisuutta ja kiistanalaisuutta korostava tulkinta, jota mm. Quentin Skinner ja Reinhart Koselleck ovat hieman eri lähtökohdista puoltaneet, on Weberin maagisuuden purkuohjelman yksi ilmenemismuoto (vrt. Palonen 2004). Käsitteet eivät ole toiminnan yläpuolisia staattisia kiinnekohtia vaan itsessään kiinteä osa politiikkaa, käytettiinpä niitä tutkimuskohteina tai analyttisinä instrumentteina. Niillä ei ole mitään ”pakollisia” viittauskohteita, vaan se, millä käsitteillä ilmiöistä puhutaan, on jo perspektiivisidonnainen ja sellaisena puolueellinen tapa. Kokonaisuus- ja systeemikäsitteet, kuten *yhteiskunta*, ovat puolueellisia yrityksiä kiistää kaiken näkökulmasidonnaisuus ja se, että ei ole mitään kiistojen yläpuolella, ”no one is above the battle, because the battle is all there is”, kuten Skinner kirjoittaa (2002, 7).

Weberin ajattelun ajankohtaisuus

Monet nykyisin postmodernismin tai postrukturalismin nimissä esitetyt ajatukset kontingenssista, kaiken fragmentaarisuudesta, perustan puuttumisesta jne. ovat hyvinkin tuttuja Weberin ajattelusta.

Voi ihmetellä, miksi näiden esittäjät kovin harvoin viittaavat Weberiin. Yksi selitys on tietysti *textbook*-Weber, jota pidetään rationalismin ja modernismin edustajana *par excellence*. Uudemmassa kritiikissä strukturalismia ja systeemiteoriaa vastaan on paljon sellaista, mitä prestrukturalistit – esimerkiksi Sartre, Arendt tai Michael Oakeshott – sanoivat jo silloin, kun strukturalistinen muoti pääsi vallalle. Weber-tulkintojankin on joskus luonnehdittu postmoderneiksi. Olen tehnyt yhteistyötä postmodernistien kanssa ymmärtäen, että ajatukset ovat samansuuntaisia mutta lähdeluettelot erilaisia. Nietzsche on tietysti molempien yhteinen taustahahmo.

Miksi siis lukea Weberiä, jos Foucault, Derrida, Butler, Laclau ja Mouffe jne. sanovat paljolti samaa kuin hänkin? Jälkimmäiset ovat tämän päivän muotiajattelijoina, joihin nojaaminen muuttuu helposti jargoniksi, lähes välttämättömäksi puhetavaksi, jota kaikkien tulee seurata. Opinnäytteissä heihin viittaamisesta helposti tulee kätkeytymistä auktoriteettien selän taakse. Weber luo enemmän *Verfremdungseffektiä* suhteessa tutkimuskohteeseen ja nykydebatteihin, on vaikeammin popularisoitavissa ja erotettavissa omasta historiastaan. Juuri tämän vuoksi hän on käyttökelpoinen sellaistenkin ilmiöiden, kuten EU:n politiikan, analyysiin, joista hänellä ei voinut olla aavistustakaan (vrt. Palonen 2014).

Poststrukturalistisessa ajattelussa ”poliittisuus” näyttää viittaavan siihen, mitä jää jäljelle, kun ei ole riittäviä perusteita vaan kaikki on kontingenttia. Monet etenkin frankofoniset ajattelijat asettavatkin vastakkain ”poliittisuuden” – *le politique, das Politische, the political* – ja ”pelkän politiikan” (ks. esim. Mouffe 2005, *le politiquen* noususuhdanteesta Marchart 2010). Näin etenkin filosofit yhdistävät poliittisen puolustuksen helposti politiikan ja poliitikkojen vastustamiseen, käyttäen sitä akateemista ja populaaria poliitikkojen panettelun *toposta*, jota eri yhteyksissä ja eri tarkoituksiin on käytetty 1800-luvun lopulta alkaen (vrt. Palonen 2012).

Muun muassa artikkelit äänioikeudesta (1917), parlamentarismista (1918a) ja poliitikosta (1919a) ilmaisevat, kuinka Weber oli nuoruudessaan lähtien kiinteässä yhteydessä poliittisiin käytäntöihin ja poliitikkoihin. Vaikka hänen yrityksensä poliitikon karriäeriin epäonnistui v. 1919 tammikuussa, kun paikallispoliitikot jättivät hänet kansalliskokouksen vaaleissa listan jälkipäähän, Weberillä oli *insider*-perspektiivi poliittisiin käytäntöihin, myös kun hän arvioi niitä akateemiselta etäisyydeltä. Poliiti-

tikkojen halveksunta nojaa sen sijaan säännöllisesti tuntemattomuuteen siitä, miten nämä ajattelevat ja toimivat.

Weber tarkastelee politiikkaa ennen muuta yksityisen poliitikon, siis ammatti-, amatööri- tai tilapäispoliitikon, kokemus- ja käsittehorisontista käsin. Toisin sanoen rakenteiden, funktioiden, järjestelmien ja kokonaisuuksien sijasta hänen lähtökohtana on itse politiikka kontingenttina yksilöiden toimintana. *Chance*-kontingenssissa mahdollisuudet ovat myös toiminnan käsitteellistämisen välineitä, ts. sen pelivaran ilmauksia, jolla poliitikot itse operoivat toimiessaan. Poliitiikka ei ole ”vain” käytännön toimintaa, vaan käytännön toiminta sisältää pelivaran eri aspektien tulkintaa, arviointia ja suhteuttamista toisiinsa.

Weberille politiikka viittaa siis koko *Chance*-käsitteellä operoivaan toiminta- ja ajatustapaan. Kaikesta tutkimuksesta tulee politiikan tutkimusta laajassa mielessä, ts. erilaisten pelivarojen analyysiä ja arviointia, joka on vapaampaa kuin mihin poliitikoilla on varaa siinä mielessä, että se voi pitäytyä spekulatioon, sen ei tarvitse sitoutua eikä tehdä toisten ihmisten elämää koskevia päätöksiä. Tässä mielessä me emme ole vain tilapäispoliitikkoja vaan myös tilapäispolitologeja, joiden joukosta sitten ammatöörit, maallikot ja ammattilaiset voivat nousta esiin.

Poliitikon pelivaran puolustus on Weberille myös esimerkki yksilön ja yksilöllisen vapauden etusijasta systeemejä, rakenteita ja ”diskursseja” vastaan. Vapauden ja yksilöllisyyden puolustajana Weber on kaikkea muuta kuin pateettinen, hän tapaa esittää nämä ikään kuin sivulauseessa, mutta tinkimättömästi, vastakohtana suhdanteiden perässä juoksemiselle. Venäjä-esseessään hän kirjoittaa: ”’Wider dem Strom’ der materiellen Konstellation sind wir ‘Individualisten’ und Parteigänger ‘demokratischer’ Institutionen’ (Weber 1906b, 99–100) – tyypilliseen tapaan kaikki avainkäsitteet lainausmerkkeihin sijoittaen. Parlamentarismipamfletissaan hän asettaa yksilöllisen liikkumavapauden pelastamisen tavoitteeksi, jonka vuoksi on tärkeää luoda vastavoimia kaikkialla läpi tunkevalle byrokratisoitumiselle: ”Wie ist es angesichts dieser Übermacht zur Tendenz zur Bürokratisierung *überhaupt noch möglich, irgend welche Reste einer in irgendeinem Sinn ‘individualistischer’ Bewegungsfreiheit zu retten?*“ (Weber 1918a, 222).

Nämä Weberin vaatimukset eivät ole menettäneet ajankohtaisuuttaan. Toki yksineläjän on esimerkiksi helpompi ignoroida joulunvietto kuin muutama vuosikymmen sitten, ja EU, Schengen, euro, Internet ja Interrail ovat lisänneet yksilöllistä liikkumavapautta.

Hallinnollisessa ja sosiaalitieteellisessä puheessa individualismi ja yksilöllinen vapaus ovat lähes kirosanoja, vaikka toimenpiteiden ”yksilöllistämistä” puolustetaankin. Samoin esimerkiksi postkoloniaaliset teoreetikot pitävät monesti niitä länsimaisena hapatuksena. Usein niitä tulkitaan tahallaan pelkkinä markkinakäsitteinä, vastoin Weberin vapauden ja riippuvuuden vastakohtaa korostavaa tasavaltalaista vapauskäsitettä (vrt. Skinner 1998). Yksilöllinen vapaus ei merkitse sitä, että saisi elää rauhassa ilman että muut ”sekoittavat kuvioita”. Pikemminkin vapaus riippuvuuden vastakohtana sisältää valmiuden alistua kritiikkiin ja debattiin, kunhan tämän ei merkitse sitä, että ajattelua tai elämäntapaa pitäisi normalisoida enemmistön tai ”parhaan argumentin” nimissä esiintyvien auktoriteettien kannan mukaan.

Weberin ajattelussa vapaus ja yksilöllisyys liittyvät kiinteästi *Chance*-kontingenssiin, pelivaran ja pelitaidon puolustamiseen sekä itsepäisyyteen ja oman profiilin luomiseen. Hieman toista sanastoa käyttäen Weber vetoaa yksilöiden mielikuvitukseen heidän poliittisen pelivaran lähteenä. Hän auttaa meitä ymmärtämään, että mitään ”hyvää” systeemiä tai järjestystä ei voi olla olemassa, vaan kaikkia systeemejä ja järjestyksiä tulee periaatteessa epäillä ja etsiä niiden rajoja ja aukkoja ja käyttää näiden avaamia pelivaroja.

Weberin keskeinen innovaatio on ”objektiivisuuden” käsitteen proseduraalinen revisio siten, että se ei ole henkilöiden eikä teorioiden ominaisuus vaan määritely reilun pelin käsitteen kautta, jonka esikuva on Britannian parlamentin menettelytavassa (ks. Palonen 2010). Tieteessä se edellyttää siirtymistä auktoriteettien hallitsemasta epideiktisestä retoriikasta sen ymmärtämiseen, että kysymyksiä voi ymmärtää vain tarkastelemalla niitä vastakkaisista näkökulmista. Aloitettakoon kiista siitä, miten tämä olisi siirrettävissä akateemisiin toimintakäytäntöihin.

Lähteet

- Colliot-Thélène, Catherine. 1992. *Le désenchantement de l'État*. Pariisi: Minuit.
- Ghosh, Peter. 2008. *A historian reads Max Weber*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Hennis, Wilhelm. 1987. *Max Webers Fragestellung*. Tübingen: Mohr.
- Hübinger, Gangolf. 2009. 'Einleitung' & 'Editorischer Bericht'. Teoksessa Gangolf Hübinger (toim.), *Allgemeine Staatslehre und Politik. Mit- und Nachschriften*

- 1920, *Max-Weber-Gesamtausgabe* III/7. Tübingen: Mohr: 1–62.
- Kaesler, Dirk. 2014. *Max Weber. Eine Biographie*. München: Beck.
- Kaube, Jürgen. 2014. *Max Weber. Ein Leben zwischen Epochen*. Berlin: Rowohlt.
- Marchart, Oliver. 2010. *Die politische Differenz*. Frankfurt/M.: Suhrkamp.
- Michels, Robert. 1910/1925 [1970]. *Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie*. Stuttgart: Kröner.
- Mouffe, Chantal 2005. *On the Political*. London: Verso.
- Nietzsche, Friedrich. 1887 [1981]. Zur Genealogie der Moral. Teoksessa Karl Schlechta (toim.), *Werke*. Frankfurt/M: Ullstein, 761–900.
- Palonen, Kari. 1998. *Das 'Webersche Moment'. Zur Kontingenz des Politischen*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.
- Palonen, Kari. 2002. *Eine Lobrede für Politiker. Ein Kommentar zu Max Webers 'Politik als Beruf'*. Opladen: Leske/Budrich.
- Palonen, Kari. 2004. *Die Entzauberung der Begriffe Das Umschreiben der politischen Begriffe bei Quentin Skinner und Reinhart Koselleck*. Münster: LIT.
- Palonen, Kari. 2010. "Objektivität" als faires Spiel. *Wissenschaft als Politik bei Max Weber*. Baden-Baden: Nomos.
- Palonen, Kari. 2011. The state as a 'Chance' concept. *Max Weber Studies* 11, 99–117.
- Palonen, Kari. 2012. *Rhetorik des Unbeliebten. Lobreden auf Politiker im Zeitalter der Demokratie*. Baden-Baden: Nomos.
- Palonen, Kari. 2014. Euroopan unioni politisoivana mahtina. *Politiikka* 46:1, 7–14.
- Peukert, Detlev J. K. 1989. *Max Webers Diagnose der Moderne*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Pocock, J. G. A. 1975. *The Machiavellian Moment*. Princeton: Princeton University Press.
- Pohle, Richard. 2009. *Max Weber und die Krise der Wissenschaft. Eine Debatte in Weimar*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Rachfahl, Felix. 1909 [1978]. Calvinismus und Kapitalismus. Teoksessa Johannes Winckelmann (toim.), *Max Weber. Kritiken und Antikritiken. Die protestantische Ethik II*. Gütersloh: Siebenstern, 57–148.
- Scaff, Lawrence. 1989. *Fleeing the iron cage*. Berkeley: University of California Press.
- Skinner, Quentin. 1998. *Liberty before liberalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Skinner, Quentin. 2002. *Visions of politics. Vol. 1: Regarding method*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Weber, Max. 1904 [1973]. Die "Objektivität" sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis. Teoksessa Johannes Winckelmann (toim.), *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: Mohr, 146–214.
- Weber, Max. 1906a [1973]. Kritische Studien auf dem Gebiet der kulturwissenschaftlichen Logik. Teoksessa Johannes Winckelmann (toim.), *Gesammelte Auf-*

- sätze zur *Wissenschaftslehre*. Tübingen: Mohr, 215–290.
- Weber, Max. 1906b [1994]. Zur Lage der bürgerlichen Demokratie in Rußland. Teoksessa Wolfgang J. Mommsen (toim.), *Zur Russischen Revolution von 1905. Max-Weber-Studienausgabe I/10*. Tübingen: Mohr 1994, 1–104.
- Weber, Max. 1909 [1988]. Agrarverhältnisse im Altertum. Teoksessa Johannes Winckelmann (toim.), *Gesammelte Aufsätze zur Sozial- und Wirtschaftsgeschichte*. Tübingen: Mohr, 1–288.
- Weber, Max. 1910 [1978]. Antikritisches zum 'Geist' des Kapitalismus. Teoksessa Johannes Winckelmann (toim.), *Max Weber. Kritiken und Antikritiken. Die protestantische Ethik II*. Gütersloh: Siebenstern, 149–187.
- Weber, Max. 1912 [2012]. Vergleich deutscher und amerikanischer Universitäten. Teoksessa John Drejmanis (toim.), *Max Webers vollständige Schriften zu wissenschaftlichen und politischen Berufen*. Bremen: Europäischer Hochschulverlag, 122–130.
- Weber, Max. 1913 [1973]. Über einige Kategorien der verstehenden Soziologie. Teoksessa Johannes Winckelmann (toim.), *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: Mohr, 427–474.
- Weber, Max. 1917a [1973]. Der Sinn der 'Wertfreiheit' der soziologischen und ökonomischen Wissenschaften. Teoksessa Johannes Winckelmann (toim.), *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: Mohr, 489–540.
- Weber, Max. 1917b [1988]. Wahlrecht und Demokratie in Deutschland. Teoksessa Wolfgang J. Mommsen (toim.), *Zur Politik im Weltkrieg. Max-Weber-Studienausgabe I/15*. Tübingen: Mohr, 155–189.
- Weber, Max. 1918a [1988]. Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland. Teoksessa Wolfgang J. Mommsen (toim.), *Zur Politik im Weltkrieg. Max-Weber-Studienausgabe I/15*. Tübingen: Mohr, 202–302.
- Weber, Max. 1918b. [1988]. Der Sozialismus. Teoksessa Wolfgang J. Mommsen (toim.), *Zur Politik im Weltkrieg. Max-Weber-Studienausgabe I/15*. Tübingen: Mohr, 303–326.
- Weber, Max. 1919a [1994]. Politik als Beruf. Teoksessa Wolfgang J. Mommsen ja Wolfgang Schluchter (toim.), *Wissenschaft als Beruf; Politik als Beruf. Max-Weber-Studienausgabe I/17*. Tübingen: Mohr, 35–88.
- Weber, Max. 1919b [1994]. Wissenschaft als Beruf. Teoksessa Wolfgang J. Mommsen ja Wolfgang Schluchter (toim.), *Wissenschaft als Beruf; Politik als Beruf. Max-Weber-Studienausgabe I/17*. Tübingen: Mohr, 1–23.
- Weber, Max. 1922 [1980]. *Wirtschaft und Gesellschaft*. Toim. Johannes Winckelmann. Tübingen: Mohr.
- Weber, Max. 2009. *Tiede ja politiikka – kutsumus ja ammatti*. Suom. Tapani Hieta-niemi ja Risto Hannula. Tampere: Vastapaino.

Kun kaikki on politiikkaa, miten sitä voi tutkia?

Politiikkapuhe (Länsi-)Saksan liittopäivien täysistuntodebateissa

Parlamenttien jäseniltä edellytetään demokratian oloissa poliittisesti toimimista. Kuitenkaan tätä oletusta ei ole systemaattisesti noudatettu parlamentaarisen politiikan tutkimuksessa. Parlamenttidebattien digitointi on avannut uusia mahdollisuuksia politiikkapuheen tutkimukselle. Tässä kirjoituksessani esittelen tutkimustani *Politik als parlamentarischer Begriff* (Palonen 2021b), jossa olen olettanut, että kun kysymykset asetetaan parlamentin, tässä tapauksessa (Länsi-)Saksan liittopäivien (*Der Deutsche Bundestag*), esityslistalle, ne ymmärretään poliittisiksi ja myös parlamenttiedustajat tietävät tämän. Näistä lähtökohdista olen tutkinut edustajien politiikkasanaston käyttöä ja sen välityksellä näyttäytyviä käsityksiä politiikasta liittopäivien 18 ensimmäisen istuntokauden (1949–2017) aikana.

Ajatusta parlamentaarisen toiminnan poliittisuudesta voi havainnollistaa ajatuskokeella. Suomessakaan ei ole harvinaista nähdä populistiehdokkaiden mainostavan ”politiikka pois eduskunnasta” tai ainakin ”poliitikot pois eduskunnasta”. Jos ehdokas kuitenkin valitaan parlamentin jäseneksi, politiikasta tulee hänen toimintansa kohde. Sitä odottavat häneltä äänestäjät, toiset parlamentin jäsenet, parlamentin työjärjestys sekä kysymykset parlamentin esityslistalla, joihin hänen odotetaan ottavan kantaa. Hän voi edelleen toistella ulospäin, ettei hän mikään poliitikko ole tai ettei hän tee parlamentissa politiikkaa,

mutta pian muut alkavat kysyä, miksi henkilö on asettunut ehdokkaaksi. Ainakaan eduskunnan jäsenyydestä ei saa eroa pelkästään julistamalla tietämättömyyttään politiikasta. Edustaja ei voi noin vain laiminlyödä täysistuntoja, valiokuntaa tai ryhmäkokouksia. Jos hän näin tekee, hän vähintäänkin helpottaa vastustajiensa toimintaa: he tietävät, että asianomaista edustajaa ei tarvitse noteerata. Parlamentaarisisessa politiikassa edustajia kohdellaan poliittikkoina, myönsivätpä he itse sitä tai eivät, mikä on osa parlamentin ja sen jäsenten kunnioitusta.

Politiikan tutkimuksen lähtökohdaksi voikin asettaa näkemyksen, että kaikilla parlamentin esityslistalle tulevilla kysymyksillä on poliittinen aspektinsa. Kaiken poliittisuus parlamentissa ei kuitenkaan tee politiikan tutkimusta helpoksi. ”Kaikkea” ei voi tutkia kerralla, tutkimusta tehdään aina jostakin rajatusta yksipuolisesta näkökulmasta, kuten Max Weber erityisen selkeästi korostaa (Weber 1904, 170, 180–181). Toisin sanoen tutkijan on tehtävä valintoja sen suhteen, millaista politiikkaa hän tutkii ja millä tavalla. Tässä hänen kysymyksensä eroavat yleiskatsausta tavoittelevista journalisteista sekä tilanteen kokonaisarviota tarvitsevästä poliitikosta.

Politiikan käsite parlamenttidebateissa

Olen tutkinut politiikan käsitettä 1980-luvun alusta lähtien. Myös Bundestag-kirjassa rajoituin tutkimaan tapoja, joilla politiikasta puhutaan liittopäivien debateissa. Tämä ei tarkoita sitä, että tutkisin vain sanoja enkä tekoja, vaan parlamentaarisisessa politiikassa sanat sinänsä ovat tekoja, vastauksia esityslistalle hyväksytyihin kysymyksiin. Tutkin pöytäkirjaan dokumentoituja puheenvuoroja osana poliittista debattia, tekoina, joilla edustajat osallistuvat poliittiseen kamppailuun liittopäivillä, käyttävät hyväksi parlamentaarisen menettelytavan ja retoriikan tradition sisältämiä valtaresursseja, edistävät karriääriään omissa puolueyhmissään, mainettaan parlamenttipuhujana tai vetoavat parlamentin ulkopuoliseen yleisöön. Vaikka liittopäivillä on maine puoluesidonnaisena parlamenttina (Proksch ja Slapin 2014), politiikan käsitteen käytössä puoluesidonnaisilla ilmauksilla on vain rajattu merkitys.

Parlamentaarisen politiikan debattiluonteen mukaisesti olen seurannut Quentin Skinnerin (1978 I, xi) esittämää periaatetta, jonka

mukaan ”poliittinen elämä asettaa kysymykset politiikan teoreetikolle”. Kun tutkin tapoja käsittää politiikka liittopäivien debateissa, en ollut niinkään kiinnostunut siitä, millaisia ”määritelmiä” edustajat ovat mahdollisesti politiikalle antaneet, siteerasivatko he politiikasta puhuessaan joitakin oppikirjoja, hakuteoksia tai poliittisen ajattelun klassikoita, vaikka ne ovat tietysti legitiimejä tutkimuskohteita. Tällaisia julistuksellisia käsityksiä politiikasta oli liittopäivien debateissa vähän, mielenkiintoisena poikkeuksena kuitenkin Max Weberin poliitikon tyyppin kolmen kriteerin – *Leidenschaft*, *Verantwortungsgefühl*, *Augenmaß* (into-himo asiaan, vastuuntunto, silmämääräinen arvostelukyky) – ja kahden etiikan – *Verantwortungs-* ja *Gesinnungsethik* (vastuu- ja vakaumusetiikka, Weber 1919, 80–88) – vastakohtaisuuden erilaiset tulkinnat.

Aikaisemmissa tutkimuksissani politiikan käsitteestä olen analysoinut akateemisia kirjoituksia, pamfletteja, aikakauslehtiä tai muuta journalismia, mutta en niinkään parlamenttipuheita. Bundestagia koskevassa tutkimuksessani olen hyödyntänyt 2010-luvun parlamenttitutkimuksiani (erit. Palonen 2018) sekä seurannut Ludwig Wittgensteinin (1953, § 43) periaatetta, että käsitteiden merkitys on niiden käytössä, toisin sanoen pyrkinyt kirjoittamaan esiin politiikan käsitteen kannalta kiinnostavia näkökohtia monista sinänsä harmittomilta tuntuvista ilmauksista. Skinner soveltaa ohjetta käytäntöön teoksessa *The Foundations of Modern Political Thought* (2 nidettä 1978).

Politiikkasanasto liittopäivien debateissa

Lähtökohdakseni otin kaikki debateissa mainitut politiikkasanaston eri vivahteet ja kieliopilliset muodot. Enempää substantiiville *Politik* kuin adjektiiville *politisch* ei voida antaa etusijaa tulkittaessa politiikan käsitteellistämistä, vaan kaikkia sanamuotoja tulee harkita mahdollisesti kiinnostavien ilmausten lähteinä. Näin tehdessäni rajasin samalla pois kaikki tavat puhua politiikasta käyttämättä siihen liittyvää sanastoa, vaikka itsekin olen toisinaan lukenut politiikkaa esiin sieltä missä kukaan ei puhu politiikasta.

Oletan, että edustajat itse ymmärtävät hyvin, että vaikka kaikki esityslistan kysymykset käsittelevät politiikkaa, heidän ei aina tarvitse käyttää politiikkasanastoa. Pitäytyessäni tuohon sanastoon katson, että politiik-

kasta puhumisella täysistuntodebateissa on aina joitakin poliittisia tavoitteita. Poliitiikkaa painottamalla voi avata uutta pelivaraa debattiin, kiistää toisten edustajien väitteitä, että käsillä oleva asia ei olisi ”poliittinen kysymys”, muuttaa heidän näkemystään ja mahdollisesti äänestyspäätöstään käsillä olevasta asiasta tai yleensä korostaa asian merkitystä muunkin kuin asianomaisen esityslistan kohdan kannalta.

Tämäkin raja-alue jättää vielä ”liikaa” esimerkkejä politiikkasanastosta liittopäivien debateissa, jotta niitä voisi analysoida yksityiskohtaisesti. Bundestagin debattien digitalisointi on toteutettu siten, että internetsivuilla pääsääntöisesti yhden istuntopäivän debattit on koottu yhdeksi tiedostoksi, näitä debattipäiviä oli tutkimusjaksolla yli 4 000, ja käytännössä jokaisena päivänä niistä on täysistunnoissa käytetty politiikkasanastoa, joinakin päivinä satoja kertoja. Tämä merkitsee sitä, että on käytännössä mahdotonta analysoida jokaista esimerkkiä. Tietokoneavusteinen ”tekstinlouhinta” ei tee erotusta pelkän sanankäytön ja sellaisen käsitteistä käytävän debatin välillä, josta olen kiinnostunut.

Käytin hyväksi pitkäaikaisten tutkimusten tarjoamaa ennakkotietoa politiikan käsitteestä ohjaamaan kysymyksenasetteluani. Varauduin kuitenkin Reinhart Koselleckin (1982) ”lähteiden veto-oikeudeksi” (*das Vetorecht der Quellen*) kutsumaan mahdollisuuteen. Toisin sanoen kiinnitin huomiota siihen, mikä aineistossa on odotusten vastaista tai muuten erityistä huomiota vaativaa. Näin päädyin ”käsityöläismäiseen” otteeseen, jossa tein haut itse Bundestagin sivuilta esiin saatuja sanamääriä ja niiden jakautumia apuna käyttäen. Internetsivujen luvut esimerkiksi *Berufspolitiker-* (ammattipoliitikko) sanan käytöstä viittaavat debattipäiviin, joten sanaa käyttävistä debateista, käyttökerroista ja -tavoista täytyy tehdä toinen haku. Hakuohjelmat eivät aina tavoita esimerkiksi eri riveille jaettuina sanoja.

Liittopäivien internetsivujen käytössä kohtasin käytännön ongelmia. Ennen vuotta 1991 henkilöiden etunimiä joutuu etsimään edustajajakemistosta (*Datenhandbuch des Bundestages, Verzeichnis der Mitglieder des Deutschen Bundestages und Personenverzeichnis*): Müllerit, Meierit, Schmidtit ja vastaavat erotettiin tuolloin henkilöiden kotipaikan mukaan, esimerkiksi Schmidt (Hamburg) viittasi Helmut Schmidtiin. Samoin ennen vuotta 1991 naisedustajia siteerattiin aina ikään kuin poikkeuksina, muodossa Frau Hamm-Brücher (FDP). Puoluekantaa siteera-

sin asianomaisen puheen ajankohdan mukaan. Itselleni länsisaksalaisten poliitikkojen nimet ja viitatu tapahtumat olivat kohtuullisen tuttuja, joitakin tapahtumia selvitin Wikipediasta.

Vaikka jokaisella politiikkasanaston käytöllä on jokin poliittinen ”pointtinsa”, niiden merkitys ei kuitenkaan ole samanarvoinen. Eri-tyisesti monia -politiikkaloppuisia yhdyssanoja (*Bindestrich-Politiken*) käytetään harmittomasti ja rutiininomaisesti, vaikka niidenkin käyttö on, kuten kielitieteilijät kauan sitten noteerasivat (vrt. Kann 1973), laajentunut ja niilläkin voi joissakin tilanteissa olla huomattava poliittinen merkityksensä. Omien kysymysteni kannalta tiettyjen sanamuotojen tiheä esiintyminen tai toistuminen vuosikymmenestä toiseen ei vielä ole kovin kiinnostavaa, vaikka mielenkiintoisempien ilmausten käyttö on suhteutettava näihin, omilla metodeillani vain karkeasti esiin saata- vissa oleviin jakaumiin ja trendeihin.

Tarkastelulleni tärkeitä olivat sen sijaan politiikka-alkuiset yhdys- sanat kuten *Politikstil* (politiikkatyö) tai *politikfähig* ja *politikunfähig* (kykenevä/kykenemätön politiikkaan tai poliittisesti pätevä/epäpätevä). Käsitehistoriallisesti merkittävää on, että nämä yhdyssanat tulivat saksan kieleen lähes poikkeuksetta vasta 1970- ja 1980-luvuilla ja rikastutti- vat siitä lähtien merkittävästi politiikasta puhumisen sanastollista reper- toaaria. Toisin sanoen liittopäivien jäsenten pelivara politiikkasanaston käytössä oli paljon ahtaampi eteenkin kristillisdemokraattien (CDU) Konrad Adenauerin (1949–1963), Ludwig Erhardin (1963–1966) ja Kurt-Georg Kiesingerin (1966–1969) kanslerikausilla kuin Willy Brandtin (1969–1974) ja Helmut Schmidin (1974–1982) koalitionhal- lituksen (SPD-FDP) kaudella tai Vihreiden (*Die Grünen*) liittopäiville tulosta vuodesta 1983 lähtien. Sen sijaan mitään radikaalia pelivaran lisäystä ei ole tapahtunut Saksojen yhdistämisen yhteydessä 1990-luvulla.

Kun tutkimukselleni ei ollut malleja tai edeltäjiä, jouduin paljon kokeilemaan, mitä aineistosta on löydettävissä. Esimerkiksi sellai- set politiikan käsitettä suoraan käyttävät yhdyssanat kuin *Politikbegriff* tai *Politikkonzeption*, olivat kovin harvinaisia, eivätkä ne mainitsevat puheenvuorot viitanneet erityisen kiinnostaviin politiikan aspekteihin. *Politikverständnis* oli verrattain laajalti käytössä, mutta se ei aina viitan- nut politiikkakäsitykseen tutkimassani mielessä, vaan usein moitittiin vastustajien vanhanaikaista ja kehuttiin omaa tapaa puhua politiikasta.

Politikkonzept viittasi yleensä *policy*-aspektiin eli tiettyyn ohjelmaan tai linjaan.

Parlamentaariset debatit on sidottu tiukasti esityslistan kysymyksiin, ja kiistat politiikan käsitteestä piti nostaa esiin spesifisten debattien yhteydestä. Joka tapauksessa täysistuntodebattien monipuolisen läpikäynnin avulla saattoi osoittaa, että Bundestagin jäsenten keskuudessa ei ollut mitään ”vakiintunutta politiikkäkäsitystä”, joka olisi ollut niin annettu ja tunnettu, ettei siitä olisi tarvinnut juuri puhua. Päinvastoin liittopäivien debateista sain esiin äärimmäisen monisärmäisen käsityksen politiikasta. Yksittäisissä puheenvuoroissa viitattiin kovinkin spesifisiin ulottuvuuksiin, eivätkä edustajat tarvinneet mitään ”kokonaiskäsitystä” politiikasta. He päinvastoin tematisoivat erilaisia fragmentteja politiikkapuheesta, joilla he kulloisissakin asiayhteyksissä argumentoivat. Oli haastavaa jäsentää tätä monisärmäistä ja fragmentaarista debattipuhetta tutkimukseksi.

Sanaston käyttöä eri puolilta tutkittaessa osoittautui myös, etteivät politiikasta puhuneet vain harvat ideologit tai teoreetikot, vaan myös takapenkkiäisiltä saattoi löytää huomionarvoisia muotoiluja. Tosin kaikkien liittokanslerien ja puolueiden johtavien poliitikkojen puheenvuoroja tuli runsaasti siteeratuksi: Helmut Schmidt (SPD) johtaa rankilistaa 24 siteeratulla puheenvuorollaan. Mutta kaiken kaikkiaan tulin viitanneeksi noin 950 liittopäiväedustajan puheenvuoroihin noiden 68 vuoden ajalta, jos otetaan huomioon myös ”katso lisäksi”-tyyppiset viitteet päivämäärineen, vaikka vältin pitkiä litanioita ja tyydyin antamaan ”samasta” formuloinnista tai argumentoinnista vain muutaman esimerkin.

Nämä lähtökohtani ja tutkimuskäytäntöni huomioon ottaen on selvää, että tulkintani politiikan käsitteellistämistä liittopäivien debateissa ei anna mitään ”tilastollisesti edustavaa” kuvaa siitä, miten politiikasta puhuttiin. Tavoitteena oli päinvastoin nostaa esiin poliittisesti ja politologisesti mielenkiintoisia tulkintoja, joihin tarkoituksiin rajatumpi ja eri tavoin valikoidumpi aineisto oli hyvinkin riittävä. Retoriikan tutkija Kenneth Burken (1945) termillä pyrin esittämään ”edustavia anekdootteja” siitä, mitä kysymyksenasetteluni kannalta kiinnostavaa Bundestagin debateista saattoi käyttämälläni menettelyillä löytää. Tulevilla tutkimuksilla on tietysti mahdollista kiistää monia tulkinnoistani tar-

kemman aineistoon perehtymisen perusteella, jos ne ottavat myös kysymyksenasetteluni huomioon

Toiminnan poliittinen aspekti

Sekä akateemisessa puheessa että arkikielessä on tavallista luokitella ilmiöitä aihepiireihin, sektoreihin tai kenties tilametaforia käyttäen. Myös politiikka on tavallista käsittää yhdeksi tällaiseksi aihepiiriksi, jolla on vähemmän selvät rajat muihin. Tämä näkyy esimerkiksi puhettavassa ”mennä mukaan politiikkaan” silloin, kun henkilö liittyy jonkun puolueen jäseneksi tai ”jäädä pois politiikasta” silloin, kun valittu edustaja ei enää asetu ehdokkaaksi vaaleissa. Tässä puhettavassa asiat joko ”ovat” poliittisia tai ”eivät ole”, ja kysymys on ainoastaan siitä, miten rajat vedetään, laajemmin vai suppeammin – kuten Jan-Magnus Janssonin *Politikens teori* -kirjan (1969) tenttineet tai siitä kysymyksiä tehneet muistavat. Esiin nousee siis rajanvetokiistoja siitä, onko joku kysymys poliittinen vai ei.

Usein kuulemani väite on, että jos kaikki on politiikkaa, silloin politiikka ei erotu muista eikä sitä voida tutkia. Tämä pätee vain sektoripuheeseen: jos politiikan sektori on rajaton, silloin on mahdoton puhua erityisestä politiikan tutkimuksesta.

Oma tutkimukseni edustaa toista näkemystä, tulkintaa politiikasta minkä tahansa inhimillisen toiminnan aspektina – ajatuksen lienen lainannut 1970-luvulla mutkan kautta Georges Balandieriltä (1967; varhaisista esimerkeistä ks. Palonen 1979; 1987). Tällöin ei kysytä, onko jokin seikka poliittinen vai ei, sillä poliittisen aspekti korostus ei sulje pois ilmiön tai tilanteen muita аспекteja. Samalla mikään ei ole ”pelkkää politiikkaa”, vaan toiminnan pelivara on aina rajattua ja spesifistä. Mikään ei ole ”luonnostaan” poliittista, toiminnan poliittinen aspekti ei näy ”paljaalle silmälle”, vaan se on luettava esiin muiden joukosta. Max Weberin (1919, 41–42) esimerkki ”meistä kaikista tilapäispoliitikkoina” (*Gelegenheitspolitiker*) havainnollistaa sitä, miten politiikasta on tullut demokration ja parlamentarismien oloissa osa ihmisten toimintaa, mukaan lukien se, että kieltää toimivansa poliittisesti.

Käsitehistoriallisissa tutkimuksissani olen pohdiskellut sitä, ovatko suhde toiminnan sektori- ja aspektikäsitteet (ks. Palonen 2007) toistensa

vaihtoehtoja vai onko niin että sektoripuhe on vanhempaa ja yksinkertaisempaa kuin aspektipuhe. Jälkimmäisen kannan tueksi voi viitata politiikan tilakonseptioiden klassikoihin, kuten Hannah Arendtiin (1958), joka kirjoittaa myös politiikasta toimintana. Häntä voi tulkita niin, että politiikan toiminnallisten kriteerien ei tarvitse pitäytyä poliitikalle määritellyssä sfäärissä. Ainakin 1900-luvulta alkaen myös sektoripuheisiin sisältyy lähes säännöllisesti joitakin tulkintoja siitä, miten toimitaan ”poliittisesti”.

Vaikka useimmissa Bundestagin politiikkasanaston käyttötavoissa – erityisesti *-politik*-loppuisissa yhdyssanoissa – näytettäisiin pitäydyttävän politiikan sektoriin, en ole kiinnittänyt tähän suurta huomiota. Puhetapa ilmenee selvimmin negaatioissa *apolitisch*, *unpolitisch* tai väitteissä että tämä kysymys ei ole *politisch*. Liittopäivien debattien yhteydessä kaikki nämä ilmaukset ovat poliittisia tekoja, joilla ei niinkään pyritä rajaamaan politiikkaa kuin helpottamaan tietyn kannan läpimenoa ”asiakysymyksissä”.

Mielenkiintoisia ovat sen sijaan tietyt toimintakäsitteen rajatapaukset, kuten vanha antiparlamentaarinen ajatus, että politiikassa pelkät puheet ei riitä vaan tarvitaan tekoja. Erityisen kärjistyneenä tämä esiintyy kulloistenkin oppositiopuolueiden vaatimuksissa, että hallituksen on toimittava ”nyt”, muuten tilaisuus menetetään, mikä vastaa antiikin *kairos*-käsitettä. 1990-luvulta lähtien liittopäivillä on esiin noussut toinen puhetapa, nimittäin *die Politik muss handeln*, ”politiikan on toimittava”, joka nykyisin on saksalaisissa medioissa kovinkin tavallinen, kun kriisien yhteydessä huudetaan ”politiikkaa” apuun. Klaus Sondermann huomautti minulle vuosia sitten tästä puhetavasta, jossa ”politiikka” ei ole ihmisten toimintaa, vaan se kohotetaan eräänlaiseksi itsenäiseksi olioksi, toimijaksi, jonka yhteydessä kannattaa aina kysyä, keitä *die Politik* kulloinkin tarkoittaa.

Mistä löytää puhetta politiikasta käsitteenä?

Debattianalyysissa osoittautui mahdottomaksi määrittää etukäteen niitä aiheita, joiden yhteydessä politiikan käsite oli ollut ilman muuta läsnä. Päinvastoin politiikan käsite saattaa nousta esiin lähes minkä tahansa asia-

listan kohdan yhteydessä. Esimerkiksi edustajanpalkkiodebatit, joilla on eri maissa ollut merkitystä poliitikkojen statuksen ja ammatillistumisen hyväksynnän kannalta (ks. Palonen 2012), eivät näytä liittopäivillä olleen erityisen käsitekampailun kohteena. Samoin oli vaikea sanoa etukäteen joitakin historiallisia tapahtumia, joiden yhteydessä olisi voinut olettaa puhuttavan politiikkakäsityksistä. Esimerkiksi pääkaupunkidebatissa Bonnin ja Berliinin välillä (15.6.1991) oli toki muutama huomionarvioinen formulointi, mutta ei laajempaa käsitteen tematisointia. Ei myöskään ollut henkilöitä, jotka olisivat ”erikoistuneet” politiikan käsitteestä puhumiseen, vaikka liittopäivien varhaisina vuosikymmeninä ennen muita sosialidemokraattiset juristit Carlo Schmid ja Adolf Arndt siitä usein puhuivat.

Mielenkiintoista puhetta politiikasta käsitteenä etsiessäni käytin aikaisempia tutkimuksiani (Palonen 1992; 2006; 2012) seuraten klassisen retoriikan *topos*-käsitettä, joka viittaa tyypillisiin ”paikkoihin”, joista tavoiteltua seikkaa voi ruveta etsimään. Kussakin yhteydessä olen kehittänyt kysymyksenasetteluun sopivien toposten jäsenyyksen, jota olen tutkimuksen kuluessa tarkentanut, samoin kuin toposten käyttökelpoisuutta, nimeämistä ja keskinäistä rajankäyntiä. Näin tutkimuksesta kirjoittamisesta tulee eräänlaista palapeliä, jossa osia siirretään yhteydestä toiseen ja joudutaan korjaamaan sisällysluetteloa sekä aikaisempiin jäsenyyksiin nojaavia formulointeja.

Bundestag-kirjani kokeileva luonne näkyy sen sisällysluettelosta, joka seuraa toposten jäsentelyäni pää- ja alakohtineen. Siinä kuvastuu työn epäprojektimainen luonne: en kirjoittanut tutkimussuunnitelmaa enkä tiennyt tutkimusta aloittaessani, miltä lopputulos voisi näyttää, vaikka oletinkin saavani aikaan aiheesta kunnollisen tutkimuksen. Olen edennyt useammassa suunnassa, kirjoittanut ideapapereita, tehnyt erilaisia sanahakuja ja aloin kirjoittaa helpoimmasta päästä eli yhdyssana-analyysistä, josta tuli ensimmäinen *topos* ja laajin luku kirjaani. Sen pohjalta pidin esitelmän Málagan käsitehistorian konferenssissa syyskuussa 2019 ja revisioin sen artikkeliksi (Palonen 2021a).

Jälkeenpäin olen jakanut käyttämäni topokset kieliopillisiin ja parlamentaarisiin. Yhdyssana-analyysin lisäksi edellisiin kuuluu poliitikon (*Politiker*) käsitteen ympärillä liikkuva sanasto (esim. *Realpolitiker* tai *Berufspolitiker*). Hakuohjelma identifioi yhdyssanat tekstistä helposti,

mutta erikseen kirjotetut yhteen kuuluvat sanat tuottivat vaikeuksia. Eniten kokeiluja jouduin tekemään *politisch*-adjektiivin taipumattomien adverbimuotojen sekä politiikkaa toimintana luonnehtivien verbien etsinnässä. Näitä alkeellisia kieliopillisia resursseja ei ole politiikan käsitehistoriassa – omat työni mukaan lukien – juurikaan käytetty, joten halusin kokeilla, mitä niitä tutkimalla voi nostaa tutkimuksen asialistalle.

Adverbin *politisch* käyttöön yhdistyi säännöllisesti muutamia ilmauksia kuten *rein* (puhtaasti), *offenbar* tai *offensichtlich* (ilmeisen), *ausgesprochen* (nimenomaisesti, julkilausutusti), *eminent* (ilmiselvästi, vahvasti), samoin kuin superlatiivimuodot *höchst* (korkeasti, vrt. *hohe Politik* eli ”suurpolitiikka”) ja *äußerst* (äärimmäisen) poliittinen. Tällaisten adverbien yhteydessä useimmat puhujat selvästikin olettivat yleisesti tunnetuksi sen, mikä on poliittista, mutta antoivat sille lisää painoarvoa näillä korostavilla määreillä. Nämä ilmaukset sijoittuivat suurelta osin liittopäivien ensimmäisille istuntokausille, jolloin politiikkaa käsitteenä ei vielä juurikaan problematisoitu ja määreet voitiin olettaa jäsenille ymmärrettäviksi.

Saksan kielestä puuttuu suomen *politikoida*- tai englannin *politicking*-ilmausta vastaava mahdollisuus esittää poliittisesti toimiminen yhdellä verbillä. Klassiset, muun muassa Max Weberin (1919, 35–36) käyttämät, ilmaukset ovat *Politik treiben* tai *Politik betreiben* (harjoittaa tai ajaa politiikkaa), joista jälkimmäinen viittaa useimmiten *policy*-aspektiin. Huomiotani herätti, että *Politik treiben* käytännössä katoaa liittopäivien debatteista 1980-luvun jälkeen. Kollegani Hubertus Buchstein viittasi sanan metsästykselliseen alkuperään, joka ei enää välity nykykieleen. Voikin kysyä, onko politiikka toimintana nykyisin kuvattavissa yhdellä verbillä. Kirjassa analysoin tarkemmin eri verbien käyttöä, kuten *Politik initiieren* (aloittaa politiikka), *in die Politik einmischen* (sekaantua politiikkaan), *Politik wenden* (kääntää suuntaa) tai *Politik beurteilen* (arvioida) tai *Politik abwägen* (punnita).

Bundestagin debattien tutkiminen liittyi myös 2000-luvun alkuvuosista lähtien eri perspektiiveistä analysoimaani parlamentaariseen politiikkaan. Varsinaista ”empiiristä” debattianalyysiä olin tehnyt niukasti (esimerkiksi Palonen 2014), mutta nyt halusin yhdistää sen politiikan käsitehistorian tutkimukseen, jota olen Quentin Skinnerin ja Max Weberin inspiroimana työtänyt debattikäsitteiden analyysin suuntaan (ks. ohjelmallisesti Palonen 2017). Tämän mukaisesti halusin käyttää parlamentaarisia resursseja topos-analyysissä.

Parlamentaarisessa politiikassa asia- ja henkilökysymykset kietoutuvat tiiviisti toisiinsa, mutta työn kuluessa katsoin tärkeäksi erottaa itse kysymyksiä ja esityslistaa koskevat debaetit henkilöitten välisistä osapuoli-kiistoista. Parlamentaarisessa menettelyssä sekä kysymyksenasettelun muutokset että vaihtuvat kannat esityslistan kysymyksiin sisältävät koko ajan mahdollisuuden muokata parlamentaarisen kamppailun osapuolijakoa. Tässä on myös peruste sille, miksi parlamentaarinen politiikka nojautuu ennen muuta deliberatiiviseen retoriikkaan, debatointiin esitysten ja muutosesitysten puolesta tai niitä vastaan, kun taas osapuolten välisissä kamppailuissa ei kiistellä vaihtoehtojen välillä vaan neuvotellaan sopimuksista ja kompromisseista (vrt. Palonen 2019b). Saksaksi eroa ilmaisevat käsitteet *Beratung* (puntarointi tai neuvonpito) ja *Verhandlung* (neuvottelu).

Parlamentaarisen menettelyn mukaiset jaot osoittautuivat monessa suhteessa tärkeiksi liittopäivien debateissa. Niihin vedoten edustajat puolustavat parlamentaarisen politiikan debatoivaa luonnetta suhteessa Adenauerin ajan hallitusvaltaa painottavaan *Kanzlerdemokratieen*, jota rajoitettiin vuoden 1969 liittopäiväryhmien yhteistyöllä toteutetussa parlamenttireformissa (ks. Recker 2018; Meisel 2019). Ne ilmaisevat myös sitä, että, toisin kuin Max Weberin jakoa (1918) on politologiassa kirjallisuudessa karkeasti yksinkertaistettu, Bundestag ei ole pelkkä *Arbeitsparlament* (työskentelevä parlamentti) vaan myös *Redeparlament* (puhuva, siis debatoiva parlamentti).

Päädyin tiivistämään parlamentaarisen politiikan käsitteet tämän topoksen suhteen. *Debatte* on sekä esityslistaa että sen sisältöä koskeva katonimike, *Beratung* käsittelee esityslistan kysymyksiä. Käsittelyvaiheiden niminä käytetään sekä Westminsterin *readingia* vastaavaa *Lesung* (luenta) että saksaksi täsmällisempää *Beratung*-käsitettä, jota pöytäkirja käyttää. Päätös (*Entscheidung*) ja äänestys (*Abstimmung*) toimivat debatin viimeisenä vaiheena, jonka jälkeen seuraa vielä *Verhandlung*, jos kysymys on Bundestagin ja osavaltioita edustavan *Bundesratin* yhteistä hyväksymistä vaativista asioista. Väljempi käsite *Diskussion*, joka yleistyy Bundestagissa vasta vuosisadanvaihteen tienoilla, viittaa usein kysymysten ”esiparlamentaariseen” vaiheeseen eli niihin teemoihin, joiden tuomista parlamentin esityslistalle vasta harkitaan.

Henkilöulottuvuus on läsnä, kun kysymystä luonnehditaan kiistanalaiseksi sanoilla *umstritten*, *strittig* tai *kontrovers*, kun taas *streitig* voi tar-

koittaa myös tilannetta, jossa joku kiistaa yleisesti hyväksytyyn asiantilan. Parlamentaarisista kiistoista käytetään käsitteitä *Streit* ja *Auseinandersetzung*, joka viittaa osapuolten välienselvittelyyn tai mittelöön voimasuhteista. 1970-luvulla CDU-opposition tiukan linjan edustajat, kuten Alfred Dregger, pyrkivät antamaan *Auseinandersetzungille* väkivaltaisen kamppailun leiman ja vaativat kovia otteita muitakin perustuslainvastaisiksi epäiltyjä kuin *Rote Armee Fraktionin* terroristeja vastaan. Sittemmin tämä vivahde on kadonnut.

Parlamentaarisen politiikan peliluonne on ollut historiallisesti kiistanalainen (ks. Palonen 2006, luku 12), ja näin on myös Bundestagin suhteen. Vaikka monissa puheenvuoroissa vastustajia moititaan ”pelin politiikasta” tai kielletään, että itse politikoi pelaamalla, tarkempi analyysi osoittaa, että edustajat turvautuvat pelisanastoon paljon useammin kuin he haluaisivat myöntää. Näin on etenkin, kun otetaan huomioon peliin (*Spiel*), joka saksassa sisältää itse pelaamisen, lajityypin ja ottelun, viittaavan sanaston käytön parlamentaarikkojen puheissa. Vaikka pelisanasto on rutiininomaistunut ilmauksissa *aufs Spiel setzen* (asettaa peliin, riskeerata), *auf dem Spiel stehen* (olla panoksena pelissä), *im Spiel bleiben* (pysyä pelissä) tai *ins Spiel bringen* (tuoda peliin), ne kuitenkin ilmaisevat politiikkaa pelinä. Vielä hyväksytympiä ovat ilmaukset *eine Rolle spielen* (olla osa peliä), *Spielraum* (pelitila, pelivara, myös ajallisessa merkityksessä) sekä *Spielregeln* (pelisäännöt, erityisesti parlamentaariset menettelytavat). Parlamentaarisen politiikan kontingentti luonne tulee näkyviin sekä pelivaran erilaisissa käyttömahdollisuuksissa että pelien tulosten epävarmuudessa ja ennakoimattomuudessa

Politiikkaa missä mielessä?

Toposten lisäksi tarkastelen kussakin luvussa politiikkaa toisessa suunnassa. Tämä tarkasteluni operoi vanhalla (Palonen 1993; 2003a) tulkinallani politiikasta sateenvarjokäsitteenä, joka kattaa neljä aspektia: *politisointi-polity* sekä *politikointi-policy* akseleille sijoittuneena. Kun politiikka ymmärretään kontingentiksi toiminnaksi, joka aina voisi olla toisenlainenkin, ja joka operoi toiminnan pelivaralla (kontingenssilla), *polity* viittaa olemassa oleviin pelivaroihin, *politisointi* pelivaraa avaamiin toi-

mintoihin, jotka haastavat olemassa olevan *polityn*. *Politikointi* taas viittaa pelivarojen käytön moninaisiin muotoihin, *policy* taas niiden suunnattuun käyttöön tietyn ohjelman tai suunnitelman mukaisesti.

Havainnollistan tätä typologiaa parlamentaarisiin esimerkeihin. Useimmat liittopäivien esityslistalle tulevat kysymykset koskevat erityisissä asioissa noudatettavaa linjaa eli *policya*. Tämä koskee esimerkiksi sosiaalipolitiikkaa, ydinvoimaa, rautateitä sekä muista maista erottuen Bundeswehriä ”parlamenttiarmeijana”. Sen sijaan muiden muassa koulu- ja yliopistokysymykset kuuluvat osavaltioille, kilpailulainsäädäntö ja monet oikeudelliset kysymykset EU:lle. *Polity*-kysymykset koskevat muun muassa perustuslakia, vaalilainsäädäntöä, kiintiöitä tasa-arvon vahvistamiseksi, samoin kuin suhteita EU-lainsäädäntöön, YK:n suositukseen sekä liittovaltion ja osavaltioiden valtaoikeuksiin. *Politikointia* koskevat kysymykset tulevat harvemmin suoraan esityslistalle, mutta esimerkiksi edustajien palkkiot ja muut resurssit tai perustuslain (*Grundgesetz*) tulkinta puolueiden aseman ja edustajien vapaan mandaatin välillä voidaan nostaa esityslistalle. Ennen muuta väittelyt edustajien poliittisesta lukutaidosta ja puolueiden hallituskelpoisuudesta nousivat esille debateissa 1970-luvulta lähtien. *Politisointina* voi pitää uudentyyppisten kysymysten, esimerkiksi lobbausrekisterin, nostamista parlamentin esityslistalle, mutta yhtä tärkeää on debatissa esiin nousevat ideat, vakiintuneiden käytäntöjen kyseenalaistamiset tai toteutuneiden muutosten tarkoittamattomien seurausten kääntäminen pelivaraa avanneiksi tilaisuuksiksi.

Kirjassani sovelsin tätä typologiaa käsitehistorialliseen tarkasteluun (kuten jo Palonen 2003b:ssä). Oletin siis, että jokainen debatissa esiintyvä *polit*-sanaston muoto on periaatteessa sijoitettavissa tähän typologiaan, samanaikaisesti joko yhdelle tai useammalle nelikentän ruudulle (ks. Weber-tulkintani Palonen 2019a). Samoin on mahdollista esittää tietystä muotoilusta asianomaisessa kontekstissaan erilaisia tulkintoja suhteessa typologiaan, esimerkiksi siten että puheenvuoroja käyttäneet edustajat ovat yhtä mieltä *polycyn* suunnasta, mutta antavat eri tulkinnan sen merkityksestä *politylle*.

Otettakoon esimerkiksi typologian käyttö suhteessa poliitikon topokseen. Liittopäivien ensimmäisten vaalikausien aikana *Politiker* ja etenkin *Berufspolitiker* (ammattipoliitikot) olivat kritiikin kohteena kuten monissa muissakin parlamenteissa. Kritiikki kohdistui nimen-

omaan politikointiin ”asiakysymysten” (*Sachfragen*) kustannuksella. Toisin sanoen edustajien keskuudessa oli kaipuuta policyn pitämiseen erossa politikoinnista tai jopa ”asiakysymysten” erottamiseen ”politiikasta”. Parlamentin esityslistan pidentyessä etenkin sosiaalidemokraatit alkoivat nähdä päätoimiset ammattipoliitikot välttämättömiksi muun muassa virkamies-, asiantuntija- ja lobbarivallan kontrolloimiseksi. Tähän sisältyi myös policy-kysymysten poliittisuuden lisääntyvä hyväksyminen siten, että linjan vetäminen niissä sisälsi aina poliittisia suuntavalintoja. Samalla myönnettiin, että parlamentissa niin sanottuja asiakysymyksiä ei voida irrottaa poliittisesta taktiikasta, koalitioiden ja enemmistöjen muodostamisesta tai poliitikkojen henkilökohtaisista karriäreistä, siis politikoinnista.

Vuonna 1975 Länsi-Saksan perustuslakituomioistuin (*Bundesverfassungsgericht*) teki päätöksen (BVerfGE 40, 296 – Abgeordnetendiäten), jossa liittopäivien jäseniltä edellytettiin täysipäivästä keskittymistä tehtäväänsä eli jäsenyyden perustyyppiksi oletettiin päätoimiset poliitikot. *Polityn* toiminnan katsottiin edellyttävän ammattipoliitikoita ja politikointi hyväksyttiin politylle legitiimiksi ja myös sen edellyttämäksi toiminnaksi. Senkin jälkeen liittopäivillä on ollut asianajajia, maanviljelijöitä ja joku professorikin, jotka ovat julistaneet. etteivät he ole ammattipoliitikoita, jotkut parodioiden karriärejä, joissa siirrytään ylioppilaspolitiikasta parlamenttiavustajan tehtävien kautta liittopäivien jäseneksi ”tekemättä oikeita töitä”. Kuitenkin keskustelu on etenkin 2000-luvun puolella siirtynyt koskemaan edustajien jäsenten parlamentin ulkopuolisten tulojen ilmoittamisvelvollisuutta sekä joidenkin jäsenten siirtymistä hyvin palkattuihin liike-elämän tehtäviin ilman karenssiaikaa. Selvä merkki politikoinnin hyväksymisestä parlamentaarikon asianmukaisena toimintana on eri puolueiden edustajien 1970-luvun lopulta aloittama tapa moittia kilpailevia puolueita tai edustajia siitä, että nämä ovat *politikunfähig*, epäpäteviä toimimaan poliittisesti.

Olen käyttänyt teoksessa politiikkatypologian englanninkielisiä muotoja analyttisinä käsitteinä, jotka eivät välttämättä vastaa samaa tarkoitettavia saksankielisiä sanoja. Tämä näkyy selvimmin siinä, että se minkä tulkitsen politisoinniksi tai politisoitumisen hyväksymiseksi, on osaksi tapahtunut riippumatta *Politisierung*-sanan käytöstä. Tosin siinäkin suhteessa on tapahtunut muutosta pois 1950-luvulla yleisestä paheksumi-

sesta, esimerkiksi FDP:n lääkäriedustaja Hedda Heuser tervehti 1960-luvun lopulla ilolla terveystieteiden politisoitumista (26.6.1968). Kysymysten politisoitumista (*Politisierung*) suoranaisesti vaativat vain muuttamat Vihreiden edustajat 1980-luvun lopulta alkaen, toisin sanoen he näin halusivat nostaa parlamentin ja yleensä poliittisen kamppailun asialistalle kysymyksiä, joissa vakiintuneen käsityksen mukaan ei ollut mitään poliittista, kuten Hannelore Saibold puhuessaan kuluttamisesta (6.5.1987).

Yleisemmin voi puhua liittopäivien toiminnan politisoitumisesta useissakin suhteissa. Vielä 1960-luvun alussa liittokansleri Ludwig Erhard (CDU) luotti siihen, että tieteen avulla voidaan rajoittaa poliittisten kiistojen alaa (18.10.1963), mutta pian sen jälkeen edustajien itse-tietoisuus vahvistui ja he alkoivat korostaa eri neuvoa-antavien asiantuntijaelinten *Politikberatungin* parlamentaarista kontrollia. Poliittisen sanavaraston laajentuminen 1970- ja 1980-luvuilta alkaen viittaa sen ymmärtämiseen ja hyväksymiseen, että politiikalla on yleensä ihmisten elämälle paljon tärkeämpi merkitys kuin mitä Adenauerin aikakaudella oltiin valmiita myöntämään. Samoin ensisijaisen tärkeää on, että Bundestagin käsittelemä polity on laajentunut kansallisvaltion tasolta Euroopan unioniin – Christian Sterzing (Grüne) vaati EU:n parlamentarisointia, demokratisointia, politisoitumista ja denationalisointia (12.12.2001) – ja globaaliin politiikkaan.

Parlamenttidebattien analyysi politiikan tutkimuksena

Parlamenttien täysistunnot tarjoavat mallin politiikan tutkimukselle debattien välityksellä. Kirjallisuudessa näkee erilaisia menettelyjä parlamenttidebattien tutkimukseen. Akateemisissa seminaaritöissä on tavallista rajoittua rekisteröimään esitystä puoltavat ja vastustavat puheenvuorot, rationaalista valintaa käyttävissä tutkimuksissa näitä kantoja selitetään esimerkiksi puoluetaktisilla näkökohdilla (Proksch ja Slapin 2014), sosiologisissa otteissa on tapana selittää politiikkaa parlamentin ulkopuolisilla tekijöillä (ks. Brichzin ym. toim. 2018). Historioitsijat keskittyvät erityisten teemojen tutkimukseen (esim. Kutscher 2016), kun taas antropologinen tutkimus analysoi parlamentaarikko-

jen päivittäistä elämää (ks. Crewe 2015). Kielitieteellinen retoriikka-analyysi esittelee käytettyjä trooppeja, figuureja, topoksia tai retoriikan genrejä, usein niiden erityistä poliittista merkitystä erittelemättä (poikkeuksena Ilie toim. 2010:n monet artikkelit). Näillä tutkimusotteilla on omat ansionsa (ks. yleisemmin parlamenttitutkimuksen suuntauksista Benoît ja Rozenberg toim. 2020).

Omalla tutkimuksellani on toisenlaisia tavoitteita. Alkuaan halusin etsiä liittopäivien puheisiin kätkeytyviä omintakeisia käsityksiä politiikasta. Vaikka näitä ei juuri löytynyt, tämä ei suinkaan vähentänyt debattipuheiden analyysin merkitystä, vaan tutkimus mahdollisti käsitteen monipuolisen problematisoinnin havainnollistaminen ja jäsentäminen siten, että eri aikojen ja debattien puheenvuoroja tarkastellaan rinnakkain. Tässä mielessä tutkija rekonstruoii toisen asteen debatin erilaisten politiikkaa koskevien tulkintojen välillä: debattianalyysi tuo näkyviin perspektiivejä ja niiden välisiä avoimia tai mahdollisia kiistoja.

Tämä vastaa myös brittiparlamentin varhaisemman historian perusteella esiin nousevaa periaatetta, että parlamentaarisen retoriikan perusyksikkönä on debatti (ks. Palonen 2016). Tämä näkyy myös eduskunnan sanastossa: siellä ei pidetä puheita vaan puheenvuoroja. Parlamentaarisen politiikan proseduraaliseen tyyliin kuuluu, että debatti ei ole yksittäinen tapahtuma, vaan kattaa koko joukon eri tilaisuuksia käsitellä esityslistan kysymyksiä. Täysistuntodebatit klassisine kolmine käsittelyineen tarjoavat tilaisuuden sekä useimmille puhujille ilmaista käsityksensä että ottaa huomioon aikaisemmat puheenvuorot ja vaihtaa kantaansa. Tärkeä merkitys on täysistuntokierrosten väliin sijoittuvilla valiokuntadebateilla, joilla on omat menettelytapansa ja retoriset käytäntönsä. Liittopäivien valiokunnista ei pidetä samanlaisia keskustelupöytäkirjoja kuin täysistunnoista, joten olen sivuuttanut ne tässä työssä. Jouduin myös sivuuttamaan debatin parlamentaarisia piirteitä, kuten käsittelyn vaiheet tai sen kuinka lainsäädäntöä, kansainvälisiä sopimuksia, epäluottamuslause-esitystä hallitukselle, edustajien tai ryhmien kysymyksiä hallitukselle tai ajankohtaisia aiheita (*aktuelle Stunde*) käsitellään hieman erilaisin menettelytavin.

Esityslistalla oleva kysymys sisältää erittäin harvoin politiikkasanastoa, mutta koska kaikki kysymykset ovat liittopäivillä poliittisia, politiikkasanaston harkittu tai spontaani käyttö on olennainen osa kulloi-

senkin kysymyksen käsittelyä. Tutkija voi kääntää perspektiivin ja tulkita tätä käyttöä ilmauksena osallistumisesta yleisempään debattiin politiikan käsitteestä, suhteessa hänen tutkimukselleen asettamiin kysymyksiin.

Debattipuheenvuorojen poliittinen merkitys tulee näkyviin, kun suhteuttaa erilaiset kannat tai argumentit toisiinsa. Tällöin käy selväksi, ettei populistinen väite, että ”kaikki poliitikot sanovat samaa” pidä paikkaansa. Samanlaiselta näyttävään kannanottoihin voi sisältyä merkittäviä eroja, kun kiinnitetään huomiota formuloinnin vivahteisiin. Tai samoilla sanannoilla on erilainen merkitys poliittisesta kontekstista riippuen, esimerkiksi hallitus- ja oppositioasemassa esitettynä, mitä myös liittopäivillä toisinaan parodioidaan. On myös mielenkiintoista verrata saman ilmauksen käyttöä eri konteksteissa. Esimerkiksi *Realpolitikilla* oli aivan erilainen merkitys 1950-luvulla, jolloin Länsi-Saksan ulkopoliittikka oli voittajavaltioista riippuvainen, verrattuna sanan hieman ironiseen käyttöön vihreiden sisäisissä kiistoissa 1980-luvulla. Ensisilmäyksellä vahva politiikan pelimäisyyden tuomitseminen nyansoituu ja kääntyy tarkemmassa vertailevassa analyysissä pelisanaston aktiiviseksi käytöksi debatin osana.

Politiikkapuheen muutos

Lopuksi kiinnitän huomiota siihen, kuinka politiikasta puhumisen tapa Bundestagissa on muuttunut. Etenkin porvarilliset edustajat (CDU/CSU, FDP ja eri pikkupuolueet) suhtautuivat liittopäivien ensimmäisillä vuosikymmenillä politiikkaan varauksella ja ikään kuin politiikka olisi määräytynyt ”asian luonteen” perusteella riippumatta siitä, mitä siitä sanottiin. Sosiaalliberaalin koalition aikana ensin hallituspuolueiden (SPD ja FDP) keskuudessa ymmärrettiin, että puhe politiikasta ja tapa käsitteellistää politiikka ovat osa poliittista kamppailua, toisin sanoen riippuvaisia hallituspoliittisesta asetelmasta ja edustajien tavasta suhtautua politiikkaan. Muutaman vuoden kuluttua myös oppositiossa olleet kristillisdemokraatit omaksuivat samanlaisen retorisen asenteen politiikasta puhumiseen ja alkoivat käyttää sitä hallitusta vastaan. Esimerkiksi CDU-oppositiojohtaja Helmut Kohl kritikoi liittokansleri Helmut Schmidin ”teknokraattista politiikkatyöliä”, ja hän oli ensimmäisiä,

joka puhui tyylistä (*Politikstil*) politiikan arvioinnille keskeisenä seikkana (21.9.1978).

Vihreiden tulo liittopäiville vahvisti politiikan retorisuutta nostamalla parlamentaariseen agendalle uudentyyppisiä, ennen teknisiksi käsitettyjä kysymyksiä, joissa vihreät näkivät poliittista pelivaraa. Vaikka heidän taustansa oli suurelta osalta itsensä pitkään ”ulkoparlamentaariseksi” ymmärtäneissä liikkeissä, vihreiden edustajat oppivat nopeasti käyttämään parlamentaarisen politiikan menettelytapoja ja retorisia keinoja, kuten asialistaa muuttavia aloitteita (esim. Norbert Mann 25.6.1986) valtaresursseina, joita parlamentin hallitus- ja puoluepolitiikalle alistaneet puolueet olivat paljolti laiminlyöneet. Näin he tulivat virkistäneeksi länsisaksalaista parlamentarismia.

Parlamentin esityslistalla olevat kysymykset ovat sekä ”asioita”, joihin edellytetään vastausta, että politiikkaa toimintana, jossa kysymyksiin voi tarjota useita mahdollisia vaihtoehtoja, joita ei voi panna yksiselitteiseen paremmuusjärjestykseen ja jotka sen vuoksi ovat poliittisen debatin ja kamppailun kohteita. Parlamentaarisen politiikan kannalta nämä debaattit ja kamppailut parlamentin agendasta ovat tärkeämpiä kuin itse kysymysten ratkaisut. Myös tältä kannalta parlamenttien debaattit ovat ensisijaista aineistoa myös politiikan käsitteen tutkimukselle.

Primaarilähteet

Bundesverfassungsgericht 1975. BVerfGE 40, 296 – Abgeordnetendiäten, <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv040296.html>

Datenhandbuch des Bundestages, Verzeichnis der Mitglieder des Deutschen Bundestages und Personenverzeichnis, <https://www.bundestag.de/dokumente/parlamentsarchiv/datenhandbuch/24/kapitel-24->

Drucksachen und Plenarprotokolle des Bundestages – ab 1949, <https://pdok.bundestag.de/>

(Internet-lähteet tarkistettu 5.11.2022)

Kirjallisuusluettelo

- Arendt, Hannah. 1958 [1998]. *The Human Condition*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Balandier, Georges. 1967. *L'antropologie politique*. Pariisi: PUF.
- Benoît, Cyril and Olivier Rozenberg (toim). 2020. *Handbook of Parliamentary Studies*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Brichzin, Jenni, Damien Krichewsky, Leopold Ringer und Jan Schank (toim.). 2018. *Soziologie der Parlamente*. Wiesbaden: SpringerVS Verlag.
- Burke, Kenneth. 1945 [1969]. *A Grammar of Motives*. Berkeley: University of California Press.
- Crewe, Emma. 2015. *The House of Commons, and Anthropology of MPs at Work*. Lontoo: Bloomsbury.
- Ilie, Cornelia (toim). 2010. *European Parliaments under Scrutiny*. Amsterdam: Benjamins.
- Jansson, Jan-Magnus. 1969. *Politikens teori*. Porvoo: Söderströms.
- Kann, Hans-Joachim. 1973. Zusammensetzungen mit “-politik”. *Muttersprache* 83, 263–269.
- Koselleck, Reinhart. 1982, Archivalien – Quellen – Geschichten. Teoksessa *150 Jahre Staatsarchive in Düsseldorf und Münster*. Düsseldorf ja Münster: Selbstverlag der Staatsarchive, 21–36.
- Kutscher, Hauke-Hendrik. 2016. *Politisierung oder Verrechtlichung. Der Streit um die Verfassungsgerichtsbarkeit in Deutschland (1921–1958)*. Frankfurt/M.: Campus.
- Meinel, Florian. 2019. *Vertrauensfrage. Zur Krise des heutigen Parlamentarismus*. München: Beck.
- Palonen, Kari. 1979. *Mitä politiikka on? Luonnon politiikan tutkimuksen perusteiksi*. Julkaisuja / Jyväskylän yliopisto, Valtio-opin laitos; 36. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Palonen, Kari. 1987. Poliitiikan ilmiöt vai politiikan ilmiö? Käsitehistoriallista tarkastelua. *Politiikka* 29, 305–321.
- Palonen, Kari. 1992. *Politik als Vereitelung. Die Politikkonzeption in Jean-Paul Sartres 'Critique de la raison dialectique'*. Münster: Westfälisches Dampfboot.
- Palonen, Kari. 1993. Introduction: From Policy and Polity to Policking and Politicisation. Teoksessa Kari Palonen ja Tuija Parvikko (toim.), *Reading the Political*. Helsinki: Finnish Political Science Association, 6–16.
- Palonen, Kari. 2003a. Four Times of Politics: Policy, Polity, Politicking and Politicization. *Alternatives: Global, Local, Political* 28, 171–186.
- Palonen, Kari. 2003b. Poliitiikka. Teoksessa Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen ja Henrik Stenius (toim.), *Käsitteet liikkeessä*.

- Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoriaa*. Tampere: Vastapaino, 467–518.
- Palonen, Kari. 2006. *The Struggle with Time. A conceptual history of 'politics' as an activity*. Münster: LIT.
- Palonen, Kari. 2007. Politics or the Political? An historical perspective on a contemporary non-debate. *European Political Science* 6:1, 69–78.
- Palonen, Kari. 2012. *Rhetorik des Unbeliebten. Lobreden auf Politiker im Zeitalter der Demokratie*. Baden-Baden: Nomos.
- Palonen, Kari. 2014. Fair Play and Scarce Time. Aspects of the 1882 procedure reform in the British parliament. Teoksessa Kari Palonen, José María Rosales ja Tapani Turkka (toim.), *The Politics of Dissensus. Parliament in Debate*. Santander: University of Cantabria Press / McGraw Hill, 327–348.
- Palonen, Kari. 2016. *From Oratory to Debate. Parliamentarisation of deliberative rhetoric in Westminster*. Baden-Baden: Nomos.
- Palonen, Kari. 2017. Concepts and Debates: Rhetorical Perspectives on Conceptual Change. Teoksessa Willibald Steinmetz, Michael Freeden ja Javier Fernández Sebastián (toim.), *Conceptual History in the European Space*. Oxford: Berghahn 2017, 96–117.
- Palonen, Kari 2018. *Parliamentary Thinking. Procedure, Rhetoric and Time*. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- Palonen, Kari. 2019. Four Aspects of Politics in Max Weber's *Politik als Beruf*. *Journal of Classical Sociology* 19, 331–345.
- Palonen, Kari. 2021a. Conceptual Explorations around “Politics”. Thematizing the Activity of Politics in the Plenary Debates of the German Bundestag. *Contributions to the History of Concepts* 16, 16–39.
- Palonen, Kari. 2021b, *Politik als parlamentarischer Begriff. Perspektiven aus den Plenardebatten des Deutschen Bundestags*. Leverkusen: Budrich.
- Proksch, Sven-Oliver ja Jonathan B. Slapin 2014. *The Politics of Parliamentary Debate. Parties, Rebels and Representation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Recker, Marie-Luise. 2018. *Der Parlamentarismus in der Bundesrepublik Deutschland. Der Deutsche Bundestag 1949–1969*. Düsseldorf: Droste
- Skinner, Quentin. 1978. *The Foundations of Modern Political Thought I–II*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Weber, Max. 1904 [1973]. Die “Objektivität” sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis, teoksessa *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Toimittanut Johannes Winckelmann. Tübingen: Mohr, 146–214.
- Weber, Max. 1918 [1984]. Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland, teoksessa *Max-Weber-Studienausgabe* 1/15. Toimittaneet Wolfgang J. Mommsen ja Gangolf Hübinger. Tübingen: Mohr, 202–302.
- Weber, Max. 1919 [1994]. *Politik als Beruf*, teoksessa *Max-Weber-Studienaus-*

gabe 1/17. Toimittaneet Wolfgang Schluchter ja Wolfgang J. Mommsen.
Tübingen: Mohr 35–88.

Wittgenstein, Ludwig. 1953 [1969]. *Philosophische Untersuchungen*. Frankfurt/M: Suhrkamp.

Parlamenti

Parlamentaarinen menettely ”objektiivisuuden” mallina – Weber tieteestä politiikan muotona

Max Weber (1864–1920) joutui vuonna 1903 terveyssyistä luopumaan Heidelbergin yliopiston kansantaloustieteen professuuristaan. Pankkiiri, kansantaloustieteen dosentti **Edgar Jaffén Heinrich Braunilta** ostama, vuodesta 1904 uudella nimellä julkaistu *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, tarjosi hänelle uuden akateemisen foorumin. Weber toimitti lehteä yhdessä Jaffén ja **Werner Sombartin** kanssa, ja valtaosa hänen elinaikanaan julkaisemista teksteistä ilmestyi *Archivissa*.

Ensimmäisessä numerossa Weber 66-sivuisen ohjelmallisen artikkelin ihmistieteiden metodologiasta, ”Die ’Objektivität’ sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis” (Weber 1904). Aikalaiset tunsivat kirjoituksen, mutta kommentit jäivät niukoiksi. Myöhempi tutkimus on paljonkin kommentoinut sitä, esimerkkinä **Lawrence McFallsin** toimittama teos *Max Weber’s ‘Objectivity’ Reconsidered* (2007). Myös **Inkeri Koskinen** kommentoi Weberiä kirjoituksessaan ”Objektiivisuus humanistisissa tieteissä” (2016).

Objektiivisuusesseen poliittinen aspekti

Vuoden 2003 Uppsalan Weber-symposiumin esitelmästäni lähtien olen katsonut, että Weberin artikkelia ”objektiivisuudesta” ei ole riittävän tarkasti luettu, jolloin sen poliittista ulottuvuutta ei ole ymmärretty (Palonen 2004). Vedoten *Wissenschaft als Beruf* ja *Politik als Beruf* –esitelmiin, jotka molemmat on julkaistu vuonna 1919, on tapana katsoa, että juuri Weber asettaa tieteen ja politiikan vastakkain.

Tosin ainakin **Joachim Vahland** katsoo, että Weberille tiedettä edistää ”*der Dissens, nicht der Konsens*” ja tiede, kuten muutkin kulttuurin ilmenemismuodot, on ”poliittisen manifestaatioita” (2001, 113) Kirjani ”*Objektivität als faires Spiel. Wissenschaft als Politik bei Max Weber* (Palonen 2010) lähtökohta on sen sijaan, että Weberin käsitys tutkijan toiminnasta on verrattavissa poliitikkoon. Luen ”Objektivität”-artikkelia tutkimukseen sisältyvien kiistojen ja debattien käsittelyn mahdollisuuksien analyysina.

”Objektivität”-artikkelin taustalla voi nähdä **Friedrich Nietzschen** teoksen *Zur Genealogie der Moral* (1887, 860–861) näkemyksen objektiivisuudesta kykynä tarkastella asioita puolesta ja vastaan ja siten hyödyntää tiedollisten perspektiivien moninaisuutta. Yhteistä Nietzschele ja Weberille on retorisen ja sofistisen tradition mukainen näkemys ”objektiivisuudesta” perspektiivien vastakkainasetteluna. Ero Nietzsche ja Weberin välillä on siinä, että Weber on elinikäinen *homo politicus* ja brittiläisen parlamentaarisen politiikan ihannoija.

Weber käyttää artikkelissa sanoja *objektiv* ja *Objektivität* yhteensä 24 kertaa. Hän tekee selväksi sen, mitä hän *ei* tarkoita ”objektiivisuudella”. Se ei viittaa itse todellisuuden heijastumaan, tutkijan ominaisuuteen, tutkijoiden näkemysten kultaiseen keskitiehen tai ilmiöiden ”lainmukaisuuteen”. Weberille ”objektiivisuus” voi muodostua vain ihmisten ”subjektiivisten” käsitysten varaan.

Monet tulkitsijat katsovat, että Weber luopui objektiivisuuden käsitteestä, ja nojautuvat Weberin ilmaukseen, että ei ole olemassa mitään ”sinänsä (*schlechthin*) objektiivista analyysiä kulttuurielämästä” (1904, 45). He sivuuttavat virkkeen jatkon, että tämä koskee analyysiä, joka olisi ”riippumaton erityisistä ja ’yksipuolisista’ näkökulmista”, joilla tutkimuskohde valikoidaan, analysoidaan ja jäsennetään. Tämä täsmennys

siirtää ”objektiivisuuden” arvioinnin yksittäisistä väittämistä näkökulmiin.

Perspektiivien yksipuolisuus merkitsee sitä, että ”oikean” näkökulman lisäksi Weber sulkee pois myös mahdollisuuden ylittää näkökulmat kaikki perspektiivit sisäänsä sulattavalla synteessillä à la **G. W. F. Hegel**. Mutta Weber ymmärtää ”objektiivisuuden” – lainausmerkeissä – mahdolliseksi näkökulmien vertailussa.

”Objektiivisuus” menettelytapana

Weber havainnollistaa teemaa esimerkillä epätoivoisesta wieniläisestä tenttijästä (*Examinand*), joka valittaa ylittämätöntä kuilua ”kahden kansantaloustieteen”, itävaltalaisen ja historiallisen koulukunnan, välillä (1904, 36). Weberin mukaan akateemiset kiistat eivät ole ihmistieteissä mikään poikkeus, vaan tarkkailija voi nähdä kaikkialla ”kamppailua metodeista, ’peruskäsitteistä’ ja edellytyksistä, ’näkökulmien’ alituista vaihtumista sekä ’käsitteiden’ jatkuvaa uudelleen määrittämistä”.

Miten näissä tieteellisissä kiistoissa voidaan siis puhua ”objektiivisuudesta”? Ainoastaan tähän kysymykseen Weber haluaa vastata vuoden 1904 esseellään.

Näin Weber asettaa kysymyksen ”objektiivisuudesta” toisin kuin sovinnainen tiedepuhe. Hänelle ”objektiivisuus” koskee tapaa käsitellä tieteellisten perspektiivien – ideaalityyppien, käsitteiden, teorioiden, metodien – välisiä kiistoja. Se ei voi tarkoittaa kiistelyn lopettamista, sillä kun poliittiset ja kulttuuriset kysymykset ovat tutkimuskohteena, niistä pitääkin kiistellä. Kulttuurielämän lähtökohdat ovat Weberille alituisen muutoksen alaisia, ellei ”kiinalainen jähmetys” (*chinesische Erstarrung*) estä ihmisiä asettamasta uusia kysymyksiä (1904, 59), kuten Weber lainaa **John Stuart Millin** (1838) käsitettä *Chinese stationariness*.

Weberille ”objektiivisuus” koskee tapaa käsitellä tieteellisten perspektiivien – ideaalityyppien, käsitteiden, teorioiden, metodien – välisiä kiistoja. ”Objektiivisuus” viittaa siis menettelytapaan, jolla akateemisia kiistoja voi käsitellä.

Artikkelista paistaa läpi tyytymättömyys hänen oman aikansa akateemisiin käytäntöihin, koska nämä eivät tunnustaneet, että akateemi-

sia kiistoja on kaikkialla. Yliopistomaailmaan ei ollut luotu sovinnasta tiedekuntakollegiaalisuutta vahvempia keinoja erilaisten näkemysten esiin pääsulle ja vastakkainasettelulle (*Konfrontierung*) sekä niiden tunnustamiselle akateemisen pelin täysivaltaisiksi osanottajiksi. Juuri tämän vuoksi Weberin mukaan *Archivin* toimituspolitiikan idea on ”mahdollisuus kohdata poliittisia vastustajia neutraalilla maaperällä” (1904, 34).

Weber käsittelee siis akateemisia kysymyksiä poliittisen kielen käsitteillä. Hänelle perspektiivien kamppailun suhteen ei ole mitään radikaalia eroa akateemisten teoria- ja käsitekiistojen ja muun politiikan välillä. Kun akateemisissa kiistoissa ei ollut menettelyä vaihtoehtoisten perspektiivien systemaattiselle huomioon ottamiselle, Weberin näkemys viittaa mallin ottamiseen sieltä missä kiistat tunnustetaan legitimeiksi ja on kehitelty tapoja niiden käsittelyyn, nimittäin parlamentaarisen politiikan menettelytavoista ja retorisisista käytännöistä.

”Objektiivisuus” reilun pelin menettelynä

Olen tulkinnut tätä sanomalla, että ”reilu peli” (*fair play*) on näitä yhdistävä julkilausumaton periaate (Palonen 2010, 55–60), joka vastaa **Immanuel Kantin** ”regulatiivista ideaa”. Historiallinen malliesimerkki, jossa ”reilun pelin” ideaa parhaiten noudatettiin, on tietysti Britannian parlamentti.

Vuosi Weberin objektiivisuusartikkelin jälkeen itävaltalainen juristi **Josef Redlich** julkaisi teoksen *Recht und Technik des Englischen Parlamentarismus* (1905), jossa hän useaan otteeseen viittaa reilun pelin ideaan, vaikka parlamentaarista menettelyä olikin 1800-luvun lopulla yksinkertaistettu hallitusta suosivaksi.

Olen käsitellyt debattia Gladstonen hallituksen esityksestä parlamentaarisen menettelyn muuttamiseksi vuonna 1882, jolloin niin kannattajat kuin vastustajatkin vetoavat reiluun peliin parlamentaarisen ajan jaossa (Palonen 2014a). Tutkimukseni Westminsterin menettelytavoista (Palonen 2014b) ja parlamentaarisen retoriikan debattiluonteesta (Palonen 2016) palvelevat sekä Weberin että parlamentarismien ymmärtämistä.

Ammattimaiset poliitikot osaavat punnita vaihtoehtoja sekä tuntevat retoriset käytännöt, joilla voi kyseenalaistaa asiantuntijapuheen. Yhteys

proseduraalisen objektiivisuuskäsityksen ja parlamentaarisen menettelyn välillä näkyy selvimmin Weberin *Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland* -pamfletin (1918) kolmannen luvun alkusivuilla (235–237).

Weber käsittelee virkailijaherruuden (*Beamtenherrschaft*) perustamista ”tietoon” vetoamiseen ja niitä menettelyjä, joilla parlamentti voi kyseenalaistaa tämän tiedon – virkailijain ristikuulustelut, valiokunnan jäsenten pääsy virkatiedon lähteille, parlamentaariset tutkimuskomissiot. Weber ulottaa objektiivisuusesseen perspektivismin ja kiistanalaisuuden koskemaan akateemisen tiedon (*Erkenntnis*) lisäksi virkailijain tietoa (*Wissen*). Hän erittelee siinä asia-, tehtävä- ja salaisen tiedon tasot (*Sach-, Dienst-, und Geheimwissen*). Näiden kontrolli on mahdollista parlamentaarisia valiokuntamenettelyjä käyttäen, sillä ammattimaiset poliitikot osaavat punnita vaihtoehtoja sekä tuntevat retoriset käytännöt, joilla voi kyseenalaistaa asiantuntijapuheen.

Tiede politiikkaa, ei uskontoa

Weberin parlamentaarien käsitys ihmistieteiden ”objektiivisuudesta” on ajankohtaisempi kuin koskaan. Kaipuu akateemisten käsitteistöjen lopettamiseen on sekä epärealistinen että epätoivottava. Weberin mukaan kaikille historiallisille tieteille on tunnusomaista ”ikuinen nuorekkuus” (*ewige Jugendlichkeit*, 1904, 79). Tässä mielessä hän on inspiroinut myös käsitehistoriallista tutkimusta.

Politiikan tutkimuksen on korkea aika vapautua uskonomaisesta vetoamisesta ”tieteen” auktoriteettiin sekä populaarista poliitikkojen haukkumisesta. Tutkijat voivat osoittaa politiikan heikkouksia ja vahvuuksia, mutta puhe ”tieteeseen perustuvasta politiikasta” on harhaanjohtavaa auktoriteettiä. Parlamentaarinen menettelytapa tarjoaa mallin myös akateemisten kiistojen käsittelyyn, jolloin tiede on käsiteltävissä yksinkertaistetuksi politiikaksi. Tutkijain ei tarvitse tehdä yhtä vakavia, toisten elämää koskevia ratkaisuja kuin parlamentaarikkojen, mutta vastaavasti he voivat spekuloida vapaammin toteutumattomilla vaihtoehdoilla.

Viitteet

- Kant, Immanuel 1797. Der Streit der Fakultäten, teoksessa *Der Streit der Fakultäten und kleinere Abhandlungen*. Köln: Köhnenmann, 5–140.
- Koskinen, Inkeri 2016. Objektiivisuus humanistisissa tieteissä, *niin&näin* 4/2016, 35–42, <https://www.netn.fi/sites/www.netn.fi/files/netn164-08.pdf>
- McFalls, Lawrence ed. 2007. Max Weber's 'Objectivity' Reconsidered. University of Toronto Press.
- Mill, John Stuart 1838. Bentham, in *Collected Works of John Stuart Mill X*, <https://oll.libertyfund.org/title/mill-the-collected-works-of-john-stuart-mill-volume-x-essays-on-ethics-religion-and-society>
- Nietzsche, Friedrich 1887 (1981). Zur Genealogie der Moral. *Werke*, toim. Karl Schlechta, Frankfurt/M: Ullstein, 761–900.
- Palonen, Kari 2004. Max Weber, Parliamentarism and the Rhetorical Culture of Politics, *Max Weber Studies* 4, 273–292.
- 2010. *Objektivität als faires Spiel. Wissenschaft als Politik bei Max Weber*. Baden-Baden: Nomos.
- 2014a. Fair Play and Scarce Time. Aspect of the 1882 procedure reform in the British Parliament. Teoksessa Kari Palonen, José María Rosales ja Tapani Turkka (toim.). *The Politics of Dissensus. Parliament in Debate*. Santander: University of Cantabria Press/McGraw Hill, 327–348.
- 2014b. *The Politics of Parliamentary Procedure. The formation of the Westminster procedure as a parliamentary ideal type*. Leverkusen: Barbara Budrich.
- 2016. *From Oratory to Debate. Parliamentarisation of Deliberative Rhetoric in Westminster*. Baden-Baden: Nomos.
- Redlich, Josef 1905. *Recht und Technik des Englischen Parlamentarismus*. Leipzig: Duncker & Humblot.
- Vahland, Joachim 2001. *Max Webers entzauberte Welt*. Würzburg: Königshausen and Neumann.
- Weber, Max 1904. Die „Objektivität“ sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis. *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, 1, 22–87. https://archive.org/details/bub_gb_Mw8aAAAAYAAJ/page/22/mode/2up?view=theater
- 1918 [1984] *Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland*, *Max-Weber-Studienausgabe* 1/15, Tübingen: Mohr 1984, 202–302.

Internet-lähteet tarkistettu 24.7. 2023

Parlamentaarinen valta ja vapaus

Suomen eduskunnassa viime viikolla [toukokuussa 2021] käyty EU:n Selpymispakettia koskenut ”puhemaraton” on esimerkki parlamenttien historiassa hyvin tunnetusta käytännöstä. Kuuluisin kampanjoista on Britannian parlamentin irlantilaisten jäsenten yritys lamaannuttaa (*obstruct*) parlamentin toiminta 1870- ja 1880-luvuilla käyttäen hyväksi parlamentaarisen menettelyn sallimia mahdollisuuksia tavalla, joka kääntyy parlamentaarisia periaatteita vastaan.

Parlamenttien historiasta tunnetaan myös menettelyjä, joilla parlamentti voi puolustautua sen toimintakyvyn vaarantavia käytäntöjä vastaan. Seuraavassa tarkastelen lyhyesti parlamentaarisen politiikan historiaa, erityisesti suhteessa ajan poliittisen käyttöön osana debattia (ks. Palonen 2014).

Ajalla peluun politiikkaa

Äärimmilleen pelkistettynä parlamentaarinen politiikka on ajalla peluun politiikkaa. Se edellyttää perusteellista debatointia esityslistan kysymyksistä niin täysistunnoissa kuin valiokunnissakin. Parlamentit ovat varhaisista ajoista lähtien ymmärtäneet, että kysymysten käsittelyyn on varattu vain rajallinen aika, ja menettelytapasäännöt ja -kommentaarit pohtivat sitä, miten aikaa käytetään ja jaetaan: millainen ajankäyttö syventää debattia ja milloin aikaa tuhlataan siten, että se rajoittaa parlamentin poliittista pelivaraa.

Parlamentaarinen politiikka nojaa määrättyssä järjestyksessä laadittuun ja hyväksytyyn esityslistaan ja periaatteeseen, että yksi henkilö puhuu kerrallaan kustakin esityslistan kohdasta. Vain näin vältetään se, että kaikki puhuvat yhtä aikaa ja päällekkäin. Tästä käy jo ilmi, että parlamentaarisen politiikan perusyksikkö ei ole edustajan puhe vaan edustajien välinen debatti asialistan kiistakysymyksistä.

Esityslistan kysymykseen – olipa se hallituksen esitys tai edustajien aloite – sisältyy brittiläisen tradition mukaisesti päätöslauselmaehdotus, johon puhujien oletetaan ottavan kantaa puolesta tai vastaan sekä muutos- tai lykkäysesityksiä tekemällä. Suomen eduskunnan käytäntö seuraa tätä periaatetta: siellä ei pidetä puheita vaan puheenvuoroja esityslistan kohdasta.

Edustaja voi menettää puheoikeutensa silloin kun hän puhuu ”asian vierestä”, ja kysymykset liittyvät toisiinsa siten, että yhteen kysymykseen käytetty aika on pois toisten kysymysten käsittelystä. Kun esityslistan pituus viittaa parlamentin valtaoikeuksien laajuuteen, yhden kysymyksen merkitystä ei pidä yliarvioida.

Parlamentilla on erilaisia mahdollisuuksia säännellä omaa poliittista ajalla pelaamistaan. Tässä suhteessa parlamenttien historia, erityisesti Englannin, 1700-luvun alusta lähtien Britannian parlamentti, joka tunnetaan ytimekkäästi nimellä Westminster, tarjoaa mielenkiintoisia näkökulmia myös nykyiseen parlamentaariseen politiikkaan, mukaan lukien eduskunnassa käyty puhemaraton.

Parlamentaarisen ajankäytön säätelyä

Parlamenttien ajankäyttöä ei voikaan tarkastella pelkästään juridisena tai kokousteknisenä kysymyksenä, vaan parlamentaarisella politiikalla on oma ”logiikkansa” tai ”juonensa”. Siinä kirjoitettujen sääntöjen rinnalla ja usein yläpuolella ovat kirjoittamattomat säännöt ja ennakkotapaukset, joiden soveltaminen uuteen tilanteeseen vaatii kuitenkin aina poliittista arvostelukykä.

Parlamentin kulloinkin voimassa olevat viralliset säädökset, kuten Britanniassa *Standing Orders* ja Suomessa eduskunnan työjärjestys, vuoden 2000 perustuslakiin saakka valtiopäiväjärjestys, eivät siis yksi-

nään riitä parlamentaarisen politiikan koko ajan muuttuvien tilanteiden ymmärtämiseen. Niitä täydentävät menettelytapakommentaarit, joita tunnetaan Englannista 1500-luvun jälkipuoliskolta lähtien, joista tunnetuimmat ovat **Jeremy Benthamin**, **Thomas Erskine Mayn** sekä **Eugène Pierren** teokset.

Mayn ensi kerran vuonna 1844 nimellä *A Treatise upon the Law, Privileges, Proceedings and Usage of Parliament* julkaistua teosta päivitetään edelleen osana brittiparlamentin menettelytapasäännöstöä (<https://erskinemay.parliament.uk>). Pierren yhdessä Jules Poudran kanssa alun perin vuonna 1878 laaditulla teoksella *Traité de droit politique, électoral et parlementaire* on hieman samanlainen asema Ranskassa (https://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/droit_eugene_pierre.asp).

Suomen eduskunnan historia ei toistaiseksi tunne ketään ”Erskine Mayta”, eikä varsinaista vertailevaa tutkimusta menettelytavan muutoksista vuoden 1869 Valtiopäiväjärjestyksestä (*Landtagsordnung*) nykyisen, vuoden 2000 perustuslain mukaiseen eduskunnan työjärjestykseen ole tehty. Jotta voidaan ymmärtää eduskunnan parlamentaarisia käytäntöjä, on viitattava parlamentaarisen menettelyn kansainvälisiin esikuviin. Ilman näitä on vaikea ymmärtää, mikä eduskunnan politiikan tyyliä on ”parlamentaarista”.

Parlamentaarikon puhevalta

Tarkastelen lyhyesti näitä käytäntöjä siltä kannalta, miten parlamentaarikkojen puhevaltaa on parlamentin toimintakyvyn nimissä rajoitettu. Brittiparlamentin klassinen keino rajoittaa aikaa on sääntö, että parlamentin jäsenet voivat puhua täysistunnossa samasta asialistan kohdasta vain kerran, kun sen sijaan valiokunnissa tällaista rajoitusta ei ole.

Oliver Cromwellin valtakaudella vuonna 1656 julkaistussa teoksessa parlamentin virkailija (*clerk*) **Henry Scobell** (1656/1670) esittää, että täysistunnossa, jossa käsitellään asialistan kysymyksen periaatteita, tuli antaa mahdollisimman monen jäsenen kannan tulla kuulluksi. Tämän vuoksi kukin jäsen voi puhua vain kerran samasta asialistan kohdasta. Sen sijaan valiokunnassa debatoidaan esityksen yksityiskohdista ja tällöin asiaa voidaan selkeyttää ja täsmentää mahdollistamalla

siitä useat puheenvuorot. Myöhemmin sääntöä on väljennetty poikkeuksilla, kuten sallimalla aloitteen tekijän tai ministerien vastauspuheenvuoro. Sallittua on myös korjata väärinkäsityksiä ja henkilöön kohdistuvia loukkauksia sekä nostaa esiin työjärjestyskysymyksiä.

Muissa parlamenteissa täysistuntopuheen säännöt ovat olleet väljempinä ja etenkin ranskalaisessa traditiossa, jota Euroopan parlamentti paljolti seuraa, täysistunnon ja valiokuntien suhde on erilainen. Silti ajatus, että edustajan tulisi kussakin parlamentin täysistuntokäsittelyssä voida kiteyttää sanottavansa yhteen varsinaiseen puheenvuoroon, on edelleen osa parlamentaarisen politiikan ideaa. Vastauspuheenvuoroilla edustajat voivat kommentoida toisiaan, ja näiden puheenvuorojen merkitys on keskeinen nykyparlamenteissa, samoin välihuutojen, joita työjärjestys ei mainitse, mutta jotka mahdollisuuksien mukaan merkitään pöytäkirjaan.

Parlamentilla on useita muitakin keinoja rajoittaa puheenvuoroja, jos ne eivät edistä debattia edustajien välillä. Puhemies voi ensinnäkin vaatia puhujaa ”pysymään asiassa” ja jos hän ei huomautuksesta huolimatta näin tee, hän voi lopettaa edustajan puheenvuoron. Tämä on myös kirjattu eduskunnan työjärjestykseen.

Parlamentaarisen debatin logiikan mukaista on myös oletus vuorottelusta esitystä puoltavien ja vastustavien puheenvuorojen välillä. Tämä toteutuu parhaiten Westminster-tyylisessä käytännössä, jossa puhemiehellä on valta päättää, kuka pyytämään nousseista saa seuraavan puheenvuoron. Myös Euroopan parlamentin työjärjestys (2019) mainitsee vuorotteluperiaatetta noudatettavan puolueiden ryhmäpuheenvuorojen jälkeen. Suomen eduskunta nojaa myös ryhmäpuheenvuorojen vuorotteluun, mutta työjärjestyksen mukaan ”riviedustajien” puheenvuorot myönnetään pyytämisyjärjestyksessä.

Tämä sopii huonosti yhteen parlamentaarisen politiikan idean kanssa ja mahdollistaa jarrutuksen, jossa yhden ryhmän tai selvän vähemmistön edustajat toistavat peräkkäin samaa kantaa kysymyksen päätöslauselmaesitykseen. Puhemies voi toki kuunnella vastustavia puheenvuoroja ja päättää keskustelun silloin kun hän toteaa, että ne vain toistavat jo kuultuja argumentteja.

Näin teki – hallitusta ja pääpuolueita kuultuaan – Britanniassa alahuoneen puhemies **Henry Brand** vuonna 1881, irlantilaisedustajien 41 tunnin yhtämittaisen puhemaratonsin jälkeen, vaikka keskustelun

lopettamisesta ei ollut mitään sääntöä tai ennakkotapausta (House of Commons, 2.2.1881). Hänen mukaansa päätös oli välttämätön parlamentin toimintakykyisyyden takaamiselle. Vaikka eduskunnan työjärjestys ei tästä mitään mainitse, parlamentaarisen politiikan logiikan mukaista olisi, että myös eduskunnan puhemies voi lopettaa puhemara-tonin, jos puheenvuoroilla vain kulutetaan aikaa eikä debatoida edeltävien puheenvuorojen kanssa.

Vanhentunut menettely?

Voi kysyä, onko menettely jakaa puheenvuorot pyytämisyjärjestyksessä jäänne ajalta, jolloin eduskunnan istuntoja pidettiin pelkkinä kokouksina, joissa ei vallitse mitään poliittisia jakoja. Historiallisesti katsoen yhdistys- ja kokouskäytännöt ja kokoelmat, kuten *Robert Rules of Order* (1876) ovat kuitenkin parlamentaarisen politiikan yksinkertaistavia sovelluksia tilanteisiin, joissa ei oleteta vastakkaisten näkemysten ja argumenttien merkitystä debatin edellytyksinä.

Puhemiehen vallan käänköpuoli on hänen poliittinen neutraalisuutensa. Tämä periaate ajettiin läpi Britannian parlamentissa 1800-luvun puolivälissä, kun haluttiin nimenomaan varmistaa, että puhemies ei ole hallituksen edustaja. Yhdysvaltojen presidenttijohtoisessa järjestelmässä kongressin kamarien puhemiehet ovat pikemminkin eräänlaisia pääministerin tai oppositiojohtajan korvikkeita.

Suomen eduskunta noudattaa brittiläistä käytäntöä muun muassa siinä suhteessa, että puhemies ei osallistu äänestyksiin eikä voi käyttää puheenvuoroja asiakysymyksissä. Puhemiehen vallalla turvataan debatin reiluus, puheenvuorojen asiassa pysyminen, rangaistaan ”epäparlamentarisesta” kielestä ja käytöksestä ja turvataan parlamentin toimintakyky ylipäättään. Tässä mielessä puhemies on puolueellinen parlamentaarisen politiikan menettelytapojen puolesta niitä parlamentissa toimivia ryhmittymiä vastaan, jotka käyttävät parlamenttia taktisena välineenä anti-parlamentaarisen politiikan puolesta.

Puheen lukeminen valmiiksi kirjoitetusta paperista ottamatta huomioon aikaisempia puheenvuoroja on Westminsterissä kielletty. Muuallakin ”vapaasti puhumista” pidetään ihanteena, lukuun ottamalla

erikoistilanteita, kuten valtiovarainministerin puhetta budjetin lähete-keskustelussa. Eduskunnassakin on 1980-luvulta lähtien pyritty vahvistamaan debatoivan parlamentin piirteitä sen jälkeen, kun juuri perustetun Professoriliiton aktivistit olivat kirjoittaneet valmiita puheita edustajien luettavaksi vuonna 1970 käytyyn eduskunnan jarrutuskeskusteluun yliopistouudistuksesta.

Debatoivan parlamentin menettelyjä parlamentaarisen ajan jakami- seen 1800-luvun Britannian kokemuksilla on merkitystä myös nyky- keskusteluille. Parlamentaarisen ajan niukkuus kärjistyi sekä hallituk- sen parlamentarisointiin, eli siihen, että parlamentin luottamuksen menettänyt ministeristö joutui eroamaan, sekä parlamentin jäsenistön vähittäisen demokratisoitumisen myötä.

Parlamentin käsittelemien asioiden määrä laajeni ja paikallisessa lehdistössä vaalipiirin edustajilta odotettiin puhumista täysistunnossa: heidän tuli ”sanoa jotakin” (*to say something*), vaikka heillä ei ollut ”mitään sanottavaa” (*something to say*), kuten kriitikot huomauttivat (William Borlase, House of Commons, 20.3.1882). Parlamentaarisen politiikan *fair play* -periaatetta tulkitaan niin, että puhevapaus ei koske puheiden tai debatin pituutta, vaan sisältää myös parlamentaarisen ajan reilun jaon edustajien puhevallan sekä esityslistan kysymysten käsitte- lyn välillä.

Parlamentin toimintakyvyn varmistaminen

Vastavedoksi irlantilaisten edustajien puhemaratoneille otettiin 1880-luvulta lähtien käyttöön kaksi parlamentaarista ajankäyttöä sääte- levää periaatetta, jotka tunnetaan ranskalaisilla termeillä *clôture* ja *guillo- tine*. Edellisen mukaan edustajien oli mahdollista tehdä kannatettu esitys keskustelun päättämisestä, josta äänestettiin määräenemmistöä vaati- en, jotta enemmistö ei voisi mielivaltaisesti lopettaa mitä tahansa debattia.

Parlamentaarinen giljotiini taas tarkoittaa sitä, että kullekin esitykselle annetaan etukäteen määräaika, jonka kuluessa se käsitellään. Uudemmat Westminsteriä koskevat tutkimukset (esim. Evans toim. 2017) osoittavat, että toisin kuin aikalaiset pelkäsivät, näiden instrumenttien käyttö on ollut rajoitettua eivätkä ne ole olennaisesti lisänneet hallituksen valtaa parlamentin yli.

Yksityisen edustajan puheajan pituuden rajoittaminen sinänsä ei ole ollut ensisijainen keino. Kuitenkin voi kysyä maratonpuheiden sopivuutta parlamentaariseen politiikkaan. Perussuomalaisten kansanedustaja **Sebastian Tynkkynen** teki EU:n elpymispakettiin liittyvässä keskustelussa Suomen ennätyksen parlamentaarisen puheenvuoron pituudessa ylittäen kahdeksan tunnin rajan. Tällainen vuodatus ei voi olla puheenvuoro debatissa, vaan politiikan tutkimuksen opiskelijat voisivatkin tehdä harjoitustehtäviä siitä, missä kohdin Tynkkynen ei pysy asiassa, esityslistan kysymyksen päätöslauselmaesityksen käsittelyssä ja käyttäkö hän mahdollisesti epäparlamentaarista kieltä. Asettamatta muodollista ylärajaa puheenvuoron pituudelle puhemies voi myös eduskunnassa keskeyttää maratonpuheita. Se toteutuu puheiden vuorottelun, epäparlamentaarisuuden kitkemisen ja asiassa pysymisen kriteereitä tiukemmin soveltaen.

Eduskunnassa on yleensä onnistuttu sopimaan asioiden käsittelyajasta puhemiesneuvostossa tai ryhmien puheenjohtajien kesken. Kun suuri eduskuntaryhmä käyttää puhevaltaansa parlamentaarisen politiikan periaatteita vastaan, voi kysyä, eikö ole aika kirjata työjärjestykseen eduskunnan määränemmistölle valta päättää keskustelun lopettamisesta.

Perussuomalaisten puheenjohtaja **Jussi Halla-aho** on vedonnut edustajien rajoittamattomaan puhevapauteen (Yle 15.5.2021). Tämä näkemys edustaa käsitystä vapaudesta esteiden puuttumisena, jolloin vapaus on kuin vesi, joka virtaa vapaasti. Parlamentin ja edustajien poliittinen vapaus nojaa sen sijaan käsitykseen vapauteen riippuvuuden vastakohtana, jota brittiläinen historioitsija ja politiikan teoreetikko **Quentin Skinner** on 1990-luvulta lähtien aktivoinut klassisen, myös parlamentin historiaa sävyttävän vapauskäsityksen, jota hän kutsuu uusroomalaiseksi (Skinner 1998).

Puhevapaus on osa laajempaa kokonaisuutta, johon kuuluvat edustajan vapaa mandaatti ja parlamentaarinen koskemattomuus, vapaat ja reilut vaalit sekä kunnioitus parlamenttia ja toisia edustajia kohtaan. Näillä vapausperiaatteilla turvataan parlamentin itsenäisyyttä ja debatin riippumattomuutta suhteessa hallitukseen, virkakuntaan, tuomioistuihin, omiin puolueisiin, painostusryhmiin ja äänestäjiin. Tähän sisältyy mahdollisuus punnita vapauden aspektien keskinäistä painoarvoa ja sen mukaisesti säännellä debattia.

Kriitikot näkevät parlamentaarisessa politiikassa ”pelkkää puhetta”. Kuitenkin juuri parlamentti on politiikan tyyli, jossa sanat ovat tekoja. Parlamentaarinen politiikka edellyttää monipuolista ja taitavaa sanoilla pelaamista. Jarrutus muuttaa puheet pelkäksi ajan kuluttamisen välineeksi ja latistaa politiikan debattiluonteen.

Politiikan parlamentaarinen menettelytapa mahdollistaa edustajille vaihtoehtoja ja pelivaraa niiden käytölle jokaisessa debatin vaiheessa. Tärkeä osa parlamentaarista politiikkaa on rajoittaa puheoikeutta silloin, kun se kääntyy parlamentin toimintakykyä ja pelityyliä vastaan.

Dokumentit

Assemblée nationale, *Traité de droit politique, électoral et parlementaire d'Eugène Pierre*, https://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/droit_eugene_pierre.asp

Euroopan Parlamentti, 2019, Euroopan Parlamentin työjärjestys, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RULES-9-2019-07-02-TOC_FI.html

Finlex, Eduskunnan työjärjestys, <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000040>

Finlex, Valtiopäiväjärjestys, <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1928/19280007>

Parliament UK, *Erskine May's treatise on the law, privileges, proceedings and usage of Parliament* (25th edition, 2019), online and free to use, <https://erskinemay.parliament.uk>

Parliament UK, House of Commons, 2 February 1881, <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1881/feb/02/order-privilege-protection-or-person-and>

Parliament UK, House of Commons, UK, 20 March 1882, <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1882/mar/20/resolution-adjourned-debate-second-night>

Parliament UK, 2 December 2021, *Standing Orders of House of Commons Public Business*, <https://www.parliament.uk/business/publications/commons/standing-orders-public11/>

Robert's Rules of Order, 1876, https://en.wikipedia.org/wiki/Robert%27s_Rules_of_Order

Yle 15.5. 2021, Eduskunta pääsee äänestämään EU:n elvytyspaketista ensi tiistaina, <https://yle.fi/a/3-11932609>

Kirjallisuusluettelo

- Bentham, Jeremy (1791/1843), *An Essay on Political Tactics*, https://oll.libertyfund.org/title/bowring-the-works-of-jeremy-bentham-vol-2#lf0872-02_head_239
- Evans, Paul toim. 2017. *Essays on the History of Parliamentary Procedure*. London: Bloombury,
- Palonen, Kari 2014. *The Politics of Parliamentary Procedure. The formation of the Westminster procedure as a parliamentary ideal type*. Leverkusen: Barbara Budrich.
- Scobell, Henry (1656/1670), *Memorials of the Method and Manner of Proceedings in Parliament in Passing Bills*, <https://www.alamy.com/hsecp-henry-scobell-memorials-of-the-method-and-manner-of-proceedings-in-parliament-in-passing-bills-3rd-ed-1670-title-page-image352639139.html>
- Skinner, Quentin 1998. *Liberty before Liberalism*. Cambridge: Cambridge University Press.

Internet-lähteet tarkistettu 24.7.2023

Mielipidedemokratiasta menettelytapademokratiaan

Toisin kun usein ajatellaan, parlamentaarisen politiikan ideaalityyppi (ks. Palonen 2018) weberiläisessä (1904) merkityksessä tarjoaa tärkeän näköalan sekä vapauteen että demokratiaan. Parlamentin historiallisena mallina on Westminster, mutta ideaalityyppisesti tulkittuna.

Parlamentaarinen politiikka vastaa sitä ”uusroomalaista” vapauskäsitystä, jota Quentin Skinner puolustaa etenkin *Liberty before Liberalism* –teoksesta (1998) alkaen. Toisin sanoen vapauden vastakohta ei ole ”kajoaminen” (*inference*), vaan riippuvuus toisista. Tämä on roomalaisen oikeuden orjuuden käsitteen mukaista toisen mielivallan alla (latinaksi *in potestate domini*) olemista, jolle Skinner on muodostanut moderneja analogioita.

Parlamentin jäsenen vapaata statusta ilmaisevat neljä periaatetta, joihin vedottiin Englannissa viimeistään 1500-luvun lopun ja 1600-luvun alun parlamentin vahvistumisen kaudella (Hexter 1992). Näitä ovat parlamentin jäsenen vapaa mandaatti, hänen puhevapautensa, ”vapaus pidätyksestä” eli mannermaisella termillä parlamentaarinen koskemattomuus sekä vapaat ja reilut vaalit, joiden suhteen toki Westminster ei ollut mikään esikuva. Parlamentin jäsenten itsenäinen kannanmuodostus ja tämän mahdollistama debatti edellyttävät, että parlamentin jäseninä toimiessaan henkilöt eivät ole riippuvuussuhteessa mihinkään. Riippuvuutta ei pidä olla hallitukseen ja viranomaisiin, äänestäjiin, omiin puolueisiin, kampanjan rahoittajiin tai vaalijärjestelmän eriarvoisuuteen ja puolueellisuuteen.

Äänestäminen parlamentissa ja vaaleissa

Demokratian yhtenä lähtökohtana on, että niin vaaleissa kuin parlamentissakin äänet lasketaan eikä punnita. Vaaleissa ääniä ei voi eikä tarvitse perustella, vaan riittää, että äänestäjä ottaa kantaa vaihtoehtojen välillä.

Vaalien organisoinnin periaatteet, kuten vaalisalaisuus, mahdollistavat äänestäjän irrottamista sosiaalisista siteistä äänestyskopissa, kuten Max Weber korostaa *Wahlrecht*-kirjassaan (1917). Kuitenkaan ne eivät takaa eroon pääsemistä erilaisista riippuvuuksista, vaan päinvastoin puolueilla on pitkään ollut vakiintunut äänestäjäkuntansa (saks. *Stammwähler*), jonka tukeen ne ovat voineet luottaa.

Jean-Jacques Rousseau'n ajatus (1762, III: XV) siitä, että ”englantilaiset ovat vapaita vain vaalipäivinä”, voidaan myös tulkita niin, että parlamentin jäsenet ovat vapaita riippuvuudesta ja tämä vapaus ulottuu vaalipäivänä äänestäjiin, jotka asettuvat parlamentaarikon asemaan (Palonen 2012). Näin esimerkit parlamentin jäsenten vapauden edellytyksistä voidaan ulottaa myös äänestämiseen poliittisena tekona.

Parlamentaarikon antama ääni eroaa vaaleissa äänestäjän antamasta äänestä siinä suhteessa, että se annetaan vasta esityslistalla olevaa kysymystä koskevan perusteellisen ja monikerroksisen debatin päätteeksi. Westminster-tyylisissä parlamenteissa esitys sisältää myös päätöslauselman, josta äänestetään. Näin tarkastellen parlamentaarikoille äänestämisen esityksestä on heidän viimeinen retorinen siirtonsa debatissa, mitä esimerkiksi alahuoneen virkailija Gilbert Campion korostaa (1929, 143).

Vaali vastaan taputtaminen

Julkisessa keskustelussa näkyy äänen antaminen vaaleissa usein ”mielipiteen ilmaukseksi”, joka rinnastetaan gallupkyselyssä ilmaistuihin käsityksiin siitä, mitä pesuainetta tai musiikkikappaletta vastaaja esimerkiksi suosii. Nämä mielipiteet muodostavat eräänlaisen huutoäänestyksen tai taputtamisen (lat. *acclamatio*), jonka erikoistapaus on myös sosiaalisissa medioissa käytetty ”tykkääminen”.

Aikanaan oli tavallista puhua gallup-demokratiasta. Weber katsoo

(1922 [2009], 225), että vaaleissa valitseminen on kuitenkin taputus-instituutioita vahvemmin proseduralisoitu ja edellyttää, että on jotakin valittavaa. Tämän mukaisesti myös karismaattisen johtajan asema on erilainen sen mukaan, onko hänet valittu huutoäänestyksellä vai vaaleilla ja voidaanko hänet jättää valitsematta seuraavissa vaaleissa.

Kansanäänestykset ja myös presidentinvaali ovat rajatapauksia vaalin ja taputtamisen välimaastossa. Ne kuuluvat epideiktiseen retoriikan genreen, jossa kehutaan tai moititaan, vastakohtana deliberatiiviselle retoriikalle, joka edellyttää vaihtoehtojen vahvuuksien ja heikkouksien punnintaa valitsemista edeltävänä vaiheena.

Tämä ilmentää kahta erilaista käsitystä poliittisesta edustuksesta. Plebiskitaarinen demokratia nojaa edustajien ja edustettavien ykseyden ideaalityyppiin, jolloin se ei tee eroa taputtamisen ja vaalin välillä ja suosii kansanäänestystä ja presidentinvaalia menettelyinä. Carl Schmittin *Verfassungslehre*-teoksessa (1928, s. 243–244) esitetyn kannan mukaan taputtaminen on ainoa ”kansalle” (*das Volk*) mahdollinen poliittinen teko.

Parlamentin ja vaalien välinen yhteys voidaan nähdä itse edustuksen tulkinnassa. Parlamentaarisen edustuksen kriitikot Rousseausta ja Schmittistä alkaen olettavat, että ”kansalaiset” viittaavat johonkin valmiiksi olemassa olevaan, ja edustaminen sisältää aina heidän tahtonsa ”väärentävän” elementin. Frank Ankersmit päinvastoin korostaa teoksisaan *Aesthetic Politics* (1996) ja *Political Representation* (2002), että edustaminen on poliittinen teko, joka muodostaa sekä edustajat että edustettavat. Heidän välillään vallitsee samanlainen ”esteettinen kuilu” kuin mitä on taideteoksen ja sen kohteen välillä. Tämä käsitys vastaa parhaiten parlamentaarisen edustuksen konseptiota ja sen yhteyttä retoriikan deliberatiiviseen genreen.

Edustuksella poliittisena tekona voi legitimoida parlamentaarikkojen vapaata mandaattia äänestäjiinsä nähden. Se auttaa myös ymmärtämään sitä, että edustus mahdollistaa edustettaville poliittisen toiminnan silloin, kun heiltä sitä kysytään. Näin tapahtuu, kun he toimivat parlamentin – tässä mukaan lukien myös kaupunginvaltuuston, ylioppilaskunnan edustuston ja niin edelleen – jäsenenä tai äänestävät vaaleissa. Parlamentaarista menettelyä seuraava äänestäminen edellyttää valintaa vastakkaisen esitysten, vaaleissa toisiaan vastaan kamppailevien ehdokkaiden ja heidän puolueidensa välillä.

Ehdokaslista vaaleissa on rinnastettavissa parlamentin esityslistaan siten, että agenda rajoittuu vain henkilön tai puoluelistan valintaan. Näin äänestäjät voivat toimia parlamentin jäsenten tavoin siten, että he henkilö- tai puoluevalinnoillaan ottavat alustavan kannan tulevan parlamentin esityslistalle tuleviin kysymyksiin.

Näin tulee ymmärrettäväksi se, kuinka äänestämällä on suurempi yhteys parlamentaariseen politiikkaan kuin muilla ”tilapäispoliitikkoina” Weberin sanoin (1919 [1994], 41) toimivien henkilöiden poliittisen kannan ilmauksilla. Toisin sanoen henkilön ”poliittista kantaa” ilmaisee ehkä parhaiten se, mitä puoluetta ja ketä ehdokasta hän äänesti viime vaaleissa.

Tässä mielessä äänestäminen on myös paljon vahvempi ja äänestäjän persoonaa syvemmin koskettava kysymys kuin mielipide pesuaineista tai jopa se, mitä jalkapallojoukkuetta hän kannattaa, vaikka joukkueilla on tunnetusti oma poliittinen profiilinsa, jota on vaikea muuttaa. Tästä näkökulmasta pohdin seuraavassa ”vaalien parlamentarisoinnin” mahdollisuuksia.

Vaalit rituaalina ja toistuvana valintana

Parlamentaarisen vapauden kannalta kritiikkiä voi kohdistaa siihen käytäntöön, että äänestäjät tyytyvät vaaleissa pelkästään rekisteröimään kerran muodostuneen poliittisen kantansa. Näin he kääntävät edustus-suhteen ympäri siten, että äänestysteko kytketään johonkin etukäteiseen olemiseen, esimerkiksi sanomalla ”minä olen demari”. Kun vapaus asetetaan riippuvuuden vastakohtaksi, kritiikin kohteeksi on asetettava tällaiset tekemistä determinoivat olemisväitteet.

Kun tarkastelee sitä, miten ihmiset muodostavat vaalilipussa ilmaistun poliittisen kantansa, tietysti monet riippuvuutta tuottavat tekijät – koti, koulu, työpaikka, sosiaalinen asema, asuinpaikka, tuttavat, seuratuksi mediat ja niin edelleen – ovat osallisia äänestäjien mielipiteiden muodostamisessa. Ne voivat toimia joko tahallista ”meikäläisyyttä” tuottavina tai epäsuorempia ennakkokäsityksiä ruokkivina tekijöinä. Tätä kautta muodollisesti vapaat vaalitkin ovat monien äänestäjien kokemuksessa ritualisoituneet ”omalle” puolueelle taputtamiseksi.

Äänestäjän parlamentaarisen vapauden kannalta tällainen tilanne sekä pönkittää äänestäjien riippuvuutta että heikentää valittujen edustajien pätevyyttä debatoita, mukaan lukien valmius muuttaa omia käsityksiään. Kuitenkin viime vuosikymmenien aikana tapahtunut ”äänestyskäyttäytymisen” – kuten politologinen tutkimus tapasi sanoa – muutos merkitsee tiettyä vaalitapahtuman politisoitumista. Äänestäjien jäykät ja vakaat klienteelit – esimerkiksi sosiaalisen aseman, elinkeinon, asuinpaikan tai uskonnollisen vakaumuksen perusteella – ovat murentuneet. Jaakko Nousiainen ilmaisi tätä jo vuosikymmeniä sitten puhumalla ”liikkuvasta äänestäjästä demokratian ritarina”.

Äänestäjät eivät toisin sanoen enää elä suljetuissa miljöissä, jotka tukevat yhdenmukaista ”käyttäytymistä” vaaleissa, vaan vaalit ovat muuttuneet vakiintuneiden mielipiteiden toistuvasta rekisteröinnistä kohti valintatilanteita, joiden tulosta ei voi edes likimääräisesti päätellä äänestäjäkunnan sosiaalisen, alueellisen ynnä muun olemisen jakautumisesta.

Joka vaaleissa on erikseen päätettävä, mitä puoluetta tai ketä ehdokasta äänestää, vaikka päätös pysyisikin vaaleista toiseen samana. Jean-Paul Sartre (1991) lainatakseni äänestäjät valitsevat vaaleissa paitsi ehdokasta myös itsensä. Äänestäjä valitsee, millaisen kuvan omasta poliittisesta toiminnastaan hän haluaa antaa itselleen ja toisille, ja tämän uudelleen arvioinnille jokaiset vaalit tarjoavat tilaisuuksia.

Monet traditionaaliset ideologiat pitävät ”yhteisöllisyyttä” arvokkaana ja vastustavat muun muassa vaalisalaisuutta ja äänestyskopin ”eristäytyneisyyttä”. Niille äänestämisen ei tulisikaan olla muuta kuin yhteisöön tai ”meikäläisiin” kuulumista vahvistava rituaali. Myös ”poliittisen vakauden” ensisijaisuutta korostavat valittavat sitä, että mielipiteiden vakaaseen jakaumaan nojaavat ”kansanpuolueet” (*Volksparteien*), kuten Saksassa CDU ja SPD, ovat menettäneet äänestäjien enemmistön tuen.

Äänestäjien politisoituminen on kuitenkin vielä kaukana parlamentaarisen debatin mallista, ja klienteelleillä on edelleen valitettavan paljon merkitystä. Irrottautuminen suljetuista miljöistä on avannut pelivaraa, mutta ei juuri luonut tilaisuuksia debattiin ehdokkaista.

Näin äänestämättä jättäminen tai esimerkiksi julkkisehdokkaiden äänestäminen on yleistynyt ilman, että äänestäjällä on käsitystä heidän poliittisesta linjastaan tai poliitikon taidoistaan. Tämän vuoksi on aiheel-

lista käsitellä tarkemmin sekä parlamentaarista menettelytapaa että mahdollisuuksia sen ulottamiseksi vaalikampanjaan ja äänestämiseen poliittisena tekona.

Parlamentaarinen menettely

Parlamentaarisen menettelyn tekee intensiivisen poliittiseksi se, että vastaväitteiden esittämistä asialistan kysymyksiin ei vain sallita vaan suoraan edellytetään. Puolesta ja vastaan puhuminen mainitaan jo 1500-luvun lopun ja 1600-luvun Westminsterin menettelytapakirjasissa, joita käsitelen tarkemmin *The Politics of Parliamentary Procedure*-kirjassani (Palonen 2014). Markku Peltosen mukaan (2012, 139) alahuone on vahvistanut periaatteen vuonna 1593.

1800-luvun retorisisessa kirjallisuudessa muun muassa **James De Mille** (1878) ja **George Jacob Holoyoake** (1897) ilmaisivat ajatuksen sanomalla, että ilman vastaväitteiden esittämistä kysymystä ei voi kunnolla ymmärtää. Weberin proseduraalinen tulkinta ”objektiivisuudesta” nojaa myös Westminster-parlamentin reilun pelin (*fair play*) periaatteeseen historiallisena mallina (ks. Palonen 2010).

Parlamentaarinen debatti merkitsee toistuvien tilaisuuksien (kolme käsittelyä, täysistunto- ja valiokuntadebattien vuorottelu) tarjoamista asialistalla olevan esityksen vahvuuksien ja heikkouksien tarkasteluun. Toisin kuin puhekilpailuissa, reilu parlamentaarinen debatti ei tarkoita sitä, että osapuolet puolustavat mielipiteitään kaikin retorisin keinoin.

Pikemminkin heiltä edellytetään valmiutta muuttaa debatin kuluessa käsityksiään esityksen vahvuuksista ja heikkouksista. Tässä käsittelyvaiheiden tarjoamat uudet näkökulmat, debatissa esitetyt argumentit, työjärjestyskysymykset (asiasta puhuminen, epäparlamentaarisesta puheesta rankaiseminen, lykkäykset ilman aikarajaa eli hiljaiset hautaukset, debatin lopetusesitykset ja niin edelleen) mahdollistavat kannan muutoksia. ”*Crossing the floor*” eli vastapuolen kannan omaksuminen äänestyksessä on vain rajatapaus kannanmuutoksista.

Westminster-tyylin parlamentissa poliittiset vaihtoehdot eivät niinkään ole esityksen hyväksymisessä ja hylkäämisessä kuin esityksen ja muutosesitysten vastakkainasettelussa (*amendment*). Ne pysäyttävät alkuperäisen esityksen käsittelyn, arvioivat uudestaan sen vahvuuksia ja

heikkouksia sekä aloittavat uuden debatin muutosesityksen omista vahvuuksista ja heikkouksista.

Lisääntyvässä määrin parlamentaarinen kamppailu koskee myös sitä, mitä kysymyksiä pääsee ajan niukkuuden vuoksi parlamentin agendalle. Tässä suhteessa hallituksen esityksillä on etusija, mutta yksityisillä edustajilla ja etenkin eri ryhmien takapenkkiäisten yhteistyöllä on mahdollista saada listalle myös kysymyksiä, joiden poliittista merkitystä hallituksen ja virkakoneiston on vaikea ymmärtää. Edustajat voivat myös ottaa itselleen kansalaisten aloitteita (*petitions*) ja kysymyksiä ja saattaa ne parlamentaariseen muotoon.

Aika parlamentaarisena pelivälineenä

Aika on parlamentaarisen debatin keskeinen peliväline. Samoista asiallisten kysymyksistä debatoidaan useampaan otteeseen täysistunnoissa ja valiokunnissa. Jokainen debattikerta sisältää erilaisen näkökulman, josta käsin on mahdollista arvioida uudelleen esityksen vahvuuksia ja heikkouksia. Näin parlamentaarinen debatti edellyttää riittävän ajan varaimista samalla, kun aika on aina niukkaa ja sen rajoittaminen tarpeen.

Klassiset rajoituskriteerit ovat vaatimus puhua ”asiasta”, esityslistan kysymyksestä, sekä periaate, että täysistunnossa edustaja voi puhua samasta esityksestä vain kerran. Muutosesitys aloittaa debatin alusta.

Reformoidun Britannian parlamentin kasvava valta ilmeni sekä asiallistan pitenemisenä että edustajien lisääntyneenä puheliaisuutena, jotka vaativat uusia toimia parlamentaarisen ajan rajoittamiseksi reilun pelin hengessä. Aikarajoitusten vastustajat, kuten Joseph Cowen (1882), pelkäsivät, että hallitukset saavat ajan kontrollista keinon jättää parlamentti pelkäksi kumileimasimeksi, joka ratifioi hallituksen päätökset. Nämä pelot ovat osoittautuneet kuitenkin ainakin Westminsterissä ylimitoitetuiksi.

Vaikka hallituksella on etusija esityksiin parlamentille toistuvissa kysymyksissä (kuten budjetti, lakiesitykset ja niin edelleen), parlamentaarisen debatin perusteellisuus ja moniulotteisuus sekä myös edustajien tilaisuudet aloitteisiin ja kysymyksiin merkitsevät sitä, että parlamentilla on merkittävä kontrollivalta hallitukseen ja hallintoon nähden.

Westminsterissä viime vuosina tehdyt proseduurin muutokset ovat antaneet institutionaalisia tilaisuuksia takapenkkiäisille ja heidän puo-

luerajat ylittävälle yhteistoiminnalleen, kuten muun muassa Labour-parlamentaarikko **Paul Flynn** ”edustajan oppaassaan” (2012) sekä Paul Evansin toimittama kokoomateos (2017) parlamentin menettelytavoista osoittavat. Taitavasti toimiva hallitus ei aja enemmistöllään jääräpäisesti läpi byrokraattisen koneiston valmistelemia esityksiä, vaan hyväksyy merkittävän osan parlamentaarisen käsittelyn kuluessa tehdyistä muutosesityksistä tai on valmis vetämään takaisin esitykset, jotka ovat kohdanneet merkittävää vastustusta.

Vaalien parlamentarisointi

Äänestystapahtuman politisointiin parlamentaarisen mallin mukaisesti on olemassa erilaisia keinoja. En puutu tässä medioissa käytävän debatin parlamentarisointiin, vaan rajoitun vaalikampanjan parlamentarisoimiseen ja ehdokkaiden välisen reilun pelin vahvistamiseen sekä ”kansalaisten” eli tilapäispoliitikkojen kokemusten ja käytäntöjen parlamentarisoimisen mahdollisiin muotoihin ja käytäntöihin.

Toisin kuin parlamentissa, vaaleissa ehdokkaat deliberoivat toisiaan vastaan vain epäsuorasti. He eivät suostuttele toinen toisiaan muuttamaan kantaansa, vaan pyrkivät saamaan äänestäjiä oman kantansa puolelle. Silti ehdokkaiden välisessä kamppailussa parlamentaarisen reilun pelin säännöillä on keskeinen merkitys. Yksi mahdollisuus olisi vaalien valvominen pois jäävistä edustavista muodostuvan vaalivaliokunnan kautta – täydennettynä kansainvälisillä vaalitarkkailijoilla.

Nykyistä vahvemmin on mahdollista sanktoida ”epäparlamentaarista” puhetta ja käytöstä ehdokkaiden kampanjapuheissa eli vaatia parlamentin, debatin ja vastustajan kunnioitusta. Parlamenttivaaleissa, kuten jo Weber hyvin ymmärsi (1917), puolueet asettavat ehdokkaat. Kuitenkin reilun pelin ja monipuolisen debatin kannalta parlamentille, esimerkiksi vaalivaliokunnalle, voisi antaa valtaa puolueiden ”sisäisiin asioihin” reilun pelin nimissä. Se koskisi ainakin ehdokaslistan muodostamisen kontrollia sekä epäreilun vaalirahoituksen rajoittamista ehdokkaiden ja ehdokasehdokkaiden tasa-arvon lisäämiseksi. Samalla parlamenttiryhmien etusija puoluejohtoon ja -toimistoon vahvistuisi, mikä edellyttää myös puoluelistavaalin kaltaisten järjestelyjen purkamista.

Äänestyspäätösten parlamentarisointi

Äänestäjienkään mielipiteitä ei tule ottaa annettuina. Toki on paternalismia valittaa vaaleissa, että ”äänestäjät ovat väärässä”, kun äänet lasketaan eikä punnita. Silti on mielenkiintoista pohtia tilaisuuksia parlamentarisoita äänestyspäätös. Tiettyyn rajaan asti perinteinen kokous- ja yhdistyskäytäntö on seurannut parlamentaarista mallia. Taru Haapalan tutkimat (2016) Oxfordin ja Cambridgen ”unionit” ovat tästä parhaita esimerkkejä.

Mutta yleisemminkin yhdistysten ja järjestöjen säännöt, kokoustekniikka puheenvuorojen jakoineen ja pöytäkirjan pitämiseen seuraavat parlamentaarista esikuvaa, joka on institutionalisoitu *Robert's Rules of Order* –dokumentissa vuodelta 1876 ja jonka suhteita parlamenttiin käsittelee muun muassa Reginald Palgrave (1878).

Toisin sanoen osallistumalla kokouksiin ja yhdistystoimintaan oppii tietyn parlamentaarisen menettelytavan alkeet. Mutta esimerkiksi puolueissa vastustajien ei oleteta olevan läsnä samassa yleisössä, kuten parlamentissa ja ainakin osaksi vaalikampanjassa. Ja kuten Ankersmit huomauttaa *Political Representation* –teoksessaan, verkosto- ja asiantuntijapohjaiset yhteenliittymät nojaavat aktivistien tai specialistien auktoriteetteihin, mikä vastaa epideiktisen retoriikan taputusmallia.

Puheet kansalaisten ”osallistumisesta” ja ”aktivoinnista” ovat myös ambivalentteja. Erityisesti *governance*-kieltä käytettäessä kansalaisten antama ”palaute” byrokratialle pikemminkin pönkittää tätä.

Weberin mukaan byrokratian on helppo alistaa suoran demokration muodot palvelemaan omia tarkoituksiaan. Sitä vastoin Weber pitää (1918) ensiarvoisena virkailija- ja asiantuntijavallan parlamentaarista kontrollia erilaisia retorisia keinoja – kuten ristikuulusteluja, valiokunnan ”tiedon lähteille” pääsyä sekä parlamentaarisia tutkimusvaliokuntia – käyttäen.

Yhtä kyseenalainen perustelu on puolustaa ”osallistumista” keinona sitoa kansalaiset ”yhteisöön”, mikä myös ilmaisee taputusajattelua eikä debattia. Parlamentaarinen politiikka samoin kuin vaalit nojaavat tietoisesti yksilöiden politiikkaan.

Plebiskitaarista taputuskulttuuria vastaavia ”osallistumisen” muotoja ovat myös kansanäänestykset, joukkokokoukset ja edustajien sitominen

mielipidekyselyillä, kuten Viiden tähden liike Italiassa pyrki tekemään. Plebiskitarismin kritiikistä voi lukea Nadia Urbinatin *Democracy Disfigured*-teoksesta (2014).

Äänestäjän parlamentaariset kokemukset

Äänestäjien parlamentaarista kompetenssia voi ajatella vahvistettavaksi ainakin kahdesta suunnasta. Toinen on saada heitä toimimaan parlamentaarista menettelyä enemmän tai vähemmän noudattavissa yhteyksissä, kuten kunnallisissa valtuustoissa ja lautakunnissa, ylioppilaskunnissa, yliopistojen kollegiaalisissa toimielimissä, oman alansa akateemisissa ynnä muissa järjestöissä, miksei myös kaupunginosa-, kylä- ja korttelitoimikunnissa.

Samoin kokeilut arpomalla tai ehdokkaista arpomalla valituista kvasi- tai proto-parlamentaarista deliberatiivisista seminaareista tai neuvoantavista elimistä voivat tukea sellaista ”parlamentaarista oppimista”, mitä **John Stuart Mill** (1861), **Walter Bagehot** (1867) ja Weber korostivat poliittisen lukutaidon ja parlamentaarisen kulttuurin edellytyksenä.

Poliittisesti merkittävää on oppia parlamentaarista ajattelutapaa ja sen mukaisia käytäntöjä perehtymällä menettelytapoihin ja retoriikkaan. Tähän voi sisällyttää sen retorisen periaatteen, ettei politiikassa ole ”oikeaa” tai ”parasta” ratkaisua, vaan on vertailtava vahvuuksia ja heikkouksia ilman mitään valmiita tai yleispäteviä mittapuita, jolloin on myös tehtävä valintoja ilman riittäviä perusteita.

Tähän sisältyy parlamentaarikolta edellytettävä valmius ylittää omat keppihevossensa ja perehtyä outoihin asioihin, mitä vastaa myös valmius tehdä debatin jälkeen epäsovinnaisia ja epäsuosittujakin päätöksiä. Parlamentaarinen menettely opettaa myös eroon pääsemistä epätoivoisesta relativismista, jolle ”kaikki puolueet ovat samanlaisia” sekä pelaamaan vivahteilla ja ymmärtämään yksityiskohtien olevan usein poliittisesti äärimmäisen tärkeitä. Samoin voi paremmin ymmärtää, että parlamentaarisessa politiikassa aika ei ole vain ”kuluva aikaa”, jolla voi käydä jarrutuskeskusteluja, vaan ajalla pelaaminen on itse parlamentaarisen politiikan siirtojen olennainen osa.

Parlamentaarinen pelitaito

Nekin, jotka eivät aktiivisesti hakeudu parlamentaaristen instituutioiden toimintaan, kuten ehdokkaiksi vaaleissa, voivat oppia ajattelemaan parlamentaarisesti ja pelaamaan tarvittaessa parlamentaarista peliä. Toisin sanoen, kun parlamentaariset menettelyt tiettyyn rajaan asti sävyttävät käytäntöjä parlamentaarisen kulttuurin maissa, samalla kun parlamentin menettelyt, debatit ja dokumentit ovat julkisesti saatavissa, parlamentaarista politiikkaa voi oppia analysoimaan ja ymmärtämään sitä ulkoapäin tarkkaillen.

Skinner kehotti (2008) haastattelussa oppilaitaan lukemaan Thomas Hobbesin *Leviathania* samalla tavalla kuin puhetta parlamentissa. Näin hän Weberin ja retorisen ajattelun mukaisesti viittaa käsitykseen että ”tieto” ei merkitse ”asian tuntemista”, vaan debattia, koska ”asiat” ovat poliittisen merkityksensä suhteen aina kiistanalaisia.

Parlamentaarinen ajattelu on vierasta sovinnaisille työ-, ja elämäntavaroille, esimerkiksi ”tulos tai ulos” -puheelle, joka on yksi taputusretoriikan muoto. Myös suomalaisen poliittiseen ajatteluun tämä päämäärien tavoittelun etusija politiikan muotoihin ja menettelyihin nähden on syvään juurtunut, snellmanilaisesta ”Pietarin tiestä” alkaen (lue lisää ”Politiikka”-artikkelistani *Käsitteet liikkeessä*-teoksessa, 2003). Vaikka Mauno Koiviston presidenttikaudesta lähtien parlamentarismi on vahvistunut eikä vuoden 2000 perustuslakia enää voi pitää puolipresidentiaalisena, tämä on koskenut pikemminkin hallituksen muodostamista, ei parlamentaarista ajattelua.

Veikko Vennamon vanha iskulause ”pelin politiikkaa vastaan” on edelleen voimissaan muuallakin kuin SMP:n perillispuolueissa. ”Pelinä” moititaan taktista pisteiden keruuta tai sitä, että politiikkaa ei oteta vakavasti, kuten jo Jeremy Bentham kirjoitti (1824) kritikoidessaan **William Gerard Hamiltonin** ohjekirjasta (1808) parlamentin jäsenille.

Tässä kiistassa Hamilton ymmärtää paremmin parlamentaaristen menettelytapojen, retoriikan ja ajalla peluun avaaman kontingenssin, jonka olen suomentanut pelivaraksi. Parlamentaariselta kannalta on tärkeää asettaa reilun pelin periaate kaikkien politiikan sisältökysymysten yläpuolelle. Esimerkiksi Unkarissa tai Turkissa on muutettu pelisääntöjä tavalla, joka olennaisesti kaventaa vaihtoehtoja ja rajoittaa hallituksen kontrollia ja sen vaihtamisen mahdollisuuksia.

Parlamentarisessa ajattelussa on mahdollista nähdä jotakin voimaannuttavaa, ei vain edustajille vaan myös meille tilapäispoliitikoille. Jokainen kohtaa sen byrokratian arkipäiväisen herruuden, jolle vastapainona Weber näkee parlamenttien toimivan. Parlamentarisesti ajattelemalla oppii kyseenalaistamaan etenkin virkailijain, asiantuntijain ja liike-elämän tai taputusretoriikkaan nojaavan vallan vaatimalla vaihtoehtoisia näkökulmia, reilua debattia ja riittävästi aikaa harkintaan. Tässä mielessä parlamentarisesti voi ajatella politiikkaa eräänlaisena itseisarvoisena pelinä, josta voi nauttia ja joka nostaa esiin koko ajan uusia haasteita.

Kirjallisuusluettelo

- Ankersmit, F.R. 1996. *Aesthetic Politics*. Stanford: Stanford University Press.
- . 2002. *Political Representation*. Stanford: Stanford University Press.
- Bagehot, Walter 1867. *The English Constitution*, <https://www.gutenberg.org/files/4351/4351-h/4351-h.htm>
- Bentham, Jeremy 1824. *The Book of the Fallacies* https://openlibrary.org/works/OL738287W/The_book_of_fallacies
- Campion G.F.M. 1929. *An Introduction to the Procedure of the House of Commons*, <https://archive.org/details/dli.ministry.14960>
- Cowen, Joseph. 1882. Speech in the House of Commons, <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1882/nov/10/adjourned-debate-nineteenth-night>
- De Mille, James 1878. *The Elements of Rhetoric*, <https://archive.org/details/elementsrhetori02millgoog/page/n5/mode/2up>
- Evans, Paul toim. 2017. *Essays in the History of Parliamentary Procedure*, London: Bloomsbury.
- Flynn, Paul 2012. *How to Be an MP?*, <https://www.bitebackpublishing.com/books/how-to-be-an-mp>
- Haapala, Taru 2016. *Political Rhetoric in the Oxford and Cambridge Unions, 1830–1870*. London. Palgrave Macmillan.
- Hamilton, William Gerard 1808. *Parliamentary Logick*, https://archive.org/details/bub_gb_uk9-gyDeJqcC/page/n3/mode/2up
- Holyoake, George Jacob 1897. *Public Speaking and Debate*, <https://archive.org/details/publicspeaking00holy/page/n5/mode/2up>
- Mill, John Stuart 1861. *Considerations on Representative Government*, <https://www.gutenberg.org/files/5669/5669-h/5669-h.htm>
- Palonen, Kari 2003, *Politiikka*, teoksessa Matti Hyvärinen et.al toim. *Käsitteet liik-*

- keessä. Tampere: Vastapaino, 467–518.
- 2010. ”Objektivität” als faires Spiel. *Wissenschaft als Politik bei Max Weber*. Baden-Baden: Nomos.
- 2014. *The Politics of Parliamentary Procedure. The Formation of the Westminster Procedure as a Parliamentary Ideal Type*. Leverkusen: Barbara Budrich.
- 2018. *Parliamentary Thinking. Procedure, Rhetoric, Time*. Palgrave Macmillan.
- Palgrave, Reginald 1878. *The Chairman’s Handbook*, <https://archive.org/details/chairmanshandbo01palggoog/page/n6/mode/2up?view=theater>
- Peltonen, Markku 2012. *Rhetoric, Politics and Popularity in Pre-Revolutionary England*. Cambridge: Cambridge University Press
- Robert’s Rules of Order* 1876, https://en.wikipedia.org/wiki/Robert%27s_Rules_of_Order
- Rousseau, Jean-Jaques 1762. *Du contrat social*, https://ebooks-bnr.com/ebooks/pdf4/rousseau_du_contrat_social.pdf
- Sartre, Jean-Paul 1991. ‘Kennedy and West Virginia’, teoksessa *Sartre alive*, toim. Roland Anderson and Adrian van den Hoven. Detroit: Wayne State University Press, 37–52.
- Schmitt, Carl 1928 [1970]. *Verfassungslehre*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Skinner, Quentin 1998. *Liberty before Liberalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 2008. Interview of Quentin Skinner, <http://www.alanmacfarlane.com/ancestors/skinner.htm>
- Urbiniati, Nadia 2014. *Democracy Disfigured*. Chicago: University of Chicago Press.
- Weber, Max 1904. Die „Objektivität” sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis, *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik* 1, 22–87, https://archive.org/details/bub_gb_dPo7AAAAIAAJ/page/21/mode/2up
- 1917. *Wahlrecht und Demokratie in Deutschland*, <http://www.zeno.org/Soziologie/M/Weber,+Max/Schriften+zur+Politik/Wahlrecht+und+Demokratie+in+Deutschland>
- 1918. *Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland*, <http://www.zeno.org/Soziologie/M/Weber,+Max/Schriften+zur+Politik/Parlament+und+Regierung+im+neugeordneten+Deutschland/II.+Beamtenhererschaft+und+politisches+Führertum>
1919. *Politik als Beruf*, <http://www.zeno.org/Soziologie/M/Weber,+Max/Schriften+zur+Politik/Politik+als+Beruf>
- 1922 [2009]. *Wirtschaft und Gesellschaft. Herrschaftssoziologie*. Max-Weber-Studienausgabe I/22–4, toim. Edith Hanke. Tübingen: Mohr.

Internet-lähteet tarkistettu 21.7.2023

Parlamentarismien pelivarat Euroopan unionissa

Tämän päivän politiikassa parlamenteilla ei ole kovin hyvä maine. Tyypillistä onkin moittia parlamenteja sekä siitä, että ne sekaantuvat asioihin, jotka eivät niille kuulu, että päinvastoin siitä, että ne jättävät käyttämättä valtaansa silloinkin, kun siihen olisi tilaisuus. Usein kysymys on siitä, että parlamentaarisen politiikan luonnetta, merkitystä ja mahdollisuuksia ei kunnolla tunneta tai ymmärretä. Parlamentaarisiin menettelytapoihin, niiden käsitehistoriaan, retoriikkaan ja poliittiseen teoriaan sisältyy sellaisia poliittisia resursseja, jotka parlamentaarikoille ovat niin tunnettuja, että niitä ei tarvitse joka paikassa julistaa (ks. Palonen 2012c). Kuitenkin ne ovat lähes kadonneet julkisesta keskustelusta, medioiden parlamenttikuvasta ja myös politologisesta parlamentarismien tutkimuksesta.

Tämän luvun tavoitteena on parlamentarismien maineenpalautus laajentamalla sen kohdealuetta ja syventävällä sen merkitystä yli pelkän hallituspolitiikan tason. Sovellan tätä maineenpalautusta Euroopan unioniin analysoimalla Euroopan parlamentin (EP) parlamentaarisia ja epäparlamentaarisia piirteitä sekä spekuloiden lopuksi EP:n itsensä parlamentarisoimien mahdollisuuksilla.

Toinen inspiraation lähteeni on Max Weberin poliittinen ajattelu. Weberillä on maine 'plebiskitaarisen johtajademokratian' ja Weimarin tasavallan vahvan presidentin aseman puoltajana (vrt. Weber 1919). Kun Weberin viimeisten elinvuosien tuotanto suhteutetaan hänen metodo-

logisiin kirjoituksiinsa, saadaan näkyviin Weber, joka ennen muuta on huolestunut kaikkialle läpitunkevasta byrokratisoitumisen tendenssistä ja etsii sille vastavoimia (ks. erit. Weber 1917, 1918). Ennen muuta korostan Weberin tiedon ja ”objektiivisuuden” käsitteen yhteyttä parlamentaarisen debatin menettelytapaan, jonka esikuva on Britannian parlamentissa (Weber 1904). Weberin parlamenttipamfletin (1918) keskeinen osa on virkailijain tiedon parlamentaarisen kontrollin vaatimus, jolla on suora yhteys hänen proseduraaliseen ”objektiivisuuden” käsitteen uudelleentulkintaansa (ks. Palonen 2010, 2012b).

Parlamentarismien kriteerit

Weberin (1904) tavoin ymmärrän ”parlamentarismien” politiikan ideaalityypiksi, joka voi toteutua vain epätäydellisesti. Britannian parlamentin alahuone on lähimpänä parlamentarismien ideaalityyppiä, koska siellä on ensimmäisenä ja systemaattisimmin kehitetty parlamentaarisen debatin institutionalisointi sekä vastakkaisten perspektiivien esittäminen kysymyksen ymmärtämisen ehtona, ts. se mitä kutsun parlamentaariseksi tieto- tai tieteenteoriaksi (Palonen 2010).

Parlamentarismipamfletissaan vuodelta 1918 Weber esittää neljä kriteeriä parlamentaariselle politiikalle. Ne voidaan tiivistää seuraaviin kohtiin:

- Parlamentti valitsee hallituksen johtajan (pääministerin) keskuudestaan.
- Pysyäkseen virassa pääministeri tarvitsee parlamentin luottamusta tai ainakin epäluottamuksen puuttumisen.
- Pääministeri on vastuussa ja tilivelvollinen parlamentille tai sen valiokunnille.
- Hallinto on parlamentaarisessa kontrollissa (Weber 1918, 226–227, ks. myös Palonen 2012a, b).

Realisessa historiassa nämä parlamentarismien kriteerit ovat toisistaan suhteellisen riippumattomia. Britanniassa hallitsija edelleen nimittää pääministerin, joka valitsee hallituksen jäsenet ja jonka on kuitenkin heti

testattava luottamustaan parlamentissa. Kaikissa maissa pääministerin ei tarvitse olla parlamentin jäsen. Oppikirjoissa parlamentarismi usein rajoitetaan Weberin toiseen kohtaan, mutta esimerkiksi Saksan liittotasavallan ja Ranskan viidennen tasavallan perustuslait vaativat hallituksen kaatamista vaikeuttavaa konstruktiivista epäluottamuslausetta eli enemmistöä kaikista parlamentin jäsenistä eikä vain äänestäneistä. Äänestettäessä epäluottamuslauseesta Willy Brandtin hallitukselle vuonna 1972 hallituksen tukijat jäivät pois äänestyksestä. Liittokansleriksi esitetty Rainer Barzel ei saanut liittopäivien enemmistön tukea ja Brandt säilyi vallassa. Kolmas kohta toteutuu pääministerin kertomuksissa ja kyselytunneissa, ja siihen sisältyy pääministerin retorinen valmius asettua alttiiksi kritiikille ja puolustautua parlamentin edessä.

Weberin parlamentarismikonseptiossa neljäs kohta viittaa hänen brittiläisperäiseen katsomukseensa, että parlamentti ei ole hallituselin vaan hallittujen väline hallituksen ja hallinnon kontrolloimiseksi. Weberin pamfletin keskeinen luku korostaa, että juuri virkakunnan faktisen tiedollisen etusijan ja tiedon monopolisointipyrkimyksen vuoksi hallinnon parlamentaarinen kontrolli erilaisia retorisia instrumentteja käyttäen on ensisijaisen tärkeää. Weber mainitsee virkailijain ristikuulustelut, parlamentaarikkojen pääsyn virkailijatiedon lähteille sekä parlamentaariset tutkimusvaliokunnat, joista Saksan liittotasavallassa on tullutkin opposition vahvin poliittisen vastavallan väline (Weber 1918, 235–237; ks. Palonen 2012a).

Laajemmin tulkittuna parlamentarismia ei kuitenkaan voi rajoittaa hallitusvallan parlamentaarisuuteen, vaan siihen sisältyvät myös:

- parlamentaarinen menettelytapa,
- parlamentaarinen retoriikka,
- parlamentin suvereenisuus ja
- parlamentaarinen poliittinen kulttuuri (vrt. Palonen 2012b).

Britannian parlamentin historiallinen erikoisasema nojaa siellä jo 1500-luvun jälkipuoliskolta alkaen kehitettyyn menettelytapaan parlamentin oman työskentelyn jäsentämiseksi sekä hallitusvallan kontrolloimiseksi, tietty formalismi parlamentin organisoinnissa, asialistan muodostamisessa sekä debatin mahdollistamisessa ja sääntelyssä. Sen

lähtökohta on ajatus, että parlamentissa yksi henkilö kerrallaan puhuu yhdestä asialistan kohdasta. Puheenvuorot ovat osa deliberoinnin prosessia, debattia esityksen puolesta tai sitä vastaan, jolloin tausta-ajatuksena on, että kysymyksen kunnolla ymmärtäminen edellyttää sen tarkastelua eri näkökulmista. Ellei jäsenten keskuudesta löydy vastaväitteitä esitykselle, heidän on etsittävä näkökulmia, joista hallituksen esityksen heikkoudet saadaan paremmin näkyviin.

Deliberoiva retoriikka tarkoitti jo antiikin kansankokouksissa esitysten tarkastelua puolesta ja vastaan. Parlamentaarisessa politiikassa uusi ulottuvuus on deliberoinnin proseduraalisuus ja itse debatin nouseminen parlamentaarisen puheen perusyksiköksi. Parlamentaarinen retoriikka on monivaiheista, ts. se sisältää useita käsittelyjä sekä täysistuntoja valiokuntapuheen vuorottelua. Jokaiseen vaiheeseen sisältyy asiaan erilainen näkökulma, joka tarjoaa tilaisuuden arvioida uudelleen esitysten vahvuuksia ja heikkouksia. Tämä sisältää riittävän ajan varaimisen esityksen parlamentaariseen käsittelyyn, samalla kun tunnustetaan, että aika on aina rajallista ja parlamentilla on erilaisia keinoja ajan säästämiseksi ja rajoittamiseksi.

Parlamentin suvereenisuus on myös brittiläisen tradition tunnusmerkkejä. Äänestävästä kansalaisista tulee sellaisia parlamentin jäseniä, jotka osallistuvat parlamentaariseen päätöksentekoon asialistan kohdassa ”parlamentin jäsenten vaali”. Parlamentin suvereenisuuteen sisältyy brittiläisessä traditiossa myös näkemys, että tuomioistuimien tai hallitsijain ei voi kumota parlamentin päätöksiä. Euroopan unioni on saanut brititkin tinkimään tästä, mutta suvereenisuus voidaan tulkita myös siten, että vain parlamentit voivat muuttaa toinen toistensa päätöksiä.

Brittiläinen politiikka on myös malliesimerkki parlamentaarisesta, debatti- ja menettelytapakeskeisestä poliittisesta kulttuurista. Toisin sanoen parlamentin menettelyt ja debattikäytännöt toimivat mallina julkiselle debatille ei vain paikallisten edustajistojen vaan myös yhdistysten, järjestöjen ja instituutioiden, kuten yliopistojen, politiikasta kiisteltäessä ja päätettäessä (ks. Bagehot 1867; Haapala 2012). Tässä mielessä parlamentaarinen kulttuuri on vastakohta sekä byrokraattiselle hierarkialle että liike-elämän johtajaperiaatteelle.

Parlamentarismi EU:ssa

Seuraavassa tarkastelen valikoiduin esimerkein sitä, miten nämä erilaiset parlamentaarisen politiikan piirteet ilmenevät Euroopan unionissa. Tätä tarkoitusta varten analysoin Euroopan parlamentin työjärjestystä, jossa parlamentaarinen menettely ja retoriset käytännöt selvimmin tulevat näkyviin ja jossa suhteet eri EU:n instituutioiden välillä myös ovat esillä.

Euroopan unionin yhdentymisen historiassa hallitustenvälisen liiton kannattajat voittivat federalistit, mutta komissio valvoo yleiseurooppalaista etua eräänlaisena hegeliläisenä superbyrokratiana. Unioni on kuitenkin muuttunut järjestöstä, jolla on parlamentaarikoista koostuva neuvoo-antava kokous, parlamentaariseen suuntaan. Vuodesta 1979 alkaen parlamentti on valittu yleisillä vaaleilla ja jokainen perussopimus Maastrichtistä lähtien on lisännyt parlamentin valtaoikeuksia. Komission nimittäminen ja epäluottamuslauseen mahdollisuus ovat muuttaneet komissiota parlamentin kontrolloiman hallituksen suuntaan (ks. esim. Tiilikainen 2011; Wiesner 2014). Ministerineuvostossa (nykyään Euroopan unionin neuvosto) on sekä hallitustenvälisiä että parlamentin toisen kamarin piirteitä, Eurooppa-neuvostossa hallitustenvälisiä, presidentiaalisia ja toisen kamarin aspekteja (ks. Palonen & Wiesner 2016).

Aluksi arvioin EU:n parlamentaarisuuden luonnetta ja astetta yllä esitellyillä Weberin kriteereillä. Komission puheenjohtajaa ei esitä parlamentti, eikä hänen tarvitse olla parlamentin jäsen, ja samoin kuin esimerkiksi Preussissa vuosina 1867–1918 ministeriksi (komissaariksi) nimetty joutuu eroamaan parlamentin jäsenyydestä. Weberin ja Bagehotin (1867) näkemyksen mukaan tämä heikentää pääministerin ja ministerin itsenäisyyttä suhteessa sekä parlamenttiin että komission byrokraatiaan. Se, että komissio voi Weberin toisen kriteerin mukaisesti antaa epäluottamuslauseen komissiolle, kuten se teki Santerin komissiolle, tai estää esitetyn komissaarin valinnan, on tärkeä parlamentarisoiva piirre, mutta se ylläpitää silti komissaarien statuksen epämääräisenä ministerin ja byrokraatin yhdistelmänä.

Sekä komission puheenjohtaja että Eurooppa-neuvoston presidentti ”raportoivat” toimistaan parlamentille. Kuitenkaan heillä ei ole mitään viikoittaisen kyselytunnin kaltaista velvollisuutta vastata parlamentin jäsenten kysymyksiin ja asettua alttiiksi näiden provosoimille debeatille.

Tämä vastaa ranskalaistyyppistä käsitystä parlamentista pikemminkin lakisäättävänä kuin debatoivana instituutiona.

Hallituksen ja virkakunnan parlamentaarista kontrollia ei ole EP:ssä systematisoitu Weberin neljännen kriteerin mukaisesti. Komission jäsenten ristikuulusteluista ja pääsystä heidän tietonsa lähteille tuskin voi olla puhetta, eikä parlamentin tutkimuskomissioita käytetä ainakaan parlamentin vähemmistöryhmien valtaosuuksien säännölliseen vahvistamiseen. Jäsenmaiden virkakunnan valvontaan EP:llä tuskin on mitään mahdollisuuksia.

Näin muodollisesti tarkasteltuna EP:n parlamentaarinen kontrollivalta on suhteellisen vähäinen. Mutta esimerkit komission epäluottamuslauseesta ja nimittämisvallasta viittaavat siihen, että tilaisuuden tullen se voi laajentaa kontrollivaltaansa, vaikka tämä vasta jälkikäteen vahvistetaan sopimuksissa (vrt. Wiesner 2014).

Euroopan parlamentin toiminta ja valtaoikeudet menettelytapasäännöksissä

Tarkastelen tässä Euroopan unionin parlamentaarisia piirteitä ajantasaisen, ts. Lissabonin sopimuksen mukaisen EP:n työjärjestyksen suomenkielisen version avulla¹. Työjärjestys on unionin keskeinen parlamentaarista menettelyä säätelevä dokumentti, joka määrittää parlamentin valtaoikeuksia, sen jäsenten asemaa, esitysten tuloa parlamentin asialistalle sekä niiden käsittelyjärjestystä, täysistunnon ja valiokuntien suhteita sekä näiden molempien menettelytapoja sekä debatin ja äänestyksen merkitystä unionin päätöksenteossa. Siitä esiin nousevat tulkinnanvaraiset kohdat viittaavat kiistoihin parlamentin asemasta EU:ssa. Euroopan unionin asiakirjojen kieltä sävyttää toistuva puhe ”yhteistyöstä” eri EU:n instituutioiden välillä. Tämän peittää kaikkialla unionissa käytävää poliittista kamppailua eri instituutioiden välillä. Tässä kirjoituksessa pyrin etsimään näitä kamppailun areenoita, muotoja ja välineitä EP:n työjärjestystä lukemalla.

Parlamentin työjärjestyksen ensimmäinen artikla korostaa

1 Työjärjestys löytyy osoitteesta: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getLastRules.do?language=FI&reference=TOC>

”yhteistyötä” komission ja EU:n neuvoston kanssa. Tällainen toisten EU-instituutioiden sekaantuminen EP:n politiikkaan kesken asioiden käsittelyn on täysin vieras esimerkiksi Britannian parlamentin periaatteelle, jossa ala- ja ylähuone käsittelevät kysymykset erikseen, eivätkä ennen sisäistä päätöksentekoa sekaannu prosessiin toisessa kamarissa. Yhteistyöfraseologia on vahvinta artiklassa 35, joka sisältää seuraavat periaatteet:

Parlamentti määrittää *yhdessä* komission ja neuvoston kanssa Euroopan unionin lainsäädäntöohjelman. Parlamentti ja komissio toimivat *yhteistyössä* laadittaessa komission työohjelmaa – joka on komission panos unionin vuotuisen ja monivuotiseen suunnitteluun – ... molempien toimielinten hyväksymän aikataulun ja niiden välillä sovittujen järjestelyjen mukaisesti. 2. Kiireellisissä ... tapauksissa toimielin voi *oma-aloitteisesti* ja perussopimuksissa määrättyjen menettelyjen mukaisesti ehdottaa lainsäädäntötoimenpiteen *lisäämistä* komission työohjelmaan (kursiivi KP).

Itse ajatus unionin ”lainsäädäntöohjelmasta” on vieras politiikan ajattelemiselle parlamentaarisesti. Se viittaa parlamenttiin ennen muuta lakiasäätävänä elimenä, kuten Ranskassa ja Yhdysvalloissa on tapana, kun sen sijaan brittiläistyypinen parlamentarismi asettaa debatin etusijalle (ks. Ilbert 1912). Lainsäätäjäparlamentti suuntautuu ”policynvalmistukseen” (vrt. Arendt 1960), ei poliittiseen kamppailuun erilaisista asialistoille tuotavista kysymyksistä. Tähän ohjelmaan ei tietysti mahdu esimerkiksi parlamentaarikkojen aloiteoikeus, joka täysivaltaisissa parlamenteissa murentaa hallituksen monopolia agendan asettamisessa.

Myös parlamentin riippuvuus muista unionin instituutioista on ristiriidassa brittiläisen parlamenttisuvereenisuuden kanssa. Bagehotin tunnetun teesin mukaan hallitus tai sen suppeampi osa, kabinetti, on eräänlainen parlamentin toimeenpaneva valiokunta (Bagehot 1867, 10–11). Hallituksen esitysten etusija ei ole vastoin parlamenttisuvereenisuutta, mutta komission ja neuvoston puuttuminen parlamentin esityslistan muodostamiseen merkitsee jo siirtymistä vallanjakojärjestelmän suuntaan. Vallanjakomalli nojaa punnusten ja vastapunnusten (*checks and balances*) järjestelmään, jossa edustuslaitoksen ja toimeenpanovallan

valintatapa ja vallassa pysymisen ovat toisistaan riippumattomia, kuten Yhdysvalloissa. ”Yhdessä”-puhe ei myöskään vastaa presidentiaalis-val-lanjaollista systeemiä, vaan tässä on kysymys unionin sisäisestä diploma-tiasta eri toimielinten kesken.

Kääntöpuolena parlamentille annetaan tietty puheoikeus komission ”työohjelmaan”, mikä ehkä vahvistaa komission hallituksellista aspektia. Kiireellisissä tapauksissa parlamentille annettu valta ”ehdottaa lisäyksiä” on myös varovainen askel komission parlamentaarisen kontrollin suun-taan. Artikla jatkuu seuraavalla formuloinnilla:

3. Puhemies *välittää* parlamentin hyväksymän päätöslauselman muille lainsäädäntömenettelyyn osallistuville Euroopan unionin toimie-limille sekä jäsenvaltioiden parlamenteille. Puhemies *pyytää* neu-vostoa esittämään kantansa komission työohjelmaan ja parlamentin päätöslauselmaan. 4. Jos toimielin ei kykene noudattamaan annettua aikataulua, sen on *ilmoitettava* viivästymisen syyt toisille toimielimille ja ehdotettava uutta aikataulua (kursiivi KP).

Välittäminen, pyytäminen ja ilmoittaminen ovat ilmauksia sille, että parlamentin päätöksiltä puuttuu auktoritatiivinen asema unionissa. Neuvoston ”pyytämisen” voi tulkita viitteeksi kaksikamarijärjestelmään, mutta päätöslauselman ”välittäminen” viittaa pikemminkin vanhan säätyedustuslaitoksen mallin mukaiseen unionin sisäiseen neuvottelujärjestelmään. Parlamentin anteeksipyyntö, että se ei ”kykene noudattamaan annettua aikataulua”, on myös outo nykyparlamenteissa yleisesti käytetyn aikataulusopimuksen eli giljotiinin (ransk. *guillotine*) sovellus unionin sisäiseen valtakamppailuun.

Parlamentin jäsenten poliittinen riippumattomuus

Työjärjestyksen toisessa pykälässä julistetaan EP:n keskeinen parlamen-taarinen periaate, imperatiivisen mandaatin kielto: “Euroopan par-lamentin jäsenet ovat edustajantoimessaan itsenäiset. Heitä eivät sido mitkään ohjeet, eivätkä he saa ottaa vastaan sitovia toimintaohjeita.” Imperatiivisen mandaatin kielto on välttämätön edellytys parlamentin

jäsenten mahdollisuudelle debatoida puolesta ja vastaan, toimia edustajina eikä pelkkinä valitsijoidensa valtuutettuina. Se erottaa parlamentit säätyedustuslaitoksista, keskiaikaisten kiltojen tai 1900-luvun korporatististen teorioiden intressiedustuksesta, neuvostoista tai "lähettiläiden kongressista", kuten Edmund Burke (1774) parodioi vaalipiiripohjaista sidottua mandaattia.

Toinen parlamentaarikkojen "tasavaltalaisen" vapauden aspekti riippuvuuden vastakohtana (esim. Skinner 2006) sisältyy "parlamentaariseen koskemattomuuteen", josta Britanniassa on käytetty ilmausta *freedom from arrest*. Sen keskeinen periaate on turvata parlamentin täysilukuisuus mm. jäsenten mielivaltaisia pidätyksiä vastaan. Esimerkiksi Suomessa koko Sosialistisen työväenpuolueen eduskuntaryhmän pidätys vuonna 1923 sai presidentti Ståhlbergin päättämään eduskunnan hajotuksesta, koska hän ei hyväksynyt uuteen "tynkäeduskuntaan" sisältyvää voimasuhteiden muutosta.

Nykyaikana parlamentaarisella koskemattomuudella on merkitystä ennen muuta oman puolueyhjmän painostuksen torjumisen välineenä. Tältä kannalta mielenkiintoinen on EP:n työjärjestyksen 6. artiklan 4. momentti:

Erioikeuden tai vapauden puolustamista koskevissa tapauksissa [asiasta vastaava] valiokunta toteaa, muodostavatko olosuhteet hallinnollisen tai muun esteen parlamentin kokouspaikkaan matkustavien tai sieltä palaavien jäsenten vapaalle liikkumiselle, mielipiteen ilmaisemiselle tai äänestyskäyttäytymiselle heidän hoitaessaan edustajantoi-meensa kuuluvia tehtäviä tai kuuluvatko kyseiset olosuhteet erioikeuksista ja vapauksista tehdyn pöytäkirjan 9 artiklassa tarkoitettuihin asioihin, jotka eivät kuulu kansallisen oikeuden alaan, ja tekee ehdotuksen, jossa kehoitetaan asianomaista viranomaista tekemään tarvittavat johtopäätökset.

Tulkitsen "olosuhteiden" tarkoittavan tässä jäsenen omassa puolueessa kokemaansa painostusta ja pelottelua. Momentin loppupuoli vaatii kansallisten lainsäädäntöjen muuttamista niin, että EP:n jäsenen parlamentaarinen vapaus turvataan. Tämä on hyvä esimerkki EP:n pyrkimyksestä turvata kansalaisten vapautta vaatimalla jäsenvaltioiden lainsäädäntöä muutettavaksi.

Parlamentin jäsenten vapauden ja riippumattomuuden klassinen kääntöpuoli on mahdollisuus rankaista jäseniä ”epäparlamentaarisesta” käytöksestä. Tämä on pitkä traditio, joka tunnetaan Westminsterissä ainakin jo 1620-luvulta. EP:n työjärjestyksen yhdeksäs artikla on tässä suhteessa mielenkiintoinen. Ensimmäisessä momentissa viitataan suhteelliseen tuoreeseen epäparlamentaarisuuden muotoon, edustajien sidonnaisuuksiin ja niiden julkisuuteen:

Parlamentti vahvistaa säännöt jäsentensä taloudellisten sidonnaisuuksien julkisuudesta jäsentensä äänten enemmistöllä ... tämän työjärjestyksen liitteenä olevien menettelysääntöjen muodossa. Säännöillä ei voida haitata tai rajoittaa jäsenen edustajantoimen hoitamista tai siihen liittyvää poliittista tai muuta toimintaa.

EP:stä on tullut viime vuosikymmeninä erilaisten ammattimais-ten lobbaajien suosittu toimintakohde. Tämä viittaa parlamentin päätösvallan lisääntymiseen lainsäädännössä, jolloin lobbarit pyrkivät saamaan muutoksia tai poikkeuksia joidenkin eturyhmien kannalta tärkeissä yksityiskohdissa. EP on ryhtynyt julkistamaan jäsentensä sidonnaisuuksia yrityksiin, etujärjestöihin jne. Näihin kuulumista ei pidetä sinänsä epäparlamentaarisena, mutta EP edellyttää, että sidonnaisuudet ovat julkisesti tiedossa. Kuudennen artiklan 2. momentissa tulevat epäparlamentaarisen puheen ja käytöksen klassiset teemat näkyviin:

Jäsenten käyttäytymisen tulee ilmentää keskinäistä kunnioitusta, perustua Euroopan unionin keskeisissä asiakirjoissa määritettyihin arvoihin ja periaatteisiin ja kunnioittaa parlamentin arvokkuutta, eikä sen tule häiritä parlamentin toiminnan sujuvuutta eikä työrauhaa parlamentin rakennuksissa.

Historiasta tunnetaan edustajia ja puolueita, jotka pyrkivät sabotoimaan parlamentaarista politiikkaa myös itse parlamentissa, kuten natsit ja kommunistit Weimarin Saksassa 1920-luvulla (ks. Mergel 2002). Euroopan parlamentti ei voi kieltää tällaisten ryhmien edustajien valintaa, mutta se voi estää jäseniä käyttäytymästä avoimesti parlamenttia tai sen jäseniä halveksivalla tavalla. Esimerkiksi Ranskan äärioikeistoa

edustavaa Jean-Marie LePeniä on EP:ssa useampaan otteeseen rangaistu tämän pykälän perusteella.

EP ei luettele yksittäisiä epäparlamentaariksi luokiteltuja ilmauksia. Artiklan kolmas momentti osoittaa sen, kuinka puhe ”epäparlamentarisesta käytöksestä” on suhteutettava edustajien sananvapauteen. ”Tämän artiklan soveltaminen ei saa rajoittaa millään tavoin parlamentin keskustelujen eloisuutta eikä jäsenten sananvapautta.” Sanonta kuitenkin peittää juuri ne ongelmat, jotka nousevat esiin sananvapauden ja parlamentin halveksunnan joutuessa vastakkain. EP:n jäseniltä ammattipoliitikkoina voi toki edellyttää tiettyä paksunahkaisuutta pilkan kohteena.

Työjärjestyksen 52. artiklassa käsitellään rangaistuksia epäparlamentarisesta käytöksestä:

Puhemies kehottaa jäsentä, joka häiritsee istunnon asianmukaista kulkua tai jonka käyttäytyminen ei ole 9 artiklan asiaa koskevien määräysten mukaista, palaamaan järjestykseen. 2. Jos rikkomus toistuu, puhemies kehottaa uudelleen jäsentä palaamaan järjestykseen, ja asia merkitään istuntopöytäkirjaan. 3. Jos häirintä jatkuu tai jäsen rikkoo sääntöjä uudelleen, puhemies voi kieltää häntä käyttämästä puheenvuoroa ja poistaa hänet istuntosalista istunnon loppuajaksi. Jos rikkomus on erityisen vakava, puhemies voi turvautua jälkimmäiseen toimeen myös ilman toista kehotusta palata järjestykseen.

Tämä käytäntö vastaa niitä periaatteita, jotka Britannian parlamentti omaksui 1870- ja 1880-luvuilla torjumaan irlantilaisten jäsentensä järjestyksessä keskustelussa käyttämiä keinoja. Rangaistuksilla on selvä hierarkia: kehoitus, pöytäkirjamerkintä ja istuntosalista poisto. Tässä suhteessa jalkapallossakin noudatetaan parlamentille analogisia menettelytapoja pelissä esiintyvien vakavien ja toistuvien rikkomusten osalta, ja EP:n työjärjestyksen kolmas momentti tunnustaa myös ”suoran punaisen kortin” mahdollisuuden.

Työjärjestyksen 53. artiklassa käsitellään ankarampia rangaistuksia:

Erityisen vakavissa järjestyshäiriötapauksissa tai jos jäsen häiritsee parlamentin toimintaa..., puhemies tekee asianomaista jäsentä kuultuaan perustellun päätöksen asianmukaisen seuraamuksen määräämisestä ja

ilmoittaa siitä kyseiselle jäsenelle sekä niiden parlamentin elinten ... puheenjohtajille, joihin tämä kuuluu, ennen kuin ilmoittaa asiasta täysistunnossa.

2. Käyttäytymisen arvioinnissa on otettava huomioon, onko se ollut tilapäistä, toistuvaa vai jatkuvaa, sekä sen vakavuusaste...
3. Seuraamus voi olla ... a) huomautus; b) päivärahan pidättäminen... ; c) määräaikainen kieltä osallistua mihinkään parlamentin toimintaan ... parlamentin tai minkä tahansa sen elimen, valiokunnan tai valtuuskunnan peräkkäisen kokous- tai istuntopäivän ajan, rajoittamatta ... jäsenen oikeutta äänestää täysistunnossa jäsenten käyttäytymissääntöjä tarkoin noudattaen; d) puheenjohtajakokoukselle 19 artiklan mukaisesti tehtävä ehdotus siitä, että asianomainen jäsen pidätetään tai erotetaan yhdestä tai useammasta tehtävästä, joissa jäsen parlamentissa toimii.

Nämäkin ehdotukset vastaavat Westminsterissä 1800-luvun lopulla muotoutuneita käytäntöjä, joskin myös kokemukset antiparlamentarisista ryhmittymistä ja edustajista sekä heidän provokaatioi- densa estämisestä ovat myös tämän momentin taustalla. Päivärahan pidättämisen kaltaisia toimia on jo pitkään ehdotettu eri rikkomuk- sista, esimerkiksi Jeremy Bentham esitti sakkoja luvattomista poissa- oloista (ks. Bentham 1843, luku VI.5.). Jäsenen pidättäminen joistakin tehtävistä nähdään äärimmäiseksi ratkaisuksi, jota varten tarvitaan vai- keutettua menettelyä, kun sen sijaan jäsenten suoranaisesta erottamisesta ei puhuta mitään.

Puolueet parlamentissa

Saksan liittotasavallan perustuslakia vastaavassa *Grundgesetz*issä vuodelta 1949 vapaan mandaatin rinnalla on sille vastakkainen ”puoluevaltion” periaate. Gerhard Leibholz (1951), teorian pääedustaja, ei kiellä vapaata mandaattia, mutta pitää sitä lähes anakronistisena parlamentissa, joka järjestäytyy puolueyhymien mukaan. EP:n työjärjestyksen 30. artikla kirjoittaa puoluemuodostuksesta:

Jäsenet voivat ryhmittyä poliittisten kantojensa mukaisiin ryhmiin. Parlamentin ei yleensä tarvitse arvioida ryhmän jäsenten poliittisten kantojen yhtenevyyttä. Jäsenten muodostaessa ryhmän tämän artiklan mukaisesti heidän katsotaan tunnustavan poliittisen samanhenkisyytensä. Vain jos asianomaiset jäsenet kiistävät poliittisten kantojensa yhtenevyyden, parlamentin on määritettävä, onko ryhmä muodostettu työjärjestyksen määräysten mukaisesti.

Vaaleja on vaikea organisoida muuten kuin puolueen tyyppisten ryhmittymien pohjalta (vrt. Weber 1917). Euroopan unionin jäsenvaltiot muodostavat parlamentin vaalipiirit, vaikka unionin kansalaiset saavatkin olla ehdokkaina ”vieraissa” valtioissa. Puolueeryhmien koordinoinnista huolimatta eri ”vaalipiireissä” on erilaisia puolueita, eivätkä samoihin ”internationaaleihin” kuuluvat puolueet aina mahdu samaan ryhmään EP:ssä, kuten Italian ja Itävallan äärioikeisto Etelä-Tirolin asemaa koskevien sovittamattomien erimielisyyksiensä vuoksi.

Yksi mahdollisuus parlamentarisoida EP:n vaaleja olisi irrottautua jäsenvaltiovaalipiireistä samaan tapaan kun Kleisthenes antii-kin Ateenassa noin vuonna 508 eaa. purki kansalaisten (*polites*) jaon sukuperäisiin fratrioihin ja asetti tilalle keinotekoiset *demos*-piirikunnat. Tämän mukaisesti voisi myös EU:n kansalaiset jakaa uudelleen, esimerkiksi aakkosjärjestyksen mukaan, mikä tekisi mahdottomaksi ennakoida tuloksia heterogeenisessä vaalipiirissä.

Vapaan mandaatin kannalta käytäntö, jonka mukaan parlamenttiryhmät muodostuvat – kuten Ranskan kolmannessa tasavallassa – vasta parlamentin kokoontuessa, on mielenkiintoinen. Se antaa vaaliliitoille ja yksityisille edustajille enemmän pelivaraa kuin jäsenmaiden parlamentissa. Artiklan mainitsema mahdollisuus, että parlamentti myös arvioi, vallitseeko jäsenten kesken riittävästi yhtenäisyyttä ryhmän muodostamiselle, sisältää säännön, että parlamenttiryhmän muodostamiseen tarvitaan minimimäärä jäseniä.

Parlamentaarinen debatti on deliberatiivisen retoriikan institutionaalisoitu muoto ja vastaa em. Weberin proseduraalista käsitettä objektiivisuudesta. Parlamentille tehtyjä esityksiä koskeva debatti puolesta ja vastaan tekee jokaisesta puheesta ja äänestyksestä tilaisuuden jakaa parlamentin jäsenet uudelle tavalla. Imperatiivisen mandaatin kielto nojaa periaatteeseen, että parlamentin jäsenet ottavat kantaa asioihin, puhu-

vat ja äänestävät yksilöinä. Toisin sanoen ”puolueet” muodostuvat parlamentissa asialistan, debatin ja äänestysten kautta yhä uudelleen. Vaaleissa valitut puolueiden edustajat ja heidän parlamentissa muodostetut ryhmänsä ovat eräänlainen koko ajan liikkuvan poliittisen jakauman metonyminen yksinkertaistus, joka helpottaa kannan ottamista asioihin, joihin ei ole perehtynyt tai joista ei ole kiinnostunut. Jos seuraa niin debatin kuin äänestystulosten perusteella yksityiskohtaisesti parlamentaarista politiikkaa, puoluepohjaiset yksinkertaistukset eivät ole niin vahvoja kuin yleinen puhe puoluekurista ja -piiskureista antaa olettaa.

Puhemies ja menettelytapapuheenvuorot

1800-luvun Britanniassa lisättiin puhemiehen valtaa parlamentin toimintaedellytysten varmistamiseksi mm. jarrutuskeskusteluja vastaan. Hänen asemansa kohotettiin puoluekiistojen ja jopa hallituksen ja opposition vastakohdan yläpuoliseksi erotuomariksi, myös supistamalla hänen puheoikeuttaan edustajana ja irrottamalla hänen tasatilanteissa antamansa ratkaiseva ääni aktuaalista puoluekampailusta (vrt. Redlich 1905).

Vaikka Euroopan parlamentin puhemies valitaan puolueensa edustajana, hänen asemansa debatin säätelijänä muistuttaa Westminsterin *Speakeriä*. EP:n työjärjestyksen 20. artiklan 1. momentin mukaan:

Puhemies ohjaa kaikkia parlamentin ja sen elinten toimintoja tässä työjärjestyksessä määrätyin ehdoin. Hänellä on ehdoton toimivalta johtaa parlamenttikäsittelyä ja varmistaa sen asianmukainen kulku. ... tähän määräykseen perustuvaan toimivaltaan sisältyy myös toimivalta lopettaa sellaisten aloitteiden kuin työjärjestyspuheenvuorojen, menettelyä koskevien esitysten, äänestysselelysten ja erillistä äänestystä, kohta kohdalta -äänestystä tai nimenhuutoäänestystä koskevien pyyntöjen kohtuuttoman runsas käyttäminen, jos puhemies katsoo, että niiden ilmeisenä tarkoituksena ja seurauksena on pitkään jatkuvan ja vakavan haitan aiheuttaminen parlamentin työskentelylle tai muiden jäsenten oikeuksille. Tähän määräykseen perustuvaan toimivaltaan sisältyy myös mahdollisuus toimittaa äänestys eri järjestyksessä kuin äänestyksen kohteena olevassa asiakirjassa on esitetty.

EP:n puhemiehen vallassa korostuu äänestysjärjestyksestä ja -muodoista päättäminen sekä muut toimenpiteet parlamentaarisen jarrutuksen torjumiseksi. Parlamentin enemmistölle ei anneta valtaa kumota puhemiehen päätöksiä. Puhemiehen parlamentaarinen status näkyy selvimmin toisesta momentista:

Puhemies avaa, keskeyttää ja päättää istunnot, päättää tarkistusten käsiteltäväksi ottamisesta, neuvostolle ja komissiolle osoitetuista kysymyksistä sekä mietintöjen yhdenmukaisuudesta työjärjestyksen kanssa, valvoo, että työjärjestystä noudatetaan, ylläpitää järjestystä, myöntää puheenvuorot, julistaa keskustelut päättyneiksi, äänestyyttää asioista ja julistaa äänestystulokset ja lähettää valiokuntiin niiden toimialaan kuuluvat ilmoitukset.

Kolmas momentti sallii kuitenkin, toisin kuin Westminster tai eduskunta, puhemiehen osallistumisen keskusteluun parlamentin jäsenenä:

Puhemies saa käyttää keskustelussa puheenvuoron vain tehdäkseen yhteenvedon tai palauttaakseen keskustelun käsiteltävään asiaan. Jos puhemies haluaa osallistua keskusteluun, hän poistuu puhemiehen paikalta ja saa palata sinne vasta asiaa koskevan keskustelun päätyttyä.

EP on säilyttänyt puhemiehen kaksinaisen aseman parlamentin jäsenenä ja sen yläpuolisena erotuomarina sillä edellytyksellä, että hän ei yhtäaikaan voi toimia molemmissa rooleissa. EP:ssä selkeän hallituksen ja opposition vastakohtaisuuden puuttumisen vuoksi puhemiehellä on poliittisia resursseja, jotka Westminster-parlamentarismissa kuuluvat pääministerille, joskaan yksittäisenä edustajana toimiessaan puhemiehellä ei ole enempää sananvaltaa kuin muillakaan.

Parlamentin proseduraalisen deliberoinnin kannalta työjärjestyspuheenvuorot ovat keskeisiä. Brittiparlamentissa myös yksittäinen edustaja voi huutaa väliin ”*Order, order!*” kehottaakseen puhujaa pysymään asiassa tai käyttämään parlamentaarista kieltä. Pyytämällä työjärjestyspuheenvuoron yksittäinen edustaja voi keskeyttää debatin kiinnittämällä huomiota menettelytapakysymyksiin: parlamentarisessa politiikassa menettelytapakysymykset ajavat sisältökysymysten ohi. Tässä suhteessa EP noudattaa yleisiä parlamentaarisia käytäntöjä. Artikla 172

ilmaisee menettelytapakysymysten etusijan seuraavasti:

Seuraavat menettelyä koskevat esitykset ovat etusijalla muihin puheenvuoropyyntöihin nähden: a) esitys siitä, että asiaa ei oteta käsiteltäväksi (174 artikla) b) esitys valiokuntakäsittelyyn palauttamisesta (175 artikla) c) esitys keskustelun päättämisestä (176 artikla) d) esitys keskustelun ja äänestyksen lykkäämisestä (177 artikla) e) esitys istunnon keskeyttämisestä tai päättämisestä (178 artikla). Esityksen tekijän lisäksi ainoastaan yksi puhuja esityksen puolesta ja yksi puhuja esitystä vastaan sekä asiasta vastaavan valiokunnan puheenjohtaja tai esittelijä voi käyttää näitä esityksiä koskevan puheenvuoron.

Tässä EP on yksinkertaistanut parlamentaarista menettelyä liittämällä samaan kohtaan ainakin kaksi eri kysymystä, lykkäsesityksen (*adjournment*) sekä keskustelun tai istunnon keskeyttämistä tai päättämistä koskevan esityksen, joka tunnetaan ranskalaisella termillä *clôture*. Kohta a) sisältää epäsuoran hylkäsesityksen, joka brittiparlamentissa muotoillaan epäsuoremmin ja tunnetaan muodossa *adjournment sine die*, ts. lykkäyksenä epämääräiseen tulevaisuuteen. Kohdat b) ja d) ilmaisevat lykkäsesityksen klassisia muotoja, kohdat c) ja e) vastaavat *clôturen* käyttötapoja.

Toisessa momentissa työjärjestyspuheenvuorojen kesto rajoitetaan minuuttiin. Tämä käytäntö on nykyaikana kohtuullinen. Artiklassa 173 työjärjestyspuheenvuoron kohteet esitetään seuraavasti:

1. Jäsenelle voidaan myöntää puheenvuoro, kun hän haluaa kiinnittää puhemiehen huomion parlamentin työjärjestyksen määräysten rikkomiseen. Jäsenen ... on mainittava artikla, johon hän viittaa.
2. ... pyyntö on etusijalla kaikkiin muihin puheenvuoropyyntöihin nähden.
3. Puheaika on enintään yksi minuutti.
4. Puhemies päättää viipymättä työjärjestyspuheenvuorojen aiheuttamista toimenpiteistä työjärjestyksen määräysten mukaisesti ja ilmoittaa päätöksestään heti Puhemiehen päätöksestä ei äänestetä.
5. Puhemies voi poikkeuksellisesti ilmoittaa päätöksestään ... viimeistään 24 tunnin kuluttua työjärjestyspuheenvuoron esittämisestä. Puhemies voi antaa kysymyksen asiasta vastaavan valiokunnan käsiteltäväksi.

Työjärjestyspuheenvuoroa koskevan pyynnön on liityttävä käsiteltävänä olevaan esityslistan kohtaan.

Verrattuna Westminsterin ”*Order, Order!*” -huutoihin EP:n toiminta on tiukemmin säänneltyä. Jäsenelle vain ”voidaan myöntää” puheenvuoro, ts. puhemies voi jättää välihuudon tai puheenvuoropyynnön huomiotta. Jäsenen on myös pidettävä työjärjestyksen artikkelit mielessään ja nojattava esityslistan kohtaan, kun hän tällaista puheenvuoroa pyytää. Sikäli kun puhemies suostuu pyyntöön, tämä myönnetään listan ohi. Westminsterissä ei tunnetusti ole mitään puhujalistaa, vaan puhemies päättää kenelle pyytäneistä hän puheenvuoron antaa. Puhemiehelle työjärjestyspuheenvuoro antaa EP:n työjärjestyksen mukaan tiettyä pelivaraa. Tosin lähtökohtana on se, että hän tekee heti päätöksensä, mutta hän voi myös pyytää vuorokauden miettimisaikaa, mikä heikentää debatin spontaanisuutta mutta antaa harkintaa ennakkotapa-uksissa, ja tällainen päätös voidaan lähettää myös valiokuntaan. Se, että työjärjestyskysymyksistä ei äänestetä, viittaa mahdollisuuteen rajoittaa niiden käyttöä taktikoinnin ja ajan kuluttamisen välineenä.

Parlamentin asialista – valiokuntien avainasema

Artikla 137 parlamentin käsittelyjärjestyksestä viittaa EP:n erityiseen tapaan esityslistan muodostamiseksi. Kun brittiläisen ja pohjoismaisen tradition mukaan asiat tuodaan esityslistalle joko hallituksen esityksinä tai edustajien aloitteina, Euroopan parlamentista puuttuvat nämä molemmat. Komissio ei toimi hallituksena siinä mielessä, että se toisi esityksensä suoraan parlamentin esityslistalle, eikä EP:n jäsenillä ole aloiteoikeutta. Tämän vuoksi käytetään epäsuoraa menettelyä:

1. Ennen jokaista istuntojaksoa puheenjohtajakokous laatii esityslistaluonnoksen valiokuntien puheenjohtajakokouksen suositusten pohjalta, ottaen samalla huomioon 35 artiklan mukaisesti hyväksytyt komission työohjelman. Komissio ja neuvosto voivat puhemiehen kutsusta osallistua puheenjohtajakokouksen keskusteluihin esityslistaluonnoksesta.
2. Esityslistaluonnoksessa voidaan ilmoittaa äänestysajat yksittäisille käsiteltävänä oleville asioille.
3. Ihmisoikeuksien sekä

demokratian ja oikeusvaltion periaatteiden loukkauksia koskevista tapauksista 122 artiklan mukaisesti käytäville keskusteluille voidaan varata yksi tai kaksi jaksoa, yhteensä enintään tunti.

Euroopan parlamentti seuraa ranskalaista traditiota siinä, että esityksiä ei tuoda suoraan täysistuntoon, vaan ne viedään ensin valiokuntiin. Aloitteen tekijän, siis ministerin tai edustajan, vireille panema esitysten poliittinen lähetekeskustelu täysistunnossa puuttuu EP:stä. Sen täysistuntoon tuodaan jo valiokunnassa debatoitu ja alustavasti päätetty esitys. Esityslistan muodostamisessa puhemiehistön lisäksi valiokuntien puheenjohtajilla on keskeinen asema, kun taas komissio on työohjelmansa kautta epäsuorasti läsnä. Puhemies voi jopa kutsua komission ja neuvoston edustajat neuvottelemaan asialistasta. Tässä on säätyedustuslaitoksen piirteitä, kun hallitusvaltaa käyttävä komissio pääsee keittiön kautta sekaantumaan esityslistan muodostamiseen rajoittamalla parlamentin puhemiehistön etusijaa asialistasta päättämisessä. Asiaan sekaantuvat osapuolet siis neuvottelevat parlamentin selän takana, eivätkä debatoi parlamentissa esityslistan muodostamisesta. Jäsenillä ei ole esimerkiksi alkeellisia muutosmenettelyn (*amendment*) tai lykkäämismenettelyn (*adjournment*) kaltaisia mahdollisuuksia debatoida itse asialistasta (em. työjärjestyskysymykset ovat tässä heidän lähes ainoa välineensä).

Kuvaavaa on myös toisen momentin huomautus siitä, että äänestysajat ilmoitetaan etukäteen. Tämä on yksi giljotiinimenettelyn muoto, parlamentaarisen ajan etukäteistä kontrollia. Samalla se kuvastaa debatin toisarvoisuutta äänestykseen nähden EP:ssä, mikä on silmiinpistävä ”ranskalainen” piirre, joka poikkeaa koko westminsteriläisestä ymmärryksestä siitä mitä parlamentti tekee.

Samoin kuvaavaa on, että ihmisoikeus- ja demokratiakysymykset sekä mainitaan erikseen että rinnastetaan toisiinsa, ikään kuin ne eivät joutuisi välillä vastakkain. Silti puhe tunnin kokonaisuudesta on jälleen outo giljotiinin sovellutus ja viite näiden kysymysten toisarvoiseen statukseen unionissa.

Valiokuntien leimaamana parlamenttina EP toimii ”lainsäädäntömietintöä” laadittaessa työjärjestyksen 45. artiklan mukaan seuraavasti:

1. Sen valiokunnan puheenjohtaja, johon lainsäätämisyjärjestyksessä hyväksyttävä säädösehdotus lähetetään, antaa valiokunnalle ehdotuksen noudatettavasta menettelystä. 2. ... valiokunta nimittää lainsäätämisyjärjestyksessä hyväksyttävää säädösehdotusta varten esittelijän jäsentensä tai pysyvien varajäsentensä keskuudesta, jollei se ... komission työohjelman perusteella ole jo niin tehnyt. 3. Valiokunnan mietintö sisältää a) mahdolliset tarkistukset ehdotukseen ja näihin mahdollisesti liitetyt lyhyet perustelut. Mietinnön esittelijä vastaa perusteluista, eikä niistä äänestetä; b) 55 artiklan 2 kohdan mukaisen luonnoksen lainsäädäntöpäätöslauselmaksi; c) tarvittaessa perustelut, joihin sisältyy rahoitus selvitys, jossa todetaan mietinnön mahdollisten rahoitusvaikutusten laajuus ja niiden yhteensopivuus monivuotisen rahoituskehyksen kanssa.

Kunkin erityisvaliokunnan puheenjohtaja päättää yksityiskohtaisesta menettelystä asianomaisen lakiesityksen valiokuntakäsittelyssä. Mutta puheenjohtaja ei laadi mietintöä, vaan valiokunta valitsee ranskalaisen *rapporteur*-käytännön mukaisesti keskuudestaan ”esittelijän”. Valiokunta voi ”tarkistaa” komissiolta tullutta esitystä, sen esittelijä laatii perustelut tarkistuksille kysymättä tähän valiokunnan hyväksyntää. Parlamentti ei voi myöskään jättää huomiotta unionin budjettikehyksen sitovuutta, joka valiokunnan esittelijän on niin ikään otettava huomioon perusteluissaan.

Olellaista on siis, että valiokunnan käymästä debatista ei tule edes täysistuntoon mitään muita jälkiä kuin kannanotto ja perustelut. Kuitenkin 52. artikla antaa epäsuoria viitteitä siitä mistä ja miten valiokunnassa on puhuttu:

Mietinnön laatiminen 1. Esittelijä vastaa perustelujen laatimisesta, eikä niistä äänestetä. Perustelujen on kuitenkin oltava yhtäpitäviä hyväksytyn päätöslauselmaesityksen ja valiokunnan siihen mahdollisesti ehdottamien tarkistusten kanssa. Ellei näin ole, valiokunnan puheenjohtaja voi poistaa perustelut. 2. Mietinnössä ilmoitetaan siitä kokonaisuudessaan toimitetun äänestyksen tulos. Jos äänestyksen yhteydessä vähintään kolmannes läsnä olevista jäsenistä sitä pyytää, ilmoitetaan mietinnössä myös se, kuinka kukin jäsen äänesti. 3. Jos

valiokunta ei ole yksimielinen, mietinnössä esitetään yhteenveto myös vähemmistöön jääneistä mielipiteistä. Vähemmistöön jääneet mielipiteet on tuotava julki äänestettäessä tekstistä kokonaisuudessaan, ja niistä voidaan mielipiteen esittäjien pyynnöstä laatia enintään 200 sanan pituinen kirjallinen selitys, joka liitetään perusteluihin.

Valiokunnan puheenjohtajalle annetaan tietty kontrollivalta esittelijän perustelujen kirjoitusvaltaan nähden, mutta ainoastaan niiden poistamisen suhteen. Pykälässä todetaan, että valiokuntakin usein joutuu äänestämään, mutta silloin kun näin on, parlamentin on hyvä tietää vähintään äänestysnumerot, ja jos kolmasosa asettuu mietinnön hylkäämisen kannalle, myös sen vastustajien nimet. Korvikkeena debattille mietinnössä esitetään ”yhteenveto” vähemmistön mielipiteistä. Vähemmistö voi sitä ”pyytäessään” toimittaa osaksi perusteluja lyhyen kirjallisen selostuksen poikkeavasta kannasta. Monien parlamenttien valiokunnissa vähemmistön mielipiteet jäävät tuntemattomaksi, mutta kun EP:ssä valiokunnan mietintö edeltää debattia, eikä seuraa toista käsittelyä, kuten Westminsterissä, jonkinlainen vähemmistön perustelujen tuntemus on edellytys pohjaksi täysistuntodebatille.

Parlamentin suvereenisuudesta ja proseduraalisesta itsenäisyydestä oudolla tavalla poikkeaa se, että 54. artiklan mukaan komissio ja neuvosto saavat sanoa kantansa mietinnöstä ennen kuin se tulee parlamentin täysistuntoon.

1. Ennen kuin asiasta vastaava valiokunta toimittaa lopullisen äänestyksen lainsäätämisyjärjestyksessä hyväksyttävästä säädösehdotuksesta, se pyytää komissiota ilmoittamaan kantansa kaikkiin valiokunnan hyväksymiin ehdotusta koskeviin tarkistuksiin ja neuvostoa esittämään näkemyksensä. 2. Jos komissio ei pysty ilmoittamaan kantaansa tai jos komissio ilmoittaa, että se ei ole valmis hyväksymään kaikkia valiokunnan hyväksymiä tarkistuksia, valiokunta voi lykätä lopullista äänestystä. 3. Tarvittaessa komission kanta sisällytetään mietintöön.

Suvereeni parlamentti ei koskaan ”pyydä” hallitukselta mitään, vaan hallituksen kanta saatetaan valiokunnan tietoon sen jäsenten

välityksellä. Jos hallitus ei hyväksy parlamentin kantaa, se saattaa vetää esityksensä pois, mutta tätä mahdollisuutta ei EP:ssä ole, vaan komissio esiintyy ikään kuin vieraana suurvaltana, joka vaatii parlamenttia joko hyväksymään oman kantansa tai lykkäämään päätöksentekoa. Tosin komissio tietysti voi – kuten parlamentaarinen hallituskin – ilmoittaa hyväksyvänsä valiokunnan tekemät muutokset. Sen sijaan missään parlamentaarisessa maassa hallituksen tai viranomaisen – kummaksi komissio tässä nyt tulkitaankaan – kantaa ei voida liittää valiokunnan mietintöön, joka siirtyy parlamentin täysistuntoon. Tämä komission ja osin neuvoston sekaantuminen valiokuntamenettelyyn mahdollistaa valiokuntavaiheen ajoittuminen ennen täysistuntoa (ks. Ilbert 1912). Jos komissaarit ministereinä pysyisivät Britannian parlamentin, Saksan liittopäivien tai Suomen eduskunnan käytännön mukaisesti hallituksen jäseninä, he voisivat täysistunnossa ilmoittaa, hyväksyykö hallitus valiokunnan tekemät muutokset tai niiden perustelut vai ei.

Komission ja neuvostot erioikeudet näkyvät myös puheenvuorojen jaossa valiokuntien mietinnöstä käytävässä debatissa (artikla 49):

Mietinnöstä käytävässä keskustelussa komissiolle ja neuvostolle myönnetään puheenvuoro yleensä heti sen jälkeen, kun esittelijä on esitellyt mietinnön. Komissiolle, neuvostolle ja esittelijälle voidaan myöntää lisäpuheenvuoroja ... jäsenten kannanottoihin vastaamiseksi. ... 13. Puhemies pyrkii pääsemään yhteisymmärrykseen komission, neuvoston ja Eurooppa-neuvoston puheenjohtajan kanssa niille myönnettävän puheajan ... jaosta.

Toisin sanoen keskustelu valiokunnan mietinnöstä on paikka, jossa valiokunnan esittelijän lisäksi myös muut EU:n instituutiot saavat puheenvuoron, vieläpä ennen EP:n omia jäseniä. Tämä on selvin esimerkki siitä, kuinka hallitusten, byrokratian ja jäsenvaltioiden intressit sekaantuvat parlamentin itsenäiseen päätöksentekoon, osoittavat suoranaista epäluuloa parlamenttia kohtaan ja pyrkivät kontrolloimaan sitä sen sijaan, että parlamentin tulisi kontrolloida niitä.

Parlamentaarisen ajan jako

Aika on parlamentaarisessa menettelyssä keskeinen peliväline (vrt. Palonen 2012b). Parlamentarismien keskeinen idea on varata riittävästi aikaa esitysten debatoinnille eri näkökulmista (kolme käsittelyä, täysistunnon ja valiokuntien rotaatio jne.). Tässäkin kysymyksessä brittitraditio tarjoaa hyödyllisen vertailukohtaan. Westminsterin menettelytapareformit 1800-luvun jälkipuoliskolla olivat vastaus siihen vuoden 1832 parlamenttireformista alkaneeseen ”momentumiin”, jolle oli tunnusomaista sekä parlamentin asialistan piteneminen että äänestäjien taholta nousut uusi odotus, että jokainen parlamentin jäsen käyttää puheenvuoroja täysistunnoissa. Tämä tukkeutti parlamentin aikataulun ja tarjosi suotuisan tilaisuuden irlantilaisten systemaattiselle jarrutukselle vuoden 1880 tienoilla. Tarvittiin muutoksia, joilla sekä rajoitettiin aikaa kuluttavia seikkoja istunnoissa että pyrittiin parlamentaarisen ajan reiluun jakoon sekä jäsenten että kysymysten sisällön suhteen. Parlamentin toimintakyky saatiin palautetuksi, joskin hallituksen etusija parlamentaarisisissa aloitteissa vahvistui, äärimmäisinä keinoina *clôturen* eli debatin nopeutetun päättämisen ja giljotiinin eli esitykselle varatun kokonaisajan määrittäminen. Kuitenkin 1900-luvun kuluessa sekä opposition että parlamentin takapenkkiäisten on Britanniassa onnistunut hankkia tilaisuuksia oma-aloitteiseen debattiin (vrt. Champion 1958; Griffith & Ryle 2003).

Parlamentaarisen ajan niukkuus on nykyisin ongelma kaikissa parlamenteissa. Sitä ei voi poistaa lyhentämällä esityslistaa, jolloin parlamentti jättäisi sovinnolla aikaansa hallitukselle ja byrokratialle. Aikaa voidaan tiettyyn rajaan asti delegoida parlamentin sisällä valiokunnille, alaspäin alue- ja paikallishallinnolle tai ylöspäin Euroopan parlamentille. Näin tehtäessä siirretään ajan niukkuutta ja sen jakamisen politiikan vaikeutta.

Tätä taustaa vasten voi analysoida EP:n työjärjestyksestä esiin luetavissa olevaa parlamentaarisen ajan politiikkaa. Artikla 49 käsittelee ”puheajan jakamista ja puhujaluetteloa”.

1. Puheenjohtajakokous voi tehdä parlamentille ehdotuksen keskusteluun varatun puheajan jakamisesta. Parlamentti päättää ehdotuksesta ilman keskustelua.
2. Jäsen ei saa käyttää puheenvuoroa, ellei

puhemies ole sitä hänelle myöntänyt. Jäsenet puhuvat omalta paikaltaan ja osoittavat puheenvuoronsa puhemiehelle. Jos puhuja poikkeaa käsiteltävästä asiasta, puhemies kehottaa häntä palaamaan asiaan. 3. Puhemies voi laatia tietyn keskustelun ensimmäistä osaa varten puhujaluettelon, joka käsittää yhden tai useamman puheenvuorokierroksen, jossa puheenvuoron käyttää halutessaan kukin poliittinen ryhmä ryhmien koon mukaisessa järjestyksessä sekä yksi sitoutumaton jäsen. 4. Kyseiseen keskustelun osaan varattu puheaika jaetaan seuraavien perusteiden mukaisesti: a) ensimmäinen osuus puheajasta jaetaan tasan kaikkien poliittisten ryhmien kesken; b) toinen osuus puheajasta jaetaan poliittisten ryhmien kesken niiden jäsenten kokonaisuuden mukaisessa suhteessa; c) sitoutumattomille jäsenille myönnetään kokonaispuheaika.

EP:n lähtökohta ei ole siis puheajan vapaus, vaan pääsääntönä sovelletaan giljotiinimenettelyä ja siitä päätetään ilman debattia. Paikaltaan puhuminen on EP:ssä myös ajan säästämisen keino. Puhujalista on monipuolueparlamenteissa yleinen käytäntö, samoin puheenvuorojen käyttö ryhmän suuruuden mukaisessa järjestyksessä. Sen sijaan ajan kiintiöinti kahdella eri periaatteella on EP:n erityinen järjestely, joka lujittaa ryhmäpuheenvuorojen asemaa ja vaikeuttaa spontaania debattia, jolle kuitenkin pyritään luomaan korvikkeita, kuten huolehtiminen puheenvuorojen tasapuolisesta jaosta puolueiden ja jäsenvaltioiden kesken. Vanha Westminsterin periaate kysymysten erillisyydestä hylätään, kun eri kohdille myönnetään ”yhteinen kokonaispuheaika” (Artikla 49, momentti 5). Tässä debatti sovitetaan kalenteriin eikä kalenteria debattiin, jolle varataan kuitenkin mahdollinen rästiin jäävä aika. Puolen minuutin kysymykset ja vastaukset voidaan nähdä yhtenä debatin elävöittämisen keinona, ”jos puhemies on vakuuttunut, että keskustelu ei tästä häiriinny” (Artikla 49, momentti 8). Kymmenes momentti antaa puhemiehelle vallan jättää pöytäkirjasta pois välihuudot ja karsia ylipitkien puheenvuorojen tekstiä.

Jäsenten puuttuvan aloiteoikeiden ja kyselytunnin suhteen EP:ssä on myös käytössä korvikkeita. Artikla 150 esittää:

Puhemies myöntää kunkin istuntojakson ensimmäisessä istunnossa enintään 30 minuutin ajan puheenvuoroja jäsenille, jotka haluavat

kiinnittää parlamentin huomion poliittisesti tärkeään asiaan. Kullakin jäsenellä on käytettävissään enintään minuutin puhe-aika. Puhemies voi päättää, että myöhemmin ... tähän tarkoitukseen varataan toinen vastaava ajanjakso.

Tämä menettely on analoginen brittiparlamentissa käytössä oleville rivijäsenten käynnistämille keskusteluille, joille on luotu oma paikkansa esityslistalla. Puoli tuntia istuntokaudessa ja minuutin puheenvuoro on kovin vähäinen uusien kysymysten nostamiseksi agendalle, mutta periaatteessa tämä on tärkeä askel parlamentaariseen suuntaan. Se on tunnusomainen EP:n käytännölle luoda epäsuoria debatin paikkoja alunperin debatille vähäisen merkityksen antavan parlamentin sisään.

Euroopan parlamentin parlamentarisoinnin vaihtoehtoja

Alussa esitetyt parlamentarismien kriteerit eivät kaikki noin vain ole toteutettavissa Euroopan unionissa. Euroopan parlamentin muuttaminen suvereeniksi parlamentiksi suhteessa niin kansallisiin parlamentteihin kuin muihin EU:n instituutioihin ei ole lähitulevaisuudessa reaali-nen vaihtoehto. EU:n poliittisen kulttuurin parlamentarisointi edellyttää sitä, että Euroopan parlamentti itse parlamentarisoitetaan ensiksi. Sen vuoksi rajoitan seuraavan spekulatiivisen tähän tavoitteeseen.

Näen kolme realistista mahdollisuutta Euroopan parlamentin parlamentarisointiin: komission valinnan ja epäluottamuksen mahdollisuuden täysi parlamentarisointi, menettelytapojen parlamentarisointi sekä hallinnon parlamentaarisen kontrollin vahvistaminen. Nämä eivät sulje pois toisiaan, pikemminkin vahvistavat toisiaan, mutta kysymys onkin, mistä parlamentarisointi tulisi aloittaa.

Komission valinnan ja epäluottamuslauseen mahdollistuminen on käynnistänyt komission muuttumisen preussilaistyyppisestä superbyrokratiasta parlamentaarisen hallituksen suuntaan. Kuitenkin työjärjestyksen mukaan komissio sekaantuu parlamentin esityslistaan ikään kuin ulkopuolisen mahdin, ei parlamentaarisesti vastuullisen hallituksen, tavoin. Komission esitysoikeus EP:lle tulisi muuttaa vastaamaan parlamentaarisen hallituksen tekemiä esityksiä, joita täydentää edusta-

ijen aloiteoikeus. Viikoittaisten kyselytuntien järjestäminen komissareille ei pitäisi olla ylivoimaista – heidän ei tarvitsisi olla fyysisesti läsnä parlamentin istunnoissa. Radikaalimpi muutos olisi komissaarien valinta parlamentin jäsenten keskuudesta. Bagehotin perustelut sille, miksi parlamentaarinen ministeri, joka on vaihdettavissa suhteellisen lyhyin väliajoin (Bagehot 1867, 125–140), on tärkeä sekä parlamentin että viraston suuntaan, eivät ole menettäneet ajankohtaisuuttaan.

Toinen mahdollisuus olisi uudistaa EP:n työjärjestystä siten, että lainsäädäntö- ja äänestyskeskeisestä parlamentista siirrytään debatoivaan parlamenttiin. Pelkistetyksi ranskalaisen parlamentaarisen tradition piirteet tulisi korvata brittiläisellä traditiolla. Näiden erot koskevat debatin asemaa suhteessa äänestykseen, vaihtoehtoisten näkökulmien merkitystä debatissa sekä esityksen käsittelyä ensin täysistunnossa ennen kuin se lähetetään valiokuntaan. Näihin liittyy myös julkisten debattien etusija kulussientakaisiin neuvotteluihin nähden. Nyt debatin merkitystä pyritään korostamaan erilaisin korvikejärjestelyin, jotka pakostakin jättävät parlamentarisuuden marginaaliin. Hallituksen ja edustajien aloiteoikeus – joka on toteutettavissa osin riippumatta siitä, kuinka pitkälle komissio parlamentarisoidaan – luontevasti edellyttää asioiden tuomista ensin täysistuntoon ja lähetekeskusteluun ennen kuin ne voidaan lähettää valiokuntaan. Luultavasti tämä menettely olisi sovitettavissa yhteen myös esittelijään nojaavan valiokuntalaitoksen kanssa, jos kompromissia ranskalaisen tradition kanssa tarvitaan.

Kolmas suunta edetä olisi komission, neuvoston ja kansallisten ministeriöiden ja muiden viranomaisten parlamentaarisen kontrollin mahdollistaminen tai tehostaminen. Weberin mukaan brittiläisen parlamentarismien suuri etu on se, että jokainen jäsen joutuu generalistien valiokunnissa perehtymään hallintoon ja kontrolloimaan sitä (ks. myös Palonen 2014). Tämäkin edellyttäisi EP:n valiokuntalaitoksen uudistamista siten, että lainsäädännön rinnalle hallinnon kontrolli sekä unionin että kansallisella tasolla tulisi niiden tehtäväksi. Tämä edellyttäisi europarlamentaarikkojen valiokuntatyön luonteen perinpohjaista muuttamista sekä EP:n sihteeristön vahvistamista hallinnon parlamentaarista kontrollia tehostavaksi.

Kirjallisuusluettelo

- Arendt, Hannah. 1960. *Vita activa*. München: Piper.
- Bagehot, Walter. 1867 [2001]. *The English Constitution* edited by Paul Smith. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bentham, Jeremy. 1843. An Essay on Political Tactics. Teoksessa *Collected Works of Jeremy Bentham*, vol. 2. Edinburgh: William Tait. <http://oll.libertyfund.org/title/1921/113915>
- Burke, Edmund. 1774 [1999]. Speech to the Electors of Bristol. Teoksessa *Selected Works of Edmund Burke 4*, Indianapolis: Liberty Fund. <http://oll.libertyfund.org/title/659/20392>
- Campion, Gilbert. 1958. *An Introduction to the Procedure of the House of Commons*, Third edition. London.
- Griffith, J.A.G. and Ryle, Michael. 2003. *Parliament: Functions, Practices and Procedures*. Second edition by Robert Blackburn and Andrew Kinnon. London: Sweet & Maxwell.
- Haapala, Taru. 2012. “*That in the opinion of this House*”: *The parliamentary culture of debate in the nineteenth-century Cambridge and Oxford Union Societies*. Väitöskirja Jyväskylän yliopisto.
- Ilbert, Courtney. 1912. *Methods of Legislation*. London: University of London Press. https://openlibrary.org/works/OL3218889W/Methods_of_legislation
- Leibholz, Gerhard. 1951 [1967]. Repräsentativer Parlamentarismus und parteienstaatliche Demokratie. Teoksessa Kurt Kluxen (toim.), *Parlamentarismus*. Köln: Kiepenhauer & Witsch, 349–360.
- Mergel, Thomas. 2002. *Parlamentarische Kultur in der Weimarer Republik*. Düsseldorf: Droste.
- Palonen, Kari. 2010. “Objektivität” als faires Spiel. *Wissenschaft als Politik bei Max Weber*. Baden-Baden: Nomos.
- Palonen, Kari. 2012a. Der Begriff des Parlamentarismus bei Max Weber. Teoksessa Olaf Asbach et.al. (toim), *Zur kritischen Theorie der politischen Gesellschaft. Festschrift Michael Th. Greven*. Wiesbaden: Springer-VS Verlag, 195–206.
- Palonen, Kari. 2012b. *Parlamentarismi retorisena politiikkana*. Tampere: Vastapaino.
- Palonen, Kari. 2012c. Towards a History of Parliamentary Concepts. *Parliaments, Estates and Representation* 32, 123–138.
- Palonen, Kari. 2014. Was Max Weber Wrong about Westminster? *History of Political Thought* vol. 35, 519–537.
- Palonen, Kari & Wiesner, Claudia. 2016. Second Chamber, “Congress of Ambassadors” or Federal Presidency? Parliamentary and nonparliamentary

- aspects in the European Council's rules of procedure. *Parliaments, Estates & Representation* 36, 71–89.
- Redlich, Josef. 1905. *Recht und Technik des Englischen Parlamentarismus*. Leipzig: Duncker & Humblot.
- Skinner, Quentin. 2006. Rethinking Republican Liberty. *History Workshop Journal* 61, 156–170
- Tiilikainen, Teija. 2011. The European Parliament in the EU's Political Order. Teoksessa Claudia Wiesner, Tapani Turkka ja Kari Palonen (toim.), *Parliament and Europe*. Baden-Baden: Nomos, 25–40.
- Weber, Max. 1904 [1973]. Die 'Objektivität' sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis. Teoksessa Johannes Winckelmann (toim.), *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: Mohr, 146–214.
- Weber, Max. 1917 [1984]. Wahlrecht und Demokratie in Deutschland. Teoksessa Wolfgang J. Mommsen (toim.), *Max-Weber-Studienausgabe* 1/15. Tübingen: Mohr, 155–189.
- Weber, Max. 1918 [1988]. Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland. Teoksessa Wolfgang J. Mommsen (toim.), *Max-Weber-Studienausgabe* I/15. Tübingen: Mohr, 202–302.
- Weber, Max. 1919 [1991]. Der Reichspräsident. Teoksessa Wolfgang J. Mommsen (toim.), *Max-Weber-Studienausgabe* I/16. Tübingen: Mohr, 75–77.
- Wiesner, Claudia. 2014. The European Parliament as Special Parliament and Political Actor: Dissensus, debate and deliberation as tools. Teoksessa Kari Palonen, José María Rosales, ja Tapani Turkka (toim.), *The Politics of Dissensus: Parliament in Debate*. Santander: Cantabria University Press & McGraw Hill, 101–124.

”Parlamentarismi poliittisena aikapelinä” 25 vuotta myöhemmin

Parlamentin ajasta parlamentaariseen aikaan¹

Vuoden 1998 Poliitiikan tutkimuksen päivillä esittämäni ”Parlamentarismi poliittisena aikapelinä” nojasi alkavan akatemiaprofessorini tutkimussuunnitelmaan. Se julkaistiin *Politiikassa* (1998) ja revisioituna v. 2012 kokoelmassani ”Parlamentarismi retorisenä politiikkana”. Esityksessäni arvioin lyhyesti tuota artikkeliani, mutta tulkitsen otsikkoa myöhemmän tutkimukseni näkökulmasta

Toteutin tutkimussuunnitelman idean, joka nojautui Reinhart Koselleckin *Verzeitlichung*-käsitteen tulkintaan siitä, että menneellä, nykyisellä ja tulevalla oli kullakin oma menneensä, nykyisensä ja tulevansa. Parodioin artikkelissa iskulausetta ”Valtiomies ajattelee seuraavia sukupolvia, poliitikko ajattelee seuraavia vaaleja”, joka oli työnimenä kirjalleni *The Politics of Limited Times* (Nomos 2008).

Kirja on sormiharjoitus parlamentaariseen politiikkaan perehtymisestä. Myöhemmin analysoin Westminster-parlamentin menettelytapoja ja retoriikkaa sekä digitalisoituja täysistuntodebatteja. *The Politics of Parliamentary Procedure* (Budrich 2014), *From Oratory to Debate* (Nomos 2016), *Parliamentary Thinking. Procedure, Rhetoric and Time*-teoksissa (Palgrave 2018) sekä *Politik als parlamentarischer Begriff* (Budrich

1 Esitelmä Poliitiikan tutkimuksen päivät, Jyväskylän yliopisto 11.–12.5. 2023. Kiitän Kia Lindroosia pitkäaikaisista keskusteluista politiikan ajasta ja ajan politiikasta ja Mira Södermania myös jo usean vuoden ajalta jalkapallon ja (muun) politiikan ajalla pelaamisen suhteista.

2021) avaavat nyansoidun vision parlamentaariseen aikapeliin. Artikke-
lissa vaalikausi toimii nykyisyyden laajantumana, mutta parlamentissa
nykyinen sisältää sekä käsiteltävän kysymyksen että parlamentin asia-
listalla olevan avoimen kysymyksen. Parlamentaarinen politiikka pelaa
määrämuotoisen ja -aikaisen asialistalle ottamisella, esitysten käsittelyyn
eri näkökulmista täysistunnoissa ja valiokunnissa, muutos-, lykkäys- ja
työjärjestysesitysten käytöllä sekä puhe- ja määräaikojen rajaamisen ja
jakamisen kaltaisilla ajallisilla operaatioilla. Esityksessäni havainnollistan
sitä, miten ajalla ja ajassa pelaaminen ovat kiinteä osa parlamentaarisen
politiikan lukutaitoa ja pohdin politiikan tutkijan oppimisprosessia.

Kirjoitukseni ”Parlamentarismi poliittisena aikapelinä” vuodelta
1998 osoittautui neljännesvuosisata myöhemmin luettuna kiinnosta-
vaksi. Siinä esitettyjä ajatuksia käyttäen voi edelleenkin analysoida tiet-
tyjä аспектеja parlamenteille ominaisesta ajalla pelaamisesta. Osia näistä
olen käyttänyt itse etenkin *The Politics of Limited Times*-teoksessani
(Palonen 2008).

Tänään on itselleni kuitenkin selvää, mitä tuosta ohjelmallisesta teks-
tistä puuttuu ja miksi sen ohjelmaa noudattamalla ei päästä kovin syvälle
parlamentaarisen politiikan tutkimukseen. Toisin sanoen, vaikka olin jo
v. 1998 ollut vuosia kiinnostunut parlamentaarisen politiikan tutki-
muksesta ja puolustanut sitä erityisesti välittömän demokratian ja presi-
dentialismin vaihtoehtona, tuolloinen parlamentaarisen politiikan tun-
temukseni ei ollut kummempi kuin kenellä tahansa yleissivistyneellä
politologilla. Silti teksti poikkeaa radikaalisti silloisen suomalaisen ja
muunkin valtavirran parlamentarismen tutkimuksesta. Mielenkiinto ei
selvästikään ollut ensisijaisesti parlamentaarisen hallituksen tutkimisessa,
vaan siinä, mitä parlamentilla voi tehdä poliittisesti, millaisia poliittisia
pelivaroja parlamentti näytti tarjoavan tutkijoille ja poliittisille toimi-
joille.

Teksti esittelee elokuussa 1998 alkaneen akatemiaprofessuurin pro-
jektini tutkimussuunnitelman yhden osan. Sitä kirjoittaessani en selväs-
tikään tuntenut parlamenttia ”sisältä päin”. Sen jälkeenkään en tietysti
ole ryhtynyt päivittäiseen seurantaan eduskunnan tai muiden parla-
menttien istunnoista tai ryhtynyt tekemään osallistuvaa havainnointia,
mitä Suomessa etenkin Juri Mykkänen ja Jenni Rinne ovat tehneet. Se,
miten minusta tuli noin vuodesta 2005 alkaen parlamentarismen tutkija,
on nojannut epäsuorempiin menettelyihin.

Taustalla ovat olleet artikkelissa esiin nostetun Reinhart Koselleckin *Vergangene Zukunft*-kokoelman (1979) lisäksi ja ajan mittaan sitä tärkeämpinä Quentin Skinnerin *Reason and Rhetoric in the Philosophy of Hobbes* (1996) sekä Max Weberin akateeminen pamfletti *Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland* (1918) yhdistettynä hänen ”objektiivisuuden” käsitteen revisioonsa artikkelissa ”Die ‘Objektivität’ sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis” (1904), jota olen tarkemmin käsitellyt kirjassani ”*Objektivität*” als faires Spiel. *Wissenschaft als Politik bei Max Weber* (2010). Kirjani teesin mukaan Weberin objektiivisuuskäsitteen taustana on Britannian parlamentin *fair play*-periaate ja sitä vastaava Westminster-parlamentin menettelytapa, joka toimii hänelle mallina poliittisten kiistojen mahdollisimman ”reilulle” käsittelylle.

Weber-kirjani yhteydessä ryhdyin tutkimaan Westminster-parlamentin menettelytapojen ja retoriikan historiaa sekä niihin molempiin liittyvää aikaulottuvuutta. Ideana oli ymmärtää Weberin kautta Westminsteriä, ei ensisijaisesti Englannin/Britannian parlamenttina vaan historiallisesti perusteellisimpana esimerkkinä, joka tulee lähimmäksi-parlamentaarisen politiikan dissensuaalista ideaalityyppiä. Toisen akateemiaprofessorini (2008–2012) projektin otsikko olikin *The Politics of Dissensus*, millä nimellä myös julkaistiin projektin jäsenten ja yhteistyökumppaneiden laaja yhteisjulkaisu (Palonen, Rosales ja Turkka toim. 2014).

Minua ei siis kiinnostanut parlamentti brittiläisen poliittisen kulttuurin ilmauksena, vaan sivuutin tietoisesti monia sikäläisen politiikan peruspiirteitä, kuten ylähuoneen ja monarkian, näin tavallaan vieden parlamentaarista ideaalityyppiä pitemmälle kuin Weber oli tehnyt ja samalla pyrkien parlamentin ideaalityypittämisen myötä ymmärtämään paremmin Weberiä poliittisena ajattelijana. Tähän liittyvät tutkimukseni parlamentaarisen menettelytavan käsitehistoriasta (Palonen 2014), parlamentaarisen retoriikan omintakeisuudesta (Palonen 2016) sekä syntetisoiva tutkimus parlamentaarisesta ajattelusta viiden aspektin kautta, joista yksi ja muita yhdistävä tekijä on ajan näkeminen parlamentaarisen pelimuodon sisään kirjoitettuna osana (Palonen 2018). Myöhemmin yhdistin parlamenttitutkimuksen politiikan käsitehistoriaan tutkimalla Saksan liittopäivien debatteja (Palonen 2021).

Nykyisten intressieni kannalta vuoden 1998 kirjoitukseni pitäytyy valtiolliseen parlamentin tasoon. Sittemmin olen ymmärtänyt, että parlamentti ei ole mikään paikka vaan poliittinen peliyyli, jota voidaan toteuttaa eri asteisesti: pseudo- tai fasadiparlamentti on esimerkiksi Venäjän duuma, kvasiparlamentteina voi pitää monia nimitettyjä edustuslaitoksia, jotka noudattavat tiettyjä parlamentaarisia käytäntöjä, protoparlamentteja ovat esimerkiksi kunnanvaltuustot tai ylioppilaskuntien edustajistot jne. Mielenkiintoisimpia ovat tietysti ylivaltiolliset parlamentit, Euroopan parlamentti malliesimerkkinään, jonka protoparlamentaarisena toisena kamarina voidaan nähdä hallitusten edustajista koostuvat Eurooppa-neuvosto ja Euroopan unionin neuvosto (entinen ministerineuvosto), ja jäsenmaiden parlamenttien Eurooppa-valiokuntien, kuten eduskunnan suurta valtiokunnan, voi yhdessä katsoa muodostavan eräänlaisen protoparlamentaarisen virtuaalisen kolmannen kamarin. Eli vuoden 1998 artikkelista puuttuu parlamentaaristen instituutioiden keskinäisten valtasuhteiden analyysi, johon sisältyy koko joukko erilaisia aikapelejä sekä ennen muuta parlamentaarisen punaroinnin (Matti Wibergin ehdottamaa deliberoinnin suomennosta käytääkseni) ja diplomaattisten osapuolineuvottelujen suhteuttamista toisiinsa. Yksinkertaisuuden vuoksi jätän kuitenkin parlamenttitasojen väliset pelit pois seuraavasta analyysistä.

Parlamentaarisen agendan peliajat

Tässä kirjoituksessa nostan esiin niitä parlamentaarisen politiikan aikapelin sisäisiä aspekteja, jotka tuosta vuoden 1998 artikkelistani puuttuvat. Menettelytavan ja retoriikan lisäksi näihin sisältyvät parlamentaarikkojen vapaus riippuvuuden vastakohtana sekä parlamentaarinen hallitus, mutta keskityn tässä menettelyyn ja retoriikkaan liittyviin aikateemoihin.

Parlamentaarisen politiikan tunnusomaisin piirre on tietty formaalisuus, määrämuotoisuus. Tuon politiikkatyölin perusidea on *agenda*, joka sisältää esityslistan ja käsittelyjärjestyksen: parlamentti voi käsitellä vain itse esitystalle ottamiaan kysymyksiä (*items*). Parlamentin menettelytavan ensimmäinen kohta on siis siitä päättäminen, kuka, miten ja

milloin voi tuoda kysymyksen esityslistalle. ”Kuka” on puhemiehistö, joka hyväksyy hallituksen esitykset ja edustajien aloitteet käsiteltäviksi, joissakin maissa myös opposition tai eri puolueiden takapenkkiäisten yhteiset aloitteet. ”Miten” viittaa siihen, että ollakseen kelvollisia esityslistalle, esitysten tulee olla muodoltaan parlamentaarisia, ts. kysymyksen tulee olla avoin ja esitykseen tulee sisältyä päätöslauselma, josta voidaan äänestää. ”Milloin” sisältää tietyn suunnitelman missä järjestyksessä ja minä ajankohtana kutakin toistuvaa tai kerrallista kysymystyyppiä voidaan tai tulee käsitellä. Esimerkiksi budjetille on varattu tietty aika istuntokaudesta ja välikysymyksiin tulee hallituksen vastata tietyn ajan kuluessa sen jättämisestä. Parlamentin menettelytapasäännöstöllä ohjataan agendan muodostamista, sitä täydentävät parlamentaariset ennakotapaukset, mutta silti esiin nousee kysymyksiä, joiden käsittely vaatii esityslistan muuntamista, tai edustaja – tai riittävä määrä edustajia – voi nostaa esiin työjärjestyskysymyksen koskien esityslistan ja käsittelyjärjestyksen muuttamista.

Esityslista ja käsittelyjärjestys ilmaisevat ennen muuta parlamentaarisen ajan käyttöä useassakin mielessä. Esityslista ja käsittelyjärjestys edellyttävät kysymysten erillisyyttä, peräkkäisyyttä ja palaamattomuutta. Parlamentaariselle politiikalle tunnusomaista on kysymysten jäsentäminen siten, että parlamentti voi käsitellä erikseen esimerkiksi lakiesityksen pykälää ja momentteja tai budjetin pääluokkia ja niiden alakohtia, jotta käsittelystä ja päätöksistä ei tule summittaisia, vaan vaihtoehtoiset ratkaisut ovat mahdollisia kussakin erillisessä kohdassa. Peräkkäisyys sisältää ajatuksen, että kutakin kohtaa käsitellään tietyssä järjestyksessä, jotta edustajilla on mahdollisuus nyansoida päätöksiä, jolloin päätös siitä, hyväksytäänkö esitys vai ei, tehdään vasta alakohtien käsittelyn jälkeen. Palaamattomuus tarkoittaa sitä, että parlamentti ei voi perua juuri tekemiään päätöksiä vaan muutos vaatii uutta vaali- tai istuntokautta tai sitä, että hallitus tietyn hylkäävän tai muuntavan päätöksen jälkeen peruuttaa alkuperäisen esityksensä ja korvaa sen uudella.

Tässä mielessä parlamentaarinen aika ei ole *kronosta* mutta ei myöskään *kairosta*. Parlamentin esityslistan ja käsittelyjärjestyksen aika ei ole kuluva aikaa, vaan koostuu siis parlamentille asetettavista erillisistä yksiköistä (*items*), joiden käsittelyyn tietysti kuluu aikaa, mikä on otettava huomioon parlamentin agendaa muodostettaessa, toisin sanoen suhteutettava parlamentaarinen peliaika sen jäsenten ”reaalimaailman” aikaan. Parla-

mentin aikaan sisältyy sekä toistuvia että kerrallisia elementtejä, joista edellisiä voi ennakoida ja esityslista rakentuu niiden varaan. Kuitenkin parlamentin on varauduttava sekä edustajien toimiin ennakoidun käsittelyaikataulun keskeyttämiseen esimerkiksi välikysymyksellä, tai poliittisen tilanteen muutosten esiin nostamiin kysymyksiin. Eduskunnassa näistä toimista puhutaan ”ulkopuolella päiväjärjestyksen” käsiteltävinä kysymyksinä.

Kysymysten ”käsittely” parlamentissa merkitsee debattia esitysten sisällöstä, sen etenemisestä agendalla, hyväksymisestä, muuttamisesta tai hylkäämisestä. Kysymyksen ottaminen esityslistalle on debatin ensimmäinen vaihe, äänestys päätöslauselmaesityksestä viimeinen vaihe. Näin on asia nimenomaan Westminster-parlamentarismissa, ranskalaisessa traditiossa debattia on pidetty pelkkänä päätöksen valmisteluna. Debatti jakautuu kahteen eri säännöllä käytävään tyyppiin, nimittäin täysistunto- ja valiokuntadebatteihin. Keskeisissä kysymystyypeissä, kuten lainsäädännössä ja kansainvälisissä sopimuksissa ”debatti” parlamentaarisenä käsitteenä ei ole kerrallinen tapahtuma vaan eri näkökulmista kysymystä tarkastelevien tilaisuuksien sarja, vaikka esimerkiksi välikysymyksestä eduskunnassa debatoidaan ”ainoassa käsittelyssä”.

Monivaiheisen debatin idea on siinä, että jokainen vaihe sisältää erilaisen näkökulman kysymykseen, mikä tarjoaa tilaisuuden arvioida erilaisista tarkastelukulmista uudelleen käsillä olevan esityksen vahvuuksia ja heikkouksia. Esimerkiksi valiokuntakäsittelyssä käytetään ulkopuolisten ”asiantuntijain” kuulemista, mikä ei ole täysistunnossa mahdollista. Klassisessa Westminster-mallissa ensimmäinen käsittely sisältää yleiskeskustelun, toisessa käsittelyssä päätetään alustavasti periaatteista, minkä jälkeen esitys lähetetään yhteen tai useampaan valiokuntaan, joiden tekemiä muutoksia käsitellään ”raporttivaiheessa” – eduskunnassa puhuttiin aikanaan ”jatketusta toisesta käsittelystä” – jossa voi vielä tehdä muutosesityksiä sisältöön, kun taas kolmannessa käsittelyssä voidaan päättää vain esityksen hyväksymisestä tai hylkäämisestä. Kunkin käsittelykierroksen idea on tarjota edustajille erilainen näkökulma esityksen arviointiin, Näkökulmien erot viittaavat samalla ajallisiin eroihin: käsittelyjen välistä aikaa voi käyttää tilaisuutena kannan muuttamiseen, ja joissakin tapauksissa niiden väliin on varattu vähimmäisaika, jotta tilaisuus muutoksiin olisi helpommin toteutettavissa.

Parlamentaarisilla siirroilla pelaaminen

Nämä kaikki ajalla operoivat yksiköt sisältävät siis tilaisuuksia poliittisen pelivaran käyttöön tavalla, joka ei ole hallituksen tai parlamentin enemmistön täydessä kontrollissa. Vaikka hallitukset ovat pitkään pyrkineet ”yksinkertaistamaan” parlamentaarista menettelyä ja esimerkiksi eduskunnassa kolmen käsittelyn mallista on luovuttu, ajatus monikerroksisesta (täysistunto ja valiokunnat) ja -vaiheisesta debatista on säilytetty parlamentaarisen politiikan tunnuspiirteinä.

Parlamentaarinen aikapeli ei kuitenkaan rajoitu agendaan ja käsitteilyvaiheisiin, vaan myös siinä, mitä edustajat voivat esityksille tehdä debatin yhteydessä, on erilaisia tilaisuuksia sisältävää pelivaraa. Edustajilla on valtaoikeuksia, joita käyttämällä he voivat päättää siitä, mitä esitykselle tehdään.

Esitysten sisällön kannalta edustajan tärkein valtaoikeus on muutosesitys (engl. *amendment*), joita voi tehdä sekä täysistunnossa että valiokunnissa. Parlamentaarinen käytäntö ei siten rajoitu alkuperäisen esityksen hyväksymiseen tai hylkäämiseen, vaan jonkinlaisten muutosten tekeminen käsittelyn kuluessa on pikemminkin sääntö kuin poikkeus. Muutoksilla voi sekä muokata esityksen sisältämän *poliicin* sisältöä että käyttää valtaa etenkin hallitusten esitysten muuntamiseen tavalla, joka samalla heikentää hallituksen asemaa ja osoittaa opposition ja jopa riviedustajien pelivaraa etenkin valiokunnissa. Westminsterin käytännön mukaisesti eri muutosesitykset asetetaan ensin toisiaan vastaan ja lopulta alkuperäistä esitystä vastaan, joskin käytännössä myös hallitukset usein hyväksyvät tiettyjä käsittelyn kuluessa tehtyjä muutoksia.

Westminsterissä ei tunneta eduskunnassa rinnakkaisaloitteeksi kutsuttua menettelyä, vaan sen korvaa sellaisen muutosesityksen tekeminen, joka enemmän tai vähemmän radikaalisti muuttaa sen sisällön. Tällainen menettely on sallittu 1700-luvun alusta lähtien. Kuuluisa esimerkki tällaisesta hallituksen esityksen poliittisen merkityksen kääntämisestä on John Stuart Millin 20. toukokuuta 1867 tekemä esitys konservatiivisen hallituksen äänioikeusreformiesitykseen: Mill esitti äänioikeutettuja koskevassa kohdassa sanan ”man” korvaamista sanalla ”person”:

Amendment proposed, in page 2, line 16, to leave out the word “man,” in order to insert the word “person,”—(*Mr. Mill,*)—instead thereof.”,

Näin kumouksellinen naisten äänioikeus olisi ollut toteutettavissa yhtä sanaa muuttamalla. Tällainen menettelytapasääntöjä yksinkertaisesti käyttävä poliittinen mielikuvitus paljolti puuttuu eduskunnasta ja muista mannermaisista parlamenteista.

Toinen keskeinen edustajien valtaoikeus on lykkäysesitys (engl. *adjournment*), jonka hyväksymisestä äänestetään välittömästi esityksen teon jälkeen. Lykkäysesityksillä on eri poliittisia käyttötapoja: ne voivat antaa edustajalle tilaisuuden välttää kannan ottamista, lisätä aikaa puolueen kannan muodostamiseen ja kompromissien valmisteluun, mutta myös esityksen viivyttämiseen siten, että sitä ei ehditä käsitellä kuluvan istunto- tai vaalikauden aikana, vaan esitys ”haudataan hiljaisuudessa” esimerkiksi siirtämällä se uuteen valiokuntaan käsiteltäväksi. Westminsterin käytäntö on ollut erottaa päivämäärän sisältämät lykkäysesitykset epämääräiseen aikaan lykätystä (latinaksi *sine die*), mikä siis tarkoittaa hiljaista hautaamista ilman, että edustajat saisivat mainehaittaa siitä, että he ovat puoltaneet tai vastustaneet esitystä.

Edustajan valtaoikeuksiin kuuluu myös kysymyksen käsittelyn keskeyttäminen ”työjärjestyspuheenvuorolla”, joka puhemiehen on myönnettävä pyytäessä. Edustaja voi huomauttaa, että käynnissä oleva puheenvuoro ei kohdistu esityksen sisältämään ”asiaan”, erityisesti päätöslausumaesitykseen tai koskea puhujan ”epäparlamentaarista kielikäyttöä” tai yleensä ”epäparlamentaarista käytöstä” istuntosalissa. Näissä suhteissa puhemiehellä on valta päättää, onko asia niin kun pyytäjää esittää, rajatapauksessa voidaan myös puhemiehen menettely asettaa äänestykseen.

Vaativuorosta alusta 1800-luvulla käynnistyivät edustajien ”kysymykset” – suomessa käytetään usein termiä ”kysely” – ministereille. Niiden määrä on moninkertaistunut ja niiden merkitys on ohittanut edustaja-aloitteiden tärkeyden. Edustajien profiloitumisen kannalta suullinen ”kyselytunti” ministereille on muodostunut keskeiseksi hallituksen ja opposition politiikan sekä ministerien ja kysyvien edustajien poliittisen profiloitumisen instrumentiksi.

Kysymyksiä on parlamenteissa eri asteisia – esimerkiksi Saksan liittopäivillä erotetaan toisistaan *Kleine* ja *Große Anfrage*, joista jälkimmäinen on lähinnä puolueyhmiien politiikan instrumentti. Erityinen merkitys on tietysti epäluottamuslause-esityksillä, jotka eduskunnassa on pääsääntöisesti keskitetty ”välkysymyksen” yhteyteen oppositiopuolueiden vahvimpana keinona kontrolloida – joskaan ei enää käytännössä kaataa – hallitusta. Weimarin tasavallan kokemusten jälkeen Länsi-Saksan *Grundgesetz* vuodelta 1949 otti käyttöön vaikeutetun menettelyn hallituksen kaatamiseksi, ns. konstruktiiivisen epäluottamuslauseen (*konstruktives Mißtrauensvotum*), joka edellyttää tuekseen parlamentin jäsenien enemmistöä ja nimettyä ehdokasta uudeksi liittokansleriksi.

Nämä esimerkit havainnollistavat sitä, kuinka parlamentaarinen politiikka tarjoaa säännöllisiä ja toistuvia tilaisuuksia edustajille poliittisiin siirtoihin (engl. *moves*). Ne poikkeavat *kairos*-mallista kahdessa suhteessa: ne eivät ole mitään harvinaisia poikkeustilanteita ja niiden suhteen ei kuinkaan ole selvää, että tilaisuuden käyttö olisi aina poliittisesti viisasta, vaan päinvastoin on harkittava erikseen, mihin tilaisuuksiin tulee ”tarttua” ja mitkä on parempi jättää käyttämättä. Parlamentaarisisssa käytännössä yksityisen edustajan kannattaa huolellisesti valita suhteellisen harvoja tilaisuuksia, joissa hän haluaa sekaantua asioihin. Kaikkien tilaisuuksien käyttö merkitsisi pikemminkin parlamenttia lamauttavaan jarrutukseen turvautumista, jota ei pidä sulkea pois politiikan keinovalikoimasta, mutta jota kannattaa – poliittista mainetta menettämättä – käyttää vain poikkeuksellisissa tilanteissa.

Esimerkit viittaavat samalla siihen, kuinka aikaa sisältävillä yksiköillä operointi on olennainen osa parlamentaarista politiikkaa. Tätä ei julkisessa keskustelussa useinkaan tunneta eikä ymmärretä, vaan keskustelu parlamentin ajasta rajoittuu ajan niukkuutta ja tuhlaamista koskeviin kysymyksiin.

Parlamentaarisen ajan runsaus ja niukkuus

Populaarisssa keskustelussa on tapana moittaa sitä, että parlamentaarikot tuhlaavat aikaansa, kun he ”vain puhuvat” eivätkä ”tee mitään” tai ”saa mitään aikaan”. Tämä viimeistään 1800-luvulta lähtien tunnettu retori-

nen *topos* tahallaan sivuuttaa sen, että puheetkin ovat tekoja, ja nimenomaan parlamentaarinen politiikka on politiikkaa (debatti-)puheilla. Thomas Macaulay (1859) käytti parlamentaarista hallitustavasta nimitystä ”government by speaking”. Tässä ajatustavassa äänestäminenkin on puheen muoto, debatin viimeinen siirto.

Esityslista, käsittelyjärjestys ja monivaiheinen debatti viittaavat myös siihen, että parlamentaarinen politiikka operoi varaamalla kysymysten käsittelyyn riittävästi aikaa, jotta edustajat voivat harkita omaa kantaansa toistensa ajatuksia kuunnellen. Parlamentaarisen retoriikan analytytikot 1800-luvulla (ks. De Mille 1878; Holyoake 1897) ymmärsivät hyvin, että esityslistan kysymystä ei voi kunnolla ymmärtää muuten kuin tarkastelemalla sitä vastakkaisista näkökulmista. Tällä ajatuksella on sijansa myös nykyisissä parlamenteissa, erityisesti valiokuntakeskusteluissa, joihin kutsutut ulkopuoliset ”asiantuntijat” voivat tarjota hallituksen esityksiin näkökulmia, joita näiden perusteluissa ei ole otettu huomioon, kyseenalaistaa niihin sisältyviä sitoumuksia tai olettamuksia esitetyn toimenpiteen seurauksista. Edustajat itse voivat jatkaa tätä keskustelua myös ajatuskokeilla siitä, ”mitä jos ajateltaisiinkin toisin kuin mitä hallituksen esitys edellyttää”, voidakseen itse paremmin arvioida tuota esitystä, kyseenalaistaa asiantuntijain argumentteja tai tehdä tarvittaessa muutosesityksiä.

Parlamentissa, erotuksista antiikin kansankokouksista tai moderneista joukkokokouksista, pidetäänkin puheenvuoroja eikä puheita, mutta monissa tapauksissa edustajien puheet poikkeavat tästä käytännöstä, joko tahattomasti tai tahallisesti. Westminster-parlamentarismi tuntee viimeistään 1700-luvulta erilaisia keinoja tällaisten puheiden kahlinnaan. Yksi näistä on edellä mainittu mahdollisuus vaatia puhujaa palaamaan ”asiaan”, jonka voi tehdä joko puhemies tai edustaja pyytämällä työjärjestyspuheenvuoron. Toinen periaate on ollut se, että täysistunnossa edustaja voi puhua kysymyksestä samassa käsittelyvaiheessa vain kerran, jolloin hän joutuu harkitsemaan sitä mitä sanoo ja missä debatin kohdassa hänen kannattaa pyytää puheenvuoroa.

1800-luvun kuluessa Britannian äänioikeusreformit (1832, 1867), parlamentin luottamuksen menettäneen hallituksen eroamisen periaatteen lopullinen hyväksyntä vuonna 1835 sekä parlamentaarista politiikkaa koskevan kiinnostuksen kasvu olivat tausta parlamentaarisen

agendan radikaalille pitenemiselle sekä vaalipiireistä ja paikallislehdistä nousseille vaatimuksille, että ”meidän edustajamme” tulee ”sanoa jotakin” parlamentissa riippumatta siitä, oliko hänellä ”jotakin sanottavaa”. Parlamentaarisin politiikan menestys saattoi kuitenkin kääntyä itseään vastaan. Parlamentaarisin ajan niukkuus vahvistui ja sitä opittiin käyttämään myös taktisena välineenä, ennen muuta irlantilaisten edustajien organisoimissa jarrutuskeskusteluissa 1870-luvulta alkaen.

Näillä perusteilla Britannian esikuvallinen parlamentti uhkasi lamaan-tua. Jo aiemmin oli tehty erilaisia ehdotuksia parlamentin toiminnan ”rationalisoimiseksi” liikeyritysten mallin mukaan. Vuosisadan vaihteen tultaessa olikin hyväksytty, että edustajan vapaa mandaatti ja sanan-vapaus eivät tarkoita oikeutta puhua rajattoman pitkään, lykkäysesitys-ten määrää oli rajoitettu samoin kuin sitä, ettei jokaista siirtymää asiasta toiseen sallittu pidettävän tilaisuutena avata keskustelu. Radikaaleim-mat parlamentaarisen ajan rajoittamisen keinot olivat *clôture* ja *guillo-tine*, joita ranskan termejä käytetään edelleen. *Clôture* viittaa aloitteeseen päättää esityslistan vireillä oleva keskustelu esim. seuraavan puheenvuo-ron aikana, *guillotine* puhemiesneuvoston ennalta päättämää käsittelyajan pituutta. Näitä reformeja kritikoitiin nimenomaan hallituksen vallan kohtuuttomasta kasvusta sekä yksittäisten edustajien (ns. takapenkki-läisten) parlamentaarisen pelivaran kutistamisesta. Tien päässä nähtiin vaara siitä, että parlamentti muuttuu pelkäksi hallituksen esitysten kumileima-simeksi (*rubber stamp*).

Nämä vaarat ovat osoittautuneet liioitelluiksi. Silti parlamentaarisen ajan niukkuus on reaalin ongelma, johon ei ole yksinkertaisia rat-kaisuja. Yksi merkittävä näkökohta on *fair play*-periaatteen soveltami-nen siihen, toisin sanoen niukan parlamentaarisen ajan reilu jako sekä edustajien että parlamentin esityslistan kysymysten kesken. Tämä edel-lyttää edustajilta parlamentaarisen sanottavan tiivistämisen taitoa ja kiis-teltävien kysymysten vahvaa valikointia, puhemiehiltä tiukkaa linjaa puheajan pituuden rajoittamisessa jne. Silti vaarat hallituksen yliotteen säilymisestä tai jopa lujittumisesta ovat reaalisia, mitä vastaan esimerkiksi Westminsterissä vahvistettu parlamentin takapenkki-läisten puoluerajat ylittäviä yhteisiä aloitteita ja muita toimia (ks. Flynn 2012, Wright 2012, Evans ed. 2017). Westminster-kirjallisuudessa onkin nostettu esiin parla-mentaarinen politiikka kaksitahoisuus. Se ei rajoitu hallituksen ja oppo-

sition väliseksi kamppailuksi, vaan etu- ja takapenkkiäisten, ts. puoluejohdon ja muiden edustajien välinen kamppailu on toinen, yhtä tärkeä ulottuvuus, mutta mannermaisissa parlamenteissa tätä ei ole tunnustettu, mikä passivoi etenkin hallituspuolueiden takapenkkiäisiä.

Parlamentaariset pelitavat

Veikko Vennamon ”pelin politiikan” paheksuminen on parlamentista puhuttaessa harvinaisen epäonnistunut retorinen figuuri. Parlamentaarisessa politiikassa ajalla pelaaminen ei ole vain poliittisen taktiikan väline, vaan, kuten olen edellä esittänyt, osa itse politiikan parlamentaarista tyyliä, jolla parlamentin esityslista ja käsittelyjärjestys muodostetaan. Ajalla pelaaminen ei rajoitu pelkkään *policyyn*, tietyn ohjelman tai linjan ”toteuttamiseen”, mihin viittaa tulkinta parlamentista lainsäädäntökoneena, joka voi olla enemmän tai vähemmän tehokasta. USA:n kongressi, joka parlamenteista tulee lähimmäksi lainsäädäntökoneen ideaalia, ei suinkaan ole onnistunut poistamaan ajalla pelaamista, vaan siellä esimerkiksi esitysten hautaaminen valiokuntiin on aina ollut keskeinen keino estää ei-toivottuja muutoksia.

Näin siis aikaulottuvuus on parlamentaarisen menettelytavan ydintä, jota kukaan edustaja tai tutkija ei voi sivuuttaa. Parlamentaariseen politiikkaan kontingenssia, pelivaraa, toisin toimimisen mahdollisuuksia, on rakennettu sisään sekä parlamentaariseen menettelyyn että parlamentaarisiiin käytäntöihin, eli ”pelattavaa” on niin paljon, että kukaan ei voi käyttää kaikkia esiin nousevia tilaisuuksia. Toisin sanoen poliitikkojen on parlamentissa valittava, mitkä ovat sellaisia tilaisuuksia, joita edustaja katsoo osaavansa käyttää, esimerkiksi milloin käyttää puheenvuoron täysistunnossa: monesti harvoin puhuvaa kuunnellaan mieluummin kuin usein puhuvaa. Välihuudot ovat usein spontaaneja, mutta silti niistä voi tehdä keskeisen osan omaa parlamentaarista profiiliaan. Valiokunnassa edustaja voi profiloitua muutosesitysten tekijänä, mahdollisesti perustellen esitystä pelkkänä tyyliseikkana olettaen, että muut jäsenet eivät ymmärrä tiettyyn sanamuotoon kätkeytyä poliittista juonta.

Parlamentaarinen pelitaito on aina myös suhteellista. Henkilökohtaisen repertoarin luominen antaa tekijälle pelivaraa: menettelytapo-

jen hallinta – Westminster-kielellä ”tunne Erskine May” – on periaatteessa erinomainen keino vahvistaa parlamentaarista pelitaitoaan. Thomas Erskine May (1815–1886) oli Britannian parlamentin pitkäaikainen virkailija, joka julkaisi kommentaarinsa menettelytavasta ensi kertaa vuonna 1844, toimitti elinaikanaan yhdeksän editiota, joiden sisältö laajeni ja tarkentui, erityisesti ajan niukkuuden ja rajoitusten huomioon ottamisen vuoksi, ja jonka kommentaari on nykyään osa brittiparlamentin menettelytapasäännöstä, nyttemmin saatavissa myös digitoituna (<https://erskinemay.parliament.uk>). Ranskan parlamentin sivuilta on myös saatavissa kolmannen tasavallan aikaisen parlamentin puhemiehen sihteeri Eugène Pierren kommentaariteoksen versioita eri vuosikymmeniltä (https://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/droit_eugene_pierre.asp). Eduskunnan menettelytavoista ei ole vastaavaa kommentaaria saatavissa: alkaisi olla aika kirjoittaa se. Toki vanhoja valtiopäiväjärjestyksiä ja eduskunnan työjärjestyksiä, joka nyttemmin on korvannut edellisen, on myös digitaalisesti saatavissa, mutta kukaan ei taida olla tutkinut sitä, kuinka merkittävää työjärjestyksellä politikointi on eri aikoina ollut eduskunnan pelityyliin joukossa.

Sama pätee periaatteessa parlamentaarisen retoriikan tuntemukseen. Debatin retoriikkana se poikkeaa olennaisesti klassisen puhetaidon ideaaleista: eduskunnan parhaan puhujan maine ei suinkaan ole identtinen taitavan poliitikon maineen kanssa. Nykyparlamenteissa ei ole enää aikaa ”pitää puheita” klassisessa mielessä – muutamia tilanteita, kuten valtiovarainministerin vuotuista budjetin esittelyä, lukuun ottamatta, eikä esimerkiksi antiikista peräisin olevilla puheen vaihejaoilla ole välitöntä merkitystä. Samoin esimerkiksi professoriedustajat ovat joutuneet myöntämään, että parlamentissa pitää puhua aivan eri tavoin kuin luennolla. Vaikka täysistuntopuheilla ei käytännössä juuri koskaan käännytetä edustajia muuttamaan kantaansa, on deliberatiivinen puhe, joka argumentoi esityksen heikkouksista ja vahvuuksista edelleen merkittävä, joskin aikaa vaativa puhelaji. Neuvottelupuhe ja juridinen argumentointi ovat tärkeitä valiokuntapuheissa, mutta epideiktinen, julistava puhe, ei kuulu, seremonioita lukuun ottamatta, parlamenttiin, jossa edustajat eivät saa taputtaa toisten puheille. Nykyparlamenttien aikapeiliä kuvastavat kuitenkin paljon vahvemmin kuin menneinä vuosisatoina ja -kymmeninä repliikit ja välihuudot, jotka ikään kuin tiivistävät deliberatiivisen puheen retorisia ja usein provokatiivisia pointteja.

Poliitikkojen puheissa toistuva retorinen *topos* on puhe politiikasta ”joukkuepelinä”. Tämä pitää paikkansa sikäli, että puolueet toimivat ”joukkueina”, jotka asettavat ehdokkaat parlamenttiin. Joukkueretoriikkaa on usein kärjistetty puoluepiiskureiden (engl. *whip*) kurilla ylläpitämäksi yhtenäiseksi käytökseksi parlamentissa siten että vaalitulos ja hallitusasetelma tekisi mahdolliseksi ennustaa sen, miten kukin edustaja äänestää tai jopa sen, mitä hän sanoo täysistuntopuheissaan. Tämä kaikki sopii kuitenkin huonosti parlamentaarisen politiikan perusoletuksiin, kun se ääritapauksessa muuttaisi parlamentin enemmistön mainitsemakseni hallituksen esityksille taputtavaksi kumileimasimeksi.

Nimenomaan aikaulottuvuuden merkitys tekee parlamentin ja sen jäsenten toiminnan vaikeasti ennakoitavaksi ja kontrolloitavaksi. Parlamentissa edustajat puhuvat ja äänestävät yksilöinä, ja parlamentaarinen menettely ja retoriikkaa nimenomaan ajalla pelaamista edellyttävinä käytäntöinä sekä edustajien vapaa mandaatti tekevät käytännössä mahdottomaksi täydellisen yksityisten edustajien kurissapidon. Tätä vahvistavat myös em. puoluerajat ylittävä jako puoluejohdon ja takapenkkiäisten välillä sekä myös edustajien legitiimit pyrkimykset profiloitua ja edistää omaa parlamentaarista karriäeriään. Tässä mielessä täysistuntojen poliittista ulottuvuutta voi analysoida paljolti hallitus versus oppositio -jaosta riippumatta esimerkiksi tarkasteltaessa edustajien retorisia strategioita tai käsityksiä politiikasta toimintana (ks. Palonen 2021).

Parlamentin ja edustajien ajalliset pelivarat ilmaisevat myös sitä, että on harhaanjohtavaa puhua yksityisten edustajien poliittisesta voimattomuudesta. Pikemminkin heillä on niin paljon erilaisia tilaisuuksia omakohtaisiin kannanottoihin, että vaatii, kuten mainittu, huolellista harkintaa, milloin ja miten halua sekaantua parlamentaariseen peliin. Edustajien riippumaton asema sekä parlamentaarisen menettelyn ja retorisen repertoarin tuntemus voidaan myös kokea valintoja vaikeuttavina seikkoina. Niitä voi kuitenkin käyttää poliittisina resursseina, parlamentaariseen mielikuvitukseen nojautuen, joka sisältää myös tilan-
neanalyysin siitä, missä asioissa, miten ja milloin voi pelata niin että oma profiili korostuu siten, että edustajan ”nimi jää mieleen”.

Parlamentin moninaiset pelit

Parlamentaarisen politiikan ansiona voikin nähdä ajalla pelaamisen, joka erottaa sen yksinkertaisemmista tilaisuuksista, kuten joukkokokouksissa (engl. *platform speaking*), puolueiden ja järjestöjen homogeenisemmalle yleisölle puhumisesta tai vaaleista ja kansanäänestyksistä, joissa kantaa ei tarvitse perustella. Kompleksisena ja ajan eri tavoin huomioon ottavana pelitilanteena parlamentaarinen politiikka on tietysti joutunut kritiikin kohteeksi eri suunnista, perinteisten auktoriteettien, tuotteiden ”valmistamiseen” suuntautuvien specialistien tai ns. ”tavallisten ihmisten” yksinkertaisten ratkaisujen kaipuun kyseenalaistajana. Kuitenkin ajatus ”pelin” poistamisesta parlamenteista merkitsisi näiden ilmeisten ansioiden kiistämistä. Pelin lopettamisen sijasta on tärkeä oppia pelaamaan (vrt. Söderman 2023).

Ajalla pelaaminen on parlamenteissa monitahoista ja -kerroksista toimintaa. Agenda, käsittelyjärjestys, debattien monitahoisuus sekä puheiden debattiluonne erottavat parlamentit muista poliittisista instituutioista. Edustajille on varattu erityisiä pelivälineitä, joilla he voivat keskeyttää parlamentaarisen rutiinin ja antaa debateille uutta suuntaan, osa näistä on edustajien itsensä aikojen kuluessa hankkimia, esimerkiksi välihuutoja ei virallisesti mainita menettelytapasäännöstyössä, mutta niitä on pitkään siedetty ja ne merkitään pöytäkirjaan. Ajan määrällinen käyttö ja rajoitukset sekä rajaavat edustajien pelivaraa mutta myös korostavat pelitaidon, -tyylin, ja -taktiikan merkitystä. Yksittäiselle poliitikolle on erityisen tärkeää luoda oma parlamentaarinen profiilinsa, jolla sekä erottuu muista että voi kehittää pelityylejä, joita muiden on vaikea ennakoida.

Erityisen haastavaa parlamentaariselle pelille on, että se ei ole ”jokotai-politiikkaa”. Parlamenttia pelitilanteena määrittävä aika on yhdistettävä kuluvan ajan ”reaalipolitiikkaan”, pelata on osattava sekä toistuvien että kerrallisten tilaisuuksien, sekä menettelytavan tarjoamien, itse ennalta harkittujen, poliittisen kamppailun kuluessa esiin nousevien kuin myös maailmantilanteiden käännteiden tarjoamiin pelivaroihin. Parlamentaarinen pelitaito merkitsee sekä sen tunnustamista, että ei ole mitään sääntöjä, joilla nämä pelitilanteet yleispätevästi suhteutetaan toisiinsa, vaan vaaditaan poliittista pelisilmää, joilla tulkitaan ja arvioidaan eri tilannetyyppien poliittista merkitystä.

Palatakseni lopuksi vuoden 1998 artikkelini teemoihin, on tärkeää korostaa parlamentaarisen nykyisyyden kaksinaista luonnetta. Se yhdistyy debatin ja käsittelyjärjestyksen monikerroksisuuteen siten, että parlamentin asialista ikään kuin jakaantuu kahtia. Siihen sisältyy tietysti kullakin hetkellä käsiteltävä agendan kohta, mutta myös kaikki se mikä kulloinkin on ”käsittelyssä”, Westminster-kielellä *in possession of the House*, toisin sanoen kaikki mistä ei ole vielä tehty päätöstä tai minkä käsittelyä ei ole päätetty lopettaa. Kaikkiin näihin kysymyksiin edustajilla on vielä tilaisuus palata, käyttää puheenvuoro, muuttaa kantaansa tai tehdä muutos- tai lykkäysesityksiä jne. Tässä mielessä parlamentti havainnollistaa niitä teorioita, jotka eivät redusoi nykyisyyttä hetkellisyteen, vaan sisällyttävät siihen kaiken millä tietynä ajankohtana voi pelata.

Lähdeluettelo

(Elektroniset lähteet tarkistettu 18.5. 2023)

- De Mille, James 1878. *Elements of Rhetoric*. https://openlibrary.org/works/OL96160W/The_elements_of_rhetoric
- Evans, Paul ed. 2017. *Essays in the History of Parliamentary Procedure. In honour of Thomas Erskine May*. London: Bloomsbury.
- Flynn, Paul 2012. *How to Be an MP?* London: Biteback.
- Holyoake, George Jacob 1897. *Public Speaking and Debate*, <https://archive.org/details/publicspeaking00holy>
- Koselleck, Reinhart 1979. *Vergangene Zukunft*. Frankfurt/M.: Suhrkamp.
- Macaulay, Thomas Babington 1859. William Pitt, in *The Miscellaneous Writings and Speeches of Lord Macaulay*, vol. 3. <http://www.gutenberg.org/files/2169/2169-h/2169-h.htm>
- May, Thomas Erskine 1844/2019. *Erskine May's Treatise on Law, Privileges, Proceedings and Usage of Parliament*, 25 edition, <https://erskinemay.parliament.uk>
- Palonen, Kari 1998. Parlamentarismi poliittisena aikapelinä, *Politiikka*, 40, 58–64.
- 2008. *The Politics of Limited Times*. Baden-Baden: Nomos.
- 2010. ”Objektivität” als faires Spiel. *Wissenschaft als Politik bei Max Weber*. Baden-Baden: Nomos.
- 2014. *The Politics of Parliamentary Procedure. The formation of the Westminster*

- procedure as a parliamentary ideal type*. Leverkusen: Barbara Budrich.
- 2016. *From Oratory to Debate*. Parliamentarisation of deliberative rhetoric in Westminster. Baden-Baden: Nomos
- 2018. *Parliamentary Thinking. Procedure, Rhetoric and Time*. London: Palgrave Macmillan.
- 2021. *Politik als parlamentarischer Begriff*. Perspektiven aus den Plenardebatten des Deutschen Bundestags. Leverkusen: Barbara Budrich.
- Palonen, Kari, José María Rosales ja Tapani Turkka (toim.) 2014. *The Politics of Dissensus. Parliament in Debate*. Santander: University of Cantabria Press/McGraw Hill.
- Parliament UK, <https://hansard.parliament.uk/search#EndDate>
- Pierre, Eugène 1878/1924, *Traité de droit politique, électoral et parlementaire* d'Eugène Pierre, https://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/droit_eugene_pierre.asp
- Skinner, Quentin 1996. *Reason and Rhetoric in the Philosophy of Hobbes*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 1999. Rhetoric and Conceptual Change. *Finnish Yearbook of Political Thought* 3, 60–73.
- Söderman, Mira 2023. “*Calististicamente parlando*”. *Football language in Matteo Renzi’s political rhetoric*. Väitöskirja: Jyväskylän yliopisto, https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/86314/978-951-39-9525-6_vaitos21042023.pdf?sequence=-1&isAllowed=y
- Weber, Max 1904 [1973]. Die “Objektivität” sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis, teoksessa *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, toim. Johannes Winckelmann. Tübingen: Mohr 146–214.
- 1918 [1984]. Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland, teoksessa *Max-Weber-Studienausgabe I/15*, toim. Wolfgang J. Mommsen ja Gangolf Hübinger. Tübingen: Mohr, 202–302.
- Wright, Tony 2012. *Doing Politics*. London: Biteback.

Yliopisto

Yliopiston ”parlamentarisoinnin” mahdollisuuksista

Max Weber tieteestä ja politiikasta

Tieteen ja politiikan vastakohtaisuus esitetään usein siten, että tiede on ”objektiivista” mutta politiikka ei ole eikä voi olla sitä. Sovinnainen luenta Max Weberin v. 1919 julkaisuista kirjasista *Wissenschaft als Beruf* und *Politik als Beruf* tukee tätä teesiä. Jos kuitenkin mielenkiinto siirretään tutkimuskäytäntöjen tasolle, voidaan myös näissä *Beruf*- luennoissa nähdä merkittäviä yhtäläisyyksiä tutkijain ja (muiden) poliitikkojen välillä.

Olen viime vuosina tutkinut parlamentarismien käsitehistoriaa ja retoriikkaa sekä sen akateemisia yhteyksiä, erityisesti Max Weberin käsitystä tieteen ”objektiivisuudesta” (Palonen 2010a,b sekä useat artikkelit Palonen 2012ssa). Weberin vuonna 1904 julkaistu ohjelmallinen essee *Die ”Objektivität” sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis* esittää eksplisiittisesti käsityksen tutkimuksen ”objektiivisuudesta” kiistojen avoimena ja reiluna käsittelynä. Weber kiistää kaikki aikalaiskeskustelua dominoivat tulkinnat ”objektiivisuudesta”: se ei merkitse tutkijan antautumista objektille, ei viittaa tutkijan henkilökohtaiseen ominaisuuteen, ei kultaiseen keskitiehen eikä myöskään tutkijain yhteisymmärrykseen tai sellaisten käsitteiden kuten lainalaisuuden tai systeemin käyttöön, jotka arvioisivat tutkimusta tutkijain ja heidän välistensä kiistojen yläpuolelle asettuvasta näkökulmasta.

Weber yhdistää päinvastoin tutkimuksen ”objektiivisuuden” – lainausmerkeissä – kysymykseen tutkijain välisten kiistojen käsittelystä. Ottaen esimerkiksi omassa oppiaineessaan kansantaloustieteessä saksalaisella kielialueella jo pari vuosikymmentä käynnissä olleen metodikiistan – karkeasti historiallisen ja rajahyötykoulukunnan välisen valtakamppailun – Weber sitoo ”objektiivisuuden” nimenomaisesti teoriakiistojen käsittelytapaan. Hän havainnollistaa tilannetta wieniläisen tenttijän kokemuksella ”kahdesta kansantaloustieteestä”¹:

Ongelman olemassaoloa ... ei voi välttää kukaan, joka tarkkailee kamppailua metodeista, ”peruskäsitteistä” ja edellytyksistä, ”näkökulmien” alituisesta vaihtumisesta sekä käytettävien ”käsitteiden” toistuvasta uudelleen määrittämisestä ja näkee kuinka teoreettista ja historiallista tarkastelutapaa yhä edelleen erottaa ylittämättömältä näyttävä kuilu: ”kaksi kansantaloustiedettä”, kuten eräs wieniläinen tenttijä vaikeoiden moitti. Mitä tarkoittaa tässä objektiivisuus. Ainoastaan tätä kysymystä haluan tarkastella seuraavissa pohdinnoissa. (Weber 1904b, 160–161, käänös KP).

Tieteessä ei siis voi välttää kysymystä siitä, miten käsitellä metodeja, peruskäsitteitä, edellytyksiä ja alati vaihtuvia näkökulmia koskevia kamppailuja. Weberin teesin mukaan näiden kysymysten käsittely ei voi tarkoittaa sitä, että kysymykset ratkaistaan jonkin kiistaosapuolen tai kolmannen näkemyksen hyväksi. Teoria- ja käsitteikiistat ovat akateemista arkipäivää, ja yhden tällaisen kiistan lopettaminen ”ratkaisemalla” peittää noiden kiistojen syvyyden ja kaikkialla läsnä olevan luonteen. ”Objektiivisuus” ei Weberin mukaan koskaan voi merkitä tapaa lopettaa kiista vaan ainoastaan sellaista menettelytapaa, joka antaa osallisille mahdollisuudet kiistellä reilun pelin periaatteiden mukaisesti. Aka-

1 Daß das Problem als solches besteht ... kann niemandem entgehen, der den Kampf um Methode, ‘Grundbegriffe’ und Voraussetzungen, den steten Wechsel der ‘Gesichtspunkte’ und die stete Neubestimmung der ‘Begriffe’, die verwendet werden, beobachtet und sieht, wie theoretische und historische Betrachtungsform noch immer durch eine scheinbar unüberbrückbare Kluft getrennt sind: ‘zwei Nationalökonomien’, wie ein verzweifelnder Wiener Examinand seinerzeit jammernd klagte. Was heißt hier Objektivität? Lediglich diese Frage wollen die nachfolgenden Ausführungen erörtern.

teemisissä kiistoissa ei ole eikä voi olla puolueetonta tuomaria kiistan yläpuolella, vaan reilun pelin periaatteiden valvonta jää kiistojen osapuolten omalle vastuulle.

Akateemisista debateissa on alituinen vaara käyttää joko tutkijan mainetta tai hallinnollista hierarkiaa välineenä kiistojen lopettamiseen, epäreiluun tai mielivaltaiseen käsittelyyn. Weberin tavoin voi katsoa, että menettelyt jähmettävät tutkimuksen estämällä reilua peliä uusien ajatusten esille pääsyssä.

Akateemisten kiistojen alhainen proseduralisointi liittyy niiden marginalisointiin ohimeneviksi poikkeuksiksi. Tämä vastaa kateederiretoiriikan epideiktistä luonnetta, joka ei ymmärrä, kuinka radikaalisti vastakkaisia perspektiivejä samaankin kysymykseen voi omaksua. Weberin ajattelun taustalla on sen sijaan tutkijain kokemus, että kiistoja on aina ja kaikkialla. Tämän mukaisesti ”objektiivisuus” aina viittaa perspektiivien väliseen kamppailuun, joka on samalla tutkimuksen liikkeessä pysymisen edellytys.

Ei ole olemassa mitään ”objektiivista” tieteellistä analyysiä kulttuurielämästä tai ”yhteiskunnallisista ilmiöistä” sinänsä, analyysiä joka olisi riippumaton niistä erityisistä ja ”yksipuolisista” näkökulmista, joiden nojalla ne valitaan – nimenomaisesti tai hiljaisesti, tietoisesti tai tiedostamatta – tutkimuskohteeksi, analysoitu ja jäsentäen esitetään. (Weber 1904b, 170).²

Toisin sanoen tutkimuksen muutokset tapahtuvat päinvastoin aina ”yksipuolisesti” jostakin perspektiivistä käsin. Mitä perusteellisemmin kysymykseen perehdytään, sitä erilaisia mahdollisia näkemyksiä saadaan näkyviin ja niiden puolustaminen tulee ainakin harkinnanarvoiseksi kysymykseksi. Kenenkään tutkijan ei tarvitse ryhtyä ylivarovaiseksi, vaan erikoisen perspektiivin luominen on hänelle oman profiloitumisen, uuden ajattelun muodostamisen ja vakiintuneiden näkemysten haastamisen väline. Weber ei myöskään pidä mahdollisena tai toivotta-

2 Es gibt keine schlechthin ‘objektive’ wissenschaftliche Analyse des Kulturlebens oder ... der ‘sozialen Erscheinungen’ unabhängig von speziellen und ‘einseitigen’ Gesichtspunkten, nach denen sie – ausdrücklich oder stillschweigend, bewußt oder unbewußt – als Forschungsobjekt ausgewählt, analysiert und darstellend gegliedert werden. (käännös KP)

vana sitä, että erilaiset perspektiivit yhdistyvät suureksi synteetiksi, joka sulattaa kaikki. Päinvastoin tutkimuksen käytäntö vastaa sitä parlamentaarista periaatetta, että perspektiivien puolesta ja niitä vastaan käydään retorista kamppailua, jolla voidaan ”liikuttaa” vastapuolen kantoja tai argumentteja.

Akateemisten käytäntöjen parlamentaarinen malli

Parlamentaarinen politiikka tarjoaa historiallisen malliesimerkin instituutiosta, jossa kiistojen käsittelyyn on sovellettu reilun pelin ideaa, jolle on muodostettu erityisiä menettelytapoja ja käytäntöjä. Parlamentaarinen politiikka jättää kiistat avoimiksi, mutta erityinen parlamentaarinen menettelytapa säätelee niiden käymisen reiluutta. Kiistoja sekä esityksistä että tilanteen tulkinnoista suorastaan edellytetään: ellei ole valmiita vastaväitteitä ja vaihtoehtoja tarjolla, niitä pitää ryhtyä konstruimaan täysistunto- ja valiokuntadebateissa. Parlamentaarisia kiistoja ei ratkaista, vaan päätökset siirtävät ainoastaan ne pois päiväjärjestyksestä – hyväksyen, hyläten, keskeyttäen asian käsittelyn tai lykäten sen epämääräiseen tulevaisuuteen.

Parlamentin menettelytapasäännöt ovat aina tulkinnanvaraisia, ja niistä voi milloin tahansa nousta kiistoja esille, mutta nämä työjärjestys- ja menettelytapakiistat ovat erilaisia kuin esityslistan asiakysymyksiä koskevat kiistat. Parlamentin puhemies toimii eräänlaisena erotuomarina, joka tulkitsee esimerkiksi sitä, onko joku edustajan puheessa käyttämä ilmaus tai puhuttelu toisista edustajista ”epäparlamentaarista”.

Menettelyt kiistojen käsittelemiseksi ovat siis parlamentissa vahvasti proseduralisoituja ja institutionalisoituja. Tästä voidaan tehdä merkittävä johtopäätös. Akateemisten ja parlamentaaristen käytäntöjen välillä on enemmän yhtäläisyyksiä kuin mitä yleensä ajatellaan. Spekuloimalla mahdollisuuksilla ulottaa parlamentaarisen käsitteistön, menettelytapojen ja käytäntöjen yliopiston poliittiseen pelikenttään virastoyliopiston jälkeisenä aikana.

Mitä parlamentaarisen debatin mallin siirtäminen yliopistoon tarkoittaa ja mitä uutta voidaan saavuttaa ulottamalla niitä sekä itse tutkimukseen että yliopiston organisaatiomalliin? En tarkoita parlamentarismilla

enemmistövaltaa, jossa vaalitulos ja hallitusohjelma määrittävät vaalikauden politiikan suunnan ja parlamentti toimii lähinnä hallituksen linjan ratifioivana kumileimasimena. Enemmistöajattelulla on vahva kannatus kulloisissakin hallituspuolueissa, gallupeilla ilmaistuissa mielipiteissä että akateemisessa parlamenttitutkimuksessa. Se kuitenkin sivuuttaa sen seikan, että parlamentarismi on puheiden politiikkaa. Kysymysten debatointi vastakkaisista näkökulmista on parlamentaariselle politiikan tyyllille olennaista. Deliberointi *pro et contra* on parlamentaarisen menettelytavan johtava periaate uuden ajan alun Englannista lähtien. Sen sijaan hallitusohjelman toteuttamiseksi parlamenttiin ei tarvittaisi retorisesti päteviä ammattipoliitikkoja, vaan kuka tahansa voi painaa nappia.

Parlamentarismille menettelytapana ja politiikan tyylinä on vastakkainen myös puolueiden valtiolle (Leibholz 1957). Parlamentti muodostaa puolueet, ei päinvastoin. Mannereurooppalaisessa parlamentarismissa on yleistä projisoida diplomaattisen retoriikan osapuoleneuvottelujen (*negotiation*) malli parlamentin ja hallituksen sisälle. Toisin sanoen kysymyksistä ei varsinaisesti debatoita, vaan debattiosapuolet jähmettyvät metonymisesti puolueiksi, jotka neuvottelevat keskenään diplomatian tai työmarkkinoiden tapaan sellaisen kompromissin aikaansaamiseksi jossa kaikki luulevat voittavansa. Enemmistöhallituksissa kompromissit muodostetaan ministeriryhmän sisällä, eikä kukaan tunne itseään voimattomammaksi kuin hallituspuolueiden rivikansanedustaja.

Parlamentti on *dissensuksen* instituution malliesimerkki. Parlamentarismissa kysymysten tarkastelu vastakkaisista perspektiiveistä ja niiden välinen debatti ei ole vain sallittua tai asianmukaista, vaan koko instituution toiminnan ymmärtämisen edellytys, *raison d'être*. Tämä ymmärrettiin hyvin 1800-luvun retoriikassa. Esimerkiksi kanadalainen retoriikan professori James De Mille esittää ajatuksen näin: "Parlamentaarisen debatin tarkoituksena on analysoida kysymystä monista näkökulmista, jotka esitetään kahdelta vastakkaiselta puolelta. Millään muulla tavalla kysymystä ei voida tarkastella yhtä tyhjentävästi" (De Mille 1878, 473)³.

3 The aim of parliamentary debate is to investigate the subject from many points of view which are presented from two contrary sides. In no other way can a subject be so exhaustively considered.

Näin menetellen tulee mahdolliseksi se parlamentaarisen politiikan johtoidea, jota voi nimittää reiluksi peliksi. Parlamentarismien retorinen idea on siis, että asialistan kysymystä ei voida ymmärtää, ellei sitä tarkastella vastakkaisista perspektiiveistä, arvioida näiden perspektiivien vahvuuksia ja heikkouksia sekä kiistellä tällaisen vertailun kriteereistä. Toisin sanoen parlamentarismi edellyttää retoriikan ja sofistikan tradition mukaista tietoteoriaa, jonka mukaan aina voi pyrkiä tekemään heikommasta logoksesta vahvemman, käyttää puhetta tilanteen muutoksen välineenä.

Parlamentaarinen menettelytapa ja asialistan muodostus tekevät politiikasta muutosidonnaista. Jokainen kysymys asialistalla voi nostaa esiin uusia ulottuvuuksia politiikassa, jokainen puheenvuoro haastaa edustajat muuntamaan aikaisempia käsityksiään ja jokainen äänestys on tilaisuus muuntaa poliittista asetelmaa. Äänestysasetelmat ja kompromissiesitykset on suhteutettava edeltävään debattiin, siihen mitä perspektiivejä on tuotu esiin, millaisia argumentoinnin strategioita, taktiikoita ja tekniikoita debatissa on käytetty ja millä näistä on ollut merkitystä tapahtuneille kannanmuutoksille. Hallituksen esitys läpimeno muutoksista ja vastaväitteitä on rajatapaus, joka voi olla oikeutettu parlamentaarisen ajan säästämiseksi, mutta joka ilmaisee poliittisen mielikuvituksen puutetta. Puuttuvan debatin poliittisessa analyysissä on olennaista, että tutkija itse konstruoi mahdollisia vastaväitteitä ja analysoi sitä miksi näitä ei otettu vakavasti tai edes tultu ajatelleeksi asianomaisessa yhteydessä.

Proseduraalisen politiikan tyylin mukaisesti parlamentti kiistelee ainoastaan sen esityslistalle tuoduista kysymyksistä – tai siitä mitä otetaan esityslistalle – tietyn menettelytavan mukaisesti. Parlamentaarinen menettelytapa sekä asettaa hallituksen esitykset laajalle täysistunto- ja valiokuntakritiikille alttiiksi että avaa yksityisille edustajille valtaosuuksia – vapaa mandaatti, vapaat vaalit, parlamentaarinen immuniteetti, reilu peli puheenvuorojen jaossa ja kierrätyksessä jne. – , joita käyttämällä he muuntavat sitä asetelmaa jota pelkkä vaalitulokset ja hallitus vs. oppositio-jako ilmentävät.

Parlamentaarinen ja akateeminen retoriikka

Aristoteleen jako forensiseen, epideiktiseen ja deliberatiiviseen retoriikkaan sai Englannissa 1700-luvulla uuden tulkinnan, kun erotettiin toisistaan *bar*, *pulpit* ja *platform* retoriikan areenoina. ”Bar” viittaa syyttäjien ja puolustusasianajajien retoriikan vastakkainasetteluun tuomioistuimissa. ”Pulpit” viittaa taas ennen muuta saarnatuoliin, mutta koskee myös akateemista kateederia. ”Platform” julkisten kokousten puhujalavaan, josta parlamentaarinen puhe on sellainen erikoistapaus, jossa vastustajien läsnäolo yleisössä on debatin edellytys – tosin Westminsterissä tunnetusti puhutaan paikaltaan, ei puhujakorokkeelta. Akateemisen retoriikan historiallinen malli on epideiktisessä retoriikassa, jossa yksi puhuu ja loput taputtavat – tai ovat taputtamatta. Sen poliittinen malli on kansanäänestys, johon voi vastata kyllä tai ei, mutta ei debatoida kysymyksistä.

Retoriikan genreillä tarkasteltuna parlamentaarinen puhe on malliesimerkki deliberatiivisesta retoriikasta, debatista *pro et contra*. Tosin retoriikan tutkijat ymmärsivät vasta 1700-luvun jälkipuoliskolla, että brittiparlamentista oli tullut uusi historiallinen malli deliberatiiviselle retoriikalle. Dissensuksen retoriikka ja mahdollisuus muuntaa käsitteitä parlamenttidebatissa korostuvat jo William Gerard Hamiltonin parlamentista v. 1754–1796 keräämissä maksimeissa, jotka julkaistiin postuumisti nimellä *Parliamentary Logick* (1808, siteerattu tässä Courtney S. Kennyn v. 1927 editiosta).

Asioiden tarkastelu vastakkaisilta puolilta on parlamentaarisen politiikan retorinen juoni. ”Kiistelty kysymys on luonteeltaan sellainen että molemmat puolet voivat sanoa siitä jotakin uskottavaa tai todennäköistä.” (Hamilton 1927, 15).⁴ Parlamentaarinen ”logiikka” merkitsee parlamentin pelisääntöjen avaaman mahdollisuuksien horisontin ymmärtämistä ja analyysia. Menettelytapa koskee ”peli- ja järjestyssääntöjen” parlamentaarista luonnetta. Eli klassisen retoriikan termein logiikka liittyy *inventioon*, menettelytapa *dispositioon* ja retoriikka puhekäytäntöjen mielessä *elocution*, *memoriaan* ja *pronunciatioon*.

4 The very nature of a disputable question is where some thing plausible or probable may be said on both sides.

Jos tutkimusta ja opetusta arvioidaan retorisiin kriteerein, buuausta tai referendumien ei-ääntä vastaa kateederiretoriikassa opiskelijain mahdollisuus äänestää jaloillaan. Kun suosion vaihtelu tai karisman menetyks ulottuu professorinimityksiin, tämä on merkki teoriasuhdanteiden vaihtelusta. Epideiktisessä retoriikassa kritiikki on toivottavaa, mutta ristiriidat ja kamppailut ymmärretään tutkimuksessa ohimeneväksi *katharsis*-vaiheeksi, jonka jälkeen marginaalien oletetaan huuhtoutuvan ulos ja yhteisymmärryksen tulevan saavutetuksi. Jürgen Habermasin konsensusmalli on malliesimerkki epideiktisestä retoriikasta, joka saarnaa kritiikin merkitystä, mutta rajoittaa sen kathartiseksi vaiheeksi ennen yhteisymmärryksen saavuttamista. Parlamentaarisen politiikan mukainen dissensuksen retoriikka sen sijaan ylittää Habermasin ajatushorisontin.

Kuitenkin myös dissensuaalinen ajatustyyli ja sen parlamentaarinen malliesimerkki ovat esillä tämän päivän akateemisessa debatissa. Quentin Skinner kehottaa v. 2008 antamassaan haastattelussa nimenomaan lukemaan Hobbesin *Leviathan* samalla tavalla kuin parlamenttipuhetta. ”Sanon nykyään oppilailleni kurssillani Hobbesin *Leviathanista* että ajatella teosta puheen parlamentissa. Kaikki poliittisen filosofian merkitekset voidaan identifioida puheenvuoroiksi debateissa ja niiden tulkinta tarkoittaa sen jäljittämistä, millaisesta puheenvuorosta on kysymys” (Skinner 2008).⁵

Skinnerin teesille voi antaa useita merkitysulottuvuuksia. Abstraktia filosofista tekstiäkään ei voi ymmärtää ajattomana deklaraationa. *Leviathan* on puheenvuoro Englannin sisällissodan ja kuninkaan mestauksen jälkeisessä poliittisessa tilanteessa, jossa Ranskassa vuosia maanpaossa ollut Hobbes tarjoaa tasavallan ja parlamentin vastustajille uutta strategiaa, jota hän itse pitää vastaansanomattomampana kuin vanhan regimin puolustusta. Lukemalla tekstiä parlamenttipuheena, voi identifioida Hobbesin poliittiset vastustajat, heidän debattinsa ja argumenttinsa sekä lisäksi katsomuksia ja kirjoittajia, jotka oli mukana aikakauden debatissa mutta joille Hobbes vastaa vaikenemalla heistä.

5 I now say to my students on Hobbes’s ‘Leviathan’ on which I am giving a course at the moment, think of it as a speech in Parliament; all of these great works of political philosophy are recognizably contributions to a debate; interpreting them is uncovering what that contribution was.

Parlamentarisesta debatista voi siis oppia myös ymmärtämään akateemisia kiistoja. Puheen arviointi vastakkaisista näkökulmista on institutionalisoitu parlamentaariseen menettelyyn, jolloin myös puheenpitäjän pitää varautua että mikään ei jää vaille kritiikkiä. Akateemisissa yhteyksissä ei ole vastaavaa vastaväitteet systematisoivaa menettelytapaa: parlamentaarinen kritiikki on sisällä itse tavassa käsitellä asioita parlamentarisesti.

Vertauksella Skinner purkaa myös Hobbesin uskonnonomaista vakaumusta siitä, että tieteen keinoin on mahdollista saavuttaa ”vastaansanomaton” (*inexpugnable*) tietoa (ks. Skinner, 1996, 300). Parlamentaarisen menettelyn suuri ansio on siinä, että kaikki opit tai teoriat saavat tilaisuuden päätyä säälimättömän kritiikin ja vieraiden näkökulmien kanssa vastakkainasettelun kohteiksi. Parlamentti on kuvainkaatamisen malli-instituutio: mitä yleisemmin hyväksytty ja vahvimmin jalukselle vakiinnutettu joku oppi tai teoria on, sitä suuremman haasteen sen kyseenalaistamiseen ja vaihtoehdon konstruktioon parlamentaarisen menettelyn analogia sille tarjoaa. Seuraava Hamiltonin maksimi ilmaisee tätä mainiosti: ”Jokaisen periaatteen ja jokaisen toimenpiteen puolesta on olemassa jotakin erinomaista ja jotakin äänteellistä; reaalin kysymys koskee niiden suhteellisia vertailevia ansioita, ei niiden täydellisyyttä (Hamilton 1927, 60)⁶.

Ero liittyy edellä vastakohtaan deliberatiivisen ja epideiktisen retorikan välillä. Akateemisessa kulttuurissa on sitkeästi vallalla ajatus, että tiede ”edistyy” ikään kuin teorioiden omalla painolla, debatista ja henkilöistä riippumatta. Yliopistoväen on edelleen vaikea tunnustaa sitä, että teoriat ovat kulloisenkin kamppailun muotien tai suhdanteiden mukaisia puheenvuoroja kiistoissa ja että valtavirran hyväksymät teoriat eivät ole muuta kuin kulloistenkin akateemisten kiistojen tilapäisiä tuloksia. Parlamentaarinen menettelytapa tarjoaa poliittisia resursseja kaikille toimijoille, riippumatta heidän edustamiensa näkemyksen kannattajamäärästä, ja tässä mielessä vähemmistömielipiteiden tai poissa muodista olevien näkemysten tukeminen on vahvemmin legitiimiä kuin akateemisessa maailmassa.

6 In the support of every principle and every measure there will be some excellencies and some defects; and their comparative merit, not their perfection, is the real question.

Parlamentaarinen malli teoriakiistojen käsittelynä

Tässä suhteessa parlamentaarisen debatin malli tarjoaa tieteele suoria esikuvia. Erityisesti valiokuntadebatit antavat edustajille mahdollisuuksia heittää esiin uusia näkemyksiä, tarkistaa kantojaan ja yhdistää erilaisista näkökulmista peräisin olevia ajatuksia (vrt. Pekonen 2011). Käsitteiden muutosprosessia voikin analysoida siten, että parlamentaarinen politiikka tarjoaa historiallisen ideaalityypin, josta akateemiset kiistat muodostavat yksinkertaistetun muodon, jossa kiistat harvoin koskevat suoraan toisten ihmisten elämään ulottuvia ratkaisuja. Tämä mahdollistaa akateemisissa kiistoissa taas liiallisen ”vastuullisuuden” välttämisen, mikä avaa pelivaraa mm. rohkeampien ajatuskokeiden tekoon.

Sekä Weberin objektiivisuuskäsite että Skinnerin ehdotus *Leviathanin* luennasta viittaavat mahdollisuuksiin ”parlamentarisoida” tutkimusta arvioimalla akateemisia kirjoituksia puheenvuoroina debatissa, jota voi arvioida suhteessa parlamentaaristen menettelytapojen ja retoristen käytäntöjen tarjoamiin vertailu- ja rinnastuskohteisiin. Debatin ideaalityyppiä voi käyttää tutkimuksen arviointiin joko etsien proseduralisoinnin puutteita ja vastakkainasettelun käyttämättömiä mahdollisuuksia tai tulkitsemalla toteutettuja debattikäytäntöjä parlamentaaristen menettelyjen ja retoristen siirtojen analogioina. Edellinen viittaa yliopistolaitoksen puutteisiin debatin organisoinnin menettelytavoissa, jälkimäinen suuntautuu olemassa olevien käytäntöjen tulkintaan parlamentaaristen periaatteiden vahvempina tai heikompina analogioina. Debatin ”parlamentarisointia” voi siis lähestyä sekä yleisten periaatteiden että olemassa olevien käytäntöjen uuden tulkinnan suunnasta.

Kokousten, yhdistysten, järjestöjen, puolueiden ym. sääntöjä, menettelytapoja ja käytäntöjä voidaan tulkita parlamentaarisen menettelytavan muunnelmina, laimennettuina ja kohteeseen sidottuina versioina. Tunnetuin anglo-amerikkalainen kokoussäännöstö, kenraali Henry M. Robertin baptistikirkon menettelytapoja varten kehittämä *Robert's Rules of Order* (1876), soveltaa parlamentaarista menettelytapaa yhdistykseen (http://en.wikipedia.org/wiki/Henry_Martyn_Robert). Toisin sanoen parlamentaarinen menettelytapa on paljon syvemmmälle juurtunut länsimaiseen poliittiseen kulttuuriin kuin mitä yleisesti tiedetään, ja jopa suoran toiminnan liikkeetkin ovat sille enemmän velkaa kuin mitä niiden edustajat ymmärtävät.

Kysymysten dissensuaalinen tarkastelu *pro et contra* on paljon radikaalimpaa parlamenteissa kuin yhdistys- ja kokouskäytännöissä. Jälkimmäisissä erimielisyydet on sallittuja ja niiden läsnäoloon on varauduttava, kun taas parlamentaarinen menettely edellyttää vastakkaisien näkemysten tuottamista, jotta kysymys voidaan ymmärtää. Esimerkiksi puoluekokouksissa puhutaan meikäläisyleisölle, vastustajat eivät istu samassa auditoriossa kuten parlamentissa, ja erimielisyydet koskevat strategiaa ja taktiikkaa, ei maailmantilanteen tulkintaa ja eksistentiaalista sitoumusta tiettyihin näkemyksiin, jotka taktiikan ja strategian lisäksi ovat läsnä parlamentaarisessa debatissa.

Parlamentarisoinnin mahdollisuuksia tutkimuksessa

Yliopisto muistuttaa enemmän parlamenttia kuin puoluekokousta tai muuta suljetun me-retoriikan foorumia. Akateemisessa debatissa on varauduttava siihen, että kaikki toiminnan aspektit, myös itse debatin agenda, voidaan kyseenalaistaa ja sijoittaa vaihtoehtoiseen perspektiiviin.

1960- ja 1970-luvun hallinnonuudistuskamppailuissa yliopisto haluttiin demokratisoida puoluevaltion ja enemmistövaalin mallin mukaisilla menettelyillä. Nuokin kamppailut ansaitsevat kunnollisen retorisen ja käsitehistoriallisen analyysin ilman jälkiviisasta teilausta. Hämmästyttävää niissä on yksipuolinen pitäytyminen vaaleihin ”demokratian” tunnusmerkkinä, kun sen sijaan parlamentaarisen menettelytavan erityispiirteistä ja niiden siirrettävyydestä yliopistojen hallintoon ei juuri lainkaan keskusteltu. Opiskelijapoliitikoilla ei ollut kunnan käsitystä parlamentaarisesta politiikasta: nuorena eduskuntaan päässyt valtio-opin pääaineopiskelija Pär Stenbäck kertoo muistelmissaan (2009), kuinka hän joutui käyttämään huomattavasti aikaa parlamentaarisiin menettelytapoihin perehtymiseen.

Yliopiston parlamentarisoinnissa voidaan Skinneriä seuraten lähteä itse tutkimuksen arvioinnin kriteereistä siten, että tutkimus sidotaan debatteihin, käsite- ja teoriakamppailuihin. Yksityisen tutkijan ”tulosten” esittely olisi siirrettävä julkaisujen määristä ja paikkojen arvovaltaisuudesta tutkimuksen merkityksen esittämiseen retorisen kamppai-

lun osana. Toisin sanoen on kysyttävä, millaisiin kiistoihin oma tutkimus liittyy, millaista retorista siirtoa se merkitsee, millaisin retorisin keinoin tämä siirto on tullut mahdolliseksi, ja miten tämä retoriikka on muuntanut debatin sekä kysymyksenasettelua että vastausten konstellatiota. Näillä kysymyksillä voi arvioida tutkimuksen omintakeisuutta, provokatiivisuutta jne. joko itse- että vierasarviointina: monestihan omalla tutkimuksella on merkitysulottuvuuksia, joita ei itse kunnolla ymmärrä.

Debatin käsitettä ei pidä ymmärtää liian kirjaimellisesti. Jeremy Bentham korostaa teoksessa *Essay on Political Tactics* oikeutetusti sitä, että ”a political assembly is not a society of academicians” (Bentham 1843, XI. § 4.). Benthamin mukaan parlamentaarisen debatin on tultava toimeen ilman paperia, käytettävä hyödyksi itse debattitilanteen tuottamaa spontaanisuutta ja improvisaatiota. Käänteisesti voi katsoa, että akateemisen debatin tulee nojata papereihin, kuten myös parlamentaarinen debatti tekee esimerkiksi niiltä osin kun esitykset on tehtävä kirjallisina.

Toisin sanoen päivittäinen väittely kollegojen näkemysten kanssa *face-to-face* ei ole ainoa eikä kovin suositeltavakaan debatin muoto. Akateemisia kiistoja ei ”voiteta” seminaari- tai symposium-välittelyissä vaan debattia käydään itse tutkimuksilla, joita kollegayleisö lukee. Pyrkimys kysymyksenasettelun siirtämiseen sekä oman tutkimuslinjan pitkäjänteinen seuraaminen kritiikistä tai sen puutteesta huolimatta ovat tutkijalle monesti käyttökelpoisempia retorisia strategioita kuin julkisen seminaaridebatin voittaminen taputtavan yleisön suosion puolelleen saamiseksi.

Debattien monitahoisuus voi nojata Weberin teesiin, jonka mukaan humanistisilla aloilla ei ole mitään yhteisesti määritettyjä kysymyksiä ja tutkimusaloja: ”Kulttuuritieteiden systeemi, jo siinä mielessä että ne olisi sidottu tiettyyn lopulliseen, objektiivisesti pätevään ja kiinni lyötyyn kysymysten ja kohdealueiden systeemiin, olisi sinänsä mieletöntä” (Weber 1904, 184, käännös KP).⁷ Tämän teesin merkitystä ei voi liiaksi korostaa. Samalla tavalla kun agendakamppailut ovat korostuneet parlamentaarisessa politiikassa, myös akateemisessa politiikassa tutkijat

7 Ein System der Kulturwissenschaften auch nur in dem Sinne einer definitiven, objektiv gültigen, systematisierenden Fixierung der *Fragen* und *Gebiete*, von denen sie zu handeln berufen sein sollen, wäre ein Unsinn in sich.

paljolti joutuvat tai pääsevät itse asettamaan kysymyksensä, toki aina joihinkin ajankohtaisiin tai vanhempiin debatteihin liittyen sen sijaan että etsisivät vain ”parempia” vastauksia vanhoihin kysymyksiin. Hyvä tutkija harjoittaa agendan politiikkaa ja pyrkii antamaan itse debateille uuden käänteen, muuntamaan käsitystä siitä mikä on mielenkiintoisia ja miten kysymyksiä tulee asettaa.

Weberin objektiivisuuskäsityksen revisiolla on tiedepoliittisia johtopäätöksiä. Tutkimuksen priorisointeja ei pidä tehdä aiheiden tai kohdealueiden pohjalta. Weberiläinen perspektivismi on ristiriidassa sektorijattelun kanssa, sillä eri perspektiiveissä ilmiöt eivät suinkaan ole ”samoja”, vaikka niistä käytettäisiinkin samoja nimityksiä. Kun kaikki luokitukset ovat kiistanalaisia ja eri perspektiiveistä eri kysymykset näyttävät tärkeitä, akateemisilla päätöksentekijöillä ole mitään debattista riippumattomia kriteereitä sille, mitkä asiat olisivat ”tärkeitä” tutkia.

Usein sivuseikoilta näyttäviä aiheita tutkimalla voi päästä käsiksi todella mielenkiintoisiin teemoihin. Esimerkiksi käsitehistoriassa on kysymys juuri tällaisesta yksipuolista tematiikkaa syvältä luotaavasta kysymyksenasettelusta, joka avaa monessa suhteessa mielenkiintoisempia näköaloja kuin sovinnainen tapahtuma- tai prosessihistoria tai kiistoja kaihtava käsitteiden määrittely. Retoriikan periaate että samaan asiantilaan voi aina suhtautua eri tavoin pätee niin tutkimuskohteisiin kuin tutkimuksen päätelmiinkin.

Oman tutkimuksen kiistojen ja debattien retoriikan kautta tarjoaa mahdollisuuden purkaa yliopiston strategiapapereiden pinnallista aihe- ja sektorijattelua. Kun tutkimus ymmärretään puheenvuorona debattiin, tutkijan on ylitettävä pelkän empiirisen analyysin taso. Sen lisäksi että arvostetaan huolellista empiiristä perustutkimusta, esimerkiksi tietyn käsitteen käytöstä yhden maan parlamentissa tietyllä jaksolla, tutkijalta edellytetään oman tutkimuksensa laajemman merkityksen arviointia. Näin tutkimus radikaalisti erottuu selvityksistä, jotka tyytyvät aineiston luokitukseen mutta oma analyysi ja oman työn merkitys debattien kontekstissa puuttuu.

Tutkijan itsenäisyys edellyttää, että kysymysten ja debattien tärkeyttä ei määritellä hallinnollisesti. Tutkijat itse ovat riittävän perehtyneitä tutkimusalansa kysymyksiin, jolloin he tietävät, mitä ja ketä he kritikoivat, miten he haluavat muuttaa debattiasetelmaa ja kysymyksenasette-

lua sekä provosoivat debatteja siitä mitä kukaan ei ole problematisoinut. Parlamentaarinen tulkinta ”objektiivisuudesta” eräänlaisena reilun pelin periaatteena tarjoaa kaikkien alojen tutkijoille mahdollisuuden suhteuttaa itsensä debatteihin.

Lisäksi tarvitaan parlamentaarisen agendakamppailun kaltaista kiistaa erilaisten debattien suhteista ja proseduurien luomista tällaisten kysymysten käsittelyyn. Tässäkin pitää välttää enemmistöjen ja korporatiivisten intressien mukaista arviointia. Esimerkiksi julkaisujen arvioinnissa pitää varoa tukemasta ”valtavirtoja”, joiden agenda on valmiiksi annettu ja annettava riittävä arvo uusien teemojen ja foorumien mukaiselle agendapolitiikalle. Sen sijaan voi kysyä, miten esimerkiksi priorisoida suhteita olemassa olevien, käynnistyvien ja marginalisoitujen debattien välisiä suhteita, jotka kaikki ovat sinänsä tärkeitä.

Yliopisto-organisaation ”parlamentarisointi”

Mitä parlamentarisointi voisi merkitä yliopiston ”hallintomallille”? Niin professorivaltaisuus, johtajaperiaate, byrokraattinen kollegiaalisuus, korporatiivinen tiedekuntien ja tieteenalojen intressiedustus, neuvostojen kaikkivaltius kuin puoluevaaleihin nojaava menettely yliopistossa ovat yhteen sopimattomia deliberatiivisen retoriikan ja sitä vastaavan akateemisen vapauden kanssa.

Professorivaltaisessa yliopistossa (saks. *Ordinarienuniversität*) epideiktisen retoriikan mukainen johtajuus on paikallaan, erityisesti jos opiskelijat ja väitöskirjantekijät voivat ”äänestää jaloillaan” yliopistojen ja professorien välillä. Vieläkin professorilta edellytetään sekä omassa yliopistossa että asiantuntijatehtävissä kykyä ja uskallusta tehdä itsenäisiä päätöksiä, uskallusta olla vetäytymättä kollegiaalisten elinten selän taakse, erityisesti henkilökysymyksissä. Tämä nojaa akateemiseen *primus inter pares* auktoriteettiin, jota on tärkeä suojella hallinnollista johtajaperiaatetta vastaan. Liike-elämästä tai virastoista lainatut johtajamallit sen sijaan uhkaavat kadottaa radikaalin eron tutkimuksen ja porvarillisen työnteon välillä, kun tutkimusta arvioidaan ”työelämän” kriteereillä.

Akateeminen organisaatio nojautui 1970-luvulle saakka akateemisen kollegiaalisuuden periaatteelle. Jyväskylän yliopiston yhteiskunta-

tieteellisen tiedekunnan tiedekuntaneuvoston kokouksissa noudatettiin vielä 1990-luvulla kollegiaalista istumajärjestystä ja äänestysmenettelyä, jossa virkaiältään nuorin jäsen lausuu ensin kantansa. Tämä poikkeaa Benthamin parlamentaariselle menettelylle tunnusomaisena pitämästä äänestämisen samanaikaisuudesta (Bentham 1843, erit. luku XIV). Kollegiaalisen hierarkian sijasta oppineiden tasavallassa vallitsee jäsenten tasa-arvoisuus keskenään. Kiintiöyliopiston päätöksentekoa puolestaan vastaa Preussin osavaltiossa v. 1850–1918 käytössä ollut äänestäjäkunnan kolmikantamallia.

Professorivaltaisessa ja kollegiaalisessa yliopistomallissa horisontaaliset tiedekuntien väliset kamppailut korostuivat, mihin Kantin *Der Streit der Fakultäten*-teos suoraan liittyy. Nykyaikana resurssikamppailut sekä tiedekuntien ja tieteenalojen että yliopistoväen eri henkilöryhmien välillä ovat entisestään kärjistyneet. Mussolinin Italiassa käytetyn korporatiivisen intressiedustuksen mallin (kriitikistä ks. Weber 1917) mukaiset kiistat sekä valtaosuuksista että toimintaresursseista ovat nyky-yliopistossa arkipäivää, täydennettynä ammattiyhdistysten mukaan tuomalla vertikaalisella korporatismilla. Yliopistoista on tullut kvasidiplomaattisten intressiriitojen temmellyskenttä ilman diplomaattista kohteliaisuutta ja hienotunteisuutta: niissä on helppo koota liittoutumia ja lakkauttaa niiden ulkopuolelle jääviä aloja ja yksikköjä samaan tyyliin kuin mitä pikkuvaltioille tehtiin Westfalenin regiimin suurvaltapolitiikassa.

Suomalaisessa yliopistolaitoksessa ”neuvosto”-nimeä on käytetty laajalti yliopistohallinnossa 1970-luvulta näihin päiviin. Toki niissä ei vallinnut mitään klassisten anarkististen ja vasemmistokommunististen neuvostoteorioiden tyylistä imperatiivista mandaattia tai poiskutsuntaoikeutta. Ongelma oli pikemminkin saada riittävästi jäseniä neuvostoihin. Yliopistoissa neuvostomallin ilmeinen heikkous on kokousajan maksimointi, joka syö pois aikaa tutkimuksesta ja opetuksesta. Parlamentarisessa politiikassa sen sijaan on opittu ottamaan huomioon ajan niukkuuden merkitys reilun pelin kriteereitä arvioitaessa.

Nykyinen trendi kilpailuttaa yliopistoja tekee niistä eräänlaisia puolueita. Akateemisten puoluevaltion vaarana on, kuten 1970-luvun kokeiluista eri maissa voi nähdä, se, että kirjoitettaessa yliopistolle omaa ”puolueohjelmaa” organisaatio sekaantuu tutkimuksen sisältöön. Vieläkin tärkeämpää on, että akateemiset puolueet, esimerkiksi tutki-

mussuuntauokset ja koulukunnat, eivät ole eivätkä voi olla kovin vakaita ja pysyviä – jos ovat, pysähtyneisyys uhkaa. Akateemisten puolueiden listoilta vaaleilla valitut edustajat joutuvat ikään kuin valitsemaan puoluelojualaisuuden ja toimielinten kokoonpanon arvaamattoman vaihtelevuuden välillä.

Parlamenttipamfletissaan Max Weber korostaa virkailijain asiantuntijavallan parlamentaarista kontrollia. Hän myöntää, että asiantuntemuksen suhteen virkailijat ovat poliitikkoihin verrattuna ylivoimaisia, mutta he ovat taipuvaisia käsittämään asiantuntemuksena eräänlaiseksi omaisuudeksi, joka henkilöillä joko on tai ei ole, ja juuri tällä he ovat legitimoineet kontrolloimatonta valtaansa keisarillisessa Saksassa. Weber tekee kiintoisia, brittiparlamentin menettelytapoille velkaa olevia ehdotuksia siitä, miten virkailijain asiantuntijavaltaa voidaan parlamentaarisesti kontrolloida, kuten eri alojen virkailijain ristikuulustelut parlamentin valiokunnissa, parlamentaarikkojen pääsy virkailijain tiedon lähteille sekä parlamentaariset tutkimuskomissiot hallituksen ja hallinnon toimenpiteistä (Weber 1918, erit. 235–337).

Vaikka tilanne keisarillisen Saksan politiikassa oli erilainen kuin nykyisissä yliopistoissa, byrokratisoitumiskehitys on ollut niin ilmeistä, että yliopistoväen parlamentaaristen edustajajien olisi tärkeää kontrolloida yliopiston hallintoa Weberin tarjoamia menettelytapoja käyttäen. Menettely voisi aloittaa yliopistojen ja opetusministeriön virkamiesten ristikuulustelusta, johon osallistuisivat esimerkiksi sekä tiedekuntien että ylioppilaskunnan edustajat. Myöhemmin voitaisiin käyttää kovempia keinoja, kuten yliopistokohtaisia tai valtakunnallisia tutkimuskomissioita. Itse asiassa tämän yliopiston ja ministeriön hallinnon kontrolli olisikin tärkein tehtävä parlamentille analogisten luottamuselinten uudelleen muodostamiseksi yliopistoihin.

Pragmaattisesti tarkasteltuna voi yliopiston parlamentarisoinnin institutionalisointia oppineiden tasavallaksi kehittää kunnallispoliittisen analogian perusteella. Yliopiston tutkijat ja opettajat valitsevat keskuudestaan yleisillä vaaleilla korostetusti yliopistopoliittikan linjoja deliberoivan valtuuston, jonka vaaleihin puolueet, ammattiliitot tai tiedekunta- ja tieteenalapohjaiset ehdokaslistat eivät voisi osallistua. Valtuusto valitsee keskuudestaan rehtorin. Tiedekunnilla olisi suurin piirtein samanlainen osittainen autonomia ja nimitysvalta kuin lautakunnilla kunnallispoli-

tiikassa. Yliopiston resurssienjakokamppailua varten toimii dekaanikollegio, joka harjoittaa tiedekuntien välistä diplomatiiaa. Onko erityinen laitostaso tarpeen, jääköön harkinnan asiaksi. Tieteenalayksiköt sen sijaan voitaisiin palauttaa, etenkin opetusta sekä alan valtakunnallista ja kansainvälistä yhteistyötä välittäviksi toimikentiksi. Olennainen vaikeus mallissa on, miten taata parlamentaaristen menettelyjen etusija suhteessa intressiedustukseen nähdä. Samoin opiskelijain ja ei-akateemisen henkilökunnan äänen kuulemistapa sekä virkailijakunnan parlamentaarisen kontrollin (vrt. Weber 1918) tarkemmat muodot eri yliopistollisen debatin ja päätöksenteon tasolla kaipaavat tarkempaa pohdintaa.

Oppineiden tasavalta – parlamentaarikon statuksen analogiat

Tämän teoksen johdannossa on luonnehdittu ajatusta oppineiden tasavallasta. Sen taustalla on kaksi ideaa, Immanuel Kantin (1798) klassinen ohjelma tiedekuntien hierarkian kääntämiseksi siten, että vapaat tiedekunnat asettuvat sidottujen yläpuolelle ja muodostavat yliopiston ydin-toimialan, jossa tutkimus ei ole sidottu mihinkään ulkopuolisiin intresseihin. Tämä käsitys vastaa Quentin Skinnerin eri yhteyksissä esittämää uusroomalaista vapauskäsitettä, jossa vapauden vastakohta on riippuvuus (esim. Skinner 1998). Tämä erottelu perustuu roomalaisen oikeuden vapaiden ja orjien statuksen väliseen vastakohtaan.

Näille ideoille yhteistä on akateeminen vapaus. Juuri akateeminen vapaus tekee yliopistot houkutteleviksi tutkijoille, opettajille ja opiskelijoille. Akateeminen vapaus on yliopiston toiminnan *raison d'être*, joka erottaa sen kaikista kouluista ja muista porvarillisen työsuhteen sävyttämistä toimialoista. Tarkkaan ottaen akateeminen vapaus koskee yliopistoissa vain tutkimus- ja opetushenkilökuntaa ja määrittää hallintohenkilöstön sille alistetuksi. Virastoyliopistoissa hallintohenkilöstö on hankkinut itselleen uusia valtaosuuksia ja käytännössä kaventanut yliopiston tutkijain ja opettajien riippumattomuutta, ts. akateemista vapautta. Yritys- ja puolueomaiset piirteet nyky-yliopistossa sisältävät samoja uhkia, erityisesti siirtyminen virkailijasta ”työntekijäksi”. Pohdiskelen mahdollisuuksia vastustaa näitä trendejä soveltaen parlamentaarisen politiikan periaatteita.

Lähtökohtani on rinnastaa akateeminen vapaus parlamentaarikon vapauteen. Vapauden ja riippuvuuden vastakohta operationalisoi- tiin uuden ajan alkupuolella Englannin parlamentissa neljään vapau- teen: vapaat vaalit, puhevapaus, parlamentaarinen immunitetti (*freedom from arrest*) ja vapaa mandaatti (vastakohtana sidotulle eli imperatiivi- selle mandaatille). Näistä muut paitsi Englannissa selvänä otettu vapaa mandaatti on ilmaistu v. 1604 alahuoneen kannanotossa, joka tunnetaan nimellä *Apology of the Commons* ja oli suunnattu Skotlannista tulleen uuden kuninkaan James I:n absolutistisia ja parlamentin syrjäyttämiseen suuntautuvia tendenssejä vastaan. Englannin parlamentin alahuoneen oikeus vapauteen muodostui pääasiassa näistä kolmesta seikasta:

Englannin kreivikunnilla, kaupungeilla ja kyläkunnilla [borough] ... on vapaus valita ne henkilöt, joiden he luottavat edustavan itseään; toiseksi, että valituilla henkilöillä on parlamentin koolla ollessa myös rajoittamaton pääsy parlamenttiin ja sieltä pois, ilman pidätyksen tai vangitsemisen vaaraa; kolmanneksi, että he voivat parlamentissa puhua vapaasti omantuntonsa mukaan, ilman ennakkotarkastusta tai kontrollin, siten että he kunnioittavat asianmukaisesti parlamen- tin suveenia tuomioistuinta, tosin sanoen teidän majesteettianne ja molempia kamareita, jotka näissä suhteissa muodostavat yhden koko- naisuuden, jonka pää teidän korkeutenne on.⁸

Yliopistoissa nykyisin käytetään runsaasti erilaisia vaalitulanteita: pääsykoe, jatko-opiskelijaksi hyväksyminen, väitöskirja, dosenttuuri, määräaikaiseen tai pysyvään tutkijan- tai tutkijaopettajan paikkaan valit- seminen. Niitä ei tietysti voi rinnastaa parlamentti- ja muihin yleisiin vaaleihin, joihin ei voi olla mitään pätevyysvaatimuksia, kun valitsijoina

8 The right of the liberty of the commons of England in parliament consisteth chiefly in these three things: first, that the shires, cities, and boroughs of England ... have free choice of such persons as they shall put in trust to represent them; secondly, that the persons chosen during the time of the parliament, as also of their access and recess, be free from restraint, arrest, and imprisonment; thirdly, that in parliament they may speak freely their consciences without check or controlment, doing the same with due reverence to the sovereign court of parliament — that is, to your majesty and to both the houses, who all in this case make but one politic body, whereof your highness is the head...

toimii koko äänestäjäkunta. Mutta voisi ajatella latinankielisen *civis*-termin palauttamista kunniaan ”yliopistoväen” muista erottavan kriteerinä. Yliopistollisten vaalitulanteiden organisoitiniin esimerkiksi ne yleiset kriteerit vapaille ja reiluille vaaleille, joita Inter-Parliamentary Union käyttää, tuntuvat käyttökelpoisilta suosikki- ja klienteelijärjestelmän rajoittamiseksi (ks. G.S. Goodwin-Gill 2006).

Parlamentaarisen immuniteetin analogia yliopistolle korporatiiviselle autonomialle oli oma järjestysvalta, jossa yliopiston vahtimestarit eli pedellit kiersivät kaupungilla ja vahtivat opiskelijoita poliisin valtuuksien. Tällaista autonomiaa en tietysti kaipaa takaisin. Kuitenkin yliopistojen sisäistä oikeudenkäyttöä voisi ajatella tapauksissa, jotka liittyvät sellaisiin epäreiluihin menettelyihin itse tutkimuksessa, jotka eivät ole rikollisia mutta vastoin oppineiden tasavallan vapauden ja tasa-arvoisuuden periaatteita. Samalla tavalla kun parlamentaarinen immuniteetti on purettavissa ja väärinkäytön mahdollisuudet enemmistöön turvautuen ovat olemassa, on ajateltavissa että akateemiset reilun pelin kriteerit ovat monessa suhteessa tiukempia kuin porvarillisessa liike-elämässä tai järjestökäytännöissä.

Sananvapaus yliopistoissa tuntuu itsestään selvältä akateemisen vapauden edellytykseltä. Kuitenkin virastoluonne, yritysanalogia ja puoluemainen yliopistojen välinen kilpailu ovat kuitenkin ruokkineet tilanteita, joissa on tutkimuksessa, opetuksessa tai julkisissa kannanotoissa pyritty estämään yliopistoväen kritiikkiä oman yliopiston linjauksia vastaan. Akateemisen vapauden keskeinen edellytys on kuitenkin, että yliopiston jäseniä ei millään tavalla saa estää vastustamatta oman yliopiston hallinnollisia linjauksia.

Mutta tietysti akateeminen sananvapaus voi joutua vastakkain muiden reilun pelin periaatteiden kanssa. Lähinnä mieleen tuleva analogia on epäparlamentaarisen kielenkäytön ja käyttäytymisen analogia, joka kohdistuu lähinnä parlamentin ja sen jäsenten halveksimisen torjumiseen. Tunnettuahan on, että poliittista vastustajaa ei voi moittia ”valehtelijaksi” vaan on käytettävä kiertoilmaisuja kuten että hän on ”economical with truth”. Vastaavasti rasistinen ja seksistinen kielenkäyttö on ansaitsee huomautuksen yhtä lailla tutkimuksissa kuin parlamentissa. Mutta raja loukkausten sallimisen suhteen on tulkinnanvarainen.

Parlamentissa jotkut poliitikot tietysti suorastaan pelaavat sillä että saavat puhemieheltä huomautuksia, mutta kun akateeminen debatti on kirjallista ja epäsuoraa, en usko että sanavapauden ja epäakateemisen kielen välinen tasapainotus tuottaisi dekaaneille yhtä paljon työtä kuin epäparlamentaarinen kieli puhemiehille.

Perustava parlamentaarinen analogia koskee vapaata mandaattia. Imperatiivisen mandaatin kieltö erottaa parlamentit säädyistä, korporatiivisesta intressiedustuksesta ja neuvostojärjestelmistä. Parlamentin toiminnan edellytys on sen luonne deliberoivana, vaihtoehtoja puntaroivana toimieliimenä, jonka edustajat eivät ole sidottuja etukäteisiin kantoihin, vaan deliberointi puolesta ja vastaan edellyttää, että he voivat vapaasti muodostaa uusia tulkintoja ja kannanottoja sekä muuttaa niitä debatin kuluessa. Edmund Burke esitti tunnetussa Bristolin puheessaan periaatteen, että deliberoiva parlamentti ei ole mikään lähettiläiden kongressi (Burke 1774).

Demokraattisiin parlamentteihin kukaan ei esitä imperatiivista mandaattia, mutta sekä vaalipiiri- että puoluepohjaiset kvasimandaatit tukevat tendenssiä latistaa parlamentaarikon itsenäisen edustajan status pelkäksi valtuutetuksi. Parlamentin menettelytapa edellyttää kuitenkin vapaata mandaattia siinä mielessä, että jokainen puhuu ja äänestää yksilönä. Pidän tätä parlamentaarisen politiikan tyylin yhtenä suurimpana ansiona. Se rajoittaa puoluekuria antamalla edustajalle joka hetki tilaisuuden miettiä esimerkiksi sitä, onko käsillä oleva asia sellainen, josta kannattaa riidellä oman puolueen kanssa, jopa riskeerata oma uudelleenvalintansa. Suomalainen vaalijärjestelmä, jossa äänestetään henkilöä eikä puoluelistaa, on omiaan tukemaan vapaan mandaatin aktiivista käyttöä ja tätä kautta luomaan edellytyksiä debatoivalle parlamentille.

Akateemisessa maailmassa koulukunnat tai tieteenalat eivät sido tutkijoita kvasi-imperatiivisella mandaatilla. Eikä yliopistojen strategiapapereista voi tulla mitään kvasimandaatin lähteitä. Tätä voidaan tukea parlamentaarisella analogialla. Westminsterin parlamentaarisen menettelyn selitysteoksessaan Gilbert Campion esittää, että parlamentissa on kahdenlaisia sääntöjä kirjoittamattomat säännöt eli käytännöt (*practice*), jotka takaavat reilun ja monipuolisen debatin (*the fairness and fulness of the debate*) ja jotka sellaisina palvelevat parlamentin yksityisiä jäseniä sekä pysyväismääräykset (*standing orders*), jotka palvelevat sitä että asiat tulevat

tehdyksi ja palvelevat siten ennen muuta hallitusta (Campion 1929, vii).

Tätä vastaavasti voidaan katsoa että akateemisen vapauden ja oppineiden tasavallan periaatteet ovat yliopiston toiminnan ja erikoisluonteen välttämättömiä edellytyksiä ja sellaisina kirjoitettujen pysyvääsmääräysten tai strategiadokumenttien (*sessional orders* Westminsterissä) yläpuolella. Yliopistoväen ei voi eikä pidä tukahduttaa omaa tutkimustaan ja opetustaan hallinnollisten määräysten tiukan noudattamisen nimissä, sillä tämä olisi tuhoisaa yliopistolle ja tutkimukselle. Akateeminen vapaus tutkimuksen ja opetuksen periaatteena antaa yliopistoväelle vahvemman tulkintavallan heitä itseään koskeviin hallinnollisiin säännöksiin kuin mitä on virastoissa tai liikeyrityksissä.

Tutkijan vapaan mandaatin kannalta vakavia kahleita ovat erilaiset omasta tutkimuksesta irralliset, raportointi- ja arviointivaateet. Työajan kontrolli, laaduntarkkailu, palkkausjärjestelmä ja koko hallinnollinen jargoni on omiaan tuottamaan akateemisen vapauden vastaista alamais- ja riippuvuusajattelua. Vapaan mandaatin periaatteen mukaan oppineiden tasavallassa toimivia ei voida velvoittaa mihinkään mikä menee yli tutkimuksen, opetuksen sekä byrokratian kontrollin kannalta tarpeellisten itsehallinnollisten tehtävien.

Toisin sanoen yliopiston tutkimus- ja opetushenkilökunnan asemaa ei pidä suinkaan ymmärtää porvarilliseksi työsuhteeksi. Se on periaatteellinen uhka akateemiselle vapaudelle, jota ei poista se käytäntö, että taitavat ja ovelat tutkijat ja opettajat toki osaavat kiertää, ignoroida ja manipuloida työsuhteen nimissä pönkitettyjä riippuvuusrakenteita. Porvarillisen työn analogian sijasta yliopistossa tulee käyttää parlamentaarikon analogiaa, sen historiallisesti merkittäviä vapauden ilmauksia, operationalisoimaan akateemista vapautta periaatteena, jonka takia yliopistot ovat lähes yhtä houkutteleva toimikenttä kuin parlamenttikin.

Lähteet

(Internet-lähteet tarkistettu 25.7. 2023)

- The Apology of of the Commons* 1604. <https://web.archive.org/web/20010804234111/http://coursesa.matrix.msu.edu/~hst201/Apolo-gySatis.htm>
- Bentham, Jeremy 1843. An Essay on Political Tactics. In: *The Works of Jeremy Bentham*, vol. 2. <http://oll.libertyfund.org/title/1921/113915>
- Burke, Edmond 1774. Speech to the Electors of Bristol. In: *Selected Works of Edmund Burke* 4. <http://oll.libertyfund.org/title/659/20392>
- Campion, G.F.M 1929. *An Introduction to the Procedure of the House of Commons*. London: Allan &co.
- De Mille, James, 1878: *Elements of Rhetoric*. https://ia800204.us.archive.org/10/items/elementsofrhetor00demi/elementsofrhetor00demi_djvu.txt
- Goodwin-Gill, G.S. 2006. *Free and Fair Elections*. <http://archive.ipu.org/PDF/publications/Free&Fair06-e.pdf>
- Hamilton, William Gerard, 1808 [1927]. *Parliamentary Logic*, with an introduction and notes by Courtney S. Kenny. Cambridge: Heffers.
- Kant, Immanuel 1798. Der Streit der Fakultäten. In: *Der Streit der Fakultäten und kleinere Abhandlungen*. Köln: Köhnenmann, 5–140.
- Leibholz, Gerhard 1957. *Strukturprobleme der modernen Demokratie*. Frankfurt/M.: Fischer 1974.
- Palonen, Kari 2010a. Max Weber's Rhetoric of 'Objectivity'. The Parliament as a paradigm of scholarly disputes. *Max Weber Studies* 10, 71–93.
- Palonen, Kari 2010b. "Objektivität" als faires Spiel. *Wissenschaft als Politik bei Max Weber*. Baden-Baden: Nomos.
- Palonen, Kari 2012. *Parlamentarismi retorisenä politiikkana*. Tampere: Vastapaino.
- Pekonen, Kyösti 2011. *Puhe eduskunnassa*. Tampere: Vastapaino.
- Robert's Rules of Order for Deliberative Assemblies* 1876. <https://www.gutenberg.org/cache/epub/9097/pg9097-images.html>
- Skinner, Quentin, 1996: *Reason and Rhetoric in the Philosophy of Hobbes*. Cambridge: Cambridge UP.
- Skinner, Quentin 1998. *Liberty before Liberalism*. Cambridge: Cambridge UP.
- Skinner, Quentin 2008. *Quentin Skinner interviewed by Alan Macfarlane 10th January 2008*, <http://www.alanmacfarlane.com/ancestors/skinner.htm>
- Stenbäck, Pär 2009. *Kriisejä ja katastrofeja. Poliittinen ja humanitaarinen työni*. Helsinki: Schildt.
- Weber, Max 1904. Die "Objektivität" sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis. *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, toim. Johannes Winckelmann, 146–214. Tübingen: Mohr 1973, 146–214.

- Weber, Max 1917. Wahlrecht und Demokratie in Deutschland. Teoksessa *Max-Weber-Studienausgabe* I/15, Wolfgang J. Mommsen ja Gangolf Hübinger. Tübingen: Mohr 1988, 155–189.
- Weber, Max 1918. Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland. Teoksessa *Max-Weber-Studienausgabe* I/15, Wolfgang J. Mommsen ja Gangolf Hübinger. Tübingen: Mohr 1988, 202–302.
- Weber, Max 1919a. Politik als Beruf. In: *Max-Weber-Studienausgabe* 1/1, toim. Wolfgang Schluchter ja Wolfgang J. Mommsen. Tübingen: Mohr 1994, 35–88.
- Weber, Max 1919b. Wissenschaft als Beruf. In: *Max-Weber-Studienausgabe* 1/17, toim. Wolfgang Schluchter ja Wolfgang J. Mommsen. Tübingen: Mohr 1994, 1–23.

Politiikka-allergiasta yliopistossa

Yliopiston pelikentällä käydään kaikenlaisia kamppailuja valtaosuuksista ja niiden jakautumisesta, itse tutkimusta koskevat debatit tietysti mukaan lukien. Ja näin tuleekin olla – muuten tutkimus pysähtyy. Tässä mielessä yliopisto on yhtä lailla ”poliittinen organisaatio” kuin mikä tahansa muukin.

Tänä päivänä on tavallista yhdistää politiikka likaiseen peliin, josta kunnan ihmiset haluavat pysyä erossa. Poliitiikan ja etenkin poliitikkojen halveksunta ei ole mitään uutta ja erikoista, pikemminkin normaali-tilanne. **Albert O. Hirschmanin** (1991) termein se ilmaisee ”reaktion retoriikkaa” demokratisoitumista ja parlamentarisoitumista vastaan (ks. Palonen 2012b).

Kuitenkin tuollainen retoriikka on itsepetosta. **Carl Schmittin** *Der Begriff des Politischen* -teoksen tärkein lause sisältyy teoksen toiseen alaviitteeseen. Tuoreen suomennoksen mukaan ”se, että vastustajaa pidetään poliittisena ja itseä epäpoliittisena (toisin sanoen tieteellisenä, oikeutettuna, objektiivisena, puolueettomana jne.) on todellisuudessa (*in Wahrheit*) tyypillinen ja erityisen intensiivinen tapa harjoittaa politiikkaa” (Schmitt 1932, 21; 2015, 24).

Politiikan tutkija ei siten voi ottaa politiikasta irtisanoutumisia tai sen torjumisia kirjaimellisesti, vaan hänen on analysoitava sitä, millaista politiikkaa niihin sisältyy. Toisin sanoen olennainen osa poliittista lukutaitoa on kirjoittaa ulos se, millaista politiikkaa sisältyy apoliittisuuden, ei-poliittisuuden, epäpoliittisuuden, antipoliittisuuden tai politiikanvastaisuuden ilmausten käyttöön.

Nykyisen yliopistolain seurauksia käytännössä on ollut, kuten **Max Weberinsä** lukeneet saattoivat odottaa, vallansiirto kollegiaalisilta luottamuselimiltä yliopiston hallintojohtajistolle, johon ei kohdistu institutionalisoitua yliopistotoimijain parlamentaarista kontrollia. Yksi tämän byrokratisoitumisen tuloksia on entistäkin suurempi allergia politiikka-sanaa kohtaan. Havainnollistan tätä esimerkeillä Jyväskylästä – muualla tilanne tuskin on kovinkaan erilainen.

Jyväskylän yliopistossa politiikan tutkimus on kansainvälisesti katsoen akateemisesti meritoituneimpia aloja tällä vuosituhanella. ”Politiittisen ajattelun tutkimus” kirjattiinkin yliopiston johtaviin tutkimusaloihin, mutta uuden yliopistolain aikana tuo ruma sana on pudotettu pois strategia- ym. papereista, vaikka meriitit eivät ole vähentyneet. Kuluvan vuoden aikana professorikollegat ovat kiinnittäneet huomiota siihen, kuinka yliopisto pyrkii kieltämään ”poliittisen toiminnan” yliopistoväeltä.

”Yliopisto ei ole poliittinen organisaatio”

Tuore esimerkki on Jyväskylän yliopiston hallintojohtaja **Kirsi Moisanderin** vastaus Tampereen yliopiston lehtori **Mikko Lahtiselle**. Moisander toteaa: ”Yliopisto ei ole poliittinen organisaatio” (**Kia Lindroosin** 25.9.2015 välittämän viestin mukaan). Millaista politiikkaa hallintopäällikkö tekee tällä puheaktillaan?

Käsitehistoriallisesti lauseen voi ymmärtää. Tekstissä ”poliittinen” liitetään käsitteisiin ”ideologinen” tai ”puolueidenvälinen”. Nämä samastukset olivat kohtuullisen uskottavia 1970-luvulla: tullessani Jyväskylän yliopistoon vuonna 1978 sekä henkilökuntaa että opiskelijoita luonnehdittiin heidän puoluekantansa mukaan ja valtaosa heistä pystyttiin sijoittamaan johonkin puolueeseen tai puoluefraktioon.

Sivistysyliopistoliike ja muut seikat saivat jäsenkirjamuodin nopeasti katoamaan, ja suomen kielen polit-sanasto on entisestään monimuotoistunut esimerkiksi elämäntapavalintojen poliittisuuden ymmärtämisen suuntaan. Mutta tuon ajan kielenkäyttöä tapaa näköjään edelleen ikään kuin itsestään selvänä, olettaen että ”politiikalla” tai ”poliittisella” olisi edelleen joku annettu, tunnettu tai yleisesti hyväksytty merkityksensä.

Eikö olisi kohtuullista konsultoida politiikan käsitteen ja sen historian tutkijoita omasta yliopistosta ennen kuin julistaa jotakin siitä, mikä on ”poliittista” tai ”politiikkaa” (vrt. esim. Palonen 2003, 2006)?

Osuvimpia politiikan käsitteen tiivistyksiä sisältyy Max Weberin *Politik als Beruf*issa vuonna 1919 esittämään formulaan. Suomennoksen mukaan ”‘Politiikka’ tarkoittaa siis: pyrkimystä osuuteen vallasta tai valtakautumisen vaikuttamisesta”. Tai vielä lyhyemmin: ”Se joka harjoittaa politiikkaa, tavoittelee valtaa” (molemmat sitaatit Weber 1919, 36; 2009, 71).

Yliopiston pelikentällä käydään kaikenlaisia kamppailuja valtaosuuksista ja niiden jakautumisesta, itse tutkimusta koskevat debaattit tietysti mukaan lukien. Ja näin tuleekin olla – muuten tutkimus pysähtyy. Tässä mielessä yliopisto on yhtä lailla ”poliittinen organisaatio” kuin mikä tahansa muukin.

Immanuel Kant kirjoittaa vuonna 1798 julkaistussa *Der Streit der Fakultäten* – teoksessaan tiedekuntien välisestä kamppailusta ja erottaa vapaan filosofisen tiedekunnan ulkopuolisista mahdeista riippuvaisista oikeustieteellisestä, lääketieteellisestä ja teologisesta tiedekunnasta. Näiden välillä käydään sekä reilua että epäreilua valtakamppailua (Kant 1798, 36–44 – hän käyttää jopa juridisia termejä *gesetzmäßig* ja *gesetzwidrig*). Pidän politiikan torjumista epäreiluna menettelynä yliopiston sisäisessä valtakamppailussa hallinnon intressien (vested interests) sekä tutkimuksen ja opetuksen vapauden puolustajien välillä.

”Politiikka” arkikielessä ja tutkimuksen kielessä

”Politiikka” ja ”poliittinen” ovat sekä arkikielen sanoja että tutkimuksen käsitteitä, eivätkä ne ulospäin erotu toisistaan. Poliitiikan tutkimus analysoi käsitteistön käyttöä sekä toimijain että tutkijain keskuudessa – ryhtymättä tuomariksi sen suhteen, miten käsitettä tulisi käyttää.

Mutta politiikan tutkimus voi havainnollistaa yliopiston sisällä sitä, että on harhaanjohtavaa ja sekaannusta tuottavaa puhua politiikasta/ poliittisesta ikään kuin yleisesti tunnettuna ja kaikkien hyväksymänä käsitteenä. Esimerkiksi ”Oletko kiinnostunut politiikasta” –gallupkyselyihin annetuista vastauksista ei voi päätellä yhtään mitään, koska vas-

taajat ymmärtävät sekä ”politiikan” että ”kiinnostuksen” kovin monin tavoin (vrt. esim. Paakkunainen 1993).

Toisin sanoen on aina kysyttävä, missä mielessä polit-sanastoa kulloinkin käytetään. Millaisia käsitteen merkityksiä, aspekteja, ulottuvuuksia, retorisia siirtoja ja historiallisia kerrostumia tietyssä käytössä tematisoidaan? Näin päästään eroon juupas-eipäs -väittelystä liittyen siihen, ”onko” jokin seikka ”politiikkaa” tai ”poliittinen” vai ei. Voidaan siirtyä kysymyksiin siitä, missä suhteessa sitä voi pitää poliittisena tai miten mistä tahansa ilmiöstä voidaan lukea esiin poliittinen aspekti.

Poliittisen lukutaidon merkitys yliopistossa

Kun politiikkaa ei nähdä irrallisena sektorina, se että joku on ”politiikkaa” ei suinkaan sulje pois sitä, että se on samaan aikaan jotakin muuta kuten ”tiedettä”. Itse asiassa toimintana tarkasteltuna tutkimuksella ja (muulla) politiikalla on paljon enemmän yhtäläisyyksiä kuin mitä yleisesti oletetaan (ks. Palonen 2010 ja 2012a).

Politiikka viittaa toimintana myös näkökulmaan, ”poliittisesti ajattelemiseen” ja sen mukaiseen ”poliittiseen lukutaitoon”, jossa pohditaan vaihtoehtoja ja arvioidaan niiden merkitystä. Kannan ottaminen asioihin jätetään jokaisen omaksi asiaksi, jossa toki käsitteiden historiallisten ja retoristen vivahteiden tuntemus voi selkeyttää valintoja mutta ei sanella niitä.

Yliopistohallinnon tilanne on tietysti sikäli erikoinen ja vaikea, että siinä tehdään ”porvarillista työtä” instituutiossa, jonka idea on tehdä jotakin muuta. Tutkijat ja opettajat kyseenalaistavat asioita, spekuloidvat vaihtoehtoilla ja debatoivat teorioista ja käsitteistä, kuten parlamentaarit tekevät.

Hallintohenkilökunnankin olisi tärkeää ymmärtää yliopiston erikoisluonne ja juuri sen vuoksi päästään eroon allergisesta suhtautumisesta politiikkaan. Toisin sanoen olisi ymmärrettävä poliittisesti ajattelemisen ja poliittisen lukutaidon merkitys sekä tutkimukselle että yliopiston sisäisille käytännöille.

Kirjallisuusluettelo

- Hirschman, Albert O. 1991. *The Rhetoric of Reaction*. Princeton: Princeton UP.
- Kant, Immanuel 1798 [1995]. *Der Streit der Fakultäten und kleinere Abhandlungen*. Köln: Köhnenmann.
- Paakkunainen, Kari 1993. The Apolitical Youth: a Re-examination of a Thesis. Teoksessa Kari Palonen & Tuija Parvikko (toim.): *Reading the Political*. Helsinki: Valtiotieteellinen yhdistys, 35–49.
- Palonen, Kari 2003. Poliitiikka. Teoksessa Matti Hyvärinen ym. toim. *Käsitteet liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 467–518.
- Palonen, Kari 2006. *The Struggle with Time. A conceptual history of 'politics' as an activity*. Münster: LIT, 2. Edition with new Preface 2014.
- Palonen, Kari 2010. "Objektivität" als faires Spiel. *Wissenschaft als Politik bei Max Weber*. Baden-Baden: Nomos.
- Palonen, Kari 2012a. *Parlamentarismi retorisena politiikkana*. Tampere: Vastapaino.
- Palonen, Kari 2012b. *Rhetorik des Unbeliebten. Lobreden auf Politiker im Zeitalter der Demokratie*. Baden-Baden: Nomos.
- Schmitt, Carl 1932 [1979]. *Der Begriff des Politischen*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl 2015. *Poliittisen käsite*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Weber, Max 1919 [1994]. Politik als Beruf. Teoksessa *Max-Weber-Studienausgabe I/15*. Tübingen: Mohr, 35–88.
- Weber, Max 2009. *Tiede ja politiikka*. Tampere: Vastapaino.

Aika ja kieli politiikan tutkimuksen kohteena

Aspekteja Ilmari Susiluodon tutkimusagendasta

Ilmari Susiluoto on nykytutkijoille tunnettu Neuvostoliittoa ja Venäjää koskevista töistään, joillekin Westermarckin koulukunnan suomalaisten antropologien tutkijana tai systeemien teoriasta kirjoittaneena. Kiistämättä näitä aspekteja, kiinnitän huomioni Ilmarin vähemmän tunnettuun, mutta itseäni inspiroineeseen merkitykseen kahden keskeisen teeman, ajan ja kielen, politiikan tutkijana. Näistä teemoista hän kirjoitti paljolti nyttemmin halveksittuihin laitossarjoihin kätkeydyissä kirjoituksissaan, etenkin 1970- ja 1980-lukujen vaihteen kahden puolen, ennen siirtymistään akateemiselta uralta ulkoministeriöön.

Susiluodon tuon vaiheen kirjoituksista hänen ajan politiikkaa koskeva tutkimuksensa on urauurtavaa. Ajallista perspektiiviä politiikkaan ovat itse asiassa varsin harvat politologit Suomessa tai muuallakaan laajemmin käyttäneet. Hänen politiikan kieltä koskevat tekstinsä tunnetaan ehkä paremmin, mutta nekin ansaitsevat tarkemman analyysin. Oma intellektuaalinen velkani Ilmarille koskee ensisijaisesti näitä kahta tematiikkaa, jotka vuosikymmenten ajan ovat pysyneet oman tutkimukseni agendalla.

Politiikka ajallapeluuna

”Time has been an ‘unproblem’ in behaviorally oriented political science. ... we argue that the cultural conception of time and the objective distribution of time have important political consequences” (Susiluoto 1976, 53). ”Unproblem”-ilmaus muistui mieleen Ilmarin ja Ilkka Heiskasen Helsingin yliopiston valtio-opin laitoksen julkaisusta, joka nojautui IPSA:n maailmankongressissa Edinburghissa pidettyihin esitelmiin. Ilmarin kritiikin kohde oli ns. behavioralistinen politiikan tutkimus, joka etsi mm. ”äänestyskäyttäytymisen lainalaisuuksia”, joiden tietysti tuli olla mahdollisimman ajattomia. 1970-luvulla esimerkiksi Johan Galtung (1974) oli jo korostanut sitä, että yhteiskuntatieteissä tutkimuksen tavoittena on ”invarianssien” murtaminen eikä niiden etsiminen. Tämä käsitys siis avaa pelivaraa politiikan ajallisuudelle ja ajan poliittisuudelle.

Sovinnaisessa sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa aikaa pidettiin epäilyttävänä, joka mutkistaa kysymyksiä ja vaikeuttaa niiden tutkimista. Epäluulo toiminnan ajallista ulottuvuutta kohtaan koski muutakin suomalaista puhetta. Erityisesti muistan noiden aikojen radion jalkapalloselostajien – Usko Santavuori, Aulis Virtanen jne. – säännöllisesti moittineen joukkueita ”ajanpeluusta”. Kuitenkin myös jalkapallossa aika on olennainen osa peliä. Elokuvasa *Das Wunder von Bern* hotellin siivooja lausuu vuonna 1954 Sveitsin kisoissa yllättäen maailmanmestaruuden voittaneen Länsi-Saksan joukkueen valmentaja Sepp Herbergerille tämän nimiin myöhemmin pannut sanat ”Das Spiel dauert neunzig Minuten”. 1970-luvulta lähtien ajan merkitys jalkapallossa korostui mm. sen myötä, että joukkueiden sallittiin vaihtaa useampia pelaajia, mikä loi niille uutta taktista pelivaraa. ”Lisäajan” näyttö tuli käyttöön vasta myöhemmin, mutta se institutionalisoi sen, että myös tuon Herberger-lauseen ymmärrettiin jättävän tuomarille tulkinnanvaraa ja sen julkinen näyttö ilmaisi lisäajan pituuden (vähimmäismäärän) myös pelaajille ja katsojille.

Kesti jonkin aikaa ennen kuin pääsin itse kiinni ajan politiikan tutkimukseen, tosin aivan toista kautta kuin Ilmari, ensin Jean-Paul Sartren ja sittemmin Reinhart Koselleckin välityksellä. 1990-luvun alusta politiikan ajan ja ajan politiikan tutkiminen on ollut jatkuvasti omien

tutkimusteni agendalla. Myös eräiden akateemista karriääriä tehneiden oppilaideni väitöskirjojen otsikot osoittavat ajan olevan heille keskeinen politiikan tutkimuksen käsite (ks. Lindroos 1998, Kurunmäki 2000 sekä suomenkielinen kokoelma Lindroos ja Palonen 2000).

Ilmarin muotoiluun ajasta ”epäongelmana” sisältyy kaksikin yleisempää teemaa. Ensimmäinen niistä koskee kysymyksenasettelun merkitystä politiikan tutkimuksessa. Vaikka erilaisia ”kriittisiä” suuntauksia oli jo olemassa eri maissa ja kielialueilla, oli olemassa tietty vakiintunut käsitys siitä, mitä aiheita ”politiikan tutkimuksen” tuli käsitellä. Ihmettelin aikanaan sitä, miten yllättävän samanlaisia tutkintovaatimukset esimerkiksi Aasian maissa olivat kuin ne, joita itse olin tenttinyt 1960-luvun lopulla Helsingissä. 1970-luvun lopulla politiikan agenda koskevat kamppailut olivat kuitenkin jo selvästi nähtävissä. Kun puolueiden väliset kiistat olivat pitkään olleet erilaisia vastauksia samoihin kysymyksiin, 1970-luvulla politiikassa etualalle nousi paljon aikaisempaa vahvemmin se, mistä kiisteltiin, erityisesti feministien ja ympäristöliikkeiden, hieman myöhemmin näitä yhdistävien vihreiden puolueiden ansiosta.

Tämä agendakamppailu oli tullut politiikan tutkimukseenkin. Aloitettuani v. 1978 valtio-opin vt. apulaisprofessorina Jyväskylän yliopistossa, aloin nuoruuden innolla ja silloin nuorten kollegojen (Kyösti Pekonen, Tapani Kaakkuriniemi) tuella muuttaa sitä, mitä valtio-opin tutkintovaatimukseen oli sisällytetty ”mittarimiehenä” tunnetun edeltäjäni Risto Sänkiahon aikana. Vaikka vakituisen professuurin puuttuessa (virka perustettiin v. 1991) Olavi Borg Tampereelta joutui toimimaan ”kumileimasimena” tutkintovaatimuksille, tämä koski vain laudaturtasoa, johon Olavi ei juuri muutoksia tainnut ehdottaa. ”Jyväskyläläisyydelle” annettiin tieteenalalla oma leimansa, ja Ilmarista tuli – myös ulkoministeriöön siirryttyään v. 1982 – tämän jyväskyläläisyyden eräänlainen ulkojäsen, jota mielellään käytimme eri tilaisuuksissa ja julkaisuissa.

Toinen huomio Ilmarin artikkelissa on ajatus, että aika ei ole epäongelma historioitsijoille ja antropologeille, joista hän käsittelee kirjoituksessaan Rafael Karstenia ja hänen *Inkavaltio*-teostaan. Suomenkielisessä versiossa, jonka Ilmari esitti v. 1977 politiikan tutkimuksen päivillä, hän sanoo tutkivansa ”muinaisen inkavaltion ‘aikapolitiikkaa’”. Tässä lainausmerkit osoittavat, kuinka epäsovinnainen tuo ilmaus vielä tuohon aikaan oli (Susiluoto 1977b, 100).

Itselleni oli tärkeää sen sijaan tajuta, että ”politiikantutkimus” yhteen kirjoitettuna tieteenalanimenä ei ole tutkinutkaan kaikkea sitä, mikä on politiikkaa tai poliittista, vaan monet ”politiikan ilmiön” mielenkiintoisimmat aspektit jäävät sen ulkopuolelle. Tutkittuani useamman vuoden politologian tieteenalan historiaa (ks. esim. Palonen 1980), tein viimeistään puolen vuoden varttuneen tieteenharjoittajan apurahalla Berliinissä ollessani v. 1981 sen päätelmän, että ”politiikkaa” oli tutkittu erilaisista kysymyksistä lähtien muilla tieteenaloilla. Ilmarin kanssa käydyt debaattit olivat ensiarvoisen tärkeitä myös sille, miksi *Politik als Handlungsbegriff* (Palonen 1985) siirryin tieteenalahistoriasta politiikan käsitteen historiaan. Toisin sanoen 1900-luvun alun Saksassa politiikan käsite alettiin kokea problemaattiseksi, ja sitä koskevan keskustelun ymmärtämiseksi piti lukea valtiosääntö- ja kansainvälisen oikeuden, historian, filosofian, sosiologian, jopa pedagogiikan, maantieteen ja teologian alan lehdissä esitettyjä käsityksiä politiikasta. Näiden lisäksi tuli myös välttämättömäksi ottaa huomioon kulttuuri- ja kirjallisuuslehtiä – muuttamat ”ekspressionisteiksi” tai ”aktivisteiksi” identifioituneet literaatit, kuten Kurt Hiller, olivat politiikan innokkaimpia puolustajia. Poliitikkojen puheiden ja kirjoitusten merkitystä käsitteellisinä uudelleen ajattelijoina en tuolloin vielä kunnolla ymmärtänyt.

Tätä näkemystä tieteenalan ja tutkimuskohteen suhteista eivät kaikki kollegat ymmärtäneet tai hyväksyneet. Päinvastoin heille oli olemassa ”politiikan tutkimuksen ongelmia”, mutta minkä tahansa ilmiön poliittisen aspektin tutkimus ei heidän mukaansa kuulunut tutkimusalaan. Muistan keskustelun Tuomo Martikaisen kanssa, joka ei pitänyt omaa bravuurinumeroani, kadunnimipolitiikkaa (ks. Palonen 1993), politologien tutkimuskohteena. Myöhemmin tämä ero näkyi muun muassa Tuomon ja minun täysin vastakkaisissa arvioissa hakijoista Tampereen yliopiston professorin viran täytössä v. 2006.

Ajan politiikkaan palatakseni, Ilmarin keskeinen teema erityisesti hänen Karstenia koskevissa kirjoituksissaan on ajan kontrolli, jonka hän jakaa taloudelliseen ja symboliseen, aikamonopoli ja sen murtuminen, kalenteri ja säännöllisyys, joka nojasi taivaankappaleiden liikkeen tuntemukseen, keskusvaltion hallinnan totaalisuus ja sen rajat, vanhojen ja uusien kontrollimuotojen suhde jne (ks. Susiluoto 1977b, 1979). Tässä näkyy hänen systeemiteoreettinen mielenkiintonsa, joka kuitenkin sisältää myös systeemin rajojen ja murtumien käsittelyn.

Tällä voi nähdä yhteyksiä tutkimuksiini siitä, kuinka edustajien aloitteellisuus ja äänioikeuden laajentamiseen liittynyt odotus siitä, että ”meidän” vaalipiirin edustajankin tulee puhua täysistunnossa, olipa hänellä sanottavaa vai ei. Tämä johti 1800-luvun jälkipuoliskon Britanniaassa parlamentaarisen ajan niukkuuden lisäämiseen, jota irlantilaisien jarrutuspuheenvuorot radikalisoivat, ja joka uhkasi lamaannuttaa koko parlamentin. Tämän hallitsemiseksi tarvittiin uusia keinoja ei vain puheajan rajoittamiseksi vaan myös parlamentaarisen ajan uusiksi jakoperiaatteiksi sekä kysymysten että edustajien kesken. Oma mielenkiintoni on kuitenkin koskenut ensisijaisesti sitä, kuinka parlamentaarinen politiikka operoi ajalla pelivarana, kuinka parlamentaariset menettelytavat, kuten muutos- ja lykkäysehdotukset sekä työjärjestyspuheenvuorot, sisältävät tilaisuuksia edustajille ajalla politikointiin (ks. Palonen 2014b, 2018). Brittiparlamentin puhemies John Bercowin menettelyt Brexit-debateissa ovat tänä päivänäkin erinomaisia havainnollistuksia ajalla pelaamisesta parlamentaarisessa politiikassa, jolle täysin vastakkainen Brexit-referendum on ”kerrasta poikki”-menettelynä.

Toinen aikapoliittinen ulottuvuus Ilmarin tuotannossa koskee menneisyys- tai historiapolitiikkaa, vaikka näitäkään termejä ei käytetty vielä 1970- ja 1980-luvuilla. Tähän sisältyvät sekä hänen väitöskirjansa keskushahmot Anatoli Bogdanov ja Nikolai Buharin sekä heidän jälkimaineensa Stalinin jälkeisessä Neuvostoliitossa (Susiluoto 1982b). Samoin hän korostaa systeemiteorian klassikoiden, kuten Norbert Wienerin ja Ludwig v. Bertalanffyn, ”humanistisia” lähtökohtia niin läntisten (Talcott Parsons, David Easton) kuin neuvostoliittolaisten systeemiteoriaa käyttävien kirjoittajien positivistisia piirteitä vastaan (esim. Susiluoto 1977a). Menneisyyspoliittinen ulottuvuus on mukana myös Ilmarin kirjoituksissa nimipolitiikasta Venäjällä ja Neuvostoliitossa, joka sisältää ironisen etäisyyden kaiken alusta aloittamista ja sankarikulttia kohtaan – esimerkiksi etunimet *Vladlen* ja *Ninel* muistuttivat kannattajiaan koko ikänsä Neuvostoliiton perustajasta (Susiluoto 1990, 1993). Ecuadorin presidentin ”Lenin Morenon” etunimi on vielä omana aikanimme elävä muistutus tästä nimi- ja menneisyyspolitiikasta.

Yhteys Ilmarin tutkimusten ja omien intressieni välille nousikin yhteisestä mielenkiinnosta häviäjien historiaan ja sen ymmärtämiseen, että voitolle päässeet näkemykset eivät ole koskaan sellaisena merkittäviä, vaan kontingentin poliittisen kamppailun tuotteita. Tämä oli itsel-

läni lähtökohtana myös politiikan tutkimuksen historiankirjoituksessa 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa, millä alalla jaoin Ilmarin kanssa kritiikin sodanjälkeistä yhdysvaltalaisen empirisen ”äänestyskäyttäytymisen” ym. tutkimuksen hegemoniaa kohtaan. Itse pyrin tavallaan rehabilitoimaan vanhan saksalaisen tutkimusperinteen, jonka huipentuma Suomessa on Jan-Magnus Janssonin Kelsen-väitöskirja vuodelta 1950. Näistä lähtökohdista minun oli myös helppo päätyä lukemaan ja käyttämään hyväksi Reinhart Koselleckin ja Quentin Skinnerin sekä substantiaalisia että metodologisia kirjoituksia (ks. Palonen 2003b, 2004, 2014a).

Ajan politiikan ja politiikan ajan tutkimus on lopultakin jäänyt suhteellisen harvojen tutkijain mielenkiinnon kohteeksi. Tavallaan strukturalistinen ja poststrukturalistinen perinne, jossa puhutaan pikemminkin tilasta ja paikasta kuin ajasta on pysynyt vahvana. Jyväskylän valtio-opin tutkijaseminaareissa 1990-luvun jälkipuoliskolla tilan ja ajan välinen vastakohta oli keskeinen kiistakysymys oppiaineen professoreiden eli Marxista Foucaultiin siirtyneen Sakari Hännisen ja minun välillä: olin tuolloin siirtynyt Sartresta Weberiin, Skinneriin ja Koselleckiin. Susiluodon ajan kontrolli-perspektiivi ikään kuin sijoittui meidän positioittemme väliin.

Politiikan kielellisyys

The linguistic turn-iskulause on laajaltikin sävyttänyt suomalaisen politiikan tutkimuksen pelikenttää 1980-luvulta lähtien. Siinä tietysti on ollut erilaisia versioita, strukturalistis-semioottiset ja diskurssianalyttiset tilapuheet, joita vastaan suuntautuvat retoriikan, käsitehistorian ja nimipolitiikan toimija- ja aikakonseptiot, joista itse olen innostunut.

Myös politiikan kielellisyyden osalta Ilmari Susiluoto oli asialla muita ennen. Tarkoitan tällä ennen muuta Ilmarin Helsingin laitoksen sarjassa ilmestynyttä 70-sivuista monistetta *Yhteiskunnan ohjaus ja hallinto. Teoreettinen ja terminologinen selvitys venäjän kielen ohjausta ja hallintoa tarkoittavasta ”управление”-termistä*” (Susiluoto 1977c). Sen johdannossa hän esittää ohjelmallisen näkemyksensä: ”Politiikan kielitieteen välttämättömyys havaitaan helposti sellaisessa tapauksessa, jossa kulttuurien väliset

eroavuudet ovat suuret (kuten esim. juuri Neuvostoliiton ja Suomen välillä). Tällöin tutkijan tehtävä käännoistyössä ei ole pelkästään oikean termin löytäminen oikealle asialle, vaan myös kulttuurin kokonaisuuden hahmottaminen ja kielen rakenteen tutkiminen. Jollekin asialle ei välttämättä ole lainkaan ilmaisua ja jossakin kielessä se on konstruoitava toisessa kielessä siten, että *merkityssisältö* mahdollisimman tarkasti saavutettaisiin. Mutta merkityssisällön löytämiseksi on tunnettava kielen lisäksi myös kulttuurin ominaispiirteet” (mt. II).

”Politiikan kielitiede” oli myös termi, joka oli täysin vieras poliitologien ”ammattikunnan” valtavirralla. Kyse ei Ilmarille todellakaan ollut lingvistiikan tai filologian termien käytöstä ”politiikan sektorilla”, kuten vaikkapa T.W.Weldonin *The Vocabulary of Politics*-teoksessa (1953). Kysymys oli hänelle pikemminkin siitä, että erilaisissa poliittisissa konteksteissa, joiden erottavana tekijänä toimii ”kulttuuri”, käsitteitä ei voi noin vain kääntää kielestä toiseen. Venäjästä Suomeen kääntämisen olennainen kulttuurinen vaikeus koskee sekä historiaa että poliittisten regimien eroja. Susiluoto tarkastelee *upravljenije*-käsitettä kolmella tasolla ”venäjän kielen ilmaisuna, keskeisenä marxismi-leninismien terminä, kybernetiikan ja systeemiteorian terminä” (Susiluoto 1977c, 8).

Kun minusta tuli 1980-luvun alussa politiikan käsitteen historioitsija, olennainen pointti oli myös polemiikki käännoiksi kohtaan. Yhdeksi polemiikin kohteeksi nousi J.V. Lehtosen v. 1918 käänno Jean-Jacques Rousseauin *Du contrat social*-teoksesta, nimenomaan ranskan *politique*-sanaston lähes täydellinen häviäminen suomennoksesta (ks. Palonen 1987). Myöhemmin olen käsitellyt kääntämistä itsessään poliittisena tekona (Palonen 2003c),

Susiluodon kirjoituksen taustalla oli sosiaaliantropologian apulaisprofessori Arne Runebergin tutkimus Tönniesin *Gemeinschaft*- ja *Gesellschaft*-termeistä, *On the (Un)translatability of Some of Ferdinand Tönnies's Principal Sociological Ideas* (1970). Ilmari seuraa Runebergin ”hermeneuttista” metodia, *analysis by translation*, jolloin hän – vastoin strukturalisteja – katsoo: ”Kieli kantaa mukanaan historiaansa ja kielestä voi tulla yhtä hyvin vapauttaja kuin vankila” (Susiluoto 1977c, 5). Tällä teesillä hän tavallaan puhuu jo ”käsitehistoriallisen” tutkimusotteen puolesta, vaikka hän ei koskaan tainnut perehtyä esimerkiksi *Geschichtliche Grundbegriffe*-teos-sarjaan (1972–1997), Reinhart Koselleckin ohjelmallisiin

kirjoituksiin (esim. 1979), ei myöskään Quentin Skinnerin *The Foundations of Modern Political Thought*in (1978) tai metodologisiin kirjoituksiin (ks. esim. Tully toim. 1988). Kääntämisen eroja ruotsin- ja suomen kielten välillä käsiteltiin myöhemmin näiden tutkimussuuntausten innostamassa *Käsitteet liikkeessä-teoksessa* (Hyvärinen ym. 2003), jossa erityisesti Pauli Kettunen ”Yhteiskunta”-artikkelissa analysoi eroja ruotsin *samhället*- ja suomen *yhteiskunta*-käsitteiden välillä.

Joka tapauksessa Susiluodon *Upravlenijetä* voi tänään hyvinkin lukea käsittehistoriallisena tutkimuksena. Hän aloittaa muutamilla oman ajan neuvostoliittolaisilla ohjelmateoksilla, kuten V.G. Afanasjevin teoksella vuodelta 1969, sen englanninnoksessa esiintyvillä monilla termeillä, kun taas suomennos tyytyy kahteen ilmaukseen, *hallintoon* ja *ohjaukseen*. Sen jälkeen hän siirtyy tarkastelemaan kielihistoriaa, erityisesti *prav*-verbin erilaisia tulkintoja (Susiluoto 1977c, 12–29). Ehkä tärkein osuus julkaisussa liittyy lukuun ”ohjaus ja historia”, jossa käsitteen käyttötavat suhteutetaan Neuvostoliiton historian kontekstiin, lähtien vallankumousvuoden – anarkisteilta omaksutusta – *samoupravlenije*-termistä, joka siis viittaa itsemääräämiseen ja jota Lenin käyttää siis v. 1917 kirjoittamassaan *Valtio ja vallankumous*-kirjassaan, jossa hän kuitenkin jo myöntää itseohjauksen utooppisuuden. Tämän jälkeen Ilmari käsittelee – tiivistäen sanoen – NEP-vaiheen, Stalinin ja poststalinilaisen vaiheen sanastoa, missä kontekstissa kybeneettinen kieli pyritään yhdistämään marxismi-leninismiin (mt. 30–31). Tämän jälkeen hän vielä esittää käsitteellisiä kytkentöjä ohjauksen suhteesta suunnitteluun, tuotantoon, politiikkaan ja päättää kirjoituksensa kuvioon ”kokonaisvaltaisesta esityksestä” (mt. 52–60).

Minun kannaltani kiinnostavinta on, mitä Ilmari tässä yhteydessä kirjoittaa politiikasta. Hän referoi neuvostoliittolaista näkemystä politiikasta historiallisena kategoriana, joka katoaa ”historian näyttämöltä siinä vaiheessa kuin valtion ja kansalaisyhteiskunnan yhteen sulautuminen edellyttää” (mt. 55–56). Tätä hegeliläistä puhetta, jossa politiikka näyttäytyy erillisenä sektorina, vastaan Susiluoto korostaa kuitenkin: ”Yhteiskunnan poliittisen aspektin selvittämiseksi on tutkittava kaikkia ohjausta käsitteleviä tieteitä taloustieteistä kybernetiikkaan” (mt. 56). Tässä argumentissa on siis mukana jo 1970-luvun politologisessa keskustelussa vahvasti mukana ollut, mm. antropologi Georges Balan-

dierin (1967) korostama, vastakohta politiikan sektori- ja aspektiteorioiden välillä, johon myös itse nojaudun ensimmäisessä käsitteellisessä spekulatiiossani politikasta toimintana (Palonen 1979). Mutta samaan tapaan kuin politiikan tutkimuksen eastonilaisessa *mainstreamissa* (Suomessa esimerkiksi Jaakko Nousiaisen *Suomen poliittinen järjestelmä*-teoksessa) Ilmarillekin politiikka on ”yhteiskunnan” alakategoria.

Luettuani Berliinissä kesällä 1981 Hannah Arendtin *Vita activa*-teoksen (1958/60) siirryin itse, kuten tapaan sanoa, ”yhteiskunnanvastaisiin voimiin”. Tämän minimitulkinta on se että, asetin ”yhteiskunta”-nimisen kollektiivikäsitteen (Weberin 1904, 210–212 esittämän kritiikin mielessä) Occamin partaveitsen alle, toisin sanoen käsitteeksi, jota ilman olen niistä ajoista alkaen tullut toimeen. Vahvemmassa mielessä ymmärrän ”yhteiskunnallisen” ja ”poliittisen” ajattelutavan toisensa kilpailijoiksi, ja tässä suhteessa olen yksipuolisesti kiinnostunut ”poliittisesti ajattelemisesta”. Toisin sanoen minulle kiinnostavaa on vain ilmiöiden ”poliittinen aspekti”, sen esiin lukeminen ja analysointi mistä tahansa teemasta – tässä kirjoituksessa olen lyhyesti viitannut jalkapalloon ja kadunnimiin. Mitä muita aspektinimiä käytetään, sillä on omille kirjoituksilleni mielenkiintoa vain sikäli kun tutkittavat toimijat käyttävät näitä nimiä.

”Kieli ja politiikka” tutkimuksen agendalle

Kesäkuun lopulla 1981 Ilkka Heiskanen johtama Valtiotieteellinen yhdistys sekä Jyväskylän laitos järjestivät seminaarin otsikolla ”Kieli ja politiikka”, jonka useita puheenvuoroja julkaistiin *Politiikka*-lehden erikoisnumerona (2, 1982). Seminaarin organisoinnista ja alustajien väräämisestä huolehdimme Ilmari ja minä. Meidän esityksemme jaettiin seminaarin osanottajille ja julkaistiin revisoituna tuossa *Politiikan* numerossa. Ilkka Heiskanen kirjoitti tärkeän ohjelmallisen artikkelinsa ”Tiedon politiikasta, kielestä ja politiikasta” (1982). Katsausosastossa kirjoittavat aiheesta Esa Itkonen, Matti Sovijärvi, Matti Wiberg ja Jarmo Eronen.

Oma kirjoitukseni *Politiikan tutkimuksesta kielitieteenä* (Palonen 1982) herättää kysymyksen ”olenko minä tällaistakin kirjoittanut”. Tuossa

artikkelissa kehittelen ajatusta politiikan tutkimuksesta ”tekstihermeneuttisena tieteenä”, sen suhdetta muihin tieteenaloihin antropologiasta ja arkeologiasta teologiaan ja juridiikkaan, filologiaan ja historian-tutkimukseen, kuitenkin tavoilla, joista ei jäänyt juuri mitään käteen myöhempiin tutkimuksiini. Retoriikkaa en vielä tuntenut ja politiikan käsitteen historiaankin viittaan vain lyhyesti, vaikka muutama päivä seminaarin jälkeen suuntasin Berliiniin tutkimaan sitä. Myös *Politik als Handlungsbegriff* (Palonen 1985) on tutkimusasetelmaltaan vielä suhteellisen amatöörimäistä käsitehistoriaa, vaikka siihen saksalaiset kollegat edelleen viittaavatkin.

Ilmarin ”Kieli ja valta” on selvästi professionaalisempi teksti, jolla on selkeä fokus hänen omissa tutkimusintresseissään. Se alkaa jälleen polemiikilla yhteiskuntatieteiden käytäntöjä vastaan:

Sekä logiikka että kielioppi kuvaavat, tosin eri perspektiiveistä, yhteiskuntatieteen ”esineistymistä”. Tutkimuksen...tuloksista on tullut ikään kuin ”yhteiskuntakappaleiden” pituuksien, painojen ja tilavuuksien luetteloita. Luonnollisesta kielestä on tullut ”epäongelma”. Mutta ongelman häviäminen tutkijan tietoisuudesta ei välttämättä merkitse sitä, että itse ongelma olisi hävinnyt. Ajattelun ja luonnollisen kielen välinen yhteys on ehkä filosofisessa mielessä problemaattinen. Silti on ilmeistä, että yhteiskuntatieteilijät hahmottavat ongelmansa juuri luonnollisella kielellä ja mieltävät logiikankin luonnollisen kielen kautta. Juuri tästä syystä kieltä on tärkeää tutkia: se ei ole avain pelkästään yhteiskuntatieteeseen vaan myös sen tutkimuskohteeseen. (Susiluoto 1982a, 139).

Tämä on jälleen monessa mielessä merkittävä kommentti, ainakin suhteutettuna aikaan, jolloin se on kirjoitettu. Ilmari identifioi toisen ”epäongelman” luonnollisesta kielestä, jota vastaan hän asettaa ”tiedemurteen sisällöttömät lainalaisuudet” (ma. 138). Puhe ”esineistymisestä” sekä ”yhteiskuntakappaleiden” mittaamisesta ja punnitsemisesta ei koske vaan 1970-luvulle tyypillistä ”behavioraalista” tutkimusta. Päinvastoin, sitä näkee edelleenkin monissa tutkimuksissa ja tutkimussuunnitelmissa, jotka ottavat keskeiset käsitteet tunnettuina ja kiistattomina sekä kysymyksenasettelut valmiiksi annettuina ja siirtyvät nopeasti tek-

niikkoihin ja mittaamiseen. *What is the point*-kysymys, jonka R.G. Collingwood esitti aikalaisfilosofialle v. 1936 julkaistussa *An Autobiography*-teoksessa, jää kysymättä sentyyppisissä tutkimuksissa, joita Ilmari kutsui esineistyneiksi. Käsitehistorian tutkimusteni nojalla katson myös, että kyselytutkimuksilla – kuten kysymyksellä ”Oletteko kiinnostunut politiikasta” – ei saada muita kuin mielivaltaisia tuloksia, minkä vuoksi boikotoin niitä.

Ehkä tärkein ajatus sitaatissa Ilmarilta on kuitenkin se, että kieli ei ole vain tapa esittää tutkimusta, vaan sisältyy tutkimuskohteeseen ihmistieteissä (termistä ks. Juntunen ja Mehtonen 1977). Toisin sanoen ”politiikka” ei ole mikään kielestä riippumaton ilmiö, ”verbalistista askartelua”, kuten valtio-opin professori Jussi Teljo virkaanastujaisluennossaan (1950) tunnetusti muotoili. Sen ymmärtääkseen, että politiikassa ”sanat ovat tekoja” ei tarvita Wittgensteinia tai muita filosofejia, vaan alkeellista poliittisen käytäntöjen tuntemista – parlamentissa, vaaleissa, diplomaattisissa neuvotteluissa, lehtikirjoituksissa jne. ”Die heutige Politik wird nun einmal in hervorragendem Maße in der Öffentlichkeit mit den Mitteln des gesprochenen oder geschriebenen Wortes geführt” kirjoitti Max Weber *Politik als Beruf*issa (1919 [1994], 53). Kun se mitä poliitikko sanoo, usein poikkeaa siitä, mitä hän tällä sanomalla tekee, ei tarkoita sitä, että ”sanoista” ei tarvitsisi välittää, vaan niiden muotoilu, käyttötapa ja konteksti antavat vahvoja vihjeitä niiden poliittisen merkityksen analyysille.

Ilmari viittaa artikkelissaan Benjamin Lee Whorfin tunnettuun kielirelativismiin, mutta ymmärrän hänen artikkelinsa pikemminkin esimerkkinä siitä, miten kielen, maailman ja toiminnan suhteet voidaan nähdä problemaattisiksi. Jako ”luonnolliseen” ja ”keinotekoiseen” kieleen on Ilmarin artikkelin keskeinen periaate. Hänen teesinsä mukaan luonnollinen kieli on ”elävä” ja keinotekoiset kielet – hän mainitsee esimerkkinä ALGOL-tietokonekielen – ovat ”kuolleita” (ma. 140–141).

Tässä vaiheessa pikemminkin Ilmari kuin minä on poliittisen käsitehistorian tutkija, mikä käy ilmi tästä julistuksesta. ”Politiikan tutkijan erityisen mielenkiinnon kohteena tulisi tällöin olla politiikkaan ja valtiioon liittyvien käsitteiden luonne ja levinneisyys eri kielissä” (ma. 139). Tämä näkemys vastaa sitä lähtökohtaa, josta eri maiden käsitehistorian projektien tutkijoita kokoontui Henrik Steniuksen johtamaan Lontoon

Suomi-instituuttiin kesäkuussa 1998. Siellä perustimme tutkijaverkoston, joka nykyisin tunnetaan nimellä *History of Concepts Group* ja joka järjestää vuosittaisen konferenssin ja muita tapahtumia.

Ilmarin artikkelin tapaustutkimus koskee marxismin käsitehistoriaa, teemaa, johon hän palaa myöhemmin kirjoittaessaan neuvostoliittolaisen poliittisen kielen ”deritualisoitumisesta” *perestroikan* vaiheessa (Susiluoto 1990). *Politiikan* artikkelissa lähtökohta on kääntämisen ja vallan suhteet, jotka näyttäytyvät muun muassa hallitsevien ja hallittujen tai keskusten ja periferioiden välisissä suhteissa (Susiluoto 1982a, 142–143), siis teema, joka oli keskeinen *Käsitteet liikkeessä*-teoksen kirjoituksissa. Marxismin käsitehistoria ei Ilmarille näyttäydy vain ajatusten siirtymisenä kielestä toiseen, vaan valtasuhteita ja kääntämistä sanan laajemmassa merkityksessä voidaan lukea esiin myös yhdessä kielessä (tätä ajatusta kehittelen Palonen 2003a:ssa). Ilmarin mukaan marxismin kääntämistä tavallaan helpotti se, että marxilainen kieli oli ”saksalaisen, venäläisen tai kiinalaisen *sivistyneistön* kieltä” (ma. 145).

Artikkelin keskeinen teesi on kuitenkin, että tämä ei riittänyt poliittisesti merkittävän käännöksen aikaansaamiseksi, vaan lisäksi tarvittiin toisenlaista käännöstä: ”Saavuttaakseen työtätekevät massat marxilaisten filosofien ja poliitikkojen on täytynyt tehdä vielä yksi kielenkäännös. Tästä ovat esimerkkeinä Maon *Punainen kirja* ja Stalinin *Dialektisesta ja historiallisesta materialismista*” (ma. 145). Tältä kannalta Ilmari tarkasteleekin artikkelissaan Leninin ja Stalinin poliittisen kielen eroja. Stalinin ”ansiona” hän näkee sen, että ”[m]arxismista tuli analyysimenetelmän sijaan puhetapa” (ma. 149), joka sisäistettiin Neuvostoliitossa. Mielenkiintoinen on myös huomio siitä, kuinka Neuvostoliiton johtajana georgialainen Stalin nojautui monikieliseen tukija- ja avustajajoukkoon: ”Näitä henkilöitä olivat mm. suomalainen Kuusinen, armenialainen Mikojan, ukrainalainen Hruscev, unkarilainen Varga, puolalainen Radek jne.” (ma. 150).

Tämä provosoi kysymään, mitä *Kominternistä* olisi voinutkaan tulla, jos se olisi noudattanut aitoa ”proletaarista internationalismia”, toiminut eräänlaisena esimerkillisenä ylikansallisena puolueena, jota ei olisi alistettu Neuvostoliiton tai ”maailmanvallankumouksen” palvelukseen. Kannattaisiko Euroopan unionissa toimivien puolueiden perehtyä tarkemmin Kominternin varhaisvaiheeseen yhtenä esimerkkinä aikakau-

den ylivaltiollisista tendensseistä, joka on rinnastettavissa esimerkiksi Maaailman parlamenttien liittoon IPU:un.

Ilmari päättää artikkelinsa ”kulttuurirelativismiin” ohjelmaan, siteeraten Arne Runebergin ”poliittista lingvistiikkaa” ja Edward Westermarckin vaatimusta ”tietoisesta vieraannuttamisesta” (ma. 152). Toisista lähtökohdista sanon samaa, kun kirjoitin *Käsitteet liikkeessä*-teoksen päätösartikkelissa pari vuosikymmentä myöhemmin: ”Teoksen lähtökohta on ollut periaate, jonka mukaan kirjoittajat käsittelevät Suomea ulkomaana, joka kuitenkin on heille tuttu” (Palonen 2003a, 569). Tämä näkökulma voidaan ilmaista myös Bertolt Brechtiltä lainatulla *Verfremdungseffekt*-käsitteellä, jonka Reinhart Koselleck näkee esikuvallisena operaationa *Geschichtliche Grundbegriffe*-teossarjassa seurattavaksi (Koselleck 1972, xix).

Profiili politiikan tutkijana

Talvella 2019 kuollut professori Ilkka Heiskanen toimi mentorina koko joukolle suomalaisia politiikan tutkijoita, Ilmari ja minä mukaan lukien (ks. Ahonen, Hänninen ja Palonen toim. 2010). Ilkan kirjoituksille oli tunnusomaista kysymyksenasettelu ja tyyli, jota ei voinut jäljitellä. Samaa voi sanoa Ilmarista. Jo hänen suullisen esityksen performanssinsa oli omaa luokkaansa, ja siteeratut esimerkit viittaavat siihen, että Ilmari oli myös akateemisena poleemikkona virtuoosimainen.

Näihin kahteen edesmenneeseen kollegaan verrattuna koen itseni viileän ja oppineen akateemisuuden ylläpitäjäksi, joka pitkään aikaan ei ole viitsinyt polemisoida ketään vastaan. Myöskään omista oppilaisistani tai muista nuoremmissa kollegoista ei ole tullut Ilmarin kaltaisia armoitettuja poleemikkoja, jotka säännöllisesti kiistelisivät tieteenalalla edelleen sitkeästi jylläävää tutkimuskohteen ”esineistävää” suuntausta vastaan. Meidän käytännöksemme on muodostunut pikemminkin suvereenisti ignoroida nuo kollegat – samalla tavalla kun he ignoreivat meidät.

Ulkoministeriö sai VTT Ilmari Susiluodosta poikkeuksellisen pätevän ja omapäisen Neuvostoliitto- ja Venäjä-analyytikon. Tästä todistavat myös hänen suomenkieliset kirjansa postkommunistisesta Venäjästä, jotka poikkeavat akateemisista referee-julkaisujen genrestä, mutta jotka

silti ovat sekä riemastuttava lukukokemus että hyvin ymmärrettävissä suhteessa siihen akateemisen tutkimuksen agendaan, jonka lähtökoh-
tia olen lyhyesti analysoinut. Näen suomalaisen politiikan tutkimuksen
kannalta suurena vahinkona, että Ilmaria ei saatu takaisin yliopistolle ja
toteuttamaan hänen politiikan ajan ja kielen analyysin tutkimusohjel-
maansa.

Kirjallisuusluettelo

- Ahonen, Pertti, Sakari Hänninen ja Kari Palonen (toim.) 2010. *Fortunæ rota
volvitur. Festschrift to Ilkka Heiskanen*, Helsinki: The Finnish Political Sci-
ence Association.
- Arendt, Hannah 1958/60 [1981]. *Vita activa*. München: Piper.
- Balandier, Georges 1967. *Anthropologie politique*. Paris: PUF.
- Collingwood, R.G. 1936 [1978]. *An Autobiography*, Oxford: Clarendon Press.
- Galtung, Johan 1974. Science as Invariance-seeking and Invariance-breaking
Activity. *Sociologisk forskning* 1–2, 64–85.
- Heiskanen, Ilkka 1982. Tiedon politiikasta, kielestä ja politiikasta. *Politiikka* 24,
102–120.
- Hyvärinen, Matti, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen ja Henrik
Stenius (toim.) 2003 *Käsitteet liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.
- Jansson, Jan-Magnus 1950. *Hans Kelsens statsteori mot bakgrunden av hans rättsfi-
losofiska uppfattning*. Helsingfors: Societas Scientiarum Fennica.
- Juntunen, Matti ja Lauri Mehtonen 1977. Ihmistieteiden filosofiset perusteet.
Jyväskylä: Gummerus.
- Koselleck, Reinhart 1972. Einleitung. Teoksessa *Geschichtliche Grundbegriffe*, Bd.
I. Stuttgart: Klett, xiii–xxvii.
- Koselleck, Reinhart 1979. *Vergangene Zukunft*. Frankfurt/M: Suhrkamp
- Kurunmäki, Jussi 2000. *Representation, Nation and Time. The political rhetoric of the
1866 parliamentary reform in Sweden*. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto.
- Lindroos, Kia 1998. *Now-Time and Image-Space. Temporalization of politics in
Walter Benjamin's philosophy of history and art*. Väitöskirja. Jyväskylä: SoPhi.
- Lindroos, Kia ja Kari Palonen (toim.) 2000. *Politiikan aikakirja*. Tampere: Vas-
tapaino.
- Palonen, Kari 1979. *Mitä politiikka on? Luonnos politiikan tutkimuksen perusteiksi*.
Julkaisuja/ Jyväskylän yliopisto, Valtio-opin laitos 36.
- Palonen, Kari 1980. *Politiikan ja valtion käsitteiden kriiseistä suomalaisen valtio-
opin historiassa*. Julkaisuja/ Jyväskylän yliopisto, Valtio-opin laitos 39.

- Palonen, Kari 1982. Poliitiikan tutkimuksesta kielitieteenä. *Politiikka* 24, 121–137.
- Palonen, Kari 1985. *Politik als Handlungsbegriff. Horizontwandel des Politikbegriffs in Deutschland 1890-1933*. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica, 1985.
- Palonen, Kari 1987. Kääntämisen politiikka ja 'politiikan' kääntäminen. Teoksessa *Väärää puhetta – fragmentteja politiikan kielitieteestä*. *Paradoksi VII (1987)*, 25–40.
- Palonen, Kari 1993. Reading the Street Names Politically. Teoksessa Kari Palonen ja Tuija Parvikko (toim), *Reading the Political*. Helsinki: The Finnish Political Science Association, 103–121.
- Palonen, Kari 2003a. Eurooppalaiset käsitteet suomalaisissa pelitiloissa. Teoksessa Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen ja Henrik Stenius (toim). *Käsitteet liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 569–587.
- Palonen, Kari 2003b. *Quentin Skinner. History, Politics, Rhetoric*. Cambridge: Polity
- Palonen, Kari 2003c. Translation, Politics and Conceptual Change. *Finnish Yearbook of Political Thought* 7, 15–35.
- Palonen, Kari 2004. *Die Entzauberung der Begriffe. Das Umschreiben der politischen Begriffe bei Quentin Skinner und Reinhart Koselleck*. Münster: LIT.
- Palonen, Kari 2014a. *Politics and Conceptual Histories. Rhetorical and Temporal Perspectives*. Baden-Baden: Nomos.
- Palonen, Kari 2014b. *The Politics of Parliamentary Procedure. The formation of the Westminster procedure as a parliamentary ideal type*. Leverkusen: Budrich.
- Palonen, Kari 2018. *Parliamentary Thinking. Procedure, rhetoric and time*. London: Palgrave Macmillan.
- Skinner, Quentin 1978. *The Foundations of Modern Political Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Susiluoto, Ilmari 1976. Political Consequences of Cultural and Economic Control of Time; Re-examination of 'A Totalitarian State of the Past'. Teoksessa Ilkka Heiskanen ja Ilmari Susiluoto, *On the Political, Economic and Cultural Concept of Time*. Helsingin yliopiston Yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia, Series A, 42/1976, 51–86.
- Susiluoto, Ilmari 1977a. Kybernetiikka ja dialektiikka. *Paradoksi* 3/77, 162–184.
- Susiluoto, Ilmari 1977b. Valtion synty ja ajan kontrolli, Teoksessa Matti Niemi (toim.) *Yhdeksännet Poliitiikan tutkimuksen päivät Helsingissä 8.-9.1 1977. Esitelmät ja raportit*. Helsingin yliopiston Yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia, Series A, 45/1977.
- Susiluoto, Ilmari 1977c. *Yhteiskunnan ohjaus ja hallinto. Teoreettinen ja terminologinen selvitys venäjän kielen ohjausta ja hallintoa tarkoittavasta upravlenije-termistä*. Helsingin yliopiston Yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia, Series C,

2/1977.

- Susiluoto, Ilmari 1979. Cybernetics and Systems Theory as Instruments of Political Control. Teoksessa *Control, Freedom and Responsibility of Political Scientists*. Julkaisuja/ Jyväskylän yliopisto. Valtio-opin laitos 37, 18–35.
- Susiluoto, Ilmari 1982a. Kieli ja valta. *Politiikka* 24, 138–154.
- Susiluoto, Ilmari 1982b. *The Origins and Development of the Systems Theory in the Soviet Union*. Väitöskirja. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.
- Susiluoto, Ilmari 1990. Deritualization of Political Language; The Case of the Soviet Union. Teoksessa Sakari Hänninen ja Kari Palonen (toim.), *Texts, Contexts, Concepts. Studies on politics and power in the language*. Helsinki: The Finnish Political Science Association, 69–80.
- Susiluoto, Ilmari 1993. Nimikulttuurista Neuvostoliitossa ja Venäjällä, Teoksessa Heino Nyysönen toim. *Nimet poliittisessa retoriikassa*. Julkaisuja/ Jyväskylän yliopisto. Valtio-opin laitos 66, 44–55.
- Teljo, Jussi 1950. Valtio-opin tehtävät ja menetelmät. *Suomalainen Suomi* 1950:1, 14–18
- Tully, James (toim.) 1988, *Meaning and Context. Quentin Skinner and his critics*. Cambridge. Polity
- Weber, Max 1904 [1973]. Die "Objektivität" sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis. Teoksessa Johannes Winckelmann (toim.) *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: Mohr 146–214.
- Weldon, T.W. 1953. *The Vocabulary of Politics*. Harmondsworth: Pelican.

Kari Palonen ja Niilo Kauppi

Max Weber suomalaisessa valtio-opissa

Max Weber (1864–1920) oli akateemiselta taustaltaan oikeushistorioitsija. Rooman agraarihistoriaan kohdistuvan habilitaatiotyön teemoista hän siirtyi Elben itäpuolisten alueiden maatyöläisten aseman tutkimuksiin, joilla hänet nimitettiin kansantaloustieteen professoriksi Freiburgiin. Weber identifioitu akateemisesti kansantaloustieteilijäksi, muun muassa virantäyttäjien asiantuntijana, lukien taloustieteet niin yhteiskunta- kuin humanistisiin tieteisiin (*Sozialwissenschaften, Kulturwissenschaften*). Weberiä on luettu hyvin perustein myös muun muassa tieteenteorian, kulttuurihistorian, uskontotieteen tai lehdistötutkimuksen klassikkona. 1910-luvulla hän ryhtyy käyttämään omasta tutkimusotteestaan termiä *verstehende Soziologie*, ”ymmärtävä sosiologia”, joka suuntautuu alan luonnontieteellisiä tulkintoja kohtaan, valtiosta puhuttaessa ahtaan juridista näkökulmaa vastaan.

Heidelbergiläisen kollegansa, valtiosääntöjuristi Georg Jellinekin kanssa Weber ideoi v. 1909 yhdysvaltalaisella rahoituksella toimivaksi suunniteltua tutkimuslaitosta, jossa politiikan tutkimus olisi ollut keskeisellä sijalla, mutta rahoitus jäi toteutumatta (ks. Weber, *Briefe 1909–1910*). Weber oli nuoruudestaan lähtien *homo politicus*, joka analysoi kirjeissään niin päivänpolitiikkaa kuin matkoillaan kohtaamiensa

ilmiöiden poliittista merkitystä. Erityisesti parlamentaarisen ja demokraattisen politiikan edellytysten tutkimus on keskeinen jo Weberin ”journalistisissa” kirjoituksista Venäjältä v. 1905 vallankumouksen jälkeen. Maailmansodanaikaiset kirjoitukset äänioikeudesta ja parlamentarismista sisältävät ajankohtaisten kannanottojen ohella politiikan pelivarojen ja –muotojen akateemista analyysiä. Münchenissä tammikuussa 1919 pidetystä esitelmästä toimitetussa *Politik als Beruf* Weber erittelee poliitikon ideaalityypin historian ja käsitteellisten ulottuvuuksia. Postuumisti *Wirtschaft und Gesellschaft*-nimellä julkaistun hakuteoksen osan nojaa keskeisten ”sosiaalisen toiminnan” käsitteiden ymmärtämiseen erityyppisten ja –asteisten *Chancen*-kompleksina, mikä viittaa Weberin koko ajattelun poliittiseen näkökulmaan, toiminnan pelivaran ja kiistanalaisuuteen.

Ei ole sattumaa, että nämä Weberin työn politologiset aspektit ovat jääneet pimentoon. Weber –tulkinta on eurooppalaisessa yhteiskuntatieteessä kulkeutunut amerikkalaisten sosiologien käännosten kautta. Näin Gerthin ja Millsin *From Max Weber* (1946) ja Rothin ja Wittichin *Economy and Society* (1978) editioilla on ollut merkittävää ajatusten Weberin välittymisessä yhteiskuntatieteisiin. Weberin hallitsevaa asemaa sosiologiassa kuvaa ISA:n (International Sociological Association) vuonna 1998 tekemä kysely jäsenistönsä keskuudessa vuosisadan merkittävimmistä teoksista sosiologiassa. Yli-voimaisesti suurin osa vastaajista eli 20.9% vastaajista listasi Weberin *Economy and Society*n merkittävimmäksi teokseksi. *Weberin The Protestant Ethics and the Spirit of Capitalism* tuli neljänneksi 10.3%:lla äänistä. Tämä keskeinen asema ei ole kuitenkaan heijastunut samassa määrin politiikan tutkimuksessa, vaikka tänä päivänä Weberiä pidetään Marxin ja Durkheimin tavoin yhteiskuntatieteiden suurena klassikkona.

Nämä esimerkit viittaavat siihen, kuinka Weberin tuotanto sisältää monenlaista ainesta poliittiseen analyysiin. Vaikka se maailma, jossa hän eli, on peruuttamattomasti mennyttä, Weberin kirjoitukset tarjoavat edelleen käsitteellisiä ja metodisia välineitä, kuten ideaalityypit, sekä historiallisia malleja poliittisen analyysin tekemiseen. Weberin kansainvälinen maine on vain vahvistunut 1980-luvulta lähtien, kriittisen edition (*Max-Weber-Gesamtausgabe*) ja uusien käännosten sekä professionalisoituneen (*Max Weber Studies*-lehti on ilmestynyt vuodesta

2001) Weberin tekstien tutkimisen välityksellä. Tämä kaikki on avannut monipuolisemman käsityksen Weberin kirjoitusten poliittisista ulottuvuuksista ja suhteellistanut eroa akateemisten ja pamflettimaisten kirjoitusten välillä. Näistä näkökulmista käsin on mielenkiintoista tarkastella sitä, kuka, milloin, mihin ja miten on viitannut Weberin tuotantoon tai kirjoittanut Weberistä suomalaisten politiikan tutkijain keskuudessa.

Weber suomalaisen politiikan tutkimuksen kaanonissa

Akateemisten politiikan tutkijain joukko on Suomessa pysynyt varsin pienenä. Näin oli erityisesti 1990-luvun alkuun saakka, jolloin kansainvälistyminen ja väitöskirjojen laajempi tukeminen pääsi alkuun. Tämän kirjoittajat kuuluvat vielä ikäluokkiin, jotka tunsivat pitkään ”kaikki” suomalaisten yliopistojen ammattimaiset ja vähänkin pysyvämmin alalle jääneet politiikan tutkijat.

Silti politologien ”ammattikunta” Suomessa ei koskaan ole ollut yhtenäinen, eikä tieteenalalle muodostunut mitään vahvaa kaanonia, joka kaikkien oli osattava. Oppikirjat ilmensivät pikemminkin tekijän tai taustaryhmien profiilia, hakuteoksia on ollut vähän eivätkä ne rajoitu ahtaasti tieteenalalle. Silti jonkinlainen kaanon voidaan erottaa, vaikka kaikki alan tutkijat ja opiskelijat eivät sitä tunnekaan.

Helsingin yliopiston valtio-opin professuurin perustaminen 1920-luvun alussa on samanaikainen *Valtiotieteiden käsikirjan* julkaisemisen kanssa (neljää osaa 1921–1924). Valtio-opin professoriksi v. 1923 nimetty K.R. Brotherus kirjoitti keskeiset artikkelit ”Valtiotieteet” ja ”Valtiotaito”, ja koko kirjaa sävyttää saksalaisen *Verein für Sozialpolitikin* uus-kameralistisen suuntauksen näkemys taloudesta ja valtiosta. Vaikka Max Weber oli *Vereinin* jäsen, hänen tiedekonseptionsa oli antikameralistinen. Hakemiston mukaan Weberiä ei mainita koko käsikirjassa.

Yhteiskuntatieteiden käsikirja (kaksi osaa, 1963–1964) oli sodanjälkeisen ajan tutkimuksen kokoava hanke, jossa valtio-opin professorit olivat hyvin edustettuna, ja heistä Sven Lindman oli myös toimituskunnan jäsen. Hakemiston mukaan Max Weber on mainittu 10 sivulla. Näistä kolme artikkelia on valtio-opin silloisten tai tulevien professorien kirjoittamia. Onni Rantalan ”Politiikka”-hakusanan mukaan Max Weber

puolestaan nimitti politiikaksi toimintaa, jonka avulla sekä yksityiset että ihmisryhmät pyrkivät pääsemään käsiksi valtaan tai vaikuttaakseen vallan jakautumiseen saavuttaakseen tiettyjä etuja ja päämääriä jotka ovat ristiriidassa toisten ihmisten ja ryhmien etujen ja päämäärien kanssa.” (osa I, 1963, 501).

”Valta”-hakusanan kirjoittanut Jan-Magnus Jansson siteeraa samaa kohtaa *Politik als Berufista* mutta alkutekstiin verrattuna täsmällisemmin:”Max Weber ... luonnehti politiikan ”pyrkimykseksi päästä osalliseksi vallasta tai vaikuttaa vallan jakoon joko valtioiden välisissä suhteissa tai jonkin valtion puitteissa niiden ryhmien kesken jotka se kattaa” (osa II, 1964, 915).

”Tiedonsosiologia”-hakusanan kirjoittaneen Olavi Borgin mukaan:”Max Weber tunnetaan ennen muuta yhteiskuntatieteiden yleisen teorian ja metodologian klassikkona, mutta yhtä hyvin hän on tiedonsosiologian klassikko” (osa II, 788).

Varsinaista kanonista hakuteosta ei tuon ajan jälkeen ole kirjoitettu. Toisen tyyppisenä hakuteoksena voi kuitenkin pitää Matti Hyvärisen ym. toimittamaa *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*-teosta (2003). Teoksessa Max Weber mainitaan parillakymmenellä sivulla, nimenomaan politologi-kirjoittajien (Eeva Aarnio, Matti Hyvärinen, Kari Palonen, Kyösti Pekonen) teksteissä.

Hyvärinen käsittelee ”Valta”-artikkelissa Weberiä suomalaisten kirjoittajien (Jukka Gronow, Jan-Magnus Jansson, Urho Kekkonen, Timo Kyntäjä) tekstien taustahahmona tai kritiikin kohteena. Hän kommentoi tarkimmin Janssonin em. ”Valta”-artikkelia (mt. 2003, 104–105). Pekonen korostaa ”Hallitseminen”-artikkelissa Weberin *Herrschaft*-käsitteen eri puolia analyyttisenä välineenä suomalaisen poliittisen käsitteistön analyysiin. Hän mainitsee patrimoniaalisuuden (124), rationaalis-legaalisen herruuden (137), Weberin aikaansaaman *Herrschaft*-käsitteen neutralisoinnin siten että nykysaksassa kaikki miehet ovat *Herr* (146) sekä herruuden ja kurin yhteyden (159). Aarnio mainitsee Weberin erottelun ”politiikasta elävän” ja ”politiikalle elävän” tyyppien välillä puhuessaan puoluepoliitikkojen ammattimaistumisesta (450). Palonen käsittelee Weberin politiikkakäsityksen eri puolia, kuten mahdotoman tavoittelua parhaan mahdollisen saavuttamiseksi (476), ammatti-poliitikkoja osana länsimaista erityistietä (487), vallan *Chance*-luonnetta

ja sen mukaista politiikan ”pelivaraa” vastakohtana byrokratisoitumiseen (500) sekä näiden esiintymistä suomalaisessa keskustelussa, kuten Janssonin teksteissä ja em. Rantalan artikkelissa. Kirjan päätösartikkelissa hän lisäksi ottaa esiin Weberin tilapäispoliitikon käsitteen ”kansalaisen” poliittisena ulottuvuutena (583–584).

Suomalaisen politiikan tutkimuksen kaanoniin voi lukea myös muutamien oppikirjan, joita on käytetty mm. pääsykokeissa eri yliopistoissa. Jan-Magnus Janssonin *Politikens teori* (1969) on teoreettisesti kunnianhimoinen teos, joka ilmestyi Aira Kalelan kääntämänä suomeksi nimellä *Politiikan teoria* (2. painos vuodelta 1971), käsitteellisessä mielessä v. 1985 uudistettu painos ei liene tuonut juuri uutta. Erkki Berndtsonin *Politiikka tieteenä* (1992) sekä Heikki Paloheimon ja Matti Wibergin *Politiikan perusteet* (1996) paljolti korvasivat Janssonin teoksen. Sen sijaan kansainvälisen politiikan oppikirjoissa Weber näyttää jäävän tuntemattomaksi.

Laajin opiskelijoille suuntautuva esitys Max Weberin ajattelusta sisältyy Kyösti Pekosen kirjoittamaan ”Max Weber”-artikkeliin Jukka Kanervan toimittamassa teoksessa *Politiikan teorian moderneja klassikoita* (1989). Artikkelissaan Pekonen etsii vastausta modernin politiikan ongelmaan: ”mistä politiikassa on kysymys, mihin politiikkaa tarvitaan ja mikä merkitys politiikalla on pitkälle järjestäytyneessä yhteiskunnassa” (mt., 174). Laajempi kysymys liittyy Pekosen tulkinnassa Weberin pessimistiseen näkemykseen länsimaisesta sivistyksestä kotiloitumisesta rautahäkiksi. Yhteiskunnallistuminen on johtanut erilaisten riippuvuusmuotojen kehittymiseen. Nämä ovat erilaisia yhteiskunnallisia voimia ja mahteja, jotka ovat persoonattomia, luoden eriasteisia automaattisuuden asteita, sitovuuksia ja ulottuvuuksia.

Jan-Magnus Janssonin väitöskirja *Hans Kelsens statsteori mot bakgrunden av hans rättsfilosofiska åskådning* (1950) on tänäänkin arvioituna suomalaisen politiikan tutkimuksen merkittävimpiä teoksia. Teos sisältää lyhyen itsenäisen jakson Weberin valtiokäsitteestä ja Kelsenin siihen kohdistamasta kritiikistä (165–172). Janssonin oma kanta näyttäytyy pikemminkin Weberin käsitystä vastaavana: ”Max Webers teori, enligt vilken staten består i den ’chans’ som föreligger för att en viss rättsordning genom organiserad ’stab’ av personer skall realiseras i ett samhälle, är den mest tillfredställande förklaring av staten i sociologisk mening” (172).

Työnsä lopussa Jansson myös korostaa Weberiä siteeraten ideaalityyppisen metodin merkitystä humanistisille tieteille (309–310).

Janssonin *Politikens teori*-teoksen parempi ymmärtäminen edellyttää sen sitomista hänen väitöskirjansa perspektiiviin. Weberiläinen viritys sisältyy lukuisien opiskelijain muistamaan ”politiikan määritelmään”, ”styrandet av organiserade mänskliga grupper” (*Politikens teori*, 35), suomeksi ”organisoidujen ihmisryhmien hallitsemista” (s. 38). Suoraan Weberiin Jansson viittaa puhuessaan valtion määrittämisestä legitiimin väkivallan monopolin kautta (37–38, suom. 40–41). Weberiin vetoaa myös hänen tekemänsä ero avoimesti poliittisten eli julkisten ja ”poliittisesti orientoituneiden” voimien, kuten puolueiden, välillä, joiden määritelmää Jansson myös lainaa suoraan Weberiltä (42–43, suom. 46–47). Lisäksi hän viittaa Weberin legitiimisyuden käsitteeseen ja käsittelee tarkemmin karismaattista legitiimisyyttä (116, 119–120, suom. 126, 130). Lukijat voivat huomata kuinka Jansson on omakohtaisesti paneutunut Weberin tuotantoon, analysoi sitä itsenäisesti ja siteeraa sitä suoraan saksankielisestä alkutekstistä.

Myös Erkki Berndtson *Politiikka tieteenä*-kirjassa (1992) siteeraa ”saksalaista yhteiskuntatieteilijä Max Weberiä” puhuessaan vallan legitiimisydestä (33) sekä valtion määritelmästä. Hänen suomennoksensa mukaan ”Weber itse ymmärsi valtion ihmisyyhteydenä, joka (onnistuneesti) vaatii itselleen fyysisen väkivallan legitiimin käytön monopolia tietyllä alueella”. Berndtson käyttää Gerthin ja Millsin editiota *From Max Weber*. Weber-tutkijat ovat myöhemmin kritikoineet editiota ja sen sisältämiä käännöksiä (vrt. Borchert 2007). *Chance*-käsitteen merkityksen harhaanjohtava muuntuminen ”onnistumiseksi” nojanee tähän editioon.

Heikki Paloheimo ja Matti Wiberg viittaavat *Politiikan perusteet*-teoksen (1996) hakemiston mukaan Weberiin 13 sivulla. Molemmat ovat epäilemättä lukeneet Weberiä saksaksi ja viittaavat teokseen nimellä *Wirtschaft und Gesellschaft*, vaikka kirjallisuusluettelossa esiintyy vain Rothin ja Wittichin editio *Economy and Society*. Weberin mainitaan määritelleen valtion vallan avulla (51), joka Marxista poiketen korosti ”valtaeliittien keskinäistä kilpailua” ja jonka valtion määritelmä esitetään hieman Berndtsonia laajemmin mutta tämän tavoin ”onnistuneesti”-sanaa käyttäen (88–89). Lähdettä mainitsematta Weberin v. 1917 äänioikeuskirjaseen *Wahlrecht und Demokratie in Deutschland* viitaten

tekijät siteeraavat Weberin näkemystä, että ”valta keskittyy aina harvoille. Mutta ... harvainvalta on edustuksellisessa demokratiassa paremmin kontrolloitavissa kuin välittömässä demokratiassa” (159).

Paloheimo ja Wiberg korostavat, Weberin v. 1918 pamfletin *Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland* mukaisesti: ”Byrokratialla on aina tiedollinen ylivertaisuus omalla alallaan muihin ihmisiin verrattuna. Byrokratia on hallitsemista tiedon avulla” (176). Kun Weber tässä yhteydessä korostaa parlamentin retorisia välineitä byrokratian tiedollisen vallan kontrolloimiseksi, tekijät viittaavat markkinoihin ja kilpaileviin byrokratioihin. Lisäksi he pelkistävät Weberin *Wirtschaft und Gesellschaftissa* esittämät byrokraattisen hallinnon tunnusmerkit lueteloksi (273–274). Samoin he mainitsevat byrokraatin ja poliitikon ideaalityyppien vastakohtaan (349–350), mutta korostaen että ”byrokraateilla on runsaasti voimavaroja, myös poliitikkoja vastaan” (350).

Kun Jansson erittelee Weberin käsitteitä ja niiden käyttökelpoisuutta politologisessa tutkimuksessa Paloheimo ja Wiberg pikemminkin soveltavat Weberiä omiin, ajankohtaiseen politiikkaan ja sen tutkimukseen suuntautuneisiin tavoitteisiin. Tässä yhteydessä Weberin nimiin luetaan käsitteitä, jotka on aktualisoitu vasta myöhemmässä tutkimuksessa, kuten ”eliittien kilpailu”, joita hän tuskin sellaisenaan olisi allekirjoittanut. Byrokratian ja politiikon vastakohtaisuudesta katoaa Weberin huoli byrokraatisoitumisesta maailmanhistoriallisena tendenssinä sekä Weberin byrokratian parlamentaarisen kontrollin yhteys Weberin objektiivisuusartikkelin (Die ”Objektivität” sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis, 1904, sisältyy kokoelmaan *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, 1973) sisältämään käsitykseen debatista tiedon edellytyksenä.

Weber *Politiikka*-lehdessä 1959–2016

KP kävi nopeasti läpi omasta hyllystä löytyneet *Politiikka*-lehden numerot sen ensimmäisestä ilmestymisvuodesta 1959 alkaen. Kokoelmasta puuttui muutama vuosikerta 1970-luvulta, ja joitakin muita irrallisia numeroita oli kadonnut. Tämä aineisto on kuitenkin riittävä antamaan yleiskuvaa siitä, miten suomalaiset politologit tuntevat Weberiä, miten

häneen viitataan ja miten häntä luetaan. Tosin lehteen kirjoitti etenkin alkuvuosina suuri osa muitakin kuin valtio-opin tieteenalan ammattilaisia, ja myöhemminkin on esimerkiksi gradujen pohjalta kirjoitettu artikkeleja tai katsauksia, joiden kirjoittajat eivät ole tulleet ainakaan pysyvämmin tieteenalan palkkalistoille.

Karkeakin perehtyminen nostaa esiin muutamia huomionarvoisia piirteitä ja trendejä. Viimeistään 1930-luvulla syntynyt professorikunnasta merkittävä osa – Olavi Borg, Ilkka Heiskanen, Jan-Magnus Jansson, Martti Noponen, Jaakko Nousiainen – käsittelee Weberiä tieteenalan klassikkona, kun taas ahtaammin empiiriset tutkijat – Tuomo Martikainen, Pertti Pesonen, Tatu Vanhanen – eivät lainkaan viittaa Weberiin tai yleensä klassikoihin. 1940-luvun jälkipuoliskolla syntyneet – Erkki Berndtson, Sakari Hänninen, Heikki Paloheimo, Kari Palonen, Kyösti Pekonen, Jan Sundberg, Ilmari Susiluoto, Raimo Väyrynen – viittaavat Weberiin enemmän tai vähemmän säännöllisesti. Sama koskee 1950-luvulla syntyneitä – Pertti Ahonen, Niilo Kauppi, Pertti Lappalainen, Tuija Parvikko, Matti Wiberg. Nuoremmissa ikäpolvissa, jotka tällä hetkellä muodostavat valtaosan alan professorikuntaa, Weber-viittaukset ovat ainakin *Politiikan* artikkelien perusteella erittäin harvinaisia.

Poliitikan sisältöä vastaavalla karkeudella tarkastellen näyttää ilmeiseltä, että Weberiin on viitattu selvästi eniten 1980- ja 1990-luvuilla. Sen jälkeen häneen viittaaminen on muuttunut enemmän specialistien asiaksi. Yhteys Weberiin on ohentunut.

Siinä miten Weberistä puhutaan on tietysti huomattavia eroja. Monesti Weber mainitaan ohimennen, esimerkiksi klassikkoja luettelossa, toisissa kirjoituksissa viitataan hänen näkemyksiinsä ikään kuin yleisesti tunnettuun. Näihin ei kannata kiinnittää enempää huomiota. Mielenkiintoisempia ovat artikkelit, joissa Weber nostetaan esiin kirjoittajan oman teeman kannalta. Hän voi näyttäytyä klassikkona, joka on käsitelty aiheetta tai luonut käsitteitä, joita myöhempikin tutkimus käyttää, tai kritiikin kohteena, jonka näkemykset myöhempi tutkimus on ohittanut tai tutkijan oman kritiikin kohteena. Edellisistä poiketen näissä viitteissä ainakin mainitaan myös ne Weberin kirjoitukset, joita käsitellään, toisinaan myös hänen omia formulointejaan esitellen. Suurin osa *Politiikan* Weberiin viittaavista artikkeleista kuuluu tähän ryhmään.

Toisissa artikkeleissa taas kirjoittaja itse eksplisiittisesti käsittelee

Weberin tutkimuksista esiin nousseita teemoja tai käsitteitä sekä analysoi tässä tarkoituksessa suhteellisen tarkasti hänen tekstejään. Tällä tasolla kirjoittajalta edellytetään jo varsin hyvää perehtymistä Weberin kirjoituksiin, niiden taustaan, julkaisuhistoriaan ja käsitteiden käännöksiin.

Politiikassakin julkaistu muutama kirjoitus, joita voi kutsua Weber-tutkimuksiksi. Niissä ei olla kiinnostunut teemasta tai käsitteestä sinänsä, vaan siitä, mitä ja miten Weber siitä on kirjoittanut, tekstikompleksista nimeltä Max Weber. Sekä Weberin kirjoitukset että kirjoittajan tulkinnat niistä liittyvät akateemisiin debatteihin, joihin tekijä osallistuu siis tulkitsemalla Weberin tekstejä. Tämä kaikki liittyy myös jo mainittuun kansainvälisen Weber-tutkimuksen professionalisoitumiseen, jossa uudet editiot ja käännökset sekä Weberin vähemmän tunnettujen tekstien, kirjeenvaihdon ja luentojen julkaiseminen osaltaan muokkaavat vakiintunutta kuvaa Weberistä.

Seuraavassa suomalaisen valtio-opin tapoja puhua Max Weberistä käsitellään näiden kolmen kirjoitusryhmän perusteella. Voi puhua Weberistä viittauskohteena, debatin agendan asettajana sekä analysoitavana tekstinä, ymmärtäen että näiden väliset rajat ovat usein suhteellisia. Seuraavassa tuodaan esiin muutama esimerkki kustakin niistä *Politiikassa* eri vuosikymmenillä.

Viittauksia Weberiin

Weberin temaattista relevanssia korostaa mm. Martti Noponen artikkelissaan ”Poliittinen toiminta sosiaalisen kohoamisen väylänä”, jossa hän kirjoittaa ”mm. Max Weber korosti virkamiehen paremmin soveltuvan porvarillisten puolueiden ehdokkaaksi kuin ammattipoliitikon” (*Politiikka*, 4, 1964, 240). Noponen viittaa *Wirtschaft und Gesellschaftin* v. 1956 editioon, johon Winckelmann on lisännyt katkelmia Weberin v. 1918 parlamenttipamfletista.

Kirjoituksessaan ”Suomalaisen politiikan tutkimuksen juuria: Rafael Karstenin politiikan antropologina” Ilmari Susiluoto analysoi Karstenin *Inkavaltio*-teosta. Hän kirjoittaa ”Tämä siirtymä liittyy Karstenin ajatuksia Max Weberin uskonnon sosiologiaan, erityisesti Weberin Kiinan uskontoa ja yhteiskuntajärjestelmää käsitteleviin kirjoituksiin” (*Poli-*

tiikka 1/1976, 21). Susiluoto viittaa englanninkieliseen editioon *The Sociology of Religion*, alun perin nuo Weberin kirjoitukset julkaisi hänen leskensä Marianne Weber otsikolla *Konfuzianismus und Taoismus*.

Ilkka Heiskanen, joka oli tuonaikaisen käytännön mukaisesti sekä työn ohjaaja että vastaväittäjä, siteeraa arviossaan Sakari Hännisen väitöskirjasta pitkään Weberin *Roscher und Knies*-artikkelin englanninnosta. Heiskanen viittaa erityisesti Weberin tekemään ajatuskokeseen siitä, miten käsitteiden ja todellisuuden välinen *hiatus irrationalis* voitaisiin ylittää Hegelin lähtökohdista käsin, joita Weber ei siis itse allekirjoita. Heiskanen mukaan ”Hännisen pitkä ‘Hegel – Marx – marxilaiset’ -johdanto on nähtävä tämän lainauksen taustaa vasten” (*Politiikka* 3, 1982, 259–260). (Heiskanen Weber-luennasta yleisemmin ks. Ahosen ja Palosen artikkelit teoksessa Ahonen, Hänninen ja Palonen toim. 2010).

Sakari Hänninen viittaa itse samaan problematiikkaan artikkelissaan ”Vertailun demokraattisesta kielestä”, jossa hän myös sitoo Weberin ideaalityypin käsitteen edustuksen demokratian mahdollisuuksien pohdintaan (*Politiikka*, 1, 1986, 17–20). Weber on vahvasti läsnä muissakin Hännisen 1980-luvulla *Politiikassa* julkaisemissa teksteissä (”Valtio, ystävä vai vihollinen”, 2/1986; ”Poliittinen tilanne ja hegemonia Suomessa”, 1/1987).

Pekka Korhonen lukee Weberin v. 1992 nimellä *Kaupunki* suomennetun esseen Edward Saidin termillä ”orientalistiksi” kirjoituksessaan ”Kaukolännen orientalismi ja Kaukoidän oksidentalismi”. ”Weber opettaa vertailevan lähestymistavan perusteet. Mikäli hän olisi keskittynyt kirjoittamaan kaupungin kehityksestä Euroopassa, ei teos sisältäisi orientalistisia ongelmia, mutta koska hän systemaattisesti poimii hajanaisia esimerkkejä muun muassa faaraoiden Egyptistä, 1000-luvun Japanista ja 1900-luvun alun Venäjältä, teos on tyypillinen oksidentalismien tuote, jossa Eurooppa esitetään lakkaamatta kehittyvänä ja Aasia kehitykseen kykenemättömänä” (*Politiikka* 3/1996, 161–162). Weberologin (KP) vastaväite on, että Weber ei suinkaan käytä evolutionistista kieltä (vrt. ”Der Sinn der ‘Wertfreiheit’”, 512–540).

Iisa Räsänen analysoi Suomen v. 1918 hallitusmuotokiistan käsitteistöä artikkelissa ”Järjestystä vai itsehallintoa” (*Politiikka* 4/1998). Monarkistien käsityksiä referoidessaan hän tekee käsitteellisen välihuomautuksen: ”Harvainvallassa on mukana vallanjaon, valtataistelun ja eri valtaryh-

mittymien mahdollisuus, weberiläinen *Machtanteil* ja *Machtverteilung* (Weber 1989, 506). Valta ei olekaan suvereenia ylintä johtajuutta, sitä ei monopolisoi kukaan, vaan vallalle ovat tyypillisiä useat agentit. Tällaista valtaa ei nähdä teleologisen järjestyksen takaajana, vaan se tuo konflikteja ja arvaamattomuutta”. Viitaten monarkisteihin Räsänen jatkaa: ”Tällainen valta siis tuomitaan jyrkästi” (ma., 267). Weber-viittaus kohdistuu siis *Politik als Berufin Gesammelte politische Schriften*-kokoelmassa.

Ruotsiksi kirjoittavien kollegojen keskuudessa Weber-viittaukset ovat Janssonin jälkeen olleet harvinaisia. Poikkeuksena maininnan arvoinen on Jan Sundbergin ja Susanna Sindan kirjoitus ”Riksdagsarbetet ett yrke eller ett förtroendeuppdrag”, jossa he kirjoittavat: ”Max Weber hörde till de pionjärer som i ett tidigt skede förutsåg att ett effektivt riksdagsarbete i första hand handlar om att utveckla ledamöterna till en professionell kår. Enligt hans definition av en professionell ledamot är det en person som inte jobbar deltid utan riksdagsarbetet är ett heltidsjobb. För detta ändamål behövs ett kontor, assisterande personal och tillgång till information. Den professionella parlamentarikern kan leva av politiken eller för politiken. Det är endast i det senare fallet att han kan bli en politiker av stora mått” (*Politiikka*, 4/2003, 286–287). Tekijät viittaavat Rothin ja Wittichin *Economy and Society*-editioon sisällytettyyn Weberin v. 1918 parlamenttipamflettiin.

Weberin teemat ja käsitteet *Politiikassa*

Politiikka-lehden ensimmäisessä numerossa vuonna 1959 kirjoittaa Jorma Aaltonen, joka ei koskaan kuulunut tieteenalan ammattilaisiin, periweberiläisellä otsikolla ”Karismaattiset ja byrokraattiset johtajat”. Kirjoittaja korostaa vastakohtan ideaalittyyppistä luonnetta ja kirjoittaa: ”Ideaalityypin käsite ei ole todellisuuden kuvaamista, mutta se tarjoaa kuvaukselle yksiselitteisen ilmaisukeinon. Tällaisen luokittelun keksijänä pidetään saksalaista sosiologia Max Weberiä” (*Politiikka* 1/1959, 16). Tekijä viittaa tässä Weberin *Wissenschaftslehre*-kokoelman alkuperäiseen v. 1922 editioon ja siihen sisältyvään objektiivisuusartikkeliin. Weber olisi tuskin nimittänyt itseään ”keksijäksi”, kun kaikki käsitteet ovat konstruktioita.

Aaltonen viittaa artikkelissa edelleen Weberin ”kolmen vallan lajin” typologiaan (16–17), kääntäen siis *Herrschaftin* vallaksi. sekä esittelee suhteellisen laajasti Weberin karismaattisen ja byrokraattisen – siis rationaalisen-legaalisena – herruuden tyyppinä. Hän katsoo, että ”Weberin käsityksen mukaan historiallinen kehitys merkitsee karismaattisen ja byrokraattisen johdon vuorottelua” (ma., 19). Tekijä siteeraa Weberin postuumisti julkaistua artikkelia ”Die drei reinen Typen der legitimen Herrschaft” jälleen alkuperäisestä julkaisupaikasta, *Preußische Jahrbücher*-lehdestä vuodelta 1922. Pääasia artikkelissa on tuon käsitteparin soveltaminen ”reaalimaailmaan”, osin myöhempien tutkijoiden (Gouldner, de Grazia, Laski) ”Weberia täydentävien” tulkintojen välityksellä. Tämän tulkinnassa Aaltonen palaa vielä Weberiin mainitessaan kuinka ”karismaattisen johtajan esiintyminen keskeyttää yhteiskunnan rationalisoinnin yhä pitemmälle; se ei kuitenkaan pysäytä sitä, ja karismaattinen johtaja näyttää joutuvan vetäytymään yhä enemmän syrjään byrokraatin tieltä” (25). Tässä tekijä ei kuitenkaan mainitse Weberin kirjoituksia, kuten v. 1918 parlamenttipamflettia, jossa Weber nimenomaan etsii poliitikoista vastavoimia byrokraatisoitumisen tendenssille. Lisäksi Aaltonen mainitsee sen, että ”[k]äskijä on byrokraatin puitteissa Weberin käyttämän nimityksen mukaan ‘esimies’ eikä johtaja” (26). Hän viittaa jälleen ”Drei reinen Typen”-artikkeliin, jossa Weberin oma termi on siis ”der Vorgesetzte” (ks. *Wissenschaftslehre*, mt., 476), Kautta linjan tekijä käyttää Weberia – muiden lähteiden ohella – tulkitsemaan sitä, mitä nuo kaksi johtajatyyppeä ja niiden välinen ero tarkoittavat, ei analysoida Weberin tulkintaa siitä, hänen formulointejaan ja eri yhteyksissä esittämiensä näkemysten vivahteita.

Esimerkkinä Weberin teemojen suhteellisen yksityiskohtaisesta kehittelystä oman tutkimuksensa tarkoitukseen voi mainita Pertti Ahosen Tampereen finanssiviraston professorin virkaanastujaisluennosta laajennettu kirjoitus ”Legaalista taloudelliseen rationaalisuuteen politiikassa, hallinnossa ja finanssivirastossa” (*Politiikka* 2/1991). Ahosen lähtökohta on, että ”muuan tie talouden ja politiikan vuorovaikutuksen kysymykseen kulkee Max Weberin kautta” (116). Käsiteltyään erilaisia tematiikkaan liittyviä vaihtoehtoja tekijä kirjoittaa lopussa: ”Sen verran weberiläisenä pysyttelen, etten ota kantaa siihen, mitkä näistä tarkoituspäristä ja millaisina yhdistelminä olisivat suotavimpia” (125).

Toisin sanoen Ahonen ei ryhdy ”ruhtinaan neuvonantajaksi” vaan pitää kiinni Weberin arvovapausteestistä siinä mielessä, että jättää kysymykset poliittisen kamppailun kohteiksi.

Weberin käsitteistön itsenäiseen käyttöön voi myös lukea Tuija Parvikon suomenkielinen kiteytys väitöskirjansa – *The Responsibility of the Pariah*. Jyväskylän yliopisto 1996 – johtoajatuksista otsikolla ”Osavastuun kiertämättämyys: Paarian politiikka Hannah Arendtilla” (*Politiikka* 3, 1996). Parvikko käsittelee Weberin *Das antike Judentum*-teoksessa esittämää teesiä juutalaisista paariakansana. Parvikon parafrasoin mukaan ”Paariamentaliteetti sulki pois mahdollisuuden pyrkiä asennoitumaan ryhmän alisteiseen asemaan poliittisesti: juutalaiset kieltäytyivät tunnustamasta osavastuutaan omasta poliittisesta kohtalostaan ja pidättäytyivät avoimesta kapinasta alistettua tilannettaan vastaan. Arendt omaksui Weberiltä sekä yleisen tulkinnan juutalaisista paariakansana että tulkinnan juutalaisen paariatilanteen kaksiulotteisuudesta, ulkoisen ja sisäisen segregaaation yhteenkietoutuneisuudesta” (177–178). Toisin sanoen Parvikko tutkiessaan Arendtin tuotantoa on jäljittänyt Weberin kirjoituksen yhdeksi sen lähteeksi, ja tämän vuoksi hän on perehtynyt tarkemmin myös Weberin tekstiin.

Aaltosen v. 1959 artikkeliin on kiintoisaa verrata Kyösti Pekosen kahta 1990-luvun tekstiä samasta teemasta: ”Karismaattinen politiikka demokratian demokratisoitumisena?” (*Politiikka* 3/1990) ja ”Elävä metafora antiautoritaarisen karisman retoriikkana” (*Politiikka* 2/1996, vrt. myös edellä esitetty analyysi Pekosen artikkelista ”Max Weber” teoksessa *Politiikan teorian moderneja klassikkoja*). Erot Aaltosen kirjoitukseen ovat esitystavassa ja ongelmanasettelussa. Edellisen artikkelin kysymyksenasettelu ei olisi ollut käytännössä mahdollinen 1950-luvun lopulla. ”Seuraavassa tarkastelen lähinnä kolmea kysymystä: minkälaisesta politiikasta Weberin hahmottamassa karismaattisessa politiikassa on kyse; missä mielessä siinä on kyse ilmiöstä, jolla on ajankohtaista merkitystä eli demokratian demokratisoinnista, ja kolmanneksi sitten: miten weberiläinen karismaattisen politiikan idea suhtautuu suomalaiseen karismaattisen johtajan kaipuuseen. Vastauksena viimeksi mainittuun kysymykseen yritän perustella väitettä: huonosti.” (*Politiikka* 3/1990, 157).

Pekonen nostaa esiin ”Drei reinen Typen”-artikkelin keskeisen käsitteen, johon Aaltonen ei viittaa, nimittäin ”karisman antiautoritaa-

risuuden”. Sillä Weber ”tarkoitti karismaattisen johtajan riippuvuutta äänestäjien antamasta suostumuksesta perustuslaillisen järjestyksen ja perustuslaillisen poliittisen tilanteen ollessa voimassa” (ma., 162). Toisin sanoen Pekonen tekee selväksi, että karisma ei ole henkilön ominaisuus, vaan sen ylläpito riippuu hyväksynnästä vaaleissa, ja sellaisena jokainen vaali on myös riski karismaattisille johtajille.

Vuoden 1996 artikkelin otsikossa näkyy tähän ideaan sisältyvä perspektiivin muutos: Pekonen puhuu ”karisman retoriikasta”, mikä ei olisi 1950-luvun lopulla tullut kuuloonkaan. Hän tulkitsee Weberin kolmea legitimiysperiaatetta siten, että niissä ”on kyse retorisesti tuotetusta legitimiydestä vedottaessa milloin lakeihin, perinteisiin tai henkilön poikkeuksellisiin kykyihin toimintaa oikeuttavina periaatteina” (*Politiikka* 2/1996, 100). Jälleen korostuu antiautoritaarisen karisman erikoisuus: ”legitiimiyden riippuminen yleisön hyväksynnästä tekee legitimiydestä antiautoritaarisessa karismassa kauttaaltaan retorista; vain autoritaarinen karisma voi perustaa toimintansa dialogittomaan fyysisen tai muun pakon pelkoon” (ma., 101).

Kuvaavaa on myös Weberin rinnalle tuotujen teoreetikkojen tyyppin muutos: Pekonen vetoaa ranskalaisiin filosofiin, Jean-François Lyotardiin ja Paul Ricœurin. Toisaalta Pekonen käyttää niin heidän kuin Weberinkin suhteen käännöksiä, ja vaikka hän viittaakin Weber-tutkijoihin, kuten David Beethamiin ja Wolfgang Mommseniin, hän ei käy varsinaista lähde- tai tekstikriittistä keskustelua käännöksistä ja editioita eikä viittaa 1980-luvun alusta käynnistyneeseen *Max-Weber-Gesamtausgabeen*. Kyösti Pekonen käyttää sitä mitä voi kutsua weberiläiseksi poliittiseksi mielikuvitukseksi.

Esimerkki weberologisesta tutkimuksesta

Edellä esitettyjen kriteerien mukaista Weber-tutkimusta esiintyy Poliitiikan vuosikerroissa lähinnä vain Kari Palosen kirjoituksissa, joissa toki myös mainitut kaksi muuta tapaa viitata Weberiin korostuvat. Teemme tässä jälkikäteisen analyysin Palosen 24 vuotta sitten julkaisusta ensimmäisestä ”weberologisesta” artikkelista ”Kaupunki politiikan paikkana. Max Weberin kaupunkiessee politologian klassikkona”

(*Politiikka* 4/1993). Se on Kari Palosen ensimmäinen suomeksi ilmestynyt Weber-tutkimus, joka nojaa vuoden tutkimusperiodiin nytemmin poistetulla ”varttuneen tieteenharjoittajan apurahalla” Frankfurtissa 1992/1993. Muodoltaan se on Tapani Hietaniemen Weberin *Kaupunki*-esseen suomennoksen kirja-arvostelu, jonka *Politiikan* toimitus sijoitti katsausosastoon. Kun tekijä on paljolti unohtanut sen, mitä tuo kirjoitus sisältää, sitä voi arvioida riittäväällä *Verfremdungseffektillä*.

Kirjoituksen tavoite ei ole siis tehdä ”kaupunkitutkimusta” tai arvioida Weberin merkitystä tuolle alalle, vaan analysoida Weberin postuumisti v. 1921 julkaistun esseen käsitystä kaupungista poliittisena käsitteenä. Tässä mielessä essee kiinnittää huomiota Weberin tekstin kontekstiin, siis ajoitukseen ja suhteutukseen Weberin aikaisempiin ja myöhempisiin kirjoituksiin.

Weberin käsitteiden historiallisesta analyysistä tekstissä nousee esiin antiikin poliiksen ja keskiajan kaupunkien toiminta ”poliittisina” vasta-voimina ”despoottisille” imperiumeille, kreikankielistä vastakohtaparia käyttäen (ma. 275–276). Weberin mukaan antiikin poliikseen ihmiset olivat pakollisesti *homines politici* ja sellaisinaan yhteisölleen alistettuja, keskiajan *homines oeconomici* tarjosivat lähtökohdan vapaaehtoiselle poliittiselle toiminnalle, johon myöhempi parlamentaarinen kulttuuri nojaa (ma. 280–281). Kirjoituksessa nousee esiin se, miten ”poliittisen ja despoottisen” vastakohta ilmenee Weberillä yhteytenä ”republikanistiseen” poliittiseen kieleen (ma. 276–277) sekä koko hänen ajattelulleen keskeiseen byrokratian ja politiikan vastakohtaan, sellaisena kun se oli näyttäytynyt esimerkiksi Weberin v. 1906 Venäjä-kirjoituksissa (ma. 277–280). Tekstissä spekuloidaan tähän liittyen myös Weberin myöhemmin *Politik als Berufissa* esittämällä tilapäispoliitikon (*Gelegenheitspolitiker*) käsitteellä ja siihen liittyvällä toiminnan politisoitien mahdollisuuksilla (ma. 280–281).

Kirjoituksen genreä voisi luonnehtia käsitehistorialliseksi luennaksi, joka kohdistuu sekä Weberin tekstiin ja muihin kirjoituksiin että politiikan käsitteen historiaan ja Weberin kontribuutioon siihen. Se pelaa tavallaan jännitteellä aikalastoimijain, Weberin oman, kirjoitusajankohdan politiikan ja poliittisen käsittämisen eroilla sekä kirjoittajan tulkinnoilla näistä. Lukijalle annetaan näistä viitteitä mutta niitä ei, genreen ja julkaisukontekstiin liittyen, ryhdytä tarkemmin selittämään.

Lopuksi

Max Weberin vastaanotto suomalaisessa valtio-opissa on sitten 1960 – luvun välittynyt paljolti amerikkalaisten sosiologiiden käännosten kautta. Ajan myötä yhteys Weberin alkuperäisteksteihin ja –tulkintoihin on ohentunut. Englanninkielinen politiikan tutkimus on ottanut tieteelliseksi mallikseen taloustieteen, sillä seurauksella että yhteiskuntatieteellisten klassikkojen asema on heikentynyt. Ne tunnetaan pakollisten johdantokurssien pakollisena luettavana, mutta yhteys tutkimukseen on heikentynyt. Vaarana on, että yhteys tieteenalaa muokkaaviin peruskysymyksiin unohtuu. Samalla politiikan tutkimuksen spesifisyys suhteessa sosiologiaan ja taloustieteeseen hämärtyy.

Weber-editiot ja niihin nojaava uudempi tutkimus mahdollistavat hänen vähemmän tunnettujen kirjoitustensa, luentojensa ja kirjeenvaihtonsa huomioon ottamisen Weberin ajattelun tulkinnassa sekä problematisoivat hänen käsitteidensä kääntämisen. Tämän perusteella voi kiistää sovinnaisia tulkintoja analysoimalla sekä ajattelun kontekstia että kirjoitusten sisältämiä retorisia siirtoja suhteessa siihen. Weber-tulkinnan muutos ei kuitenkaan ole kunnolla siirtynyt laajempaan akateemiseen Weber-tuntemukseen tai aktivoinut nykyajan politiikan weberiläistä luentaa.

Kirjallisuusluettelo

- Ahonen, Pertti, Sakari Hänninen ja Kari Palonen (toim.) 2010. *Fortunae rota volvitur. Studies on the writings and other work of Ilkka Heiskanen, Professor Emeritus of Political Science at the University of Helsinki, on the occasion of his 75th birth-day 23 December 2010*. Helsinki:Valtiotieteellinen yhdistys.
- Berndtson, Erkki. 1992. *Politiikka tieteenä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Borchert, Jens. 2007. “From Politik als Beruf” to “Politics as a Vocation”: The translation, transformation and reception of Max Weber’s Lecture, *Contributions to the History of Concepts* 3, 40–70.
- Hyvärinen, Matti, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen ja Henrik Stenius (toim.) 2003. *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Tampere:Vastapaino.
- Jansson, Jan-Magnus. 1950. *Hans Kelsens statsteori mot bakgrunden av hans*

- rättsfilosofiska åskådning. Helsingfors: Finska Vetenskapsocietet.
- Jansson, Jan-Magnus. 1969. *Politikens teori*. Borgå: Söderströms.
- Jansson, Jan-Magnus. 1971. *Politiikan teoria*, suom. Aira Kalela. Helsinki: Tammi.
- Kanerva, Jukka (toim.) 1989. *Politiikan tutkimuksen moderneja klassikkoja*. Helsinki: Gaudeamus.
- Paloheimo, Heikki ja Matti Wiberg. 1996. *Politiikan perusteet*. Porvoo: WSOY.
- Valtiotieteiden käsikirja I-IV. 1921–1924*. Helsinki: Tietosanakirja.
- Weber, Max 1903/06 [1973]. 'Roscher und Knies und die logischen Probleme der historischen Nationalökonomie'. Teoksessa *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, toim. Johannes Winckelmann, Tübingen: Mohr 1–145.
- Weber, Max 1904 [1973]. Die "Objektivität" sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis. Teoksessa *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, toim. Johannes Winckelmann, Tübingen: Mohr, 146–214.
- Weber, Max 1917a [1973]. Der Sinn der "Wertfreiheit" in soziologischen und ökonomischen Wissenschaften. Teoksessa *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, toim. Johannes Winckelmann. Tübingen: Mohr, 489–540.
- Weber, Max 1917b [1988]. Wahlrecht und Demokratie in Deutschland. Teoksessa Wolfgang J. Mommsen (toim.), *Max-Weber-Studienausgabe I/15*. Tübingen: Mohr, 155–189.
- Weber, Max 1918 [1988]. Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland. Teoksessa Wolfgang J. Mommsen (toim.), *Max-Weber-Studienausgabe I/15*. Tübingen: Mohr, 202–302.
- Weber, Max 1919a [1994]. Politik als Beruf. In *Max-Weber-Studienausgabe* Tübingen: Mohr. 1/17, toim. Wolfgang Schluchter ja Wolfgang J. Mommsen. Tübingen: Mohr, 35–88. Myös teoksessa [1989] *Gesammelte Politische Schriften*, toim. Johannes Winckelmann. Tübingen: Mohr, 505–560.
- Weber, Max 1919b [1994]. Wissenschaft als Beruf. In *Max-Weber-Studienausgabe* 1/17, toim. Wolfgang Schluchter ja Wolfgang J. Mommsen. Tübingen: Mohr, 1–33.
- Weber, Max 1920 [1988]. Konfuzianismus und Taoismus. Teoksessa *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie I*, toim. Marianne Weber. Tübingen: Mohr, 276–536.
- Weber, Max 1921 [1988]. Das antike Judentum. *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie III*; toim. Marianne Weber. Tübingen: Mohr.
- Weber, Max 1922a [1973]. Die drei reinen Typen der legitimen Herrschaft. Teoksessa *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, toim. Johannes Winckelmann. Tübingen: Mohr, 475–488.
- Weber, Max 1922b [1980]. *Wirtschaft und Gesellschaft*, toim. Johannes Winckelmann. Tübingen: Mohr.
- Weber, Max 1946. *From Max Weber. Essays in Sociology*, toim. H.-H. Gerth ja C.

- Wright Mills. New York: Oxford University Press.
- Weber, Max 1963. *The Sociology of Religion*, engl. Efraim Fischhoff. London: Methuen.
- Weber, Max 1976. *Roscher and Knies. The logical problem of historical economics*, engl. Guy Oakes. Glencoe: Free Press.
- Weber, Max 1978. *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*, engl. Guenther Roth ja Claus Wittich. Berkeley: University of California Press.
- Weber, Max 1992. *Kaupunki*, suom. Tapani Hietaniemi. Tampere: Vastapaino.
- Weber, Max 1994. *Briefe 1909–1910*, toim. M. Rainer Lepsius. Max-Weber-Gesamtausgabe II/6. Tübingen: Mohr.
- Yhteiskuntatieteiden käsikirja I-II. 1963–1964.* Keuruu: Otava

Politiikka-lehden siteeratut artikkelit:

- Aaltonen, Jorma (1/1959, 15–29). Karismaattiset ja byrokraattiset johtajat.
- Noponen, Martti (4/1964, 235–245). Poliittinen toiminta sosiaalisen kohoamisen väylänä.
- Susiluoto, Ilmari (1/1976, 5–25). Suomalaisen politiikan tutkimuksen juuria: Rafael Karsten politiikan antropologina.
- Heiskanen, Ilkka (3, 1982, 275–261) Pitkä marssi valtioteoriaan ja sen yli.
- Hänninen, Sakari (1, 1986, 19–30) Vertailun demokraattisesta kielestä.
- Hänninen, Sakari (2/1986, 140–143) Valtio, ystävä vai vihollinen.
- Hänninen, Sakari (1/1987, 172–185) Poliittinen tilanne ja hegemonia Suomessa.
- Pekonen, Kyösti (3/1990, 157–166) Karismaattinen politiikka demokratian demokratisoitumisena?
- Ahonen, Pertti (2/1991, 114–127) Legaalisesta taloudelliseen rationaalisuuteen politiikassa, hallinnossa ja finanssihallinnossa.
- Palonen, Kari (4/1993, 275–282) Kaupunki politiikan paikkana.
- Pekonen, Kyösti (2/1996, 98–110) ”Elävä metafora antiautoritaarisen karisman retoriikkana.
- Korhonen, Pekka (3/1996, 158–170) Kaukolännen orientalismi ja Kaukoidän oksidentalismi.
- Parvikko, Tuija (3/1996, 171–181) Osavastuun kiertämättämyys: Paarian politiikka Hannah Arendtilla.
- Räsänen, Iisa (4/1998, 263–272) Järjestystä vai itsehallintoa.
- Sundberg, Jan ja Susanna Sunda (4/2003, 285–300) Riksdagsarbetet ett yrke eller ett förtroendeuppdrag.

Professorit poliitikkoina

Pelikentät ja retoriikan lajit¹

Max Weber erottaa *Politik als Berufissa* useita poliittisesti toimimisen tyyppejä. Tunnetuin näistä on jako ”politiikasta elävän” ja ”politiikalle elävän” poliitikon välillä (Weber 1919a, 42–44), mutta yhtä tärkeitä ovat jaot pää- ja sivutoimisten tai ammatti- ja tilapäispoliitikkojen välillä (41–42). Weber korostaa myös yhtäläisyyksiä erilaisten poliittisten toimijain välillä ja tulkitsee politiikan käsitettä poliitikon ideaalityypistä käsin (ks. Palonen 2002).

Toisin sanoen, Weberin mukaan hekin, jotka julistavat vastustavansa politiikkaa ja poliitikkoja ovat tilapäispoliitikkoja. Poliittisesti toimiminen tarjoaa formaalisen näkökulman jolla voidaan analysoida ja arvioida kenen tahansa toiminnan tilanteeseen sisältyvää poliittista aspektia ja suhtautumista tähän.

Tarkempaan erittelyyn käytän retoriikan lajien jäsentelyä nykyajan politiikkaan sovitettuna (vrt. tarkemmin Palonen 2010, luku 3). Kateederi- tai yleensä asiantuntijapuhetta pidän epideiktisen retoriikan erityislajina, jolle voi taputtaa tai olla taputtamatta, analogisesti referendumille joissa voi äänestää vain kyllä tai ei. Forensinen retoriikka koskee tuomioistuimia ja muita käytäntöjä, joissa tuomarilla tai erotuomarilla on viimeinen sana. Parlamentaarinen debatti *pro et contra* on deliberoivan eli puntaroivan retoriikan malliesimerkki, jossa äänestys on debatin viimeinen askel. Diplomatian paradigman mukainen neuvotte-

1 Teksti perustuu Jyväskylän yliopistossa 21.1.2015 pidettyyn jäähyväisluentoon.

luretoriikka pysyvien osapuolten välillä koskee erilaisia etujärjestöjä, lobbyjä, liikkeitä, verkostoja ym., jotka kaikki suuntautuvat kompromissin hakuun erilaisia painostustoimia käyttäen. Nämä retoriikan genret voidaan nähdä myös politiikan tyyleinä, ja seuraavassa tarkastelen professorien politikointia suhteessa näihin tyyleihin akateemisen maailman ulko- ja sisäpuolella.

Sekä *Wissenschaft als Beruf* että *Politik als Beruf* (Weber 1919a, 1919b, suomennos Weber 2009b) Weber etenee tietoisesti ulkoisista tunnusmerkeistä sisäisten kriteerien suuntaan. Noudatan tässä samaa menettelyä, ja havainnollistan lähinnä suomalaisin esimerkein. Ymmärrän professorin ideaalityypiksi, joten sanomani koskee pääosin muitakin yliopistossa toimivia opettajia ja tutkijoita.

Professoripoliitikot Suomessa

Tarkastelun voi aloittaa professoreista, jotka ovat toimineet parlamentin ja hallituksen jäseninä. Vuosina 2011 ja 2015 Suomen eduskuntaan ei valittu yhtään professoria: vuoden 2011 vaaleissa putosi kaksi emeritusprofessoria, eläintieteilijä Erkki Pulliainen, joka oli vihreiden kansanedustajana vuodet 1987–2011, sekä lääketieteilijä Sirpa Asko-Seljavaara, joka edusti kokoomusta kahden vaalikauden ajan. Vuoden 2007 vaaleissa pudonnut Jyväskylän yliopiston liikuntasosiologian professori Kalevi Olin on toistaiseksi viimeinen professuurista virkavapautta ottanut kansanedustaja.

Professoreilla on Suomessa kuitenkin aiemmin ollut merkittävä parlamentaarinen edustus. Eduskunnan matrikelin nojalla yksikamarisen eduskunnan jäsenenä on ollut 75 varsinaista tai ylimääräistä professoria, apulaisprofessoria tai tutkijaprofessoria, väliaikaiset viranhoitajat sekä arvonimiprofessorit pois lukien (<http://www.eduskunta.fi/thwffakta/hetekau/hex/hxent.htm>, ks. luettelo liitteessä).

Enemmistö itsenäisen Suomen kahden ensimmäisen vuosikymmenen pääministereistä oli Helsingin yliopiston professoreita (http://fi.wikipedia.org/wiki/Suomen_pääministeri). Kokoomusta edustanut käytännöllisen teologian professori Lauri Ingman oli kahdesti pääministerinä, myöhemmin hänestä tuli arkkipiispa; edistyspuolue-

lainen kansantaloustieteen professori J.H. Vennola oli myös kahdesti pääministerinä; kokoomuslainen valtio-oikeuden ja kansainvälisen oikeuden professori Rafael Erich toimi myöhemmin diplomaattina; metsänhoitotieteen professori A.K. Cajander oli 1920-luvulla kahdesti virkamieshallituksen pääministerinä, 1930-luvun lopulla edistyspuoluelaisena ensimmäisen punamultahallituksen johdossa; rikosoikeuden professori, kokoomuslainen Antti Tulenheimo toimi myöhemmin yliopiston rehtorina ja kanslerina; maalaisliittolainen J.E. Sunila oli kahdeksan otteeseen maanviljelystalouden vt. professori; edistyspuoluetta edustanut siviilioikeuden professori T.M. Kivimäen pääministeriys kesti yli silloisen kolmivuotisen vaalikauden rajan. Rajatapaus on lyhytaikainen hallinto-oikeuden ”apulainen”, eli myöhempi apulaisprofessori, J.K. Paasikivi, joka johti hallitusta v. 1918 senaatin varapuheenjohtajan tittelillä ja palasi jatkosodan jälkeen kahden hallituksen pääministeriksi. Kansainvälisesti tällainen professorivaltaisuus on poikkeuksellista: esimerkiksi Ruotsissa samana aikana vain historioitsija Nils Edén ja juristi Ernst Trygger olivat professoripääministereitä.

Tietenkään ei ole aihetta ihannoida mennyttä saati toivoa paluuta professorien johtamiin hallituksiin. Noiden kahden vuosikymmenen sisä- ja ulkopolitiikka ei mairittele. Pääministeri ei myöskään ollut sellainen maan politiikan johtaja kuin mitä hän on ollut Kekkonen presidenttikauden jälkeen ja erityisesti EU-jäsenyyden aikana. Pääministeri johti puhetta hallituksen kokouksissa, ja hallitukset olivat kollegiaalisia sekä riippuvaisia puolueiden tuesta, mikä näkyi myös niiden tiheässä vaihtumisessa. Selvimmin pääministerin asema näkyi presidentti K.J. Ståhlbergin, entisen hallinto-oikeuden professorin, nimittämissä Cajanderin virkamies- eli presidentinhallituksissa. Vuonna 1922 Ståhlberg nimitti ensin hallituksen jäsenet ja lopuksi valitsi apulaismaatalousministeri Cajanderin pääministeriksi. Cajanderin toisen presidentinhallituksen nimitysperusteena taas oli se, että pääministeri Kallio oli vangittanut sosialistisen työväenpuolueen eduskuntaryhmän, minkä jälkeen presidentti Ståhlberg hajotti eduskunnan ja nimitti Cajanderin toimitusministeristön johtoon.

Poliitikkojen ammattimaistuminen oli itsenäisyyden alkuaikoina vasta alullaan. Kansanedustajille maksettiin vain kokouspalkkioita. Työmieslehden päätoimittaja Edward Valpas [Hänninen-Walpas] parodioi por-

varillisten puolueiden kritiikkiä ”ammattipoliitikkoja” kohtaan: ”Eikö teissä ole herroja, jotka jokapäivä politikoivat, professorinvirat ja muut ovat osaksi sivutehtäviä, vain teillä, nimatehtäviä, josta saatte komeita palkkoja” (Eduskunnan pöytäkirjat, 8.7.1917, 708).

Cajanderin jälkeen Suomessa on ollut kaksi professoripääministeriä, Roonan kirjallisuuden professori Edwin Linkomies jatkosodan aikana v. 1943–1944, joka – samoin kuin Kivimäki – tunnetusti tuomittiin sotasyllisyysoikeudenkäynnissä, mutta toimi sen jälkeen vielä Helsingin yliopiston rehtorina ja kanslerina. Kansanedustajamatriikkelin mukaan V.J. Sukselainen oli ”Yhteiskunnallisen korkeakoulun kansantaloustieteen vt. professori 1945–1951, Yhteiskunnallisen korkeakoulun kansantaloustieteen professori 1951–1954, Yhteiskunnallisen korkeakoulun rehtori 1953–1954”. Samaan aikaan hän oli maalaisliiton puheenjohtaja v. 1945–1964, kansanedustaja v. 1948–1970 ja 1972–1979, sekä ministeri Kekkonen (1950–1953) ja Törngrenin hallituksissa (1954) ennen nimitystään Kansaneläkelaitoksen pääjohtajaksi, jossa virassa hän ehti toimimaan myös kahteen otteeseen pääministerinä (1957, 1959–1961) sekä useita kausia eduskunnan puhemiehenä (<http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/hex5000.sh?hnro=911548>). Kysyä sopii, kuinka paljon Sukselainen ehti opettaa saati tutkia professuurissaan.

Väitelleiden tohtoreidenkin määrä pääministereinä on sodanjälkeisellä kaudella ollut vaatimaton. Paasikiven ja Sukselaisen lisäksi väitelleitä pääministereistä ovat lakitieteen tohtori Urho Kekkonen, valtiotieteen tohtori Ahti Karjalainen, maatalous- ja metsätieteiden tohtori Johannes Virolainen, valtiotieteen tohtori Mauno Koivisto sekä kansainvälisestä politiikasta Lontoossa väitellyt PhD Alexander Stubb. Koiviston ja Stubbin välillä toimi yli kolme vuosikymmentä maisteritasoisia pääministereitä. Vain Kyösti Kallio, K-A Fagerholm, Martti Miettunen ja Rafael Paasio ovat olleet ei-akateemisia pääministereitä. Toisin kuin Carl Bildt ja Göran Persson Ruotsissa, ikuiset ylioppilaat eivät ole kelvanneet Suomessa pääministeriksi.

Professionalisoituminen on merkinnyt Weberin termillä sitä, että professoreista on tullut yhtä *unabkömmlich* poliitikoiksi kuin yritysjohtajista (1919a, 43). Kansanedustajille alettiin maksaa kuukausipalkkaa Suomessa 1940-luvun lopulla, mutta monet edustajat säilyttivät porvarillisen työnsä. Eduskunnan matriikkelista voi päätellä, että professo-

rit 1950-luvulle asti saattoivat hoitaa virkaansa edustajantoimen ohella. Käytäntö muuttui, kun edustajan palkasta oli tullut riittävän hyvä, että professuurista kannatti ottaa virkavapautta. Vuosina 1966–1969 yhteiskuntatieteen apulaisprofessorina Jyväskylän yliopistossa toiminut ja valtio-opin pääaineopiskelun ylipistossa käynnistänyt Olavi Borg valittiin v. 1972 liberaalisen kansanpuolueen kansanedustajaksi. Hän oli Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden metodologian professori ja tuli vaalikauden aikana nimitetyksi valtio-opin professoriksi (<http://www.eduskunta.fi/thwfak-ta/hetekau/hex/hxent.htm>). Borg kertoo yrittäneensä hoitaa virkaa kahden kuukauden ajan eduskunnasta käsin, kunnes sai palkatuksi sijaisen: hänelle maksettiin aluksi 50 % professorin palkasta, sijaisen palkkauksen jälkeen 2/3! (OB:n sähköposti KP:lle 12.1.2015). Sotienjälkeisenä aikana suomalaisen politiikan valmius nimittää professoreita hallitukseen ja valita heitä eduskuntaan on normalisoitunut muiden länsieurooppalaisten tasolle.

Politiikan ammatillistumisen trendi

Frankfurtin *Nationalversammlungia* vuodelta 1848 on kutsuttu *Professorenparlamentiksi*, ja Albert Thibaudetille (1927) Ranskan kolmas tasavalta oli *La République des professeurs*, millä hän tosin tarkoitti koulujen opettajia, kuten Edouard Herriotia. Muissakin maissa ”herrasväen” – Weberille *Honoratioren* – eri fraktiot, kuten papit, lääkärit, tuomarit ja asianajajat, opettajat, toimittajat ja insinöörit – toimivat sivutoimisina parlamentaarikkoina paikallisella tai valtakunnallisella tasolla. USA:ssa jo 1830-luvulta alkaen vaaleilla valittavien tai jäsenkirjalla täytettävien virkojen määrä kasvoi (*the spoils system*), ja sama trendi herrasväen syrjäytymisestä näkyi Euroopassakin (vrt. Bryce 1889/1914; Weber 1919a). Kun puhun professoreita poliitikkoina, en tarkoita näitä herrasmiesedustajia.

Puoluetoimitsijat, vaalipäälliköt tai parlamenttiryhmän piiskurit (*whip*) pilasivat 1800-luvun jälkipuolelta alkaen ”ammattipoliitikkojen” maineen Euroopassa. Yliopistossa heidän vastineensa eivät kuitenkaan ole lyöneet itseään läpi, koska yliopistollisissa vaaleissa ja nimityksissä äänten laskemisella on rajansa. Koulukunnat tai tiedekunnat eivät

myöskään muodosta kurinalaisia puolueita yliopistoissa, joissa kaikeksi onneksi eksentrikot ja dissidentit ovat toistaiseksi olleet legitiimejä profiileja.

Presidentiaaliset figuurit, joiden valta nojaa epideiktiseen retoriikkaan, ovat sen sijaan vahvistuneet, kun liike-elämän *Führerprinzip* on tullut yliopistoihin ja korvannut kollegiaalisen ja rotaatioon nojaavan *primus inter pares* -periaatteen. Weberin mukaan monet USA:n presidentit – kuten politologi Woodrow Wilson – olivat itsenäisiä figuureja, jotka vallanjakojärjestelmässä toimivat toimitsijain ja jäsenkirjavirkailijain ammattimaisen herruuden vastapainona. Yliopistoissa olisi ehkä mahdollista nostaa esiin ministeriö- ja yliopistobyrokratian kontrollista kiinnostuneita ja siihen kykeneviä presidentiaalisen politiikkatyylin rehtoreita, jos rehtorin vaali palautetaan professorien yleiskokouksen muodostamalle ”plebiskitaariselle johtajademokratialle” (Weber 1919a).

Tänä päivänä professorien ja poliitikkojen kokemusmaailmat ovat niin eriytyneet toisistaan, että professorikunta ei tarjoa rekrytointikanavaa parlamentaarisen politiikan ammattilaisille. Voikin puhua kasvaneesta perspektiivierosta professorien ja poliitikkojen kokemusten välillä, kun herrasväkeen kuulumisen ei enää yhdistä heitä. Jo ehdokkaaksi ryhtyminen ja vaalikampanjointi on virassa oleville professoreille erittäin hankalaa. Professorit eivät ole uskottavia poliitikkoina, kun heidän toimialansa ovat specialisoituneet, kun taas ammattipoliitikon tulee olla generalisti, joka ei rajoita politikointia yhteen valiokuntaan tai ministeriöön, ja he myös mielellään spekuloiivat vaihtoehdoilla tai muokkaavat kysymyksiä silloinkin kun on aika siirtyä laskemaan ääniä.

Tämä kuilu tuottaa professorikunnalle huomattavia vaikeuksia ymmärtää politiikkaa – ja monet ovat tästä suorastaan ylpeitä. Professorit ovat taipuvaisia arvostelemaan poliittisia ratkaisuja akateemisin kriteerein: kateederista katsoen niitä on helppo moittia vääriksi, tehottomiksi, turhiksi kompromisseiksi jne. Professoreilta puuttuu valmiutta ja mielikuvitusta asettua poliittisen toimijan tilanteeseen ja arvioida esimerkiksi kompromisseja suhteessa siihen millaisia vaihtoehtoja niille olisi ollut olemassa.

Puhtaiden ratkaisujen kaipuu, vastakohtana ”likaisille” kompromisseille ja tilanteiden monitahoisuuden huomioon ottamiselle, yhdistääkin erikoisella tavalla akateemista ja populistista poliitikkojen

vastaisuutta. Kuvaavaa on, että professoritason ekonomistit johtavat EU-vastaista *Alternative für Deutschlandia*, ja Espanjassa vasemmistopopulistista *Podemosia* johtaa madridilainen politologiprofessori, ja Kreikan uudessa Syriza-hallituksessa professoreilla on keskeisiä ministerinpaikkoja. Kenelläkään heistä ei ole pitkää parlamentaarista kokemusta.

Niin innokkaasti kuin ammattipoliitikkoja vastustetaankin, heidän asemansa parlamentarisissa maissa on vahvistunut. Modernit parlamentit, joiden agenda pitenee koko ajan, eivät tule toimeen ilman täysiaikaisia, kuukausipalkkaisia, eläkettä ja sosiaalietuja nauttivia jäseniä, joilla on myös kasvava ja ammattimainen avustajakunta (vrt. Palonen 2012). Vaikka Weberin aikana tästä ei ollut vielä tietoaakaan, hän ymmärsi hyvin, että ammattiparlamentaarikot ovat kansalaisten parhaita puolustajia hallitusten, byrokratioiden, lobbyistien ja erilaisten asiantuntijain itseriittoisen ja kontrolloimattoman vallankäytön vastavoimina (Weber 1918, 244–245, 263–269).

Kuitenkin maailmassa on tätä nykyä kaksi vahvasti akateemista, joskaan ei täysprofessoriksi edennyttä, huippupoliitikkoa, nimittäin entinen valtiosääntöoikeuden apulaisprofessori Barack Obama ja fysikaalisen kemian tohtori Angela Merkel. Mutta akateemisuus on lisännyt epäluuloja heitäkin kohtaan. Äänestäjät epäilevät ”välinpitämistä”, Ankersmitin (2002) termin esteettistä kuilua edustajien ja edustettavien välillä, vaikka tämä on välttämätön edellytys parlamentaarisen poliitikon toiminnalle. Professoreilla on edellytykset tunnustaa tämän kuilun merkitys ja ymmärtää samalla, että heidän tulee pikemminkin ymmärtää ammattiparlamentaarikkojen merkitys kuin pyrkiä itse parlamenttiin. Yliopistoissa on tarpeeksi pelivaraa ja –tilaisuuksia politikointiin.

Professorit tilapäispoliitikkoina

Professori Weber julistaa, että ”[t]ilapäispoliitikkoja olemme me kaikki”. Näin hän sisällyttää ”meidät professorit” tilapäispoliitikkojen sarjaan. Weberin formulointi tilapäispoliitikolle – tyypillisesti lainausmerkeissä – on tämä:

”Gelegenheits”politiker sind wir alle, wenn wir unseren Wahlzettel abgeben oder eine ähnliche Willensäußerung: etwa Beifall oder Protest in einer ”politischen”Versammlung, vollziehen, eine ”politische” Rede halten usw., – und bei vielen Menschen beschränkt sich ihre ganze Beziehung zur Politik darauf (Weber 1919a, 41).

Tapani Hietaniemi suomentaa tämän kohdan seuraavasti:

Me kaikki olemme ”tilapäis”poliitikkoja, kun me annamme äänestyslippumme vaaleissa, tai esitämme jonkin muun vastaavan-kaltaisen mielenilmaisun; vaikkapa suosionosoituksen tai protes-tin ”poliittisessa” kokouksessa, pidämme ”poliittisen” puheen jne. – monien ihmisten koko suhde politiikkaan rajoittuu juuri tähän (Weber 2009b, 79).

Max Weber oli elinikäinen *homo politicus*, joka kirjoitti lehtiin ja puhui kokouksissa. Hänelle äänestäminen, osallistuminen parlamentaariseen debattiin valitsemalla parlamentaarikot, on malliesimerkki poliittisesta teosta, jota odotetaan tilapäispoliitikoiltakin. Mutta äänestäminen on vain erikoistapaus tahdon – tai suomennoksen mukaan mielen – ilmaisusta. Poliitiikan minimi on kannan ottaminen puolesta tai vastaan – ja siitä pidättäytyminenkin on poliittinen teko. Tässä mielessä professorien on mahdotonta olla toimimatta poliittisesti. Tällä en tarkoita mielipiteiden julistusta kateederista, mitä Weber nimenomaisesti vastusti, koska hän katsoi että näin tehdessään professorit käyttävät illegitiimiä valtaa suhteessa nuoriin kuulijoihinsa ja estävät näitä muodostamasta itsenäisesti poliittista kantaansa (erit. Weber 1917a ja 1919b).

Weberin *Politik als Beruf* -kirjanen sisältää lukuisia ilmauksia, joita on myöhemmin esitetty ”Weberin politiikan määritelmänä”, sivuuttaen toiset ilmaukset ja niiden suhteet toisiinsa (vrt. Palonen 2002). Kuitenkin ”valtaosuuksien tavoittelu” on Weberille politiikan vähimmäisehto. Valta, kuten muutkin Weberin käsitteet, on tulkittava toiminnan pelivaraa sisältäväksi *Chance*-käsitteeksi. Weberin nominalistisessa konseptiossa mikä tahansa seikka voi toimia pelivarana ja siten valtaosuutena (*Machtanteil*): valta ei ole osuuksiin jakaantuva möhkäle, vaan toiminnalle pelivaraa avaavat erilaiset valtaosuudet muodostavat ”vallan”. Kamppailua ei

käydä vallallisten ja vallattomien välillä, vaan jokaisella poliittisesti toimivalla on jonkinlaisia valtaosuuksia ja periaatteessa mahdollisuus tuoda uusia ulottuvuuksia valtakamppailun agendalle (ks. Palonen 2002, erit. 24–32).

Professoreilla on yliopistossa toimiessaan monenlaisia valtaosuuksia oppilaisiinsa, kollegoihinsa, yliopiston johtoon ja byrokratiaan sekä muuhun yleisöön nähden samoin kuin näillä professoreihin nähden. Formaalisesti mikä tahansa valtaosuuden aktivointi, alkaen yksittäisen tenttivastauksen arvioinnista, on vallan käyttämistä ja avaa tilaisuuden politikointiin. Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin professorista Jussi Teljosta kerrottiin hänen viimeisen lukukautensa aikana 1970-luvun alussa tarinaa, että hänelle kannatti ilmoittautua tenttiin, koska hän hyväksyi kaikki lukematta. Jos hän toimi näin, hän politikoi käyttämällä arvostelultaansa hylkäämättä ketään sekä sitä, että yliopisto ei *de facto* halunnut rangaista arvostelultaansa käyttämättä jättävä professoria, koska tämä kohta oli emerituksena yliopiston toimivallan tavoittamattomissa.

Vanhassa professorien johtamassa yliopistossa politiikkaa harjoitettiin maineella, arvovallalla, herraseuroilla, dekaanin ja rehtorin *primus inter pares* -positioilla, opiskelijain ja väittelijäin määrillä sekä itse tutkimuksilla. Akateemisen kollegiaalisuuden tyyllillä saattoi tiettyyn rajaan politikoida virastojen suuntaan, ja kuten esimerkit pääministereistä osoittavat, siihen sisältyi myös kvasiparlamentaarisia tai -diplomaattisia ulottuvuuksia. Politikoinnin aste ja profiili jätettiin professorien omaan harkintaan, ja matala profiili – hoitaa opetusvelvollisuutensa ja tenttinsä sekä käydä tiedekunnan kokouksissa, mutta sekaantumatta laajemmin yliopiston asioihin ja tekemättä tutkimusta – oli ainakin siedettyä. Jussi Teljo esimerkiksi kunnostautui ”salapoliisikirjallisuuden asiantuntijana”, joka valitsi SAPO-sarjaan käännetyt teokset.

1960-luvun ylioppilasliike vaati professorivaltaisen yliopiston demokratisoimista. Etenkin ”uusroomalaisessa” kritiikissä professorien mielivallasta sekä opiskelijain, opettajien ja tutkijoiden sekä muun henkilökunnan riippuvuudessa professoreista oli paljon perää (vrt. Skinner 2002). Kuitenkin parlamentaarisia ja diplomaattisia piirteitä yhdistävä kollegiaalisuus rajoitti professorivaltaa: kaikki professorit kuuluivat ”tiedekuntaan” ja esimerkiksi Helsingin yliopistossa ”suureksi konsistoriksi”

nimitettyyn päätöksentekokomiteaan, joka toimi professorien, tieteenalojen ja tiedekuntien välisen valtakamppailun foorumina. Yliopiston opiskelija- ja henkilökuntamäärän kasvaessa etujärjestöajattelu vahvistui niin opiskelijoiden kuin yliopiston toimihenkilöidenkin parissa, ja professorit koettiin privilegioidensa puolustajiksi, ymmärtämättä että kollegiaalinen debatin tai diplomatian ulottuvuus on aivan eri asia kuin korporatiiviset intressit.

Suomessa Johannes Virolainen opetusministerinä esitti v. 1969 yliopiston demokratisointia. Tämä ”yyä-periaate” eli yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden soveltaminen yliopistoon on saanut huonon maineen, kun osa professoreista ryhtyi korporatistiseen puolustustaisteluun ja kirjoitti jarrutuspuheita vuoden 1970 eduskuntavaalien edellä siten, että lakiesityksestä ei ehditty äänestää. Tuon jälkeen toteutetut henkilökuntakiintiöt lujittivat korporatistista ajattelua ja johtivat, kuten Weber *Wahlrecht*-artikkelissaan (1917b) antaa ymmärtää, reaalisesti vallan siirtoon hallinnolle, joka on erilaisten ”uudistusten” myötä askel askeleelta vahvistanut asemaansa, kun siihen kohdistuva kollegiaalinen kontrolli on kadonnut.

Yliopistolaitoksen muutos viimeisen vajaan puolen vuosisadan aikana on opettanut professoreille ennen muuta etujärjestöpolitiikan tyylejä: omien etujen ajamista, juntausta, lobbausta, painostusta ja salaista diplomatiaa. Resurssikamppailu professorien, tieteenalojen, laitosten, tiedekuntien, henkilöryhmien ja yliopistojen välillä on tullut näkyvimmäksi akateemisen politikoinnin pelikentäksi. Oman yliopiston, opetus- ja valtiovarainministeriöiden virkailijat sekä Suomen akatemian virkailijat ja luottamushenkilöt on nähty vallankäyttäjiksi, joista professorien valtaosuudet riippuvat. Pidän tätä etujärjestöpolitiikointia ahtaana ja yksipuolisena sekä vieraana yliopistolle, ja olen varonut sekaantumasta siihen enemmän kuin mikä on ollut välttämätöntä.

Yhdistämällä demokratisointi parlamentaarisen politiikkatyylin mukaiseen debattiin ja hallinnon kontrolliin (vrt. Weber 1918, erit. 235–237), olisi kenties ollut mahdollista välttää nyky-yliopistoa kahlitsevia byrokratian ja korporatiivisuuden yhdistelmä. Parlamentaaristen menettelyjen tueksi olisi tarvittu professorien akateemiseen vapauteen nojaavien legitiimien valtaoikeuksien, opiskelun, opetuksen ja tutkimuksen vapauden institutionalisointi yliopistojen perussäännöksiin.

Parlamentaarikon klassisilla vapauksilla – sananvapaus, vapaa mandaatti, parlamentaarinen koskemattomuus, vapaat ja reilut vaalit – olisi edelleen hyvinkin annettavaa akateemisen vapauden uudelle tulkinnalle. Kaikille näistä ei ole suoria vastineita yliopistoissa, mutta poliittista mielikuvitusta käyttäen niitä voi luoda (ks. tarkemmin Palonen 2013).

Nykyisin porvarillisesta ”työelämästä” omaksuttu sanasto lisää riippuvuuksia ja hallinnon mielivaltaa. Esimerkiksi siirtyminen professorin ”opetusvelvollisuudesta” (144 tuntia lukuvuodessa + vastaanotot) 1600 tunnin ”kokonaistyöaikaan” on johtanut toivottomaan lomakesosiologiaan ja kaventanut professorien akateemista vapautta ajankäytön suhteen. Vaikka kaikkialla muualla puhutaan yksilöllisyyden vahvistumisesta, yliopistoissa byrokraattiset riippuvuudet ovat lisääntyneet. Niiden täydennykseksi lietsotaan korporatiivista yhteishenkeä erilaisia rituaaleja ja seremonioita käyttäen, mikä entisestään epäpolitisoi yliopistoväkeä. Sen sijaan parlamentaarisen debattikulttuurin akateemiset vastineet loisivat myös vastavoimia byrokraattis-korporatiivisille herruuden muodoille, mutta parlamentaarinen tapa debatoida kysymyksiä vastakaisista perspektiiveistä ja kiistellä debatin asialistasta on vieras edunvalvontapolitiikkaan suuntautuneille professoreille.

Legitimoinnin ja arvioinnin retoriikka

Ulkopuolisen rahoituksen hankkiminen omille ja oppilaidensa tutkimuksille on pelikenttä, jolla professorit myös joutuvat politikoimaan. Tämä ei rajoitu resurssi- ja intressikamppailuun, vaan budjettiretoriikka ilmaisee myös parlamentaarisen politiikan vanhinta kerrostumaa. Hovin ja hallinnon menojen rajoittamisen ohella tähän sisältyy mahdollisuus lisämäärärahoista, jos nämä ovat riittävän hyvin perusteltuja (vrt. Hatsell 1818/III). Vaikka tutkimusta rahoittavat yksiköt ovat kaukana parlamentaarisista käytännöistä, kuten muutosesitysten monitahoisesta täysistunto- ja valiokuntakäsittelystä, itse argumentoinnissa niille on analogioita sekä forensiselle että deliberatiiviselle retoriikalle.

Retorisen taidon merkki on saada hyväksytyksi tutkimushankkeita, joiden teemat ovat kaukana valtavirrasta, vaikeasti ymmärrettäviä tai epäsuosittuja (vrt. Skinner 2014 Shakespearen näytelmissä käytetyistä

keinoista). Professorien on käytävä akateemista agendakamppailua, jossa ei tehdä samaa kuin muutkin mutta vähän paremmin, vaan muutetaan tutkimuksen kysymyksenasettelua vakuuttavalta näyttävällä tavalla. Tässä mielessä parlamentaaristen kysymyksenasettelujen muutosten tutkiminen tarjoaa välittömiä esikuvia professorien politiikalle.

Arvioinnin retoriikka on toinen pelikenttä, jolla professorit voivat oppia ammattipoliitikoilta. He tarvitsevat sitä jatkuvasti: opiskelijain esseiden, seminaaritöiden ja opinnäytteiden arvosteluun, kirja-arvostelujen kirjoittamiseen sekä lausuntoihin julkaisuista, projekteista ja virantäytöistä, joissa heiltä vaaditaan vahvuuksien ja heikkouksien vertailua. Parlamentaarinen politiikka opettaa näkemään sen että arvioinnin kriteerit ovat lähes aina toisilleen vastakkaisia ja itsessään tulkinnanvaraisia. Tämä avaa pelivaraa arviointiin. Kun arvioitava teksti, hanke tai hakijan tutkimusprofiili on riittävän omintakeinen, itse kriteereihin tulee esittää lisäyksiä tai muutoksia: muuten omintakeisen vaihtoehdon ja toisten välinen reilu kilpailu ei tule mahdolliseksi. Tarvitaan sitä mitä Immanuel Kant ja Hannah Arendt kutsuvat *erweiterte Denkungsartiksi*, laajennetuksi ajattelutavaksi (vrt. Arendt 1978). Näin voi välttyä suosimasta rutiinitiedettä ja ymmärtää erinomaisen tutkimukseen epäsovinnaisia ja provokatiivisia ulottuvuuksia. Arviointi on luovaa politikointia, joka ylittää hallinnon käsityskyvyn.

Professorien politikointitaitoa, etenkin arviointi- ja arvostelupätevyyttä, voi soveltaa myös yliopiston poliittiseen organisointiin. Weberin ehdotuksille virkavallan parlamentaarisen kontrollin muodoista – ristikuulustelut, lähteille pääsyn mahdollistaminen, parlamentaariset tutkimusvaliokunnat (1918, 235–237) – olisi tässä tarkoituksessa mahdollista kehittää nyky-yliopistoon sopivia akateemisia vastineita. Näin voitaisiin saattaa hallinnon mielivalta tai sen pyrkimys tiedon monopolisointiin Weberin parlamentaariselle kontrollille analogisten arviointimenettelyjen kohteeksi.

Yliopistoväki koostuu poliittisesti lukutaitoisista aikuisista, joiden oman tutkimuksen lähtökohta on kaiken kyseenalaistaminen. Yliopistollisten dokumenttien onkin argumentoinniltaan poikettava virastojen ja ”liike-elämän” ajatus- ja kirjoitustavoista ja asetettava haasteita akateemisille lukijoille. Nykyisin yliopiston, opetusministeriön ja muiden hallintoelinten asiakirjojen kieli on holhoavaa, ja ilmiöiden poliitti-

set aspektit torjutaan, sivuutetaan hiljaisuudella tai jäävät kokonaan ymmärtämättä.

Yliopistoilta edellytetään nykyisin koko joukko ohjelmallisia dokumentteja, kuten perus- ja tutkintosääntöjä, strategioita, mietintöjä, lausuntoja ja arviointeja. Esimerkiksi Jyväskylän yliopistoon on muodostunut poikkeuksellinen pooli tohtori- ja maisteritasoisia poliittisen käsitehistorian ja retoriikan analyytikkoja, joita olisi tarkoituksenmukaista käyttää professionalisoimaan näiden yliopiston eritasoisten puoleohjelmien kirjoittamista ja problematisoimaan niille ministeriön ym. suunnalta tulevia odotuksia. Tämä vaatii nykyhallinnon suosiman rasti ruutuun -sosiologian hylkäämistä, joka edellyttää käsitteiden ottamista annettuina, tunnettuina ja yleisesti hyväksytyinä, kun käsitehistoriallinen ote päinvastoin korostaa niiden historiallisuutta, tulkinnanvaraisuutta ja kiistanalaisuutta. Näin tehtäessä tutkijoita ja opettajia saisi paremmin mukaan yliopisto-organisaation toimintoihin, kun he paremmin näkisivät yhteyden yliopistomaiseen tutkivaan asenteeseen, vastakohtana byrokratian ja porvarillisen työelämän ajattelua latistavalle ja politiikkaa pelkäävälle puhetavalle.

Tutkimus interventiona debatteihin

Parlamentaaristen menettelytapojen ja retoristen käytäntöjen tuntemus ei rajoitu legitimointi- ja arviointiretoriikkaan, vaan on kiinteä osa itse tutkimusta. Max Weberin tärkeimpiä ajatuksia on se, että kiistelyn tulisi olla yhtä tunnustettua tieteen pelikentillä kuin mitä se on parlamentaarisessa politiikassa (vrt. Palonen 2010). Artikkelissaan ”objektiivisuudesta” Weber havainnollistaa tilannetta esimerkillä epätoivoisesta wieniläisestä opiskelijasta, joka joutui myöntämään, että oli olemassa ”kaksi kansantaloustiedettä”. Tämän esimerkin avulla Weber asettaa kysymyksen, mitä tällöin tarkoitetaan ”objektiivisuudella”? (Weber 1904, 160–161).

Weberin tulkinta käsitteestä on kiinteässä yhteydessä artikkelin kahteen muuhun teesiin. Toinen on antiikin sofistien, retoriikan ja Friedrich Nietzschen ajattelun johtoajatus, että kaikki ”tosiseikat” ovat sellaisia ainoastaan suhteessa joihinkin näkökulmiin, tulkintoja jotka

muuttuvat jos kohdetta tarkastellaan toisesta näkökulmasta (mt., 170). On aina mahdollista muodostaa uusia näkökulmia, eikä ole olemassa mitään oikeaa, parasta tai kaikenkattavaa näkökulmaa. Teorioista, toiseikoista, tulkinnoista, käsitteistä tai näkökulmista tuleekin kiistellä (mt., 153). Debatti on tieteessäkin pysähtyneisyyden torjumisen välttämätön edellytys, ei harvinainen poikkeus tai kathartinen välivaihe, jonka jälkeen konsensus saavutetaan. Näin on erityisesti siksi, että tieteellä on merkitystä politiikalle ja kulttuurille – näitä käsitteitä Weber käyttää välillä lähes synonyymeinä toisilleen.

Weber käyttää artikkelissaan runsaasti tilaa siihen, mitä ”objektiivisuus” ei tarkoita: se ei ole tutkijan alistumista kohteelleen, ei tutkijan ominaisuus, ei kultainen keskitie eikä tutkijain välinen yhteisymmärrys, ei myöskään hegeliläinen virkamiehen puolueettomuus kiistojen yläpuolella. Päinvastoin objektiivisuus edellyttää sitä, että tieteessäkin kiistat tutkijain välillä tutkimuskohteesta tunnustetaan kaikkialla läsnä oleviksi. Ei voida edes ajatella, että olisi joitakin yhteisiä kysymyksiä ja tutkimusaloja (*Fragen und Gebiete*), vaan tutkimuksen kysymyksenasettelut ovat loputtomassa liikkeessä (mt., 183–184).

Toisin sanoen koko ajatus, että tieteellisten kiistojen alaa tulisi kaventaa, ymmärtää väärin tieteen inhimillisenä toimintana. ”Objektiivisuus” – lainausmerkeissä – voidaan ymmärtää menettelytavaksi käsitellä kiistoja. Se viittaa reiluun peliin mukana olevien teorioiden ja niiden tukijoiden välisessä kamppailussa, toisin sanoen siihen että pyritään takaamaan se, että myös yleisesti hyväksytyille näkemyksille vastakkaiset ajatukset saavat aidon mahdollisuuden tulla noteeratuksi ja arvioiduksi (ks. Palonen 2010, 2014a). Pelkkä niiden esiin nostaminen pakottaa arvioimaan uudelleen yleisesti hyväksytyjen käsitysten vahvuuksia ja heikkouksia.

Reilun pelin historiallinen malliesimerkki on Weberille parlamentaarinen menettelytapa, erityisesti Britannian parlamenttiin vuosisatojen kuluessa vakiintunut käytäntö alistaa kaikki esitykset käsittelyyn, jossa niiden vahvuuksia ja heikkouksia systemaattisesti tarkastellaan vastakkaisista näkökulmista. Monivaiheinen käsittelyprosessi täysistunto- ja valiokuntavaiheen vuorotteluineen ja erilaisine debatin sääntöineen ja käytäntöineen tarjoaa tilaisuuden kestävämmien esitysten nopeaan eliminointiin tai sellaisten aloitteiden läpivientiin, joita puolustetaan uskottavasti (ks. Palonen 2014b). Tieteen objektiivisuuden ja par-

lamentaarisen menettelytavan välinen linkki saadaan esiin lukemalla objektiivisuusartikkeliä yhdessä Weberin parlamentarismipamfletin kanssa. Toisin sanoen virkailija- tai asiantuntijatieto on yhtä yksipuolista ja vastakkaisia näkökulmia kaipaavaa kuin tieteellinenkin tieto, ja Weber esittää edellä mainitsemiani parlamentaarisia kontrolloikeinoja sen pätevyyden kyseenalaistamiseen (Weber 1918, erit. 235–237). Westminster-parlamentarismiin ja ”objektiivisuutta” arvioivan menettelytavan välillä on ilmeinen yhteys, *Wahlverwandschaft*, Weberin toisaalla käyttämää termiä lainatakseni.

Muillakin on ollut samansuuntaisia ajatuksia, joita olen kutsunut parlamentaariseksi tietoteoriaksi. Esimerkiksi John Stuart Mill *On Liberty*-teoksessaan kirjoittaa, että ”tiedosta” voi puhua vain vastakkaisten näkemysten vahvuuksien valossa (”to those who have attended equally and impartially to both sides, and endeavoured to see the reasons of both in the strongest light”, Mill 1859, 39). Walter Bagehot korostaa teoksessa *Physics and Politics* debatin merkitystä kiireisen toiminnan estämisessä: ”But for the purpose now in hand – that of preventing hasty action, and ensuring elaborate consideration – there is no device like a polity of discussion” (Bagehot 1872, 140). Quentin Skinner kehottaa lukemaan Hobbesin *Leviathania* samalla tavalla kuin puheita parlamentissa, toisin sanoen puheenvuorona debattiin (esim. Skinner 2008). Kaikki kolme jakavat Weberin käsityksen siitä, että ”tieto” muodostuu nimenomaisesti debatissa eikä mitään näkemystä, tulkintaa tai perspektiiviä voida nostaa debatin yläpuolelle, ts. akateemisissa kiistoissa ei voi olla puolueettomia tuomareita.

Professorit parlamentaarikkoina

Parlamentti tulee puhumisesta, ja professorit tietysti puhuvat – luennoilla, seminaareissa, konferensseissa, kokouksissa, neuvotteluissa, kuulemisissa jne. Kateederista pidetään esitelmiä, parlamentissa debattipuheenvuoroja, seminaarit ja konferenssit ovat professorien debattitilaisuuksia, ja niiden menettelytavat ja käytännöt ovat velkaa parlamenteille. Näin on laita myös kokousten, neuvottelujen ja kuulemisten, vaikka nämä yliopistossa harvoin ovat aidon debatin paikkoja. Vastakkaisten

näkemyksen esittäminen ja provosointikin on sallittua, mutta parlamentin täysistunnoissa ja valiokunnissa niitä nimenomaan edellytetään, jotta kysymykset tulisivat valotetuiksi erilaisista perspektiiveistä.

Parlamentaariselle politiikalle ominaista on riittävän ajan varaaminen ajatusten ja argumenttien vaihtoon, mutta kokoukset koetaan lähes poikkeuksetta professorien keskuudessa ajaksi, joka on pois tutkimuksesta. Resurssikamppailuja ja arviointeja koskevat tilaisuudet yliopistossa – sekä arvioitaville että arvioijille – ovat nykyään kaikkea muuta kuin parlamentille analogisia debatteja tai valiokuntakuulemisia, joissa jäsenille tarjotaan tuoreita näkökulmia ja puolustetaan epäsovinnaisia kantoja.

Akateemisen ja parlamentaarisen debatin ehkä tärkein ero on siinä, että edellinen on kirjallista, jälkimmäinen suullista. Professorien ensisijainen tapa politikoida parlamentaarisella tyylillä ilmenee heidän omissa tutkimuksissaan (ks. Palonen 2010, luku 8). Kaikki tutkimuksetkin voi nähdä, kuten Skinner *Leviathan*-esimerkissään korostaa, debattipuheenvuoroina. Käytän loput tästä esityksestä tämän ajatuksen havainnollistamiseen, jäsentämiseen ja puolustamiseen.

Akateemisen debattipuheenvuoron tulee olla mieluiten julkaistu: luennolla heitetty ajatus ei ole vielä puheenvuoro debattiin, eivät myöskään yksityiset muistiinpanot. Tosin julkaisun kriteerikin voidaan suhteellistaa. Weberin valtiokäsityksen tutkijalle olennaisia ovat hänen viimeiset, keväällä 1920 pitämänsä luennot, joista on jäljellä vain kahden kuulijan muistiinpanot, jotka on v. 2009 julkaistu *Max-Weber-Gesamtausgabessa* (Weber 2009a, vrt. Palonen 2011). Akateemisessa julkaisemisessa vertaisarvioinnin menettelyt tavallaan vastaavat parlamentaarisen aloitteen tekemistä. Sen sijaan julkaisupaikkojen rankijärjestys toimii vallitsevien käsitysten pönkittämismekanismina ja heikentää akateemisen debatin reilun pelin luonnetta.

Parlamentaariselle debatille voidaan antaa kolme ehtoa, jotka erottavat sen muista debateista. Ne ovat interventioita olemassa olevaan tilanteeseen, ne noudattavat määrättyä menettelytapaa, ja ne viittaavat tiettyyn parlamentin asialistan kohtaan. Asian ottaminen esille parlamentissa ilmaisee valmiutta puuttua vallitsevaan asiantilaan, keskeyttää sen rutiininomainen jatkuminen. Albert O. Hirschman (1970) käyttää tästä nimitystä *voice*, vastakohtana ulosmarssille (*exit*) sekä jatkumisen

hyväksynnälle (*loyalty*). Parlamentin alkuperä on hovin, hallinnon ja hallituksen rutiinit keskeyttävänä vastavoimana.

Näin on etenkin Westminster-traditiossa, johon Max Weber viittasi kirjoittaessaan, että parlamentit ovat niiden edustuslaitoksia, joiden arkipäivää byrokratia hallitsee (1918, 226). 1640-luvulla Englannissa parlamentti yritti itse käyttää hallitusvaltaa, mutta mainion vallankumouksen (1688/1689) jälkeen se pitäytyi kontrolloimaan hallitusta. Walter Bagehot esitti modernin parlamentarismen johtoajatuksen hallituksesta (*cabinet*) parlamentin toimeenpanevana valiokuntana, jolla kuitenkin on etusija mm. aloitteiden teossa parlamentille ja voi hajottaa parlamentin saadessaan epäluottamuslauseen (Bagehot 1867, 7–10).

Tutkimukselle parlamentaarinen malli merkitsee luopumista romanttisesta ajatuksesta tutkia suoraan ”todellisuutta” tai ”asian luontoa”. Kaikki tutkimus viittaa aikaisempaan tutkimukseen, tutkijan lähtökohtana on identifioida tutkimustilanne, ”the state of the art”, sekä debatti itsensä ja toisten kanssa siitä, millaisen interventio-tilanteeseen hän tutkimuksellaan voi, osaa ja tahtoo tehdä. Kaikkea ei voi muuttaa kerralla, on varottava mahtipontista julistusta ja keskittyttävä johonkin *subversive Aktioniin*, saksalaisten situationistien 1960-luvun ilmaisua lainatakseni. Tutkija ei siis kasaa ”tietoa”, vaan hän haastaa valitsevia käsityksiä, kiistää niiden pätevyyttä tai merkitystä ja tekee aloitteita muutoksille. Tilanne on periaatteessa sama kuin parlamentaarisen esityksen tekijällä, olipä tämä yksittäisen edustajan aloite tai hallituksen esitys.

Parlamentaarinen esitys (*motion*) tehdään määrämuotoisena, esitetään parlamentille sitä varten varatussa asiakohdassa ja asianmukaisena ajankohtana siten, että se sisältää esityksen juuri tietyn asian muuttamiseksi tietyssä suhteessa tietyllä tavalla. Näin esitys täyttää muotovaatimukset. Vain näin meneteltäessä esitetty kysymys voidaan saada parlamentin esityslistalle.

Kysymyksen nostaminen parlamentin esityslistalle politisoi sen debatin kohteeksi. Poliittisen kamppailun luonne on muuttunut siten entistä enemmän koskemaan myös sitä, mitkä kysymykset yleensä pääsevät esityslistalle. Tämä agendakamppailu on riippuvainen sekä portinvartijoista, jotka haluavat sulkea jotkut kysymykset pois listalta, että toimijoiden poliittisesta mielikuvituksesta niiden listalle saamiseksi. Westminster-

parlamentarismissa agendadebatti voidaan edustajien aloitteiden lisäksi avata esimerkiksi työjärjestyspuheenvuoroilla, suullisilla ja kirjallisilla kysymyksillä tai lykkäysesityksillä (*adjournment*). Tärkein väline agendan politiikalle on muutosehdotus (*amendment*), joka voi olla hyvinkin subversiivinen. Näin oli laita seuraavan esityksen, jonka John Stuart Mill teki brittiparlamentin valiokunnassa 20.5.1867:

Amendment proposed, in page 2, line 16, to leave out the word "man," in order to insert the word "person,"—(Mr. Mill,)—instead thereof.

Mill esitti siis naisten äänioikeutta siten että äänioikeutetuista ja vaalikelpoisista puhuttaessa hallituksen esityksen "mies" korvataan "henkilöllä". Esitys ei mennyt läpi, mutta hän politisoi Westminsterissä ennenkuulumattomasti naisten äänioikeuden parlamentin esityslistalle.

Kasvava osa akateemisestakin debatista on agendan politiikkaa, ts. muutosesityksiä, jotka siirtävät kysymyksenasettelua. Olen tehnyt näin mm. kiistäessäni Weberin käsiteparin *Arbeitsparlament vs. Redeparlament* viittaavan niiden vastakohtaan. Weberin kritiikki kohdistui niihin parlamentteihin, jotka valtaosuuksiensa vähäisyyksien vuoksi olivat pelkästään "puhuvia", joilta puuttui Westminsterin mallin mukainen intensiivinen valiokuntatyöskentely, mukaan lukien "Committee of the whole House". Myös ja nimenomaan *Arbeitsparlament*-tyypin täysistunnoissa ja valiokunnissa puheilla ja debateilla on keskeinen merkitys (ks. Palonen 2014c). Westminsterin menettelytapaan perehtyessäni ymmärsin, että myöskään yleinen käsitys valiokuntien toissijaisuudesta brittiparlamentissa ei vastaa Weberin käsitystä, jonka mukaan kun kaikki parlamentaarit ovat jäseninä valiokunnissa, he oppivat debatoimaan poliittisesti yksityiskohdista paremmin kuin ranskalais-yhdysvaltalaisessa specialistivaliokuntien tyypissä.

Parlamentaarisen politiikkatyölin repertoaari

Parlamentaarisen ja akateemisen debatin välillä ei ole täyttä vastaavuutta. Akateemisessa debatissa ei ole puhemiestä eikä ministereitä ja hallituk-

sen esityksiä, eikä valiokuntalaitoksesta ei voi puhua säännöllisenä debatin areenana, jossa noudatetaan eri sääntöjä kuin täysistuntodebateissa. Mutta akateemiset kiistatkaan eivät koske esitysten hyväksymisestä ja hylkäämisestä yhdessä kokouksessa, vaan monille parlamentaarisen debatin erityisille puheakteille voidaan löytää ainakin likimääräinen vastine. Seuraavassa esittelen parlamentaaristen debattipuheenvuorojen tyyppisiä ja sitten pohdin niille analogioita akateemisessa debatissa. Rajoitun tässä täysistuntodebatteihin.

Westminster-traditiossa esitys sisältää jo hyväksymisesityksen, josta voi äänestää, joten erillinen hylkäysesitys on tarpeeton, joskin edustajat voivat ilmaista vastustavan kantansa. Sen sijaan kannatusesitys (*seconding*) on täysistunnossa välttämätön, jotta esitys yleensä etenee seuraavaan käsittelyvaiheeseen eikä sitä poisteta asialistalta. Olen jo maininnut lykkäysesitykset, jotka luovat lisää aikaa pöydällä olevan esityksen käsittelyyn, mahdollistavat parlamentin pidättäytymisen ottamasta kantaa tai esityksen hiljaisen hautaamisen – *adjournment sine die*. Myös muutosesityksiä voidaan käyttää asian lykkäämiseen tai jarruttamiseen.

Valiokuntaan lähettäminen (*commitment*) on nykyisin parlamentaarisen menettelyn säännöllinen vaihe, mutta sen ajoituksen ja kohdevaliokunnan suhteen on pelivaraa. Parlamentaarisesti keskeinen puheakti on työjärjestyspuheenvuoro, joka on mahdollista pyytää myös kesken puheen huutamalla *Order, Order!* Työjärjestyspuheenvuorossa edustaja voi vaatia, että puhuja pysyy ”asiassa”, kiinnittää huomion puhujan ”epäparlamentaariseen” kieleen tai käytökseen tai vaatia asian käsittelyn päättämistä, niin sanotun *clôturen* käyttöä, josta parlamentti äänestää.

Poliittisesti keskeisiä parlamentaarisia puheakteja on epäluottamuslause-esitys hallitukselle, joka tunnetaan Westminsterissä jo vuodelta 1741 (ks. Turkka 2007). Edustaja voi esittää epäluottamusta mistä ja milloin tahansa, ja hallitus voi tulkita tietyn esityksen hyväksymisen epäluottamuslauseeksi. Suomessa epäluottamuslauseesitykset liittyvät lähinnä välikysymyksiin, joista käytännössä tiedetään että ne eivät kaada hallitusta, mutta antavat silti aiheen oppositiopuolueiden käynnistämään debattiin.

Westminsterissä edustaja voi puhua käsillä olevasta asiasta täysistunnossa vain kerran, kun taas valiokunnissa tällaista rajoitusta ei ole. 1800-luvulta lähtien edellistä sääntöä on väljennetty siten, että esi-

tyksen tekijä tai henkilö, johon keskustelussa on viitattu, saa käyttää rep-
liikin. Eduskunnassa vastauspuheenvuoroista on tullut tärkeitä debatin
välineitä. Niihin voi rinnastaa välihuudot, joita ei missään ole legalisoitu,
mutta jotka merkitään pöytäkirjaan. Suulliset ja kirjalliset kysymykset
ovat tapa kiinnittää hallituksen huomiota johonkin asiaan ja edustajalle
mahdollisuus nostaa omaa profiiliaan, tarvitsematta tehdä erityistä aloi-
tetta tai muutosesitystä.

Akateemisessa polityssä on yhtäläisyyksiä sille Westminster-
käytännölle, että tärkeimmät vaihtoehdot voidaan ymmärtää muutos-
esityksiksi. Ne merkitsevät käynnissä olevan debatin keskeyttämistä,
tilaisuutta jonkun tai joidenkin laajasti kannatettujen esitysten vah-
vuuksien ja heikkouksien uudelleen arviointiin sekä uuden debatin
käynnistämistä muutosesityksestä. Raja agendan politiikan ja muutos-
esitysten välillä on akateemisessakin debatissa suhteellinen.

Lykkäysesityksille on vaikeampaa löytää välitöntä vastinetta, koska
akateemisesta debatista puuttuu parlamentaarinen kalenteri, ennen
muuta vaalikausi pöydällä olevien esitysten käsittelyajan rajana. Silti
myös akateemisten puheenvuorojen ajoitus on nähtävissä kiistan koh-
teena, esimerkiksi sen suhteen miten *kairos*-tilaisuuksia identifioidaan,
käytetään tai kadotetaan.

Kannatuspuheenvuorot ovat akateemisessa maailmassa hieman
epäilyttäviä. Esimerkiksi kirja-arvostelussa voi rajoittua tekemään tun-
netuksi ulkomaista tutkimusta kotimaiselle yleisölle, mutta tällöin on
kysymys pikemminkin esittelystä. Tai niissä voidaan esittää polemiikka
arvosteltavassa kirjassa esitettyjen tulkintojen heikkouksista. Artikkelini
otsikko ”Was Max Weber Wrong about Westminster?” (Palonen 2014c)
voidaan tulkita ”kannatuspuheenvuoroksi” Weberille suhteessa hänen
myöhempiin kriittikkoihinsa, jotka olivat kadottaneet Weberin idean
poliittisen juonen.

Akateemiselle debatille ei ole kirjoitettua menettelytapasäännöstöä.
Parlamentaariselle reilun pelin periaatteelle tieteellisissä kiistoissa voi
kuitenkin löytää ennakkotapauksia sen loukkauksista, joihin tutkijat
voivat vedota: näin voi muodostaa ”työjärjestyspuheenvuoroja”. Näitä
on helppoa löytää suullisista konferenssidebateista, joilla on puheen-
johtaja ja rajattu aika käytettävissä. Myös lehden toimitus voi toimia
erotuomarina, joka tulkitsee sen, mikä tarjottu artikkeli ei kuulu asiaan,

missä mahdollisesti on henkilökohtaisia loukkauksia tai milloin debatti tietystä asiasta päätetään. Mutta jos teksti on julkaistu, kriitikot voivat moittia sitä, että kirjoitetaan asian vierestä tai ei säilytetä akateemista etäisyyttä suhteessa kritiikin kohteeseen, ilman että tällaisten moitteiden oikeutuksesta tehdään mitään erityisiä päätöksiä.

Suoria analogioita ei ole myöskään epäluottamuslauseelle. Ehkä Skinnerin esimerkkiä voi täsmentää tulkitsemalla Hobbesin *Leviathanin* genre parlamenttipuheena epäluottamuslause-esitykseksi kaikelle siihenastiselle poliittiselle filosofialle. Skinnerin oma ”Meaning and Understanding” -artikkeli (1969) voidaan vastaavasti nähdä epäluottamuslauseeksi koko poliittisen ajattelun historian oppikirjaviisaudelle.

Valiokuntaan lähettämisen lähin vastine akateemisessa maailmassa on referee-lausuntojen pyytäminen. Tässä kustantajilla ja julkaisujen toimittajilla on arvosteluvaltaa, ja pysyvät vertaisarviointipoolit voidaankin tulkita ranskalaistyyppisten valiokuntien vastineiksi, joissa esitys menee suoraan valiokuntaan ja yksi sen jäsenistä toimii esittelijänä (*rapporteur*). Se poikkeaa Westminsterin tai pohjoismaiden käytännöstä, jossa esityksen lähetekeskustelu käydään täysistunnossa ennen valiokuntaan lähettämistä. Mutta akateemisten lehtien toimitukset lukevat tarjottuja kirjoituksia siltäkin kannalta, kannattaako niistä yleensä pyytää lausuntoa.

Suullisten ja kirjallisten kysymysten suhteen hallitusta vastaavan instituution puuttuminen vaikeuttaa suorien vastaavuuksien esittämistä akateemisessa debatissa, mutta voidaan ajatella alan ”johtavien auktoriteettien” haastamisen olevan aina ajankohtainen tutkimuksen strategia. Sen sijaan repliikkipuheenvuoroja julkaistaan akateemisten lehtien debattinumerossa, joissa avaaja saa lopuksi vastata kritiikkeihin. Parlamentaarisen analogian mukaista on julkaista repliikki samassa numerossa kuin kommentit. Väittelijän vastaukset väitöstilaisuudessa voidaan ymmärtää vastauspuheenvuoriksi, samoin kirjalliset kommentit tiedekunnalle työstä annettuihin lausuntoihin. Vastinetta välihuudoille ei kirjallisessa akateemisessa debatissa ole, mutta tällaisten lyhyiden ja terävien huomautusten tai ideoiden akateemisten vastineiden kehittely olisi niitä asioita, joissa parlamentaarisesta debatista voisi ottaa oppia.

Professorit poliittikotyypeinä

Olen 1970-luvulta lähtien puoltanut ajatusta, että politiikka ei ole mikään erillinen sektori, vaan mille tahansa toiminnalle voidaan antaa poliittinen aspektinsa ja nostaa se näkyviin. Tässä olen lukenut poliittisesti yliopiston professorien ideaalityypistä toimialaa ja siinä tapahtuneita muutoksia. Näin lukien politiikka on erottamaton osa sekä professorien legitimoivaa ja arvioivaa retoriikkaa että heidän omaa tutkimustaan. Molemissa suhteissa professoreilla on kuitenkin paljon opittavaa ammattipoliitikoilta, erityisesti parlamentaarista menettelyta-voista ja retorisisista käytännöistä.

Weberin jako politiikasta ja politiikalle eläviin poliitikkoihin on sikäli menettänyt merkitystään kun politiikalle omistautuminen korkotulojen varassa ei ole enää realistinen vaihtoehto, samalla kun parlamentaarikoista on tullut täyspäiväisiä ammattipoliitikkoja. Professorit elävät vastaavasti sekä tutkimuksesta että tutkimukselle. Hallintoon sekä projektien anomiseen ja johtamiseen voi kulua niin paljon aikaa että omaa tutkimusta ei ehdi tehdä, vielä vähemmän professorilla on aikaa parlamentaarikon tai edes kunnallispoliitikon toimintoihin, ja kommentointikin vie aikaa pois omasta tutkimuksesta. Silti professorit toimivat monessa suhteessa poliitikkoina. Professuuriin kuuluvat tutkimus, opetus ja arviointitehtävät vaativat professorilta poliittista pätevyyttä. Kysymys on siitä, millainen poliitikkoprofiili kullakin professorilla on. Tästä voi palata retoristen genren käyttöön akateemisessa politiikassa.

Olen lukenut perinteisen professorien omalla toiminnallaan politiikoinnin epideiktisen retoriikan piiriin. Karismaattisen herruuden käyttö opetuksessa, tutkijaprofiilin kansainvälisyys sekä tähän liittyvät toiminnat alan tutkijajärjestöissä tai uusien perustamisessa ovat edelleen professoreille legitiimejä tapoja politikoida akateemisen maineella ja arvostuksella. Se ”puhuvatko teot puolestaan”, kuten epideiktinen retoriikka edellyttäisi, on kuitenkin riippuvaista yleisöstä, ts. akateemisten muotien ja suhdanteiden vaihtelusta.

Juridisten menettelyjen käyttö on monessa suhteessa lisääntynyt mm. perustuslaki- ja EU-tuomioistuinten vallan kasvun myötä (kriittistä ks. Bellamy 2007; Tomkins 2005). Suomessa perustuslakivaliokunnan kuulemisissa käytetyt juristit lienevät tunnetusti eniten parlamentaa-

riseen politiikkaan sekaantuvia professoreita. Mutta tämä vallankäyttö on muodoltaan parlamentaarista, toisin kuin perustuslakituomioistuinten politiikka. Myös akateemisissa *peer review* -menettelyissä tavoitellaan tuomarin tai erotuomarin analogiaa, mutta sen oikeutettu käyttö rajoittuu vain akateemisten pelisääntöjen noudattamiseen, ei koske tutkimuksen sisältöä, jonka suhteen kukaan ei ole puolueeton tuomari, vaan kaikki ovat pelaajia.

Kuten mainittu, nyky-yliopistoista on tullut suurelta osalta edunvalvonnan, lobbauksen ja akateemisen diplomatian pelikenttiä. Nämä ovat välttämättömiä taitoja, mutta niihin sisältyy myös koko joukko vaaroja tutkimukselle. Edellä esittämieni lisäksi tulee korostaa ennen muuta sitä, että vääristävät akateemista kamppailua ”meikäläisiä” – oma yliopisto, tieteenala, tutkimussuunta jne. – suosivaan suuntaan byrokratian tai ulkopuolisten rahoittajien tuella ja näin heikentävät tutkimuksen autonomiaa. Lobbauksen politiikka vahvistaa tutkimus- ja opetusresursseja” keittiön kautta”, sen akateemisesta tasosta piittaamatta.

Parlamentaarisen politiikkatyylin johtoideana voi sen sijaan pitää *reilun pelin* periaatetta, jossa myös epäsovinnaisille ajatuksille ja vakiintuneiden kysymyksenasettelujen kääntämiselle annetaan reaalisia mahdollisuuksia saada äänensä kuuluviin (ks. Palonen 2010, 2014a, 2014b). Tämän vuoksi pidän parlamentaarista politiikan tyyliä retorisesti ylivoimaisena ja olen edellä esitellyt muutamia mahdollisuuksia sen käytön laajentamisesta akateemisessa politiikassa, niin itse tutkimuksessa kuin tutkimuksen ehdoista huolehdittaessa.

Esitykseni tavoite on vahvistaa professorien ja muidenkin yliopistoissa toimivien poliittista itseymmärrystä. Se voi auttaa tajuamaan että ”politiikka” ei ole jotakin mitä ”ne” tekevät jossakin Brysselissä tai Arkadianmäellä. Politiikka on olennainen aspekti myös siinä, mitä me itse teemme. Näin on riippumatta siitä, onko ”varsinainen” tutkimuskohteemme politiikka vai jotakin muuta.

Kirjallisuusluettelo

Ankersmit, F.R. 2002. *Political Representation*. Stanford: Stanford University Press.

Arendt, Hannah. 1978. *Lectures on Kant's Political Philosophy*, toim. Ronald

- Beiner. Chicago: University of Chicago Press.
- Bagehot, Walter. 1867 [2001]. *The English Constitution*, toim. Paul Smith. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bagehot, Walter. 1872 [1956]. *Physics and Politics*, Introduction Hans Kohn. Boston: Beacon Press.
- Bellamy, Richard. 2007. *Political Constitutionalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bryce, James. 1888/1914 [1995]. *The American Commonwealth*. Indianapolis: Liberty Press.
- Hansard, Commons Sitting → PARLIAMENTARY REFORM— REPRESENTATION OF THE PEOPLE BILL— [BILL 79.]— COMMITTEE. CLAUSES 3, 4. [PROGRESS MAY 17.*] HC Deb 20 May 1867 vol 187 cc779–852.
- Hatsell, John. 1818. *Precedents of Proceedings in the House of Commons; with Observations, Vol. 3, Relating to Lords and Supply*. <http://www.archive.org/stream/precedentsofproc03hats#page/n3/mode/2up>
- Hirschman, Albert, O. 1970. *Exit, Voice and Loyalty*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Kansanedustajat vaaliuudittain 1907–2014. https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/entiset_kansanedustajat/tilastotietoa-entisista-edustajista/Sivut/vaaliuudit-1907-2014.aspx
- Mill, John Stuart. 1859 [1989]. On Liberty. Teoksessa Stefan Collini (toim.), *On Liberty and Other Writings*. Cambridge: Cambridge University Press, 1–115.
- Palonen, Kari. 2002. *Eine Lobrede für Politiker. Ein Kommentar zu Max Webers 'Politik als Beruf'*. Opladen: Leske/Budrich.
- Palonen, Kari. 2010. „Objektivität” als faires Spiel. *Wissenschaft als Politik bei Max Weber*. Baden-Baden: Nomos.
- Palonen, Kari. 2011. The State as a Chance Concept: Max Weber’s desubstantialization and neutralization of a concept. *Max Weber Studies* 11, 2011, 99–117.
- Palonen, Kari. 2012. *Rhetorik des Unbeliebten. Lobreden auf Politiker im Zeitalter der Demokratie*. Baden-Baden: Nomos.
- Palonen, Kari. 2013. Yliopiston ”parlamentarisoinnin” mahdollisuuksista. Teoksessa Pertti Ahonen, Paul-Erik Korvela ja Kari Palonen (toim.), *Uusi yliopisto – yritys, puolue vai oppineiden tasavalta? Kohti muuttuvien toimintatilanteiden poliittista luontaa*. Jyväskylä: SoPhi, 157–180.
- Palonen, Kari. 2014a. Fair Play and Scarce Time. Aspects on the procedure reform debates in Westminster 1882. Teoksessa Kari Palonen, José María Rosales ja Tapani Turkka (toim.), *The Politics of Dissensus. Parliament in debate*. Santander: Mc-GrawHill-University of Cantabria Press, 327–348.

- Palonen, Kari. 2014b. *The Politics of Parliamentary Procedure. The formation of the Westminster procedure as a parliamentary ideal type*. Leverkusen: Budrich.
- Palonen, Kari. 2014c. Was Max Weber Wrong about Westminster? *History of Political Thought* 34, 519–537.
- Skinner, Quentin. 1969. Meaning and Understanding in the History of Ideas. *History and Theory* 8, 3–53.
- Skinner, Quentin. 2002. A Third Concept of Liberty. *Proceedings of the British Academy* 117, 237–268.
- Skinner, Quentin. 2008. *Quentin Skinner interviewed by Alan Macfarlane*. <https://www.repository.cam.ac.uk/bitstream/handle/1810/197060/skinner.txt?sequence=1>.
- Skinner, Quentin. 2014. *Forensic Shakespeare*. Oxford: Oxford University Press.
- Suomen pääministeri. http://fi.wikipedia.org/wiki/Suomen_pääministeri
- Thibaudet, Albert. 1927. *La république des professeurs*. Pariisi: Grasset.
- Tomkins, Adam. 2005. *Our Republican Constitution*. Oxford: Hart.
- Turkka, Tapani. 2007. *The Origins of Parliamentarism. A study of Sandys' motion*. Baden-Baden: Nomos.
- Weber, Max. 1904 [1973]. Die "Objektivität" sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis. Teoksessa Johannes Winckelmann (toim.), *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: Mohr, 146–214.
- Weber, Max. 1917a [1973]. Der Sinn der 'Wertfreiheit' der soziologischen und ökonomischen Wissenschaften. Teoksessa Johannes Winckelmann (toim.), *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: Mohr, 489–540.
- Weber, Max. 1917b [1988]. Wahlrecht und Demokratie in Deutschland. Teoksessa Wolfgang J. Mommsen (toim.), *Zur Politik im Weltkrieg. Max-Weber-Studienausgabe I/15*. Tübingen: Mohr, 155–189.
- Weber, Max. 1918 [1988]. Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland. Teoksessa Wolfgang J. Mommsen (toim.), *Zur Politik im Weltkrieg, Max-Weber-Studienausgabe I/15*. Tübingen: Mohr, 202–302.
- Weber, Max 1919a. Politik als Beruf. Teoksessa Wolfgang Schluchter ja Wolfgang J. Mommsen (toim.), *Wissenschaft als Beruf; Politik als Beruf. Max-Weber-Studienausgabe 1/17*. Tübingen: Mohr, 35–88.
- Weber, Max 1919b. Wissenschaft als Beruf. Teoksessa Wolfgang Schluchter ja Wolfgang J. Mommsen (toim.), *Wissenschaft als Beruf; Politik als Beruf. Max-Weber-Studienausgabe 1/17*. Tübingen: Mohr, 1–23.
- Weber, Max. 2009a. *Allgemeine Staatslehre und Politik. Mit- und Nachschriften 1920*, toim. Gangolf Hübinger. *Max-Weber-Gesamtausgabe III/7*. Tübingen: Mohr.
- Weber, Max 2009b. *Tiede ja politiikka. Kutsumus ja ammatti*. Tampere: Vastapaino.

Internet-lähteet haettu 25.7. 2023

LIITE: Professorit eduskunnassa

Vilho Annala

Kansantaloustieteen ja tilastotieteen professori 1951–1957 Kansanedustajana 1.9.1933–5.4.1945, isänmaallinen kansanliike

Ossian Aschan

Helsingin yliopiston kemian professori 1908–1927 Kansanedustajana 1.3.1910 – 31.1.1911, ruotsalainen kansanpuolue

Sirpa Asko-Seljavaara

Helsingin yliopiston plastiikkakirurgian professori 2001–2003 Kansanedustajana 19.3.2003–19.4.2011, kokoomus

Gustav Björkstrand

Åbo Akademin, käytännöllisen teologian professori 1991–2006 Kansanedustajana 21.3.1987–21.3.1991, ruotsalainen kansanpuolue

Olavi Borg

Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden metodologian professori 1969–1973, valtio-opin professori 1973–1998 Kansanedustajana 22.1.1972–26.9.1975, liberaalinen kansanpuolue

Adolf Bredenber

Helsingin yliopiston meijeriopin ylimääräinen professori 1921–1934 Kansanedustajana 2.2.1914–3.4.1917, ruotsalainen kansanpuolue

A.K. Cajander

Helsingin yliopiston metsänhoidon professori 1911–1934 Kansanedustajana 1.8.1929–31.8.1933, 1.9.1936–21.1.1943, edistyspuolue

Tarja Cronberg

Tanskan Teknillinen Korkeakoulun apulaisprofessori 1989–1995 Kansanedustajana 19.3.2003–20.3.2007, vihreä liitto

J.R. Danielson-Kalmari

Helsingin yliopiston yleisen historian professori 1880–1913 Kansanedustajana 22.5.1907–3.4.1917, suomalainen puolue

Rafael Erich

Helsingin yliopiston valtio-oikeuden ja kansainvälisen oikeuden professori 1910–1921, kansainvälisen oikeuden professori Helsingin yliopistossa 1921–1928 Kansanedustajana 1.4.1919–30.4.1924, kokoomus

Ernst Estlander

Helsingin yliopiston oikeushistorian ylimääräinen professori 1908–1937 Kansanedustajana 22.5.1907–1.2.1914, 4.4.1917–5.4.1945, ruotsalainen kansanpuolue

Arthur af Forselles

Helsingin yliopiston korva-, nenä- ja kurkkutautiopin ylimääräinen professori 1907–1929
Kansanedustajana 1.4.1919–4.9.1922, ruotsalainen kansanpuolue

Ragnar Furuholm

Helsingin yliopiston tähtitieteen ylimääräinen professori 1918–1944
Kansanedustajana 1.11.1917–15.11.1944, ruotsalainen kansanpuolue

Alexander Gadolin

Åbo Akademin kauppaa-, teollisuus- ja sosiaalioikeuden professori 1921–1922, Åbo Akademin yksityisoikeuden ja yleisen oikeusopin professori 1922–1936
Kansanedustajana 2.2.1914–3.4.1917, 13.4.1917–31.10.1917, ruotsalainen kansanpuolue

Hannes Gebhard

Helsingin yliopiston ylimääräinen maanviljelyksen kansantalouden ja tilastotieteen professori 1909–1927 Kansanedustajana 22.5.1907–31.5.1909, suomalainen puolue

Kustavi Grotenfelt

Helsingin yliopiston Pohjoismaiden historian ylimääräinen professori
1905–1926

Kansanedustajana 1.8.1908–31.5.1909, nuorsuomalainen puolue

Fridolf Gustafsson

Helsingin yliopiston roomalaisen kirjallisuuden professori 1882– 1920

Kansanedustajana 22.5.1907–31.7.1908, ruotsalainen kansanpuolue

Kyösti Haataja

Helsingin yliopiston talousoikeuden professori 1930–1948 Kansan-
edustajana 4.4.1917–31.3.1919, 1.8.1929–20.10.1930, suomalainen
puolue/kokoomus

Veikko A. Heiskanen

Teknillisen korkeakoulun geodesian professori 1931–
1949 Kansanedustajana 1.9.1933–31.8.1936, maalaisliitto

Theodor Homén

Helsingin yliopiston sovelletun fysiikan professori 1898–1923 Kansan-
edustajana 1.8.1908–1.2.1914, 1.4.1919–4.9.1922, nuorsuomalainen
puolue/kokoomus

Olli Ikkala

Helsingin yliopiston finanssioikeuden professori 1964–1971 Kansan-
edustajana 21.3.1987–21.3.1991, kokoomus

Lauri Ingman

Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian professori 1916– 1930

Kansanedustajana 22.5.1907–31.3.1919, 5.9.1922–31.7.1929, suoma-
lainen puolue/kokoomus

Axel Juselius

Teknillisen korkeakoulun vesirakennuksen ja pohjarakennuksen profes-
sori 1908–1935

Kansanedustajana 1.6.1909–28.2.1910, ruotsalainen kansanpuolue

K.T. Jutila

Helsingin yliopiston agraaripolitiikan professori 1928–1938
Kansanedustajana 6.4.1945–5.10.1945, maalaisliitto

Mikko Juva

Turun yliopiston Suomen historian professori 1957–1962, Helsingin yliopiston Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian professori 1962–1978
Kansanedustajana 15.9.1964–4.4.1966, Suomen kansanpuolue/ liberaalinen kansanpuolue

Kyösti Järvinen

Kauppakorkeakoulun kauppaja- ja liikkeenhoito-opin professori 1921–1939

Kansanedustajana 5.9.1922–20.10.1930, kokoomus

A.O. Kairamo

Helsingin yliopiston kasvitieteen ylimääräinen professori 1897–1903
Kansanedustajana 22.5.1907–1.2.1914, 1.11.1917–31.3.1919, suomalainen puolue /kokoomus

Esa Kaitila

Turun kauppakorkeakoulun liiketaloustieteen professori 1950–1957, Helsingin yliopiston lainopillisen tiedekunnan kansantaloustieteen apulaisprofessori 1958–1962

Kansanedustajana 21.7.1951–4.4.1966, Suomen kansanpuolue/ liberaalinen kansanpuolue

Kai Kalima

Helsingin yliopiston finanssioikeuden professori 1998–2010
Kansanedustajana 15.12.1989–21.3.1991, sosialidemokraattinen puolue

Aaro Kauppi

Tampereen yliopiston kunnallispolitiikan professori 1965–1969
Kansanedustajana 21.7.1951–28.3.1954, 21.2.1956–21.7.1958, 17.4.1963–4.4.1966, maalaisliitto/keskustapuolue

Kalle Kauppi

Kauppakorkeakoulun kauppaoikeuden professori 1929–1961 Kansanedustajana 25.1.1943–20.7.1951, edistyspuolue

T.M. Kivimäki

Helsingin yliopiston siviilioikeuden professori 1931–1956 Kansanedustajana 22.2.1922–4.9.1922, 1.5.1924–1.9.1927, 1.8.1929–4.10.1940, edistyspuolue

Gunnar Landtman

Helsingin yliopiston sosiologian ylimääräinen professori 1927–1940 Kansanedustajana 5.9.1922–30.4.1924, ruotsalainen kansanpuolue

Erkki Leikola

Helsingin yliopiston farmaseuttisen kemian ylimääräinen professori 1941–1961

Kansanedustajana 6.4.1945–20.7.1951, 29.3.1954–19.2.1962, kokoomus

Uno Lindelöf

Helsingin yliopiston englantilaisen filologian professori 1921–1936 Kansanedustajana 1.6.1909–1.2.1914, ruotsalainen kansanpuolue

Edwin Linkomies

Helsingin yliopiston Rooman kirjallisuuden professori 1923–1963 Kansanedustajana 1.9.1933–5.4.1945, kokoomus

O.W. Louhivuori

Kauppakorkeakoulun kansantaloustieteen, finanssiopin ja tilastotieteen professori 1938–1952

Kansanedustajana 1.11.1917–31.3.1919, suomalainen puolue/ kokoomus

Leo Mechelin

Helsingin yliopiston kameraali- ja hallintolainopin sekä valtio-oikeuden professori 1874–1882

Kansanedustajana 1.3.1910–1.2.1914, ruotsalainen kansanpuolue

Nils Meinander

Ruotsalaisen kauppakorkeakoulun kansantaloustieteen professori 1953–1973

Kansanedustajana 6.4.1945–19.2.1962, ruotsalainen kansanpuolue

Ernst Nevanlinna

Helsingin yliopiston finanssiopin professori 1924–1932
Kansanedustajana 22.5.1907–1.2.1914, 4.4.1917–4.9.1922,
suomalainen puolue /kokoomus

Kalevi Olin

Jyväskylän yliopiston liikuntasosiologian apulaisprofessori 1987–1997; professori 1998–2005, Kansanedustajana 24.3.1995–20.3.2007, sosiaalidemokraattinen puolue

Ernst Palmén

Helsingin yliopiston Suomen, Venäjän ja Pohjoismaiden historian professori 1884–1903

Kansanedustajana 22.5.1907–31.5.1909, suomalainen puolue

Eero Paloheimo

Teknillisen korkeakoulun puurakentamisen professori 1995–2000
Kansanedustajana 21.3.1987–23.3.1995, vihreä liitto

Aino Pohjanoksa

Turun yliopiston kasvatustieteen apulaisprofessori 1978–1983, 1993–1998
Kansanedustajana 26.3.1983–21.3.1991, kokoomus

Erkki Pulliainen

Oulun yliopiston eläintieteen professori 1975–2001
Kansanedustajana 21.3.1987–19.4.2011, vihreä liitto

L.A. Puntila

Helsingin yliopiston poliittisen historian professori 1952–1971 Kan-

sanedustajana 5.4.1966–22.3.1970, sosialidemokraattinen puolue

Pekka Puska

Kansanterveyslaitoksen tutkimusprofessori 1977–2003 Kan-
sanedustajana 21.3.1987–21.3.1991, keskustapuolue

Erkki Pystynen

Tampereen yliopiston kunnallispolitiikan professori 1972–1993 Kan-
sanedustajana 27.9.1975–21.3.1991, kokoomus

Kullervo Rainio

Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian professori 1964–1986 Kansan-
edustajana 22.1.1972–23.3.1979, kokoomus/perustuslailliset

Gustaf Rosenqvist

Helsingin yliopiston dogmatiikan ja etiikan professori 1894–1917 Kan-
sanedustajana 22.5.1907–31.3.1919, ruotsalainen kansanpuolue

Johan Wilhelm Runeberg

Helsingin yliopiston sisätautiopin professori 1877–1907 Kansanedusta-
jana 22.5.1907–31.7.1908, ruotsalainen kansanpuolue

Eino Saari

Helsingin yliopiston metsäpolitiikan professori 1925–1944, Helsin-
gin yliopiston metsätalouden professori 1944–1962, Kansanedustajana
29.3.1954–21.7.1958, Suomen kansanpuolue

Bruno Salmiala

Helsingin yliopiston rikosoikeuden professori 1927–1959 Kansanedus-
tajana 1.9.1933–5.4.1945, isänmaallinen kansanliike

E.N. Setälä

Helsingin yliopiston suomen kielen ja kirjallisuuden professori 1893–
1929, Kansanedustajana 22.5.1907–31.5.1909, 1.3.1910–31.1.1911,
1.11.1917–1.9.1927, nuorsuomalainen puolue/kokoomus

Eino Siuruainen

Oulun yliopiston maantieteen apulaisprofessori 1981–1983 Kansanedustajana 21.3.1987–31.10.1991, keskustapuolue

Helmer Smeds

Helsingin ruotsalaisen kauppakorkeakoulun talousmaantiedon professori 1942–1950, Helsingin yliopiston maantiedon professori 1950–1967, Kansanedustajana 6.4.1945–21.7.1948, ruotsalainen kansanpuolue

Mikael Soininen

Helsingin yliopiston kasvatustieteen ylimääräinen professori 1907–1917. Kansanedustajana 22.5.1907–31.1.1911, 1.4.1919–4.9.1922, suomalainen puolue/edistyspuolue

Asser Stenbäck

Turun yliopiston psykiatrian professori 1965–1967, Helsingin yliopiston psykiatrian apulaisprofessori 1967–1976 Kansanedustajana 24.3.1979–25.3.1983, kristillinen liitto

K. J. Ståhlberg

Helsingin yliopiston hallinto-oikeuden professori 1908–1918 Kansanedustajana 1.8.1908–28.2.1910, 2.2.1914–10.8.1918, 21.10.1930–31.8.1933, nuorsuomalainen puolue/edistyspuolue

V.J. Sukselainen

Yhteiskunnallisen korkeakoulun kansantaloustieteen professori 1951–1954 Kansanedustajana 22.7.1948–22.3.1970, 22.1.1972–23.3.1979, maalaisliitto/keskustapuolue

Hugo Suolahti

Helsingin yliopiston germaanisen filologian professori 1911–1941 Kansanedustajana 1.4.1919–4.9.1922, kokoomus

Allan Serlachius

Helsingin yliopiston rikosoikeuden professori 1902–1917 Kansanedus-

tajana 2.2.1914–3.4.1917, suomalainen puolue

Onni Talas

Helsingin yliopiston hallinto-oikeuden vaihtuva professori 1925–1930, Kansanedustajana 1.6.1909–31.3.1919, 2.9.1927–20.10.1930, nuosomalainen puolue/kokoomus

Pekka Tarjanne

Helsingin yliopiston teoreettisen fysiikan professori 1967–1977 Kansanedustajana 23.3.1970–20.9.1977, liberaalinen kansanpuolue

Martti Tiuri

Teknillisen korkeakoulun radiotekniikan professori 1962–1990, Suomen akatemian tutkijaprofessori 1970–1975, Kansanedustajana 26.3.1983–18.3.2003, kokoomus

Antti Tulenheimo

Helsingin yliopiston rikosoikeuden professori 1919–1931 Kansanedustajana 2.2.1914–3.4.1917, 5.9.1922–30.4.1924, 21.10.1930–31.8.1933, suomalainen puolue/ kokoomus

Pauli Tuorila

Valtion maatalouskoelaitoksen professori 1930–1950 Kansanedustajana 1.9.1936–31.8.1939, isänmaallinen kansanliike

J.H. Vennola

Helsingin yliopiston kansantaloustieteen professori 1908–1938 Kansanedustajana 1.4.1919–20.10.1930, edistyspuolue

Juha Vikatmaa

Turun yliopiston rikos- ja prosessioikeuden apulaisprofessori 1972–1974 Kansanedustajana 23.3.1970 –2.12.1974, kokoomus

Artturi Virkkunen

Turun yliopiston historian professori 1921–1924 Kansanedustajana 22.5.1907–31.5.1909, 1.3.1910–31.1.1911, 2.2.1914–7.2.1922, suoma-

lainen puolue/ kokoomus

Väinö Voionmaa

Helsingin yliopiston pohjoismaiden historian ylimääräinen professori 1918–1936, Kansanedustajana 1.4.1919–24.5.1947, sosiaalidemokraattinen puolue

Ole Wasz-Höckert

Helsingin yliopiston lastentautiopin ruotsinkielinen professori 1972–1985

Kansanedustajana 26.3.1983–21.3.1991, ruotsalainen kansanpuolue

Georg von Wendt

Helsingin yliopiston kotieläinopin professori 1910–1943 Kansanedustajana 1.4.1919–4.9.1922, ruotsalainen vasemmisto

Osmo A. Wiio

Helsingin kauppakorkeakoulun henkilökoht. prof. 1972–1976, Helsingin yliopiston viestinnän professori 1978–1991 Kansanedustajana 27.9.1975–23.3.1979, liberaalinen kansanpuolue

Rolf Witting

Merentutkimuslaitoksen professori 1919–1936 Kansanedustajana 1.5.1924–1.9.1927, ruotsalainen kansanpuolue

R.A. Wrede

Helsingin yliopiston siviilioikeuden ja roomalaisen oikeuden professori 1885–1898, siviiliprosessioikeuden, roomalaisen oikeuden ja lainopillisen ensyklopedian professori 1898–1905 Kansanedustajana 1.3.1910–1.2.1914, 1.11.1917–31.3.1919

Yhteensä 76

Eurooppa

Euroopan unioni politisoivana mahtina

Politiikka ei juuri esiinny muuten kuin policy-merkityksessä nykyisissä EU:n dokumenteissa. Esimerkiksi Euroopan Parlamentin ja Eurooppa-neuvoston työjärjestyksissä, jotka parlamentaarisesti tarkasteltuna ovat kiistojen käsittelyn dokumentteja *par excellence*, polit-sanastolla on marginaalinen osuus: policyä on mutta politya, politikointia ja politisointia tuskin lainkaan (polit-sanaston aspekteista ks. Palonen 2003a, 2003b; esimerkeistä ks. Palonen 2014; Palonen & Wiesner 2016). Poliittinen-adjektiivi samastetaan puolueisiin, joko puolueelliseen tai puolueidenväliseen. Komission policy-dokumenteissa ei politiikkaa näyttäisi olevan senkään vertaa. Eurooppalaisuus samastetaan yläpuolisina esitettyihin yhteisiin ”arvoihin”, kun taas EU:n instituutioiden väliset valtasuhteet esitetään ”yhteistyönä” ja politiikan sijasta tyrkytetään ”hyvää hallintoa”.

Unionin propagandisteilla on toisin sanoen tapana vedota unionin kansalaisiin esittämällä EU ikään kuin politiikan ulko- ja yläpuolisena mahtina. He ovat tavallaan etukäteen varautuneet äänestäjien oletettuun vastahakoisuuteen unionia kohtaan sillä lisäoletuksella, että kyse on politiikan vastustuksesta sinänsä. ”Katsokaa nyt, eihän EU mitään vaarallista tee” -puhe on samanlaista kuin se, jolla aikanaan puolustettiin politiikkaa sanomalla sitä pelkäksi yhteisten asioiden hoidoksi.

Tällainen puhe antaa harhaanjohtavan kuvan EU:n poliittisesta luonteesta. Tässä kirjoituksessa puolustan EU:n politisoivaa merkitystä

ihmisten elämälle heidän toiminnallisen pelivaransa laajentamisena ja toimintavaihtoehtoja koskevien kiistojen esiin nostamisena. Tämä pelivaraa avaa tilaisuuksia ihmisten omalle politikoinnille eri kysymysten suhteen. EU on ymmärrettävissä politisoivaksi mahdiksi, joka purkaa selviöitä, lukkiutumia, identiteettejä ja sidonnaisuuksia ja tätä kautta avaa kansalaisilleen uusia mahdollisuuksia politikoida.¹

Max Weber kuoli kesäkuussa 1920, eikä hänen elinaikanaan ollut vielä tietoaakaan Euroopan unionin kaltaisista poliittisista yhteenliittymistä. Tästä huolimatta teen weberologin poliittista mielikuviutusta käyttäen ajatuskokeen EU:n poliittisen merkityksen arvioinnista. Kun Weberin syntymästä on huhtikuussa 2014 tullut kuluneeksi 150 vuotta, havainnollitakoon tämä kirjoitus sitä, miten hänen ajatuksiaan edelleen voi käyttää päivänkohtaisen politiikan analysointiin.

Politisointi on EU:ssa paljolti sen politiikan sivutuote, mutta tämä ei suinkaan vähennä sen politisoivaa merkitystä. Weberin sanastolla toiminnan sivutuotteet – *Nebenfolgen* – ovat nimittäin olennainen osa sen mahdollisuuksien (*Chancen*) horisonttia, pelivaraa. Weberin teesin mukaan toiminnan merkityksen ymmärtämisen kannalta nämä mahdollisuudet edeltävät käsitteellisesti päämäärien ja keinojen asettelua, ja noiden mahdollisuuksien joukkoon sisältyvät yhtä hyvin tarkoitettut kuin tarkoittamattomatkin mahdollisuudet (Weber 1904, 149–150). Tästä näkökulmasta sivutuotteita on arvioitava muiden mahdollisuuksien joukossa. Weber katsoo myös, että politiikka kiistanalaisena toimintana säännöllisesti provosoi tällaisia sivutuotteita (Weber 1919, 75–76), joihin on varauduttava, vaikka ei voidakaan tietää etukäteen, millaisia sivutuotteita tietty politiikka tuottaa. Tämä varautuminen ei vaadi sivutuotteiden minimointia tai marginalisointia, vaan ne on ymmärrettävissä toiminnan kontingenssin ilmauksina, joka sellaisenaan avaa myös uusia pelivaroja toimijoille. Kysymys on siitä, ymmärtävätkö he tämän peli-

1 Süddeutsche Zeitungin pääkirjoitustoimittaja Heribert Prantl luonnehtii Euroopan parlamenttia moderniksi ihmeenä, joka on poikkeuksellisen epäsuosittu: ”In der Antike gab es sieben Weltwunder. Heute gibt es ein einziges: Es heißt Europäisches Parlament; es ist die weltweit einzige direkt gewählte supranationale Institution. Die demokratische Versammlung der Europäer gehört zum Besten, was Europa in seiner langen Geschichte passiert ist. Das Europaparlament ist aber zugleich das einzige demokratische Parlament weltweit, das unablässig an Zustimmung verliert. Es ist ein makabres Wunder.” (Süddeutsche Zeitung 28.1. 2014).

varan luonteen ja osaavatko he käyttää sitä hyväksi tilaisuutena politiikointiin. Weber kutsuu toisessa yhteydessä tilaisuuksien laiminlyömistä kaiken politiikan perushölmöydeksi (*Erbtorheit*, ks. Weber 1906, 96)

Politisointi ja politisoituminen

Suomen kielessä voidaan erottaa toisistaan politisointi ja politisoituminen. Molemmat ovat kontingenssia avaavia muutoksia. Politisointi on toimijain tietoisesti provosoimaa pelivaran avausta, kuten uusien kysymysten nostamista parlamentin tai vaalikampanjan asialistalle tai poliittisen merkityksen antamista jollekin sinänsä tunnetulle ilmiölle. Politisoituminen liittyy edellä mainittuihin toiminnan sivutuotteisiin, joita voi käyttää hyväksi uudenaikaisina tilaisuuksina politiikointiin esittämässään käsitteen formaalisessa merkityksessä. Molemmissa tapauksissa voi lisäksi erottaa pelivaran avaamisen alhaalta ja yhtäältä päin, weberiläisittäin puhuen valta- ja herruusosuuksiltaan eri vahvuisten toimijain aktivoimat tilannetta politisoivat seuraukset.

Alhaalta lähtevä ja tarkoitettu politisointi on sympaattisin vaihtoehto, mutta myös sikäli epärealistisin, että sitä on vaikeinta saada hyväksytyksi suhteessa vakiintuneisiin valtaosuuksiin. Mahdollisuuksia voi toki saada aikaan tavoittelemalla mahdotonta (Weber 1917, 514; 1919, 88), mutta tätä yritettäessä ei pitäisi laiminlyödä tahattoman politisoinnin avaamia pelivaroja. Näin on laita etenkin silloin kun näitä pelivaroja on tuotettu ilman, että niiden tuottajat voivat tai osaavat kontrolloida niiden käyttöä. Tällaisesta politisoitumisesta on keskeisesti kysymys EU:n yhteydessä.

Seuraavassa esityksessä pitäydyn formaalilla tasolla, pohtimatta eri pelivarojen politiikan sisällöille tuottamia seurauksia tai käsittelemättä tarkemmin unionin toimielinten valtakamppailua. Tarkoituksena on politisoinnin havainnollistaminen ideaalityypeillä operoivasta näkökulmasta ja epäsuorasti olemassa olevan EU-tutkimuksen suuntausten kritiikki.

EU – uusi pelikenttä

Yksinkertaisesti EU:n politisoiva merkitys näkyy siinä, että se tuo

lisäulottuvuuden politiikkaan, tekee siitä entistä kompleksisempää ja siten provosoi uusia pelivaran ja kiistan kohteita. Pelkkä unionin olemassaolo havainnollistaa sitä, kuinka mahdotonta itseriitteisesti ”kansallinen” politiikka on. Puhe ”kansallisesta suvereenisuudesta” ei sovi myöskään Westfalenin regiimiin, joka – kuten Weber ensimmäisen maailmansodan aikana kirjoitti (erit. Weber 1916) – nojautui suurvaltojen voimatasapainoon, ja siinä pienet valtiot olivat pelkästään tämän tasapainon ylläpitämisen ja horjuttamisen välikappaleita.

EU:n merkitystä voi myös arvioida suhteessa kansainvälisiin järjestöihin. Yhdistyneet Kansakunnat maailmanjärjestönä pyrkii olemaan jotakin samaa kuin mitä kommunistiset puolueet tavoittelivat, nimittäin järjestö, josta ”ei erota vaan erotetaan”, Hertta Kuusisen tunnettua tokaisua Raoul Palmgrenille siteeratakseeni. Vaikka esimerkiksi YK:n Ihmisoikeuksien julistuksen turvapaikkakäytäntä vesitettiin kansalliseen suvereenisuuteen vedoten (ks. Kivistö 2013), YK:n jäsenyys sellaisenaan on valtiollista ulkopoliittikkaa politisoiva tekijä. Euroopan integraatioprosessi viimeistään Rooman sopimuksesta (1957) alkaen sisältää YK:ta paljon vahvemman ylikansallisen ulottuvuuden. Tämä on EU:n aikaansaaman politisoinnin keskeinen lähtökohta

Toisin sanoen EU muuttaa kontingentiksi ja kiistanalaiseksi niin unionin sisäisen valtakamppailun eri instituutioiden välillä, jäsenvaltioiden ja unionin politiikan suhteet toisiinsa, jäsenvaltioiden sisä- ja ulkopoliittikan välisen rajan kuin myös merkittäviä osia jäsenvaltioiden sisäpolitiikasta. Juuri unionin jäsenyys on tunnetusti Suomessa johtanut presidentin valtaoikeuksien suhteelliseen marginalisoitumiseen. Tässä näkyy havainnollisesti, kuinka unionin jäsenyys ei myöskään poliittyn ”sisällä” rajoitu vain polycyn muutoksiin unionin toimialaan kuuluvilla aloilla. Päinvastoin unionin jäsenyyden myötä myös tuo polity, sen vakiintuneet pelivarat sekä politikoinnin muodot ja käytännöt problematisoidaan unionin jäsenmaissa ja on saatettu enemmän tai vähemmän radikaalin uudelleen arvioinnin kohteiksi.

Näin EU politisoi ylhäältä päin monin tavoin sitä mitä kansallisessa politiikassa on pidetty annettuna, luonnollisena tai yleisesti hyväksyttynä. Juuri tämän vuoksi se – omien toimenpiteittensä kulloisestakin sisällöstä paljolti riippumatta – myös avaa uusia toiminnallisia pelivaroja, joita poliittisesti toimivat unionikansalaiset ja heidän yhteenliittymänsä

voivat käyttää tilaisuuksina muutoksiin. Käyttämättömyys voi teoriassa johtaa unionin sanktioihin, mutta se miten niitä käytetään, ei juurikaan ole unionin asia, vaan riippuu kunkin asianomaisen pelikentän omista toimijoista. EU:n nimissä toimivat eivät sanele paljoakaan, mutta sen kautta toteutuva politisointi avaa, purkaa tai muuntaa lukkiutuneita käytäntöjä ja menettelyjä ja sallii myös joidenkin muista poikkeavien käytäntöjen säilyttämisen tai vahvistamisenkin, jos niitä jäsenmaissa osataan hyvin perustella.

Politisointi on aina kohdennettua, jonkin kysymyksen politisointia jossakin spesifissä suhteessa, ja sellaisena se tuottaa kulloinkin spesifisiä pelivaroja. Kaikkea ei voi politisoida yhtä aikaa, vaan se, mitä ja miten voi ja mitä kannattaa politisoida, on strateginen kysymys. Tämä pätee tietysti vielä enemmän tahattomaan politisoitumiseen, jonka sisältämän pelivaran nostaminen näkyviin vaatii erityistä ja monessa mielessä vaikeasti ennakoitavissa olevaa poliittista lukutaitoa. Tärkeää on ymmärtää, että politisoitumista eivät tulkitse ensisijaisesti ne, jotka ovat sen aikaansaaneet, vaan pikemminkin ne, jotka haluavat nostaa esiin jonkin specifin politisoitumisen ja kääntää sen politikoinnin pelivaraksi.

EU:n tuottaman politisoitumisen etuihin kuuluu se, että se on merkitykseltään selvästi rajattu ensisijaisesti unionin kansalaisia koskevaksi. Sillä on merkitystä ainakin vahvan parlamentaarisen kulttuurin maiden kansalaisten keskuudessa, joilla on muita keskimääräisesti parempi poliittinen lukutaito ja sitä vastaava pätevyys käyttää hyväksi politisoinnin pelivaroja, realistista politisoitumista. Tämä kaikki tapahtuu tietysti joissakin suhteissa ulkopuolisten maiden kansalaisten kustannuksella, ja pelivaran rajallisuutta ylläpidetäänkin unionissa kovin kyseenalaisin keinoin, erityisesti ”laittomia maahanmuuttajia” kohtaan.

Tästä huolimatta kannattaa spekuloida, millaisia erityisiä pelivaroja EU tuottaa kansalaisilleen. EU-keskustelussa on uusia ideoita ja näkökulmia usein torjuttu sillä, että jo etukäteen arvioidaan niiden seurausten olevan yksipuolisesti negatiivisia. Etenkin 1990-luvulla EU:ssa oli valmiutta syventää unionia yleisten poliittisten kriteerien perusteella, myös kohtamalla muutosten sivutuotteita olettamatta niitä ilman muuta negatiivisiksi. Tämä on esimerkki kontingenssin hyväksymisestä, joka on merkittävästi vahvistanut EU:n politisoivia Aspekteja.

Identiteettejä purkava politisointi

Edelliset esimerkkini olettavat vielä, että kansallisvaltiolliset poliittiset edelleen säilyisivät politiikan olennaisena pelikenttänä. EU:n politiikan keskeinen politisoiva merkitys on kuitenkin siinä, että se suhteellistaa tai marginalisoi kansalliset poliittiset, ennen muuta purkamalla ”kansallisia identiteettejä”. Vaikka EU-kansalaisuus on rakennettu muodollisesti jäsenvaltioiden kansalaisuuden päälle, Euroopan parlamentin suora vaali, äänioikeuden määräytyminen asuinmaan eikä kansalaisuuden mukaan ja mahdollisuus olla ehdokkaana toisessa EU-maassa, ovat seikkoja, jotka purkavat perinteistä hierarkiaa jäsenvaltioiden etusijasta unioniin nähden. Samoin EU-kansalaisilla on äänioikeus ja vaalikelpoisuus paikallisvaaleissa, ja tämä käytännön laajentaminen parlamenttivaaleihin voisi olennaisesti vahvistaa Eurooppa-kysymysten merkitystä vaalikamppailujen asialistalla.

Radikaalimpi mahdollisuus on Euroopan parlamentin vaalipiirijaon muuttaminen muulle kuin jäsenvaltioiden pohjalle. Tällaiselle menettelylle on antiikin historiasta tunnettu esikuva, nimittäin Kleistheneen antiikin Ateenassa v. 508 eaa. toteuttama reformi, joka purki poliiksen jäsenyyden ja paikallispolitiikan yksikköinä sukupohjaiset fratriat ja asetti tilalle näistä riippumattomat demos-piirikunnat. Tällainen vaalipiirien uudelleenjako voitaisiin EU:ssa toteuttaa käyttäen erilaisia satunnais-tamisen menettelyjä (ks. esim. Buchstein 2009). Menettelyllä voi taata sen, että vaalipiirin äänestäjillä ei voi olla yhteisiä etuja, eivätkä heidän edustajansa voi toimia parlamentissa kuin lähettäjä diplomattien kongressissa, Edmund Burken (1774) tunnetun parodian mukaisesti. Tämä vahvistaisi sitä, että EP:n vaaleissa käytäisiin debattia EU:n politiikan suunnasta, eikä niitä käytettäisi tilaisuuksina rangaista jäsenvaltioiden kulloisiakin hallituksia.

Eurovaluutan ja Schengenin liikkumavapauden periaate ovat myös olennaisia tilaisuuksia kansallisten identiteettien purkamiseen. Ne mahdollistavat EU-kansalaisille monessa mielessä valtioista ja kansallisuuksista välinpitämättömän suhtautumisen, mutta eivät edellytä positiivista sitoutumista ”eurooppalaisiin arvoihin”. Niissä on tärkeintä pikemminkin se uusi poliittinen pelivara, jota niihin sisältyy yksilöille tilapäispoliittikkoina (vrt. Weber 1919, 36). Unionikansalaisuus, euro ja

Schengen opettavat yksilöitä purkamaan ylipäänsä valmiita identiteettejä, lojaalisuuksia, yhteisöllisyyksiä ja meikäläisyyksiä, kaikenlaisia ”kuulumisia” johonkin, mitä ei ole itse valinnut.

Tällainen identiteettejä purkava politisointi on Euroopan Unionin kaikkein keskeisin politisoiva pelivara, joka koskettaa ketä tahansa meistä tilapäispoliitikoista. Eurooppa-politiikan keskeisiä kysymyksiä on, osataanko, halutaanko ja uskalletaanko tätä erityistä unionin tuottamaa pelivaraa käyttää hyväksi.

Perinteinen vastaus on ollut, että moinen lojaalisuuksien purku johtaisi sekasortoon, anarkiaan ja kaaokseen, ainakin vieraantumiseen ja juurettomuuteen. Tällä pelotteleva yhteisöllisyyspuhe ei ole vain natsien ja kommunistien tai nykyisten populistien ja kommunitaristien saarna, vaan se toistuu lähes kaikkialla. Suomessa mm. pääministeri Jyrki Katainen on sitä innokkaasti viljellyt, ja lehtiotsikossa julistetaan: ”Ihmiset tarvitsevat kansallisia ja paikallisia identiteettejä” (Iltalehti 27.12.2013). Myös EU:n viralliset dokumentit ovat täynnä eriasteista yhteisöllisyys- ja identiteettipuhetta. On korkea aika kyseenalaistaa tämä ja löytää näiden puhetapojen purkamisesta unionille erityisiä politisoivia mahdollisuuksia.

Joka tapauksessa on olemassa jo merkittävä joukko Eurooppa-nomadeja, jotka osaavat käyttää hyväksi unionin politisoivaa merkitystä omassa elämässään ilman, että mitään kaaosta tai romahdusta olisi tapahtunut. He ovat oppineet EU:ssa tarvittavaa uudenlaista poliittista lukutaitoa, kääntäneet politisoitumisen kokemuksen tilaisuudeksi politikoida itsenäisesti omalla elämällä. Tässä on myös pelivaraa muuttaa politisoinnin avulla unioni entistä avoimemmaksi ja monipuolisemmaksi.

”Vieraantuneisuus” ja ”juurettomuus” voidaankin ymmärtää välttämättöminä edellytyksinä parlamentarismin ja demokratian mukaiselle yksilöiden poliittiselle itsenäisyydelle, samaan tapaan kuin Bertolt Brechtin *Verfremdungseffekt* tuottaa teatterin katsojalle riittävän etäisyyden. Ne ovat ilmauksia muun muassa siitä, että puoluekannat eivät enää periydy, vaan puolueisiin pitää tietoisesti liittyä tai olla liittymättä tai että äänestäjät eivät enää jakaannu sosiaalisten tai alueellisten rakenteiden ja perinteiden mukaisesti, vaan joutuvat ja pääsevät joka kerta erikseen päättämään sekä siitä äänestääkö että ketä äänestää. Tässä mielessä äänestysprosentin laskustakaan ei pidä liiaksi huolestua, koska

sekin voidaan tulkita merkiksi niiden jähmeiden klientealien purkautumisesta, joiden mukaisesti äänestämällä ikään kuin toistuvasti taputettiin samoille puolueille ja ehdokkaille. Niiden vallitessa vaalit eivät ole olleet aito valintatilanne. EU:n mukana vakiintuneiden ajatus- ja elämäntapojen kyseenalaistuminen ja ihmisten elämäntilanteen läpeensä politisoituminen ovat luoneet uudenlaiset edellytykset parlamentaarisen debatin ja päätöksenteon (vaalit tämän osaksi lukien) mukaiselle yksilöpohjaiselle politiikalle.

Käsittehistoriallisesti EU:n mukanaan tuoma yksilöiden elämän politisoituminen voidaan kytkeä debattiin vapauskäsitteistä. Toisin kuin unionin vastustajat tapaavat väittää, EU:ssa kysymys ei ole pelkästään eikä ensisijaisesti liikkumisen vapaudesta vaan myös ja pikemminkin vapauden ja riippuvuuden vastakohdasta. EU:ssa poliittisesti olennaisin vapaus ei koske ”markkinavoimia”, vaan sitä pelivaran avautumista, joka vapauttaa yksilöitä politikoimaan omalla elämäntavallaan, purkaa em. riippuvuuksia yhteisöistä, kollektiivisista identiteeteistä, lojaalisuuksista ja meikäläisyyksistä. Riippuvuuksista vapauttavana mahtina EU:ssa on myös vahva tasavaltalaisen tai uusroomalaisen vapauskäsitteen ulottuvuus (vrt. Skinner 2002). Juuri tässä riippuvuuksia purkavassa ulottuvuudessa on EU:n politisoiva vahvuus, joka ulottuu kaikkien finanssiym. kriisien tuolle puolen. Vaatimukset rajojen sulkemisesta ja paluusta kansallisiin valuuttoihin eivät ole niinkään maahanmuutto- tai finanssi-poliittisia kysymyksiä. Ne ovat ennen muuta kurin ja järjestyksen anti-politiikkaa, joka tietoisesti tukahduttaa sitä luovaa itsenäisen politikoinnin pelivaraa, joka on muotoutunut EU:n alkuaan tarkoittamattoman politisoinnin sivutuotteena. Tässä mielessä kysymyksiä ei pidä tarkastella siltä kannalta, mikä olisi mahdollisesti Suomi-nimisen olion kannalta edullista.

Unionin puolustajissa on paljon niitä, jotka haluavat luoda uusia, EU-pohjaisia meikäläisyyksiä. He esittävät unionin politiikan pelkkänä yhteisten asioiden hoitona, jossa ei mitään peliä pelata ja kiistaa käydä. Tällainen epäpolitisoiava propaganda ei ole kovin uskottavaa. EU ei yksinkertaisesti kykene kilpailemaan identiteetti- ja yhteisyyspuheessa tiukempien ja vakiintuneempien instanssien kanssa. Mutta vielä tärkeämpää on, että tällainen yhteisöllinen unionin puolustaminen kadottaa tai pyrkii piilottamaan sen politisoivan omalaatuisuuden.

Politiikan pelivarojen ja tilaisuuksien hyväksikäytön kannalta voidaan katsoa, että EU:n on korkea aika lopettaa identiteetti- ja yhteisöllisyyspuhe. Unionia tulee puolustaa uutena polityna, joka on luonut pelivaraa erilaisten riippuvuuksien purkamiseen. Unionilla on nyt tilaisuus muuttaa tulkintaansa oman toimintansa merkityksestä kansalaisille hyväksyen avoimesti sen politisoinnin, joka sisältyy sen aikaansaamaan riippuvuuksien purkamiseen tai identiteettien marginalisointiin.

Irti tavoite- ja tulospuheesta

Unionin nykypropagandassa on toinenkin ärsyttävä piirre, joka myös suuntautuu kontingenssin, poliittisen pelivaran, kaventamiseen. Ennen muuta komission tuottamissa ohjelmallisissa dokumenteissa viljellään suunnittelu-, ennakointi-, koordinointi-, tulos- ja kontrollipuhetta. Mitään ei haluta jättää ”sattuman varaan”. Tällä halutaan myös etukäteen rajata sitä, miten EU:n merkitys ymmärretään, kahlita sen tuottamaa muuttuvien ja ennakoimattomien tilanteiden avaamaa pelivaraa.

Komissio esiintyy mielellään EU:n yleisen tai yhteisen edun asianajajana, partikularistisia jäsenvaltioiden edustajia (neuvosto ja Eurooppa-neuvosto) ja parlamentaarikkoja vastaan. Taustalla on hegeliläinen näkemys virkakunnasta valtion ”objektiivisen hengen” ruumiillistumina. Preussin ja vuodesta 1871 alkaen Saksan keisarikunnan ”hallitus” ymmärrettiin tämän näkemyksen mukaisesti kirjaimellisesti virkamiesten hallitukseksi, joka torjui riippuvuuden parlamentarisesta kontrollista ja vaaleilla valituista parlamentarisista enemmistöistä. Heidän vallan lähteenään ja legitimoitiperusteenaan oli virkakunnan ”asian-tuntemus”, tiedollinen ylivoima parlamentaarikkoihin nähden.

Tämän ajatusmallin tiukin kriitikko oli Max Weber. Hänen vuoden 1904 objektiivisuusartikkelinsa keskeinen käsitteellinen lähtökohta on, että tarkoitukset (*Zwecke*) ja keinot (*Mittel*) ovat alisteisia tilanteen mahdollisuuksien (*Chancen*) arvioinnille, mukaan lukien toimintojen sivutuotteiden (*Nebenfolgen*) arviointi (Weber 1904, 149–150; vrt. Palonen 1998; 2010). Weberin keskeinen johtopäätös on, että inhimillistä toimintaa on mahdotonta kovin pitkälle suunnitella, ennakoida ja kont-

rolloida, koska poliittista mielikuvitusta käyttäen jokaisesta tilanteesta voidaan löytää *jonkinlaista pelivaraa* toisin toimimiseen ja jokaisella teolla voi aina olettaa olevan tarkoittamattomia seurauksia, jotka voidaan kääntää *tilaisuuksiksi* toisin toimimiseen. Tässä mielessä lähes mistä tahansa inhimillisestä toiminnasta voidaan lukea esiin politisoivia pelivaroja, jotka antavat uusia ja ennakolta tuntemattomia tilaisuuksia politiikoinnille.

Mainitussa kirjoituksessaan Weber esitti, Nietzscheen ja retoriseen traditioon nojaten, perspektivistisen käsityksen tiedosta ja tieteellisestä tutkimuksesta. Tosiseikat ovat tosiseikkoja vain suhteessa joihinkin yksipuolisiin näkökulmiin, ja tutkimuksessa on kysymys erilaisten ideaalityyppisten näkökulmien konstruktioista ja kamppailusta keskenään. Tieteen ”objektiivisuudesta” (lainausmerkit Weberin) tulee tällöin menettelytapakäsite, proseduuri säännellä eri perspektiivien välisiä kiistoja reilun pelin hengessä. Esikuvana akateemisten kiistojen reilulle pelille toimii Weberillä Britannian parlamentin menettelytapasäännöstö (vrt. Palonen 2010).

Parlamentarismien puolustuksessaan talvella 1918 Weber soveltaa tätä käsitystä ”objektiivisuudesta” parlamentarismien puolustukseen itsensä yleisen edun tulkiksi ymmärtävää virkakuntaa ja sen muodostamaa hallitusta vastaan. Weber myöntää, että virkakunta on tiedoltaan ylivoimainen parlamentaarikkoihin nähden, koska se on perehtynyt asioihin, sillä on pääsy dokumentteihin ja se nojaa virkasalaisuuteen (*Fachwissen, Dienstwissen, Dienstgeheimnis*). Mutta virkatieto on yhtä näkökulmasidonnaista kuin kaikki muukin tieto. Juuri tämän vuoksi virkailijain parlamentaarinen kontrolli on paitsi poliittisesti tarkoituksenmukaista myös välttämätön edellytys yksipuolisesta tiedosta eroon pääsemiseksi ja sitä valtansa lähteenä monopolisoivan virkakunnan poliittiseksi kontrolloimiseksi. Weber esittää virkakunnan parlamentaariseen kontrolliin erilaisia retorisia keinoja, kuten eri virastojen virkailijain parlamentaarista ristikuulustelua, parlamentaarikkojen mahdollisuutta päästä käsiksi virastojen dokumentteihin sekä parlamentaarisia tutkimusvaliokuntia ministeriöiden ja muiden virkailijain arviointiin (Weber 1918, erit. 235–237; vrt. Palonen 2010, luku 8).

EU:n komissiota on 1990-luvulta lähtien parlamentarisoitu, muutettu kohti parlamentin valitsemaa ja sille vastuussa olevaa hallitusta (ks.

Tiilikainen 2011; Wiesner 2014). Mutta tämä koskee vain komission poliittista johtoa, komissaareja. Sen sijaan komission alempi virkakunta, joka suunnittelee ja valmistelee EU:n politiikkaa, esitetään mielellään edelleen politiikan yläpuoliseksi unionin kokonaisedun ruumiillistumaksi. Monessa suhteessa juuri komission esitykset ovat kuitenkin, paradoksaalista kyllä, luoneet pohjan unionin politisoinnille, jolla kansallisia ja muita riippuvuuksia ja identiteettejä on purettu.

EU:n komission aparaatti on monissa suhteissa toisenlainen kuin preussilainen byrokratia Weberin aikana. Vaikka se edelleen pyrkii supistamaan parlamenttien ja niille vastuullisten hallitusten valtaa, kysymys ei ole enää vain parlamentaarisesti legitiimien päätösten vesittämisestä ja toteuttamisen vaikeuttamisesta, koska EU:ssa komissiolla on keskeinen valta parlamentaarisen agendan asettajana. Tässä mielessä itse komissarien valinnan parlamentarisointi on riittämätöntä, ja sen rinnalla tarvitaankin Weberin esittämän kaltaista komission byrokratian tehokasta parlamentaarista kontrollia.

Hegeliläisen superbyrokratian hengessä komission virkakunta on tehnyt omia ”innovaatioitaan”, sellaisia käsitteitä kuin *governance*, *transparency* ja *partnership* (ks. Cajvaneanu 2011). Näiden keskeinen merkitys on parlamentin ja neuvoston sitouttaminen etukäteen kieleen, jossa hyvän ja viisaan toiminnan kriteerit esitetään neutraaleina ja vastaan-sanomattomina, tosin sanoen sellaisella sanastolla, joka näyttäisi olevan poliittisen kamppailun yläpuolella. Tämä puhetapa nojaa monokraattiseen tietoteoriaan, jossa katsotaan ”asioiden olevan sinänsä jotenkin”, toisin sanoen kiistojen yläpuolella, ja tätä vastaavaan epideiktiseen retoriikkaan, jossa sekä poliitikkojen että äänestäjien oletetaan taputtavan virkailijain ja ”asiantuntijain” kulloisillekin näkemyksille. Tällä sanastolla tehdyt esitykset voidaan tosinaan hylätä, samalla tavalla kuin juhlapuhujalle joskus jätetään taputtamatta, mutta se, että parlamentti toimisi poliittisena aloitteentekijänä on tällaisessa komission ”hyvän hallintotavan” mallissa poissuljettu mahdollisuus.

Uusilla iskusanoilla byrokratia pyrkii siis saamaan poliitikotkin uskomaan politiikan voimattomuuteen. Tämä tekee komission – ja samalla myös jäsenvaltioiden viranomaisten – parlamentaarisen kontrollin entistäkin tärkeämmäksi ja myös uusia keinoja vaativaksi. Parlamentaarinen mielikuvitus nojaa dissensukseen ja debattiin, spekulointiin

vastaväitteillä sekä vaihtoehtojen tuottamiseen ja vertailemiseen. Näin poliitikot voisivat myös käyttää esimerkiksi retoriikan ja käsitehistorian tuntemusta komission asiantuntija-auktoriteettien purkamisen ja parlamentaarisen kontrollin välineinä.

Tahattomasta tietoiseen politisointiin

EU:n tuottama politisointi on tähän asti ollut paljolti tahatonta, ja siihen on sisältynyt koko ajan erilaisia kahleita ja pidäkkeitä, jotta tilapäis- ja ammattipoliitikot eivät kontrolloimattomasti käyttäisi tätä politisointia omiin tarkoituksiinsa. Tämä on ruokkinut kaipuuta unionijäsenyyttä edeltävään aikaan, jolloin ihmiset saattoivat elää näennäisesti rauhassa politiikalta. Näin voi tulkita mielipidemittausta, jonka mukaan suomalaiset kaipaavat 1980-luvulle. Etenkin perussuomalaisten kannattajien mukaan asiat ovat sen jälkeen menneet koko ajan huonompaan suuntaan (Yle Uutiset 29. ja 30.12. 2013).

Unionin suunnittelu- ja identiteettipuheiden tuottajat ja ylläpitäjät eivät ole kovin hyvin ymmärtäneet unionin politisoivia merkityksiä. Onkin aika muuttaa unionin mahdollistama politisoituminen kansalaisten aktiivista politikointia tukevaksi tahalliseksi politisoinniksi.

EU:n komissiolla voi olla erityinen merkitys unionin politisoivan merkityksen avoimeksi ja tietoiseksi tekemiseksi. Toisin sanoen komission sisällä on erotettava hallitusta tukevan aparatin rinnalle toiminta ajatuspajana, jossa ei nojata virka-asemaan tai asiantuntemukseen, vaan spekuloidaan vapaamuotoisesti ajateltavissa olevilla ja kysymykseen tulevilla vaihtoehdoilla tai uusien teemojen nostamisella poliittiselle agendalle. Silloin komissiossa esiin heitetyt ideat tavallaan politisoivat myös parlamentin asialistaa tai unionin jäsenvaltioiden lukkiutuneiden instituutioiden, prosessien ja käytäntöjen purkamismahdollisuuksia.

Tämä kaikki edellyttää unionin asiakirjojen poliittisen kielen muuttamista. Julistavaa teleologista kieltä, päämäärien, tavoitteiden, arvojen, ideaalien, ohjelmien, suunnitelmien, strategioiden, tulosten ja saavutusten propagointia tulisi niin pitkälle kuin mahdollista välttää, koska nämä kaikki seikat ovat suhteutettava tilanteiden ja mahdollisuuksien arviointiin. Vastaavasti tulee aktivoida mahdollisuuksien (*Chancen*) kieltä, tilan-

teiden, tilaisuuksien ja pelivaran arvioinnin sekä vaihtoehtoisilla toiminnoilla, käytännöillä, menettelyillä ja instituutioilla spekulointia. Tämä sisältää pelivaran reaalisuuden ja toteutettavuuden arviointia, tarkoittamattomien seurausten ennakoimista sekä eri tilanteiden ja tilaisuuksien hyväksikäyttämisen taidon oppimista.

Tämä ei merkitse mitään optimismia, vaan mahdollisuuskieli on puhtaasti formaalinen, sisältäen myös varautumisen katastrofaalisiin mahdollisuuksiin, niiden torjumiseen tai niistä selviytymiseen. Esimerkiksi käsiteltäessä finanssikriisistä selviytymistä eri EU-maissa on ollut esillä koko joukko vaihtoehtoisia ratkaisumalleja, joiden seurauksia koskevista arvioinneista on debatoitu. Vaihtoehtojen erot eivät aina näytä niin dramaattisilta, mutta silti niiden poliittiset seuraukset voivat olla hyvinkin erilaisia. Toisin sanoen mahdollisuuksien kieleen sisältyy toimijaperspektiivi, ei valmiiden ohjelmien tai doktriinien toteuttaminen vaan pikemminkin kaikkien projektien rajallisuuden tunnustaminen ja kääntäminen eduiksi, joilla aktivoidaan kansalaisia itseään politikoimaan.

Parlamentaarinen kieli on mahdollisuuksien kielen proseduraalinen ja institutionalisoitu versio. Se liittyy politiikan kiistanalaistamiseen ja kiistelemisen menettelytapoihin, toisin sanoen pelivaraa käyttävän politiikoinnin muotoihin ja käytäntöihin. Tämä kielen keskeisiä käsitteitä ovat dissensus, debatti, deliberointi – retoriikan genren mielessä – reilu peli, parlamentaariset vapaudet – vapaa mandaatti, sananvapaus, vapaat ja reilut vaalit, parlamentaarinen koskemattomuus – menettelytavat, aloitteet, vaihtoehdot, perusteellinen käsittely, parlamentaarisen ajan varaa-minen ja reilu jako jne.

Tämä kaikki ei rajoitu parlamentteihin ahtaassa mielessä, vaan toimii mallina myös muille debateille ja kiistoille. Esimerkiksi Quentin Skinner (2008) on kehottanut oppilaitaan lukemaan Hobbesin *Leviathania* puheenvuorona parlamentaarisessa debatissa. Tästä voidaan tehdä se yleisempi johtopäätös, että akateemiset tutkimukset ovat paitsi puheenvuoroja debateissa myös parlamentaariselle debatille analogisten reilun pelin menettelytapojen sovelluksia. Toki ne myös eroavat toisistaan esimerkiksi siinä, että äänestysmenettelyjen ja enemmistöpäätösten legitimiisyys on akateemisissa debateissa huomattavasti heikompi kuin parlamentaarisissa, mutta silti nämä ovat käyttökelpoinen malli myös akateemisten kiistojen käsittelylle.

EU:n siirtyminen tahattomasta tietoiseen politisoivien pelivarojen avaamiseen ja näiden sisältämällä tilaisuuksilla politikoinnin tukemiseen edellyttää politiikan näkyvää julkituomista unionin omiin asiakirjoihin. Poliitiikan halveksunta on itsepetosta, koska unionin kansalaisten elämäntilanne on läpeensä poliittinen, pelivaraa ja kiistakohteita sisältävä. EU-kansalaiset kohtaavat omassa elämässään parlamentaarisen debatin ja vaaleissa valitsemisen kaltaisia tilanteita, joissa ihmisiltä vaaditaan sekä aikaisempien käsitystensä asettamista alttiiksi kritiikille että valintoja kiistanalaisten vaihtoehtojen välillä. Jotta he osaavat käsitellä tällaisia tilanteita, EU-kansalaisten politiikan parlamentaaristen muotojen tukeminen ja vahvistaminen on ensisijaisen tärkeää. Miten tämä tehdään, siinä on paljon pelivaraa poliittisille innovaatioille.

Kirjallisuusluettelo

- Buchstein, Hubertus. 2009. *Demokratie und Lotterie*. Frankfurt/M: Campus.
- Burke, Edmund. 1999 (1774). 'Speech to the Electors of Bristol'. Teoksessa *Selected Works of Edmund Burke 4*, Indianapolis: Liberty Fund. <http://oll.libertyfund.org/title/659/20392>
- Cajvaneanu, Doina. 2011. *A Genealogy of Government. On Governance, Transparency and Partnership in the European Union*. Dissertation, University of Trento.
- Euroopan Parlamentin työjärjestys, <http://www.europarl.europa.eu/sides/get-LastRules.do?language=FI&reference=TOC>
- Eurooppa-neuvoston työjärjestys. [eurooppa-neuvoston%20ty%C3%B6j%C3%A4rjestys%20-%20neuvoston%20ty%C3%B6j%C3%A4rjestys-gp_eudor_WEB_QCRU09001FIC_002.pdf](http://www.eurooppa-neuvoston%20ty%C3%B6j%C3%A4rjestys%20-%20neuvoston%20ty%C3%B6j%C3%A4rjestys-gp_eudor_WEB_QCRU09001FIC_002.pdf)
- Iltalehti* 27.12.2013.
- Kivistö, Hanna-Mari. 2013. *Debating Right to Asylum. A conceptual historical and rhetorical reading of the German post-war deliberations*. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto.
- Palonen, Kari. 1998. *Das 'Webersche Moment'*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.
- Palonen, Kari. 2003a. Four Times of Politics. *Alternatives* 28, 171–186.
- Palonen, Kari. 2003b. Poliittikka. Teoksessa Matti Hyvärinen ym. (toim.), *Käsitteet liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 467–518.
- Palonen, Kari. 2010. „Objektivität” als faires Spiel. *Wissenschaft als Politik bei Max Weber*. Baden-Baden: Nomos
- Palonen, Kari. 2014. Parlamentarismien pelivarat Euroopan unionissa. Teoksessa Juri Mykkänen & Kari Paakkunainen (toim.). *Johdatus Euroopan unionin poli-*

- tiikkaan*. Poliitiikan ja talouden tutkimuksen laitoksen julkaisuja. Helsinki: Helsingin yliopisto, 54–79.
- Palonen, Kari & Wiesner, Claudia. 2016. The European Council: Second Chamber, Congress of Ambassadors or Federal Presidency? *Parliaments, Estates and Representation* 36, 71–89.
- Skinner, Quentin. 2002. A Third Concept of Liberty. *Proceedings of the British Academy* 117, 237–268.
- Skinner, Quentin. 2008. Quentin Skinner interviewed by Alan Macfarlane 10th January 2008, <https://api.repository.cam.ac.uk/server/api/core/bitstreams/bec05d47-14bb-4404-a832-52f86734e17d/content>
- Süddeutsche Zeitung* 28.1. 2014.
- Tiilikainen, Teija. 2011. The Role of European Parliament in the EU's Political Order. Teoksessa Claudia Wiesner, Tapani Turkka & Kari Palonen (toim.), *Parliament and Europe*. Baden-Baden: Nomos, 25–40.
- Weber, Max. 1973 (1904). Die "Objektivität" sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis. Teoksessa Johannes Winckelmann (toim.), *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: Mohr, 146–214.
- Weber, Max. 1996 (1906). Zur Lage der bürgerlichen Demokratie in Rußland. Teoksessa Wolfgang J. Mommsen (toim.), *Max-Weber-Studienausgabe* 1/10. Tübingen: Mohr, 1–104.
- Weber, Max. 1988 (1916). Deutschland unter europäischen Weltmächten. Teoksessa Wolfgang J. Mommsen (toim.), *Max-Weber-Studienausgabe* 1/15. Tübingen: Mohr, 61–78.
- Weber, Max. 1973 (1917). Der Sinn der "Wertfreiheit" in sozialen und ökonomischen Wissenschaften. Teoksessa Johannes Winckelmann (toim.), *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: Mohr 489–540.
- Weber, Max. 1988 (1918). Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland. Teoksessa Wolfgang J. Mommsen (toim.), *Max-Weber-Studienausgabe* 1/15. Tübingen: Mohr, 202–302.
- Weber, Max. 1994 (1919). Politik als Beruf. Teoksessa Wolfgang Schluchter ja Wolfgang J. Mommsen (toim.), *Max-Weber-Studienausgabe* 1/17. Tübingen: Mohr, 35–88.
- Wiesner, Claudia. 2014. The European Parliament as Special Parliament and Political Actor: Dissensus, Debate and Deliberation as Tools. Teoksessa Kari Palonen, José María Rosales & Tapani Turkka (toim.), *The Politics of Dissensus. Parliament in Debate*. Santander: McGraw Hill & University of Cantabria Press, 101–124.
- YLE-uutiset 29.12. ja 30.12. 2013.
- Internet-lähteet haettu 25.7. 2023

Pääministeri Juncker – eli politologista nimipolitiikkaa

Ministerien nimitykset eri maissa ovat varsin omituisia ja historiallisten kuriositeettien sävyttämiä. Britanniassa ei muodollisesti tunneta valtiovarainministeriä, vaan hänestä käytetään nimitystä *Chancellor or Exchequer*. Englanninkielinen wikipedia antaa tälle seuraavan selityksen: ”The Chancellor of the Exchequer is the title held by the British Cabinet minister who is responsible for all economic and financial matters, equivalent to the role of Minister of Finance or Secretary of the Treasury in other nations.” Saksankielinen käännös termille on *Schatzkanzler*, aarrekansleri.

USA:n ministerit olisivat kirjaimellisesti käännettynä ”sihteereitä” (*secretary*), Ruotsin ”valtioneuvoksia” (*statsråd*). Mikään näistä käännöksistä ei ole vakiintunut suomeen, vaan kaikissa tapauksissa puhutaan sujuvasti ministereistä. Näin oli laita myös muinaisen Neuvostoliiton osalta. ”Kansankomissaareista” puhuttiin korkeintaan bolshevikkivallankumouksen jälkeisinä vuosina, jolloin vielä muistettiin että muodollisesti komissaarit eivät olleet hallitus- tai toimeenpanovallan käyttäjiä vaan ”neuvostojen” valitsemia, imperatiivisella mandaatilla varustettuja ja takaisin kutsuttavissa olevia ”lähettiläitä”. Kantasanana on tässä latinan verbi *committere*, joka merkitsee lähettää.

Joissakin tapauksissa alkukielinen termi kuitenkin on vakiintunut käyttöön sekä arkipäiväisessä että akateemisessa kielessä. EU:n pääministerin kokouksiin osallistuu sekä Saksasta että Itävallasta ”liitto-

kansleri”, *Bundeskanzler*. Tässä on taustalla historiallisen tradition kunnioittaminen, “kanslereita” on Saksan valtakunnassa ollut **Bismarckista** lähtien, osaksi ehkä se että pääministeri (*Ministerpräsident*) on käytössä Saksan osavaltioiden pääministereistä, vaikka Itävallassa vastaava termi onkin *Landeshauptmann*.

Ministerien ja ministeriöiden vertaileva nimipolitiikka on tietysti kiinnostava politologisen käsittehistorian tutkimuskohde. Sen avulla voi ennen muuta havainnollistaa eri elämänalojen politisoitumista ja tämän vivahteita eri maissa ja eri aikakausilla. Näin voidaan saada esiin koko joukko historiallisia kurioositeetteja – ei ole kauaakaan aikaa siitä kun Suomessa oli vielä kulkulaitosten ja yleisen töiden ministeriö – ja hallituspalapelit tuottavat erilaisia tuloksia ministerien määrän ja toimialan suhteen, joten pieniä innovaatioita on edelleenkin odotettavissa.

Mielenkiintoinen kysymys on se, missä määrin politologian ideaalitupeppisillä käsitteillä operoivana tieteenalana on seurattava toimijain omia tai journalistisia termejä, ministerinimitysten kansallisista kurioositeeteista riippumatta. On selvää, että esimerkiksi Britannian *chancellor of exchequer* osallistuu EU:n finanssiministerien kokoukseen. Näin politiikan denationalisoitumisen myötä toimijat itsekin ovat oppineet ajattelemaan omaa toimintaansa typologisesti, riippumatta ministeriönsä historiasta tai hallituspolitiikan kurioisiteeteistä.

Tunnetusti presidentti kääntyy useissa yhteyksissä suomeksi muotoon puheenjohtaja tai parlamentaarisisa yhteyksissä puhemies, jolla termillä **Martin Schulzia** onkin myös suomeksi kutsuttu. Lisäksi politologiselle tai yleisemmin akateemiselle yleisölle suunnatuissa teksteissä voisi hyvin puhua pääministeri **Merkelistä**, niin oudolta kuin se muillekin kuin saksalaisille kuulostaa. Tätä logiikkaa seuraten olisi myös johdonmukaista käyttää Eurooppa-neuvoston kokousten yhteyksissä termiä pääministeri **Hollande**, hyvin tietäen että Ranskassa on presidentti ja pääministeri erikseen, toisin sanoen tietoisesti ignoroiden maan puolipresidentiaalisen järjestelmän.

Eurooppa-neuvoston päätös 27.6. [2014] esittää Jean-Claude Junckeria Euroopan komission puheenjohtajaksi mahdollistaa parlamentaarisen kielen typologisen sanaston ulottamisen myös komissioon. Ainakin sen jälkeen kun Euroopan parlamentti heinäkuussa valitsee Junckerin komission puheenjohtajaksi, meidän tulisi alkaa puhua typologisista ter-

mein pääministeri Junckerista. Toisin sanoen Junckerin nimitysprosessin myötä EU:n parlamentarisointi on ottanut uuden merkittävän askeleen: komission puheenjohtaja nimitetään *de facto* parlamentin jäsenten keskuudesta ja parlamenttivaalien tulosten pohjalta. Toisin sanoen komission puheenjohtajan vaali on siirtynyt diplomaattisista neuvotteluista parlamentaarisen debatin areenalle, kuten pääministerin vaali parlamentaarisisissa hallitusjärjestelmissä, minkä vuoksi on oikeutettua kutsua komission puheenjohtajaa pääministeriksi.

Toisin kuin neuvostojärjestelmän mallissa, EU:ssa komissaarit eivät ole koskaan olleet mitään maidensa lähettäjiä, yleensä kenenkään valtuutettuja tai delegaatteja. Poliitiikan parlamentarisointia seuraten olisi-kin johdonmukaista kutsua komissaareja ministereiksi. On selvää, että tämän käytännön vakiintuminen yleiskieleen vie aikaa, mutta tämän ei pitäisi estää sitä, että politologisessa kielessä parlamentaarinen sanasto ulotetaan koko Euroopan unionista puhumiseen yleensä.

Kleistheneläinen vaalipiiriuudistus Euroopan parlamentin vaaleihin

Ajatuskoe parlamentaarisen edustuksen retoriikasta

Tämä kirjoitus jakaantuu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa ajattelen uudelleen poliittisen edustuksen käsitettä retoriikan genrejaon pohjalta. Lähtökohtana tarkastelulleni on Frank Ankersmitin (erit. 2002, 115) ajatus, että edustaminen on poliittinen teko, joka luo sekä edustajat että edustettavat. Sen mukaisesti oletan että retoriikan genret – epideiktinen, forensinen, diplomaattinen ja deliberatiivinen – sisältävät kukin omanlaisensa abstraktion edustuksesta, jota vastaavat tietyt poliittiset instituutiot ja menettelyt.

Teesini mukaan Euroopan unionin nykyiseen ”vallanjakojärjestelmään” sisältyvät tavallaan kaikki esittämäni neljä retoriikan lajia (ks. Palonen ja Wiesner 2016; Wiesner, Haapala ja Palonen 2017, 161–183). Tässä perspektiivissä parlamentit, joissa debatti on ensisijainen poliittisen toiminnan muoto, ovat deliberatiivisen retoriikan malliesimerkki. Euroopan parlamentti (EP) ei kaikissa suhteissa tunnetusti vastaa parlamentin ideaalittyyppiä. Yksi mahdollisuus vahvistaa parlamenttia EU:n instituutioiden välisessä valtakamppailussa on irrottaa EP:n vaalien vaalipiiri-jako unionin jäsenvaltioista.

Kirjoitukseni jälkiosassa, joka on lokakuussa 2014 pidetyn esityksen toimitettu versio¹, teen weberiläistä poliittista mielikuvitusta käyttävän

1 Esitetty alun perin Poliitiikan opiskelijain päivillä Jyväskylässä 17.10.2014.

ajatuskokeen siitä, miten vaalipiirijako, jossa useita jäsenvaltiota olisi edustettuna jokaisessa vaalipiirissä, olisi toteutettavissa. Ajatusmallin esikuvana toimii antiikin Ateenassa toteutettu Kleistheneen reformi. Kun Suomessakin on virinnyt keskustelu siitä, voitaisiinko Britannialta vapautuvat 73 Euroopan parlamentin (EP) jäsenen paikkaa valita koko unionin kattavassa vaalipiirissä, on aiheellista avata debatti parlamentin vaalipiirijaosta yleensä.

Poliittisen edustuksen retoriikka

Viime vuosien akateemisessa keskustelussa poliittisen edustuksen käsite on ollut keskeinen, ja siihen on esitetty osin uusia perspektiivejä (ks. esim. Alonso ym. 2011 ja Shapiro ym. 2009). Paneutumatta tarkemmin tähän kirjallisuuteen esitän Ankersmitin edustuksen politiikan mahdollistavaa käsitystä seuraten, että poliittisen edustuksen instituutioiden *raison d'être* on yhteydessä siihen retoriikkaan, jolla edustamista legitimoidaan. Se, millaista edustuksellista politiikkaa sisältyy eri instituutioiden pelivaraan, on yhteydessä siihen, mihin retoriikan lajityyppiin tuo politiikka viittaa.

Aristoteles erottaa tunnetusti kolme retoriikan genreä, epideiktisen, forensisen ja deliberatiivisen (*Retoriikka*, erit. 1358a–1360b). Epideiktisessä retoriikassa on kyse ylistämisestä ja moittimisesta, taputtamisesta tai taputtamatta jättämisestä. Forensisen retoriikan klassinen muoto koskee oikeusistuinten päätöksentekoa menneistä tapahtumista, toisin sanoen onko toimija syyllinen vai syytön tai riitajutun osapuoli oikeassa vai väärässä. Deliberatiivinen retoriikka koski antiikissa neuvon antamista kansankokouksen (*ekklesia*) päätöksentekijöille tulevan toiminnan suunnasta, punniten esitysten vahvuuksia ja heikkouksia. Lisään näihin diplomaattisen retoriikan eli pysyvien osapuolten välisen neuvottelun (*negotiation*). Sitä voi pitää deliberoinnin rajatapauksena, jossa osapuolet ja niiden politiikan päämäärät otetaan annettuina, ja osapuolet pyrkivät maksimoimaan tai optimoimaan niiden tavoittelun suhteessa vastapuoleen.

Antiikin Kreikassa ja Roomassa ei vielä tunnettu varsinaista poliittisen edustuksen käsitettä, jonka huomioon ottaminen onkin tärkeimpiä

perusteita retoriikan lajityyppien suhteuttamisessa uuden ajan politiikkaan. Britanniassa klassinen retoriikan genrejako esitettiin jo 1700-luvulla muodossa *rhetoric of bar, pulpit and platform* (esim. Guthrie 1756, 119). Epideiktinen *pulpit*-retoriikka viittaa ensisijaisesti saarnatuoliin, mutta sopii myös kateederiin koulu- ja yliopisto-opetuksessa, taidearvosteluihin ja monarkkisiin seremonioihin. Forensisen retoriikan (*bar*) kannalta tärkeää on, että antiikin kansantuomioistuinten (*dikasterion* Ateenassa) tilalle olivat tulleet ammattituomarit, ja forensisen retoriikan analogioita on tarjottu ratkaisumallisiksi myös poliittisten kiistojen käsittelyyn. Deliberatiivisen retoriikan foorumeiksi tulivat julkiset puhetilaisuudet (*platform*), joiden erikoistapauksia ovat vaaleilla valitut ja vaihtoehtoja punnitsevat parlamentit, jotka eivät rajoitu neuvon antamiseen, vaan deliberoinnin viimeinen vaihe on päätöksen tekeminen. Diplomaattisen retoriikan synty liittyi modernien valtioiden välisen ”Westfalenin regiimin” sekä ammattimaisten diplomaattien toimijatyyppien muodostumiseen. Samaan tyyppiin kuuluvat myös parlamenttien kamarien väliset päätösten yhteensovittamisneuvottelut, kuten Britannian ylä- ja alahuoneen välinen ”konferenssi” (ks. Hatsell 1818).

Teesini mukaan eurooppalaisessa politiikassa kutakin retoriikan genreä vastaavat spesifit poliittiset instituutiot ja käytännöt. Tarkastelen tässä lyhyesti niiden ideaalittyypisiä ilmaisumuotoja.

Epideiktisen retoriikan muodot liittyvät siis auktoriteetin – monarkin, presidentin, virkailijan, specialistin jne. – harjoittamaan arviointiin, joka sisältää vain vaihtoehdot hyväksytään tai hylätään. Sitä vastaa plebiskitaarinen käsitys poliittisesta edustuksesta: politiikassa joko taputetaan (*lat. acclamatio*) tai ollaan taputtamatta. Tästä hyvänä esimerkkinä on Thomas Hobbesin käsitys ”suvereenista” edustetun yksikön ruumiillistumana (ks. esim. Skinner 2005) sekä demokratian ja parlamentarismin aikakaudelta Carl Schmittin käsitys kansan edustamisesta ”poliittisena ykseytenä” (Schmitt 1928, 210). Yhteys epideiktiseen retoriikkaan näkyy siinä Schmittin kannassa, että taputtaminen on ”kansalle” tunnusomainen toiminnan muoto.²

Taputtamista vastaavat poliittiset instituutiot ovat ennen muuta

2 Erst das wirklich versammelte Volk ist Volk und nur das zur Tätigkeit dieses Volkes gehört: es kann *akklamieren*, d.h. durch einfachen Zuruf seine Zustimmung oder Ablehnung ausrufen (Schmitt 1928, 243).

kansanäänestykset ja suoralla vaalilla valittava presidentti, joiden voittajat voivat esiintyä koko ”kansan” ruumiillistumina: enemmistö toimii eräänlaisena ykseyden merkinä. Voittaneen osapuolen ei tarvitse välittää vähemmistöjen mielipiteistä, ja se voi milloin tahansa tukahduttaa niitä ”demokratian” nimissä. Molempiin menettelyihin sisältyy poliittinen riskinsä, joka ilmenee vaalin ja kansanäänestyksen tulosten etukäteisen kontrollin rajallisuudessa, samoin kuin myös muissa epideiktisen retorikan muodoissa, kuten taiteellisten suuntausten ja akateemisten muotien vaihtumisessa. Esimerkkejä yllättävistä tuloksista ovat Charles de Gaulle’n ajaman reformin hylännyt referendum Ranskassa vuonna 1969 ja Slobodan Milosevicin tappio Serbian vuoden 2000 presidentinvaalissa.

Klassinen forensinen retoriikka koskee menneitä tapahtumia ja on rajoittunut rikos- ja riitakysymyksiin. USA:n korkein oikeus sekä Saksan liittotasavallan perustuslakituomioistuimien käsittelevät parlamentin säätämien lakien perustuslainmukaisuutta ja toimivat siten eräänlaisina vetomahteina. Forensista ajatusmallia on laajennettu myös Ruotsista peräisin olevan *ombudsman*-instituution kautta, jota Suomessa vastaa eduskunnan oikeusasiamies. Edustuksen tyyppinä *ombudsman* on ihmisten oikeuksien ulkopuolinen puolustaja ja vaatija, joka vastaa ”advokatorisen” poliittisen edustuksen ideaalityyppiä, joka ulottuu ahtaasti juridisia kiistoja laajemmalle.³ Sille on tunnusomaista asettuminen poliittisten mielipide- ja intressikiistojen yläpuolelle ja vetoamalla yleisesti tunnustettuihin periaatteisiin, kuten ihmisoikeuksiin, perustuslakiin tai ”hyvään hallintoon”. Näitä ei kyseenalaisteta, mutta ne myönnetään tulkinnanvaraisiksi, ja *ombudsman* osallistuu näihin tulkintakiistoihin ”kansalaisten puolella” hallintoviranomaisia vastaan.

Diplomaattinen retoriikka ei rajoitu vain valtioiden kahdenvälisiin tai monenkeskisiin kiistoihin ja kansainvälisiin järjestöihin. Sen mallia seuraavat myös sääty- ja intressiedustuslaitokset, kaksi- tai monikamariset parlamentit, koalitiollahitukset sekä eturistiriitojen käsittely

3 Ks. Eduskunnan oikeusasiamiehen toimialan tulkinta: ”Oikeusasiamies valvoo, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset ja virkamiehet noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Lisäksi hänen valvontaansa kuuluvat muutkin, jotka hoitavat julkista tehtävää. Oikeusasiamies seuraa erityisesti, että hyvä hallinto sekä perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat. Oikeusasiamies tutkii kanteluita, ottaa omia aloitteita ja tekee tarkastuksia viranomaisiin ja laitoksiin.” (<http://www.oikeusasiamies.fi/Resource.phx/ea/index.htm>)

työmarkkinoilla. Yhteistä näille instituutioille on, että päätöksentekotavoittelee osapuolten välistä sopimusta, kompromissia, joka näyttäytyy mahdollisimman edullisena kaikille osapuolille (vrt. Weber 1917, 167–170). Keinona kompromissin saavuttamiseksi osapuolet käyttävät erilaisia uhkia (lakko, boikotti jne.), ja kompromissin aikaansaamiseksi käytetään tarvittaessa ulkopuolista välittäjää tai sovittelijaa. Neuvottelevien osapuolten voimasuhteista ei voida päättää äänestämällä, ja debatti rajoittuu vastapuolen suostutteluun sovinnon aikaansaamiseksi tai torjumiseksi. Monenkeskisen diplomatian elimet, kuten YK:n yleiskokous, sisältävät myös vahvan parlamentaarisen elementin, kun saman jäsenvaltion edustajat voivat esittää vastakkaisia kantoja täysistunnossa, ja myös valtioiden välinen päätöksenteko tapahtuu debatin jälkeen äänestämällä.

Deliberatiivisen retoriikan parlamentaarista muotoa sävyttävät kysymysten käsittelylle *pro et contra* asetetut erityiset menettelytavat ja käytännöt. Määräajoin vaaleilla valittavat parlamentit debatoivat ja tekevät päätöksensä työjärjestyksen, asialistan muodostamisen ja monivaiheisen debatin pohjalta (ks. Palonen 2014, 2016). Westminster-tyypin parlamenteissa politiikan ydin on siis debatissa, jonka viimeinen askel on äänestys päätösesityksestä (*resolution*), kuten Gilbert Campion asian esittää.⁴ Parlamentaarisen debatin poliittinen juoni on asioiden tarkastelu monitahoisen menettelytavan (kolme lukemista, valiokuntakäsittely ja sen raportointi täysistunnolle) avaamista eri näkökulmista, jotka mahdollistavat jäsenille tilaisuuden muuttaa kantaansa, nostaa esiin työjärjestyskysymyksiä ja tehdä muutos- ja lykkäysesityksiä käsillä olevaan esitykseen sekä muita parlamentaarisen menettelyn mukaisia toimia. Niin vaaleissa kuin parlamentaarisessa päätöksenteossa äänten lukumäärä on, Weberin sanoin, *ultima ratio*, viimeinen keino saada päätös aikaan (Weber 1917, 169).

Retoriikan genret EU:n vallanjakojärjestelmän legitimoijina

Euroopan unioni on enemmän tai vähemmän tietoisesti muodostanut

4 Motion, Question and Decision are all parts of a process that may be called the elementary form of debate (Campion 1929, 143).

poliittisten instituutioiden sekamuodon, jota voidaan pitää uutena valtojen jakamisen järjestelmänä. Edellä esitelty retoriikan genret toimivat yllättävänkin suoraan instituutioiden legitimaation perusteina ja niiden välisen kamppalun ymmärtämisen välineinä.

Plebiskitaarisen edustuksen periaate on EU:ssa vahva, koska uudet jäsenmaat ratifioivat jäsenyytensä kansanäänestyksellä, Britannia legitimoit eropyrkimystään kansanäänestykseen vetoamalla, ja myös EU:n perussopimusten hyväksymisessä ja muuttamisessa monet jäsenmaat käyttävät kansanäänestyksiä. Kuten tunnettua, näitä äänestyksiä on lukuisia kertoja käytetty jäsenmaiden sisäpoliittisiin tarkoituksiin, jolloin plebiskitaarisen edustuksen tavoite unionin legitimiuden vahvistamisesta on jäänyt syrjään. Lissabonin sopimuksen luoma Eurooppa-neuvoston puheenjohtaja toimii, yhdessä itse neuvoston kanssa, EU:n presidentti-instituutiona (ks. Alapiha 2014). Plebiskitaarisen ideaalityypin mukaista olisi valita presidentti suoralla vaalilla EU-kansalaisten keskuudesta. Tämä olisi omiaan lujittamaan unionin presidentillistä ulottuvuutta parlamentaarisen, diplomaattisen ja advokatorisen edustuksen kustannuksella.

Monenkeskisestä kansainvälisestä diplomatiasta EU:ssa vastaavat sekä Euroopan unionin neuvosto, entinen ministerineuvosto ja hallituksen/valtion päämiehistä koostuva Eurooppa-neuvosto. Kun molempien päätöksenteossa jäsenmaitten veto-oikeutta on rajoitettu ja äänestyspäätösten osuutta lisätty, kysymys ei ole vain hallitustenvälisestä diplomatiasta vaan myös, kuten YK:n yleiskokouksessa, parlamentaarista edustuksesta. Parlamentarisina eliminä nämä kaksi toimialtaan ja jäsenyydeltään erilaista neuvostoa muodostavat yhdessä EU:n parlamentin toisen kamarin. Voi puhua EU:n senaatista, jossa debatti – suljettujen ovien takana, kuten parlamenttien valiokunnissa – edeltää päätöksentekoa, ja jossa äännet lasketaan, ja Euroopan unionin neuvostossa myös punnitaan, koska jäsenmaiden koko otetaan huomioon (vrt. Palonen ja Wiesner 2016).

Pääministerit Eurooppa-neuvostossa ja ministerit Euroopan unionin neuvostossa eivät siis voi toimia puhtaasti oman maansa etuja ajavan diplomaatin tavoin, elleivät he halua veto-oikeudella torjua päätöksen aikaansaamista, mikä on mahdollista vain rajatuissa kysymyksissä. Muuten heidän on käytettävä parlamentaarisen retoriikan suostuttelu-

taitoja ja oltava valmiita tekemään myönnytyksiä kokouksen yhteydessä. Jäsenmaiden hallituksilla ei ole imperatiivista mandaattia EU:n senaattoreina toimiviin jäseniinsä nähden, kuten ulkoministereillä on valtionsa diplomaattisiin edustajiin, vaan näillä on oltava tietyt valtuudet poiketa linjasta, jotta nuo senaatit yleensä saisivat päätöksiä aikaan. Senaattiaspektia ja siten EU:n politiikan parlamentaarisuutta olisi mahdollista edistää antamalla hallitusten ohella jäsenmaiden parlamenteille oikeudet valita edustajansa neuvostoihin. Euroopan unionin neuvostoon tämä olisi helpompi yhdistää kuin Eurooppa-neuvostoon, jossa jäsenmailla on vain yksi edustaja.

EU:n historiaan liittyen sen omintakeisin toimielin on komissio, jonka tavoitteena on ”edistää EU:n yleistä etua”, kuten sen esittelyteksti sanoo. Tämä antaa vaikutelman hegeliläisestä superbyrokratiasta, joka on sekä parlamentin että jäsenvaltioiden edustaman ”politiikan” yläpuolella, mikä vastaisi epideiktisen retoriikan mallia. Parlamentaarisen tulkinnan mukaisesti komissio on kuitenkin muuntumassa ”kabinetthallitukseksi”, jonka ”pääministerin” parlamentti valitsee ja jonka se voi erottaa (ks. esim. Tiilikainen 2011; Tiilikainen ja Wiesner 2016).

Nykyistä komissiota voi kuitenkin pitää myös ja ehkä ensisijaisestikin hyvänä esimerkkinä advokatorisen edustuksen retoriikasta, joka, toisin kuin *ombudsman*, ei jää odottamaan kansalaisten tekemiä valituksia ja kanteluita, vaan olettaa, että ulkopuolinen riippumaton edustaja eli komissio itse useissa suhteissa ymmärtää EU:n ”yleisen edun” paremmin kuin EU-kansalaiset. Komissio ei edellytetä Roussaun ”yleistahtoa”, tai Hegelin ”objektiivista” etua, mutta sillä on poliittiset resurssit, joiden avulla se voi irrottautua jäsenmaiden provinsiaalisuudesta ja toimia ajatuspajana (*thinktank*), joka spekuloi toteutumattomilla mahdollisuuksilla ja tekee niihin liittyen esityksiä EU:n politiikan suunnasta. ”Yleinen etu” voidaan ymmärtää politiikan ajattelemisena EU:n kannalta, ja komissio toimielimenä, jonka oletetaan kykenevän tähän. Yleinen etu on sekä parlamentaarisessa että parlamentaarisesti hallittujen jäsenmaiden kontrollissa, eikä voi olla ”politiikan yläpuolella”. Advokatorisen edustuksen retoriikan kannalta ideaalityyppinen vaihtoehto olisi kuitenkin valita komission puheenjohtaja jäsenmaiden kansalaisten ulkopuolelta, kuten *podesta* Italian kaupungeissa keskiajalla (ks. esim. Skinner 1978, 23–40).

Myös EU:n tuomioistuin ja Euroopan keskuspankki voidaan ymmärtää advokatorisen edustuksen mukaisesti. Edellinen liittyy suoraan forensisen retoriikan traditioon ja on ”perustuslaillisuuden” kontrollin lähteenä kamppailuasemassa parlamentaarisen edustuksen kanssa (ks. esim. Turkka 2014). Keskuspankin takana on ajatus, että ihmisoikeuksien ohella on myös muitakin ”yleisesti hyväksytyjä” päämääriä, kuten talouden vakaus ja yhteisen rahan arvon turvaaminen, joiden edistämiseksi tarvitaan tietty itsenäisyys suhteessa hallitukseen ja parlamentteihin. Parlamentaarinen kontrolli on mahdollista toteuttaa EP:n valiokuntien kautta siten, että niillä on tietty erityisasema muihin valiokuntiin nähden, kuten perustuslakivaliokunnalla eduskunnassa.

Euroopan unionin parlamentaarinen politiikka on varsin etäällä Westminster-parlamentarismien ideaalituopista (ks. Palonen 2014). Lyhyellä aikavälillä sen muuttaminen tähän suuntaan on epärealistista, vaikka mm. jäsenten aloiteoikeus sekä esitysten tuominen ensin täysistuntoihin eikä valiokuntiin voisivat olla tärkeitä askelia siihen suuntaan. Unionin erityiselle vallanjakomallille on siis tunnusomaista monikamarisuus – Eurooppa-neuvosto/Euroopan unionin neuvosto yhdessä toisena sekä jäsenmaiden parlamentit yhdessä kolmantena kamarina (vrt. European Parliament, National Parliaments within the EU).

Euroopan parlamentin politiikan lähtökohta on imperatiivisen mandaatin kieltö: ”Euroopan parlamentin jäsenet ovat edustajantoimessaan itsenäiset. Heitä eivät sido mitkään ohjeet, eivätkä he saa ottaa vastaan sitovia toimintaohjeita.” (EP:n työjärjestys, 2. Artikla.) Tätä voidaan korostaa toimenpiteillä niin puolue- kuin vaalipiirikohtaisen kvasi-mandaatin käytön heikentämiseksi. Kääntöpuolena tälle on, että vaikka EU:n äänioikeutetut kansalaiset tietysti voivat kertoa mielipiteitä ja tehdä aloitteita EP:n jäsenille, vaalitavan perusteella on selvää, että nämä eivät voi ”ajaa äänestäjiensä etua”, koska nämä äänestäjät ovat tietoisesti heterogeeninen joukko, jolla ei voi olla mitään yhtä yhtenäistä etua tai mielipidettä.

Deliberatiivisen retoriikan perspektiivissä parlamentin jäsenet ovat ennen muuta debatoijia. He eivät voi olla puoluekurille uskollisia diplomaatteja eivätkä hallitukselle taputtajia, mutta eivät myöskään pyri komission kaatamiseen millä hinnalla tahansa. He ovat pikemminkin muutosesitysten tekijöitä, joiden kautta voi poiketa komission esityksen

tavasta tematisoida kysymys. Parlamentaarisen debatin keskeinen kohde ei olekaan esityksen hyväksyminen tai hylkääminen vaan muutosesitysten (engl. *amendment*) tekeminen, joka mahdollistaa sekä käsillä olevien esitysten heikkouksien ja vahvuuksien paremman arvioinnin että debatin kysymyksenasettelun uudelleensuuntaamisen muutosesityksen suuntaan. Debatoiva parlamentaarikko seuraa tarkkaan parlamentin asialistaa ja etsii siitä tilaisuuksia ottaa kantaa kysymyksiin, nostaa esiin menettelytapa- ja työjärjestyskysymyksiä, tehdä muutos- tai lykkäysesityksiä (*adjournment*) jne. sekä täysistunnossa että valiokunnissa. Debatoija poliitikoi myös parlamentaarisella ajalla – niillä tilaisuuksilla esitysten uudelleenarviointiin ja uusien teemojen esiin nostamiseen, joita monivaiheinen ja -kerroksinen, ts. täysistunto- ja valiokuntavaiheen vuorottelun sisältävä, parlamentaarinen menettely sisältää.

Deliberoiva europarlamentaarikko voi myös haastaa komission monopolin tulkita EU:n ”yleistä etua”. Kun komission perspektiivistä ”yleinen etu” näyttäytyy tulkitsemisen kysymyksenä, parlamentaarikoille se on poliittisen kamppailun kysymys. Toisin sanoen he eivät rajoitu kiistelemään tulkinnoista, mitä ”yleinen etu” vaatii, vaan nostavat esiin kamppailun siitä, millaisia poliittisia vaihtoehtoja tälle käsitteelle voidaan eri yhteyksissä antaa sekä siitä millaisia vahvuuksia ja heikkouksia näihin sisältyy. Parlamentaarisessa debatissa myös vahvuuden ja heikkouden kriteerit on aina mahdollista kyseenalaistaa, samoin tietysti se, tarvitaanko ”yleisen edun” fiktiota vai tulisiko avointa ja reilua parlamentaarista kamppailua käydä siitä riippumatta.

Kun EP:n jäsenet ymmärretään koko EU:n politiikkaa parlamentaarisesti debatoiviksi toimijoiksi, heidän valintansa irrottaminen jäsenvaltioiden muodostamista vaalipiireistä on tehokas keino vahvistaa parlamentaarista aspektia diplomaattisen retoriikan mukaista jäsenvaltioriippuvuutta vastaan. Miten tämän voisi tehdä, ja millaisia vaihtoehtoja uudeksi vaalipiirijaoksi olisi olemassa, on tietysti avoin kysymys. Seuraavalla ajatuskokeella, joka nojaa historialliseen esikuvaan, haluan avata poliittista debattia sekä uudistuksen toivottavuudesta että sen toteutustavoista.

Kleistheneen vaalipiirireformi

Esitykselleni on historiallinen esikuva antiikin Kreikassa, nimittäin Kleistheneen vuosina 508–507 eaa. toteuttama Ateenan poliksen kansalaisten uudelleen jakaminen vanhalta *fratrioiden* pohjalta keinotekoiselle *demos-*, *tritty-* ja *fyle-* nimisten yksiköiden pohjalle. *Fyle*-jako muodosti perustan Ateenan säännöllisiä kansankokouksia (*ekklesia*) valmistelevalle viidensadan neuvostolle (*bule*).

Esitystä perustellakseni käsittelen seuraavassa hieman tarkemmin Kleistheneen reformia olemassa olevan kirjallisuuden pohjalta. Päähuomioni on poliittista merkitystä koskevassa debatissa, johon myös Tuttu Tarkiainen, Yhteiskunnallisen korkeakoulun valtio-opin professori, sittemmin Kauppakorkeakoulun henkilökohtainen ylimääräinen professori, osallistui *Demokratia. Antiikin Ateenan kansanvalta* -teoksella (1959), joka julkaistiin myös saksaksi (muusta kirjallisuudesta ks. Meier 1970; 1980; Welwei 1983).

Kleisthenes oli ateenalainen aatelissukuinen poliitikko, joka kappaili vallasta Peisistratosten tyrannian päätösvaiheessa. Tuolloinen Ateenan politiikan johtohahmo, arkontti Isagoras, turvautui Spartan apuun ja menetti uskottavuutensa ateenalaisten keskuudessa. Vuosina 508–507 eaa. Kleisthenes näki tilaisuuden päästä valtaan. Hänen kannattajansa syrjäyttivät Isagoraan ja Kleisthenes toteutti aiemmin valmistelemansa kansalaisuus- ja vaalireformin sekä loi arkaaisen 400-jäsenisen *areiopagin* rinnalle uuden 500-jäsenisen *bulen*. Reformin ydin oli sukupohjaisen, *fratrioihin* nojanneen järjestyksen korvaaminen poliittisena – mutta ei uskonnollis-seremoniallisena – yksikkönä seuraavasti. Sukuryhmien tilalle asetettiin paikalliset yksiköt (*demoi*), 139 kappaletta kuntia tai piirikuntia omine itsehallintoineen ja paikallisine poliittisine organisaatioineen. Kleisthenes jakoi kansalaiset (*polites*) kymmeneen *fyleen* ja koko väestön kolmeenkymmeneen osaan siten, että kaupungeissa, merenrannalla ja maaseudulla sijainneista *demoksista* muodostettiin kustakin kymmenen ”kolmannesta” (*tritty*). Tämän jälkeen hän arpoi sen, mitkä näistä kymmenestä kolmanneksesta muodostivat kukin yhden *fylen*. Vaikka *demokset* olivat jakotilanteessa alueeltaan homogeenisia, *fylet* oli tietoisesti muodostettu kolmesta erilaisesta *tritystä*, jotka oli liitetty arvalla toisiinsa. Viidensadan neuvostoon (*bule*) tuli 50 jäsentä kustakin *fylestä*.

Reformi oli osa Kleistheneen politiikkaa spartalaistyyppisen oligarkian torjumiseksi tyrannian jälkeisessä tilanteessa. Vanhojen identiteettien purkaminen tai rajaaminen kulttikysymyksiin sekä uusien instituutioiden muodostaminen vei pohjaa pois kansalaisten riippuvuudelta vanhojen aatelissukujen vallasta ja satoi heitä *demoksen* ja *fylen* sekä uuden *bulen* politiikkaan, joka asetti kansankokousten (*ekklesia*) asialistan. Christian Meierin mukaan tätä kautta ateenalaisille luotiin uusi ”poliittinen identiteetti”, johon sisältyy kansalaisten keskinäinen tasa-arvoistaminen ja odotus, että he ovat valmiita sekaantumaan *poliksen* asioihin. Lisäksi reformi itsessään korostaa politiikan muotojen kontingenttiutta ja auttaa ymmärtämään *poliksen* ”perustuslakia” koskevat kysymykset kiistanalaisiksi, vaikka aktueellit kiistat *poliksen* instituutioista toteutuivatkin vasta muutama vuosikymmen myöhemmin (ks. Meier 1980, 106–143).

Voidaan kiinnittää huomiota myös siihen, kuinka reformi heikensi sukuintressien lisäksi kaupunkilaisten ja maalaisten erityisintressejä *poliksessä*. Kun *bulen* ”vaalipiirin” kansalaisten joukko oli tietoisesti heterogeenisoitu, arvalla eri kansalaistyyppisiä toisiinsa yhdistävillä ”vaalipiireillä” ei ollut mitään yhteisiä erityisintressejä, vaan *bulen* jäsenet valittiin kaikkien kansalaisten joukosta ehdokkaista arpomalla (*klerosis ek prokriton*). Tämä menettely teki mahdolltomaksi vedota ”omien äänestäjien etuihin”.

Antiikin kreikkalaiset eivät tunteneet edustuksen käsitettä. Ateenan *bule* toimi siten, että yhdestä *fylestä* valitut 50 jäsentä toimivat kuukauden – tai kymmenesosan vuotta – vuorollaan *probuleuttisena* valmisteluvaliokuntana. Se muodosti *ekklesian* asialistan, mutta tätäkään ei Ateenassa vielä pidetty varsinaisena kamppailukysymyksenä.

Kleistheneen reformin periaatteet estivät tehokkaasti vaalipiiri- tai puoluepohjaisen sidotun mandaatin muodostumista. Vaikka arpomismenettely on saanut uudelleen tiettyä suosiota (esim. Buchstein 2009), käsittelen Kleistheneen reformia tässä vain inspiraation lähteenä Euroopan parlamentin vaalipiirijaolle ja tähän nojaten vaalien toteutuskäytännöille.

Kreikan termejä *ethnos* and *demos* käytetään nykyäänkin esimerkkeinä kahdesta eri ”kansan” käsitteestä. Kleistheneen tapa korvata vanhat *fratriat demoksilla* havainnollistaa kirjaimellisesti tätä vastakohtaa. *Demos*

poliittisena käsitteenä irrottaa ”kansan” etnisistä ja sosiaalisista ominaisuuksistaan ja vastaa *polites*-käsitteen mukaista käsitystä ”kansalaisista” tilapäispoliitikkoina Max Weberin osuvaa termiä käyttäkseni (Weber 1919, 41). Weber korostaa myös, kuinka modernin valtion äänestäjä yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden vallitessa tietoisesti irtaantuu oman olemisensa sosiaalisista siteistä ja toimii puhtaasti kansalaisena (*Staatsbürger*) (Weber 1917b, 169).

Kleistheneen reformi ilmentää samaa asiaa. Kun ateenalaiset *polites* toimivat *bulesa* ja muissa *poliksen* luottamustehtävissä, heidän odotettiin irtaantuvan suku- ja kyläsiteistään ja toimivan itsenäisesti deliberoiden, kuten nykyiset parlamentaarikot. Valitsemalla jäsenet uuteen parlamenttiin kansalaiset ottavat kantaa parlamentin agendalla oleviin kysymyksiin. Äänestäminen salaisissa parlamenttivaaleissa avartaa kansalaisten poliittista näköalaa kysymyksiin, joita he eivät muuten pohtisi.

Euroopan parlamentin uusi valintatapa

Vaalien käsittäminen parlamentaarisen debatin jatkeeksi voidaan ulottaa EP:n vaalijärjestelmään. Euroopan parlamentissa jäsenillä on, kuten mainittu, vapaa mandaatti. He deliberoivat itsenäisesti parlamentaarikkoina, eivät jäsenvaltion, vaalipiirin tai puolueyhmän edustajina. Tässä mielessä parlamentti eroaa Eurooppa-neuvostosta ja Euroopan unionin neuvostosta, joiden jäsenet joutuvat toimimaan kaksoisroolissa ministereinä ja senaattoreina (ks. esim. Palonen ja Wiesner 2016; Tiilikainen 2011). Kuitenkin jäsenvaltioiden toimiminen vaalipiirinä on omiaan tukemaan kvasi-mandaattia parlamentaarikoille ainakin siten kuin heidän toimintansa ymmärretään maallikkojen, puoluejohtojen ja median keskuudessa.

EP:n parlamentaarisen luonteen vahvistamiselle ja sen vaalien parlamentarisoinnille Kleistheneen reformi tarjoaa historiallisen esikuvan, vaikka se ei annakaan suoraa mallia EP:n vaalipiirijaon uudelle järjestelylle. Sen soveltamiseen on tässä poliittisen mielikuvituksen käytön paikka.

Spekuloinnissani käytän erilaisia ideaalityyppejä sekä pohdin niiden heikkouksia ja vahvuuksia asettamatta niitä yksiselitteiseen

paremmuusjärjestykseen. En pyri esiintymään Kleistheneen tyyppisenä antiikkisena ”lainlaatijana”, vaan tarjoan debattipuheenvuoron parlamentti- ja Eurooppa-keskustelun asialistalle. Weberiä siteeratakseni: suhteellisesti parhaat mahdollisuudet on saavutettavissa vain tavoittelemalla mahdotonta (Weber 1917a, 514; 1919, 88).

Minimivaihtoehto

Yksinkertainen mahdollisuus olisi, että EU:n jäsenvaltiot muodostaisivat 28 *demosta*, jotka jaettaisiin ryhmiin. Kleistheneen kaupunki–rannikko–maaseutu-jako ei olisi mahdoton, mutta ei ilman muuta muita parempi, eikä valtioryhmiä välttämättä tulisi olla juuri kolme. Tämän minimimallin idea on juuri valtioryhmäarvonta, jossa tietoisesti satunnaistetaan se, mitkä valtiot muodostavat yhden vaalipiirin. Esimerkiksi Kreikka, Ranska ja Suomi voisivat muodostaa yhden EU-vaalipiirin eli *fylen*. Logiikan mukaista olisi, että jokaisissa vaaleissa *fylen* muodostavat jäsenvaltiot jaettaisiin uudelleen, jotta niistä ei pääsisi muodostumaan ajan mittaan pysyviä blokkeja.

Tämä minimireformi ei kuitenkaan täytä Kleistheneen perusideaa, vanhojen *fratrioiden* – tai EU:n latinalaistetussa kontekstissa *patrioiden* – purkamista vaalipiirijaon yksikköinä. Voi myös kysyä, millaista ehdokasasettelua ja vaalikampanjaa näissä EU-*fyleissä* käytäisiin? Oletettavaa on, että parlamentissa suurten jäsenmaiden edustajamäärä vahvistuisi ja esimerkiksi ranskalaiset ehdokkaat tuskin kovin paljon kävisivät kampanjaa Kreikan ja Suomen *trittyissä*, joiden yhteinen asukasmäärä on Ranskaa pienempi. Toisin sanoen jäsenvaltioiden kokoerot vähentävät tämän vaihtoehdon uskottavuutta.

Toinen vaihtoehto: EP-demos

Paremmiin Kleistheneen ideaa vastaa ajatus, että EP-*demos* olisi jäsenvaltiota pienempi yksikkö. Kleistheneen aikana Ateenassa oli äänioikeutettuja muutamia kymmeniä tuhansia ja 139 *demosta*. EU-*demoksia* tulisi olla moninkertainen määrä, jos *demos* olisi Ateenan tapaan myös paikallisen itsehallinnon perusyksikkö. EP:n vaalipiireinä toimivien *fyleiden* määrä voisi pikemminkin vastata parlamentin jäsenmäärää

751. Ateenassa isoimmilla *fyleillä* oli enemmän edustajia, mutta tilastotieteen keinoin ei pitäisi olla mahdotonta jakaa EU:n äänioikeutettu väestö 751 osaan siten, että suurimpien ja pienimpien *fyleiden* erot marginalisoitaisiin.

Eräiden tulkintojen mukaan Kleistheneen reformiin liittyi myös Ateenan *poliksessa* asuvien ei-ateenalaisten eli *metoikkien* kansalaistaminen. EP:n vaaleissa äänioikeutettujen piiri olisi mahdollista laajentaa EU-kansalaisten piirin ulkopuolelle, siis ”laillisiin” maahanmuuttajiin ilman kansalaisuutta. Tämä tukisi Kleistheneen reformin perusideaa äänestäjäkunnan homogeenisuuden vähentämisestä jo *demoksen* eikä vasta *fylen* tasolla.

EU:n asukasluku on hieman yli puoli miljardia ja EP:n vaaleissa äänioikeutettuja on arviolta 375 miljoonaa. Kun Kleistheneen mallin mukaisesti *fylet* muodostuvat kolmesta eri yksiköstä, yhteen *fyleen* kuuluisi noin 500 000 äänioikeutettua. *Demos*-reformin mukaisesti yhteen vaalipiiriin eli *fyleen* ei voisi kuulua kahta *demosta* samasta jäsenmaasta. Tämä edellyttäisi *demosten* äänioikeutettujen määrän suhteellista yhtäläistämistä. Yksissä vaaleissa erimerkiksi Berliinin Charlottenburgin kaupunginosa, Miskolc Unkarissa ja Jyväskylä muodostaisivat yhden tällaisen *fylen* ja seuraavissa vaaleissa *fylet* jaettaisiin uudelleen, jotta vältettäisiin vakiintuneet klienteelit. Enemmistövaalitapa, joko brittiläinen yhden tai ranskalainen kahden kierroksen malli, *fyleiden* edustajien valinnassa mahdollistaisi puolueaparaateista suhteellisen riippumattoman ehdokasasettelun ja ehdokas voisi rajoittaa kampanjansa kolmeen *demokseen*. Suhteellisella vaalitivalla muodostettaisiin – kun *demokset* arvottaisiin Kleistheneen esimerkin mukaisesti *fyleiksi* – sen sijaan esimerkiksi kolmekymmentä 25:n *fylen* laajuista vaalipiiriä. Ehdokasasettelu ja kampanja tulisivat puoluepohjaisiksi, mutta puolueiden tulisi olla Euroopan laajuisia, koska jokaiseen vaalipiiriin tulisi edustus useasta jäsenmaasta. Tulisikin edellyttää, että kaikilla puolueilla pitäisi olla ehdokkaita vaalipiirin jokaisen *demoksen* äänioikeutetuista. Tämä vahvistaisi parlamenttiryhmiensä asemaa puolueaparaattien kustannuksella ja estäisi kansallisia ja paikallisia erityisetuja ajavia puolueita asettamasta ehdokkaita EP:n vaaleissa.

Ongelmana tässä vaihtoehdossa pidän kolmen jäsenmaan *demosten* satunnaisten kombinaatioiden perusteella muodostettuja vaalipiirejä.

Riittävätkö ne takaamaan, että parlamentin jäseniä ei valittaisi jäsenmaidensa edustajina?

28 jäsenmaan demos yhdessä fylessä

Kolmas vaihtoehto olisi, että *fylen* muodostavia *demoksia* olisi kolmen sijasta 28, siis jokaisen jäsenmaan yksi *demos* olisi edustettuna kussakin *fylessä*. *Demokset* muodostettaisiin jäsenmaiden äänioikeutetuista niin, että yhteen demokseen sisältyisi äänioikeutettuja jokaisesta jäsenmaasta. Yhden *fylen* äänioikeutettuja olisi tässäkin mallissa noin 500 000, mutta heitä olisi jokaisen 28 jäsenvaltion yhdestä *demoksesta*. Arpomista ei suoritettaisi jäsenmaiden *demosten* välillä vaan siitä, mikä kunkin jäsenvaltion *demoksista* olisi edustettuna missäkin *fylessä*.

Tähänkin vaihtoehtoon olisi mahdollista soveltaa sekä enemmistö-että suhteellista vaalitapaa eri muunnelmissaan. Enemmistövaalin etuna pidetty samastuminen ”oman vaalipiirin” edustajaan olisi 28 *demoksen* vaalipiireissä mahdotonta. Järjestelmässä, jossa vaalipiirin jokaisessa *fylessä* on jokaisen jäsenmaan *demoksia*, puolueiden tulisi olla Euroopan laajuisia. Kun sidotun mandaatin korvikkeetkin tulisivat käytännössä mahdottomiksi, parlamenttiryhmiä asema lujittuisi puolueaparaatin kustannuksella.

Neljäs vaihtoehto olisi purkaa jäsenvaltiopohjaisuus myös *demosten* muodostamisessa, jolloin olisi ehkä mahdollista muodostaa myös *fylet* jäsenvaltioista riippumatta. Mutta tähän tarvittaisiin jo Kleistheneen yli meneviä jakoperusteita, joten jätän tämän tässä yhteydessä käsittelemättä.

Kommentteja

Reformin käyttökelpoisuuden arviointiin tarvitaan lisäkysymyksiä toteutuksesta. Nykyisessä mielipideilmastossa esitys kuulostanee utoopiselta. Mutta, Weberiä jälleen kerran lainatakseni, politiikka on ”mahdottoman taitoa” (*Kunst des Unmöglichen*): vain tavoittelemalla tilanteessa epärealistisia vaihtoehtoja voi toteuttaa parhaita mahdollisuuksia (Weber 1917a, 514). Yhtä selvää on, että mitään ohjelmaa ei pidä toteuttaa *ad absurdum*, vaan sitä voi täsmentää ja muuntaa yksityiskohdissaan. Kleistheneläinen vaalipiirireformi epäilemättä tuottaa arvaamattomia tuloksia, mutta tarkoituskin on poliittisen kentän uusi jäsentäminen

EP:n valinnan perspektiivissä riippumatta jäsenmaista ja niiden provin-sialismeista.

Raa’asti toteutettuna reformi voisi johtaa sekä suurten jäsenmaiden yliedustukseen että pienimpien jäsenmaiden edustuksen katoamiseen kokonaan EP:stä. Reformin idean mukaan tällainen kysymys ei nousisi lainkaan esiin, koska sillä mistä jäsenmaasta edustaja olisi peräisin, ei olisi merkitystä hänen toiminnalleen parlamentissa. Mutta väliaikaisesti voisi ajatella minimi- ja maksimikiintiöitä. Kun nyt Luxemburgilla ja Mal-talla on 6 edustajaa EP:ssä, vaalitulokset tulisi laskea niin, että heidänkin kiintiönsä (3–4 edustajaa) tulisi täyteen. Ehkä vähemmän tärkeä olisi yläraja, mutta toki sitäkin voisi harkita, esimerkiksi 120 edustajaa, kun Saksalla on nyt 99.

Paikkajaon lähtökohtana suhteellisessa vaalissa voi soveltaa mm. Suo-messa käytettävää järjestelmää, jossa äänestäjät määräävät, ketkä listalta valitaan. EP:n vaalituloksen satunnaistaminen saattaisi kuitenkin johtaa edustajien kohtuuttomaan vaihtumiseen, erityisesti jos vaalipiiri-*fylet* arvottaisiin joka vaaleissa uudelleen. Menettelynä eurooppalaisten kärkipoliitikkojen valinnan takaamiseksi voisi ajatella esimerkiksi 50:n edustajan valitsemisen kakkosäänellä siten, että näiltä osin Eurooppa muodostaisi yhden vaalipiirin. Pidän tärkeänä, että ehdokasasette-lussa, kampanjassa ja EP:tä koskevassa julkisuudessa otetaan huomi-oon Euroopan tason ammattipoliitikkojen toiminta, ja listalta valitaan ammattimaisia eurooppalaisen tason poliitikkoja.

Britannian paikkojen jaossa edellä esitetyt vaihtoehdot oli-sivat nyt kokeiltavissa vapautuvan 73 paikan jakamiseksi. Kun jäsenmaavaalipiireistä vielä ei päästä eroon, vuoden 2019 vaaleissa voisi kokeilla noiden 73 euroedustajan osalta Saksan liittopäivävaalien kal-taista kahden äänen järjestelmää yleiseurooppalaiselta listalta.

Kirjallisuusluettelo

Alapiha, Sonja. 2014. ”*This European convoy does not have one single captain*”: Eurooppa-neuvosto presidentiaalisenä valtatekijänä Herman Van Rompuyn ulko- ja turvallisuuspoliittisten puheiden retoriikassa. Valtio-opin pro gradu -tut-kielma, Jyväskylän yliopisto.

Alonso, Sonia, Keane, John ja Merkel, Wolfgang (toim.). 2011. *The future of rep-*

- representative democracy*. Cambridge. Cambridge University Press.
- Ankersmit, Frank. 2002. *Political representation*. Stanford: Stanford University Press.
- Aristoteles. 1997. *Retoriikka (Teokset, osa IX)*. Suom. Paavo Hohti ja Päivi Myllykoski, selitykset Juha Sihvola. Helsinki: Gaudeamus, 5–156, 193–253.
- Buchstein, Hubertus. 2009. *Demokratie und Lotterie*. Frankfurt am Main: Campus.
- Campion, Gilbert. 1929. *An introduction to the procedure of the House of Commons*. London: Allen & Co.
- Euroopan parlamentti. Euroopan parlamentin työjärjestys, kahdeksas vaalikausi, heinäkuu 2014. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+RULES-EP+20140701+TOC+DOC+XML+V0//FI> Viitattu 23.6.2017
- European Parliament. National Parliaments within the EU. <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/powers-and-procedures/national-parliaments> Viitattu 25.7.2023.
- Euroopan unioni. Euroopan komissio. https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-commission_fi. Viitattu 23.6.2017.
- Guthrie, William. 1756. *M. Fabius Quintilianus and his institutes of eloquence, or the art of speaking in public*. Translated into English, with notes, critical and explanatory by William Guthrie. Eighteenth Century Collections Online.
- Hatsell, John. 1818. *Precedents and proceedings of the House of Commons, with observations. Vol. IV, Relating to conferences and impeachment*. A new edition with additions. https://openlibrary.org/books/OL7017147M/Precedents_of_proceedings_in_the_House_of_Commons Viitattu 25.7.2023
- Meier, Christian. 1970. *Die Entstehung des Begriffs 'Demokratie'*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Meier, Christian. 1980. *Die Entstehung des Politischen bei den Griechen..* Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Oikeusasiames. <http://www.oikeusasiames.fi/Resource.phx/ea/index.htm>. Viitattu 23.6.2017.
- Palonen, Kari. 2014. *The politics of parliamentary procedure: the formation of the Westminster procedure as a parliamentary ideal type*. Leverkusen: Budrich.
- Palonen, Kari. 2016. *From oratory to debate: parliamentarisation of deliberative rhetoric in Westminster*. Baden-Baden: Nomos.
- Palonen, Kari ja Wiesner, Claudia. 2016. Second chamber, 'congress of ambassadors' or federal presidency: parliamentary and nonparliamentary aspects in the European Council's rules of procedure. *Parliaments, Estates & Representation* 36, 71–89.

- Schmitt, Carl. 1928 [1970]. *Verfassungslehre*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Skinner, Quentin. 1978. *The foundations of modern political thought I*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Skinner, Quentin. 2005. Hobbes on representation. *European Journal of Philosophy* 13, 155–184.
- Tarkiainen, Tuttu. 1959. *Demokratia. Antiikin Ateenan kansanvalta*. Porvoo: WSOY.
- Tiilikainen, Teija. 2011. The role of the European Parliament in EU's political order. Teoksessa Claudia Wiesner, Tapani Turkka ja Kari Palonen (toim.), *Parliament and Europe*. Baden- Baden: Nomos, 25–40.
- Tiilikainen, Teija ja Wiesner, Claudia. 2016. Towards a political theory of EU parliamentarism. Teoksessa Pasi Ihalainen, Cornelia Ilie ja Kari Palonen (toim.), *Parliament and parliamentarism: a comparative history of a European concept*. Oxford: Berghahn, 292–310.
- Turkka, Tapani. 2014. Law-making and constitutionalism beyond the state. Teoksessa Kari Palonen, José María Rosales and Tapani Turkka (toim.), *The politics of dissensus: parliament in debate*. Santander: University of Cantabria Press/McGraw Hill, 51–80.
- Weber, Max. 1917a [1973]. Der Sinn der “Wertfreiheit” in sozialen und ökonomischen Wissenschaften. *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, toim. Johannes Winckelmann. Tübingen: Mohr, 489–540.
- Weber, Max. 1917b [1988]. Wahlrecht und Demokratie in Deutschland. *Max-Weber-Studienausgabe* I/15, toim. Wolfgang J. Mommsen Tübingen: Mohr, 155–189.
- Weber, Max. 1919[1994]. Politik als Beruf. *Max-Weber-Studienausgabe* 1/17, toim. Wolfgang J. Mommsen ja Wolfgang Schluchter. Tübingen: Mohr, 35–88.
- Welwei, Karl-Wilhelm. 1983. *Die griechische Polis*. Stuttgart: Kohlhammer.
- Wiesner, Claudia, Haapala, Taru ja Palonen, Kari. 2017. *Debates, rhetoric and political action: practices of textual interpretation and analysis*. London: Palgrave Macmillan.

Jalkapallo, Eurooppa, parlamentarismi: Aspekteja Daniel Cohn-Benditin poliittisesta ajattelusta

Daniel Cohn-Bendit täytti 75 vuotta keväällä 2020. Me hänen aikalaisensa muistamme hänen poliittisen karriäärinsä eri vaiheet hyvinkin, ja *tazin* lukijana olen voinut seurata Cohn-Benditin eli Dany'n poliittisia kommentteja. Pariisin toukokuun (1968) *Dany le rougen* – punainen viittasi myös hiusten väriin – päivien jälkeen Cohn-Bendit on viime vuosikymmeninä yhdistänyt intohimoisesti asioihin paneutuvan europarlamentaarikon ja sartrelaisen intellektuellin, joka ”sekaantuu asioihin, jotka eivät hänelle kuulu”, profiilit (ks. Sartre 1966; Cohn-Benditistä poliitikkona esim. Gazi 2010).

Cohn-Bendit julkaisi vuonna 2018 ranskaksi kirjan, josta nyt on julkaistu päivitetty saksankielinen laitos otsikolla *Unter den Stollen der Strand. Fußball und Politik – mein Leben* (Cohn-Bendit 2020, sivuviitteet tähän teokseen, ellen toisin mainitse). ”Mättäiden alla on ranta” viittaa vuoden 1968 Pariisin kevään iskulauseeseen ”Sous les pavés, la place” eli ”katukivien alla on ranta”, jonka Dany oli lainannut vaihtoehtoisen *Pflasterstrand*-kaupunkilehden nimeen, jota hän toimitti 1970-luvulla Frankfurtissa. Nyt Cohn-Bendit parodioi kirjansa otsikolla sitä, kuinka hän monien mielestä on ”vaihtanut puolta” (s. 16) suoran toiminnan militantista – vaikka hän ei tainnut itse heitellä kiviä – parlamentaari-

koksi, joka politikoi puhumalla. Dany osoittautuu – kuten häntä seuranneet ovat tienneetkin – intohimoiseksi jalkapallon seuraajaksi ja sen poliittisen merkityksen analyytikoksi. Se mitä hän sanoo jalkapallosta ja sen kautta Euroopasta tarjoaa kiintoisan näkökulman Cohn-Benditiin poliittisena ajattelijana.

Jalkapallokirjassaankin Dany viittaa tapaamisiin Euroopan parlamentissa toimivien poliittisten johtajien kanssa. Tämän mukaisesti päätin täydentää tulkintaa Cohn-Benditistä sisällyttämällä kirjoituksen toiseen osaan kommentteja hänen puheistaan europarlamentaarikkona. Euroopan parlamentin (EP) täysistuntodebatit on digitoitu vuodesta 1996 lähtien, ja Daniel Cohn-Bendit valittiin parlamenttiin Saksan vihreiden edustajana vuonna 1994¹. Kun hän oli pitkään EP:n Vihreiden ryhmän toinen puheenjohtaja, hänen puheenvuorojaan tai viittauksia niihin on etenkin kaudella 1999–2009 yhteensä kolmisensataa kappaletta, edeltävältä ja seuraavalta kaudelta vielä yhteensä noin sata. Kommenteilla puheista täydennän kuvaa Cohn-Benditin vielä suhteellisen harvinaisesta eurooppalaisen poliitikon profiilista, jossa parlamentarismi ja jalkapallo luontevasti yhdistyvät (vrt. Palonen 2022 Junalla matkustamisesta eurooppalaisen politiikan kolmantena aspektina).

Tämä kirjoitus on siis samanaikaisesti jalkapallopoliologiaa (ks. Palonen 1992; Palonen & Söderman 2020), Eurooppa-tutkimusta ja parlamenttitutkimusta. Cohn-Benditin ja minun jalkapallomuistimme on samanpituinen, vuoden 1954 Sveitsissä pidettyihin MM-kisoihin ulottuva. Dany seurasi niitä TV-liikkeen ikkunasta Pariisin XV arrondissementissa, minäkin 7-vuotiaana pysyin radion ja sanomalehtien välityksellä selvillä otteluista. Jotta tämä artikkeli avautuisi myös maallikoille edellä mainituilla kolmella alalla, olen liittänyt sen loppuun henkilöhakemiston.

Regiimi ja pelityyli

Jalkapalloilijaa Danystä ei koskaan tullut, vaikka hän lapsuudessaan

1 Danyin puheenvuorot on löydettävissä linkistä <https://www.europarl.europa.eu/plenary/de/debates-video.html#sidesForm>, ottaen huomioon saksan- ja ranskan-kielisten versioiden erot.

pelasi parissa seurassa ja harrasti yli kuusikymppiseksi pelaamista kaveriporukassa ilman tuomaria. Hän myöntää suhtautuvansa jalkapalloon ”ennakoimattomasti ja irrationaalisesti”, mikä näkyy etenkin siinä, että hän juutalaisena vastusti Saksan maajoukkuetta. Kuitenkin hän sanoo muuttuneensa tässä suhteessa Gerhard Schröderin punavihreän hallituksen kansalaisuuspoliittisen linjan vaihdoksen jälkeen, jolloin myös maahanmuuttajataustaiset pelaajat pääsivät maajoukkueeseen (s. 10–11).

Vuonna 1954 hän kuitenkin kannatti siis Ferenc Puskásin Unkaria, ja vuoden 1974 kisoissa hän oli katsomossa Frankfurtissa kannattamassa Puolaa Saksaa vastaan, mutta Victor Orbánin Unkaria ja Jaroslaw Kaczyńskin Puolaa hän ei voi kannattaa jalkapallossakaan (s. 12–13). Euroopan parlamentissa Cohn-Bendit Orbánin läsnä ollessa kertoo itkeneensä vuonna 1954, kun Unkari menetti maailmanmestaruuden Länsi-Saksalle, samalla kun mainitsee, että hänen ensimmäinen mielentoituksensa (11-vuotiaana) oli neuvostojoukkojen Unkarin miehitystä vastaan. Hän siteeraa kollega Guy Verhofstadtia, kuinka monet intellektuellit tukivat vuosikausia Unkaria poliittisesti ja henkisesti (19.1.2011).

Yleensäkin Danylle on helpompi sanoa, keitä kaikkia hän vastustaa. Perustelut tälle nojaavat osaksi siihen, ettei hän voi kannattaa totalitaaristen tai autoritaaristen regiimien jalkapallojoukkueita tai pelaajia, jotka sitoutuvat niihin. Länsi-Saksan joukkueen kannattamisen vuoden 1954 MM-kisoissa teki mahdottomaksi se, että valmentaja Sepp Herberger oli valmentanut jo natsi-Saksan maajoukkuetta, jossa tähtipelaaja Fritz Walter oli pelannut, mutta ei vuonna 1929 syntynyt Helmut Rahn, kuten Cohn-Bendit muistelee (s. 44). Edelleenkin hän spontaanilla tasolla kannattaa Saksan maajoukkueen vastustajia – paitsi Kroatiaa, Serbiaa, Venäjää, Puolaa ja Unkaria, joiden pelaajia, valmentajia ja faneja yhdistää ”fasisminsävyinen hypernationalismi” (*ein faschistoider Hypernationalismus*) (s. 46).

Mikään ei turhauta Danyä niin paljon kuin MM-kisojen myöntö Venäjälle 2018 ja Qatarille 2022. Voi toki pohtia esimerkiksi sitä, kuinka Venäjän MM-kisojen aikana kisaturistit antoivat monille paikallisille hyvin erilaisen tuntuman siihen, miten ”ulkomaalaiset” elävät ja ajattelevat kuin mitä Venäjän televisio tarjoaa. Cohn-Bendit hyväksyy Etelä-Afrikan sulkemiseen apartheidin vuoksi olympialaisista vuodesta 1964 alkaen ja Jugoslavian sulkemisen vuoden 1992 EM-turnauksesta YK:n

päätöslauseman perusteella (s. 238–239). Hän tukee Eintracht Frankfurtin puheenjohtaja Peter Fischerin näkemystä, että äärinationalistisen AfD-puolueen jäsenillä ja äänestäjillä ei saa olla seuran kanssa mitään tekemistä (s. 162). Cohn-Benditin nationalismi- ja populismikritiikki koskee myös Katalonian separatismia: olisiko FC Barcelona mitään, jos se joutuisi ratkaisemaan mestaruuden Espagnolin ja Gironan kanssa (s. 170).

Länsi-Saksan MM-turnauksen alkulohkossa vuonna 1974 Länsi- ja Itä-Saksa eli DDR pelasivat ensimmäisen ja ainoan kerran toisiaan vastaan, ja ottelu päättyi Jürgen Sparwasserin maalilla DDR:n voittoon. Cohn-Bendit oli DDR:n puolella, vaikka hän sanoo vihanneensa joukkueen pelityyliä pitkäveteisenä, raakana kommunistisen kollektivismin mielikuvana (*Sinnbild*) (s. 99). Tässä hän näkee siis suoran yhteyden pelityylin ja poliittisen regiimin välillä.

Entinen sosiologian opiskelija Cohn-Bendit otsikoi jalkapallon olevan ”yhteiskunnan peili” (*Ein Spiegel der Gesellschaft*). Tämä on onneton formulointi. Se luokittelee politiikan ja jalkapallon ”yhteiskunnalliseksi ilmiöiksi”, ja peilin figuuri viittaa muinaiseen tiedon heijastusteoriaan, vaikka parlamentaarikon kokemuksen mukaan tieto muotoutuu debateissa *pro et contra*. Dany toki näkee politiikan muovaavan jalkapallon pelaamisen ehtoja ja organisointia. ”Jalkapallo jalkapalloilijoille” oli yksi Pariisin toukokuun 1968 iskulauseita (s. 149), ja Ranskassa ja Saksassa juniorijalkapalloilijoiden enemmistö on nykyisin ”maahanmuuttajataustaisia” (s. 159).

”Urheilu on erotettava politiikasta” -doktriinin alkuperän Cohn-Bendit jäljittää vuoden 1920 Antwerpenin olympialaisiin, joihin maailmansodan häviäjien ei annettu osallistua (s. 238). Tätä kirjoitettaessa perinteinen kanta, että jalkapalloilijat eivät saa ottaa kantaa kiistanalaisiin kysymyksiin onkin romuttumassa. Intellektuellien sekaantumisen ”asiaan joka heille ei kuulu” koskee nykyään myös jalkapalloilijoita. Tosin he voivat tulkita tilannetta niin, että rasismien vastustaminen on pelkästään ”inhimillistä”, ei politiikkaa, kuten tekee esimerkiksi Manchester Unitedin kärkipelaaja Marcus Rashford, joka vetoomuksellaan onnistui koronasulun aikana kääntämään Boris Johnsonin hallituksen kannan ilmaisen kouluruokailun puolelle. Tai ehkä Rashford on ymmärtänyt, että sen sanominen, ettei tee politiikkaa, on ”erityi-

sen intensiivinen tapa” tehdä sitä (ks. Schmitt 1979, alaviite s. 21). Kun Manchesterin yliopisto myönsi Rashfordille kunniatohtorin arvon 22-vuotiaana (Manchester United 2020), voi kysyä, miten hän voisi yhdistää ammattimaisen jalkapalloilijan ja poliitikon karriäärit jollakin uudella tavalla.

Eurooppalainen peli

Poliitikkona Cohn-Bendit on ennen muuta eurooppalainen, joka on siis valittu Europarlamenttiin sekä Saksan että Ranskan vihreiden listalta. Jalkapallofanina hän on kannattanut Ranskaa kaikkina neljänä kertana, jolloin maat ottivat yhteen MM- tai EM-lopputurnauksessa. Yhtenä perusteena tälle on Länsi-Saksan maajoukkueen häpeätahra: maalivahti Harald (Toni) Schumacher teloi puolustaja Patrick Battistonin sairaalakuuntoon MM-välierässä Sevillassa vuonna 1982 (s. 54–55).

Hänen jalkapallointressinsäkin on ennen muuta eurooppalainen. Hän nostaa esiin sen, että eurooppalaiset mestaruusturnaukset nojasivat alkuaan yksityishenkilöiden ideoihin. Maajoukkueiden EM-kisojen taustahahmoksi Dany identifioi ranskalaisen Henri Delaunayn, joka kaksi kuukautta Euroopan jalkapalloliitto Uefan perustamisen jälkeen vuonna 1954 esitti ”kansojen välistä Eurooppa-cupia”, joka toteutui ensi kerran vuonna 1960 (s. 66). Seurajoukkueiden Eurooppa-cupin ideoijaksi hän tunnistaa *L’Equipe*-lehden jalkapallotoimittajan ja entisen maajoukkuepelaajan Gabriel Hanot’n, jonka lehti ehdotti seurajoukkuecupin perustamista. Tämä idea meni läpi nopeammin – muualla paitsi Englannissa. Sporting Lissabon ja Partisan Belgrad kävivät ensimmäisen eurocup-ottelun jo 4. syyskuuta 1955 (s. 67–68).

Cohn-Bendit tuo esiin myös sen, että eurocupia edelsi *coupe latine* Ranskan, Italian, Espanjan ja Portugalin mestarien kesken vuodesta 1949 vuoteen 1957, ja kymmenen ensimmäistä eurocupin voittoa jakaantuivat Espanjan, Portugalin ja Italian joukkueiden kesken (s. 69–70). Jalkapallon ja Euroopan yhteyden korostus erottaa Cohn-Benditin kirjan sovinnaisista jalkapallohistorioista. Eurooppalaisten joukkueiden menestys vuoden 2006 kisoista lähtien onkin ollut silmiinpistävää. Tämän yhteys mestarien liigaan – ja yleensä ”Euroopassa pelaamiseen”,

kuten edelleenkin sanotaan myös EU-maissa – on ilmeinen, mutta myös poliittista yhteyttä EU:hun ja politiikan ylivaltiollistumiseen kannattaisi pohtia.

Eurooppa-luvussa Dany esittelee suosikkipelaajiensa rankilistan: ”Puskás, Pelé, Kopa, Cruyff, Maradona, Iniesta, Messi”, lisäten näihin Michel Platinin, ja asettaen kärkeen Andres Iniestan, joka on ”der Hamlet des Fußballs” (s. 79). UEFA:n puheenjohtajavaalissa vuonna 2004 Dany kampanjoi Platinin puolesta Franz Beckenbaueria vastaan. Dany kertoo Platinin puhuneen EP:ssä ja komissiossa sen puolesta, että jalkapallo tunnustettaisiin kulttuuriksi. Platini on hänelle ”oikealla, mutta jalkapalloa pelatessaan ja siitä puhuessaan vasemmalla”, mitä tuskin voi sanoa Beckenbauerista (s. 80–81).

Eurooppalainen identiteetti ei kuitenkaan estänyt Cohn-Benditia olemasta brasilialaisen futiksen suuri fani. Vuoden 1958 MM-finaalissa Ruotsia vastaan ”Pelé, Vava, Didi, Garrincha” osoittivat neroutensa (s. 57). Nuo neljä ”eturivin” – kuten silloin sanottiin – pelaajaa jäivät minunkin mieleeni; vasen laita Mario Zagallo muistetaan paremmin vuoden 1970 maailmanmestarijoukkueen valmentajana. Danylle vuoden 1970 Brasilia oli ainoa joukkue, joka pelasi tasokkaasti kaikissa otteluissaan, ja muutenkin hän pitää näitä Meksikossa järjestettyjä kisoja parhaana kokemistaan (s. 103).

Jalkapallonkin historiankirjoitus muistaa myös häviäjiä, joista epäilemättä tunnetuin on Brasilian maajoukkue Espanjan MM-kisoissa vuonna 1982, Zico ja Socrates kuuluisimpina niminään. Cohn-Benditille tällä Brasilian joukkueella on erityinen merkitys, kun hän saman vuoden syksyllä matkusti naisystävänsä kanssa bussilla ympäri Brasiliaa. Maata hallitsi vuodesta 1964 sotilasjunta, joka oli luopumassa vallasta mutta ei ollut valmis suoriin presidentinvaaleihin. Kun Dany saapui Sao Pauloon nähdäkseen Sokrateen pelaavan Corinthiansissa joukkueen pelaajat ottivat kantaa suorien vaalien puolesta (s. 121–122). Dany tapasi radikaalina tunnetun Socratesin, joka sanoi hänelle, että ”Corinthiansin pelaajat halusivat tehdä sen vallankumouksen, jota Dany oli 1968 ajatellut” (s. 123).

Dany korostaa muun muassa Raymond Kopan, Johan Cruyffin ja muiden ottaneen poliittista kantaa, mutta Corinthiansin suora sekaantuminen päivänpolitiikkaan koettiin ennenkuulumattomaksi. Myös pelaaj-

ijen itsehallinto oli viety vielä pitemmälle kuin 70-luvun alun Ajaxissa – poikkeuksena pelaavan joukkueen valinta (s. 124–126). Lääkäri Socrates oli Danylle malliesimerkki politikoivasta ja journalistina toimivasta pelaajasta, joka lopulta kieltäytyi ryhtymästä presidentti Lulan ministeriksi. Pelé oli ollut urheiluministeri edeltävällä Cardoso presidenttikaudella, ilman suurempaa menestystä. Cohn-Bendit teki Socratesta ”roadmovien”; tämä kuoli vuonna 2011 ennen filmin valmistumista, mutta Dany kiersi maata tämän kollegoja haastatellen (s. 129–130).

Brasilian vuosien 1994 ja 2002 maailmanmestaruudet eivät Danylle olleet enää ”sambajalkapalloa”. Hän luonnehtii VfB Stuttgartissa pelannutta vuoden 1994 joukkueen kapteenia Dungaa ”eteläamerikkalaiseksi saksalaiseksi” (s. 138). Vuoden 2014 kotikisojen välierässä Brasilia kärsi Saksalle 7–1-tappioon, mikä oli merkki siitä, että brassifutiksen myytti oli mennyttä. Niinpä hän ei ihmettelekään, että Ronaldinho, Neymar ynnä muut tunnetut jalkapalloilijat tukivat ”fasisti Jair Bolsonaroa” vuoden 2018 presidentinvaalissa (s. 140–141). Dany olettaa, että samaan tapaan kuin natsien äänestäjät vuonna 1933, he uskoivat, että autoritaarinen järjestelmä on parempi köyhille (s. 143–144). Tämä on Cohn-Benditin suurimpia pettymyksiä: brassifutis on menettänyt tyyliinsä ja pelaajat poliittisen lukutaitonsa.

Vuoden 2002 Brasilian maailmanmestaruuden jälkeen eurooppalaiset joukkueet ovat voittaneet kaikki maailmanmestaruudet. Argentiina Lionel Messin johdolla oli hopealla vuoden 2014 MM-kisoissa, Uruguay sai pronssia 2010, muut mitalit ovat menneet Eurooppaan. Vastoin joka kisojen edellä asetettuja odotuksia eurooppalaiset joukkueet ovat pärjänneet entistäkin paremmin. Yhteyksillä jalkapallon ja parlamentaarisen politiikan tyylin välillä voisi spekuloida enemmänkin.

Kauniin pelin puolesta

Cohn-Bendit oppi ihailemaan kaunista jalkapalloa seuratessaan vuonna 1955 Stade Reimsin ja budapestiläisen Vörös Lobogón välistä Eurooppa-cupin ottelua Pariisin Parc-de-Princes-stadionilla. Reimsissä pelasi Ranskan sodanjälkeisen jalkapallon suurin nimi, Raymond Kopa, Vörösissä Nandor Hidegkuti, Unkarin maajoukkueen ”valeysi” *avant*

la lettre (s. 34–35) – nimellinen kärkipelaaja, joka pelaa kärjen takana. Eurooppalaisen jalkapallon kauniin pelin ideaali on tietysti Ajax Amsterdam 1970-luvun alkupuolella, joka Dany mukaan pelasi ”puolusti hyökäten”, pelasi ”kauniisti ja tehokkaasti” peliä, joka oli hauskaa pelaajille ja katselijoille (s. 77–78).

Tällä tulkinnallaan Cohn-Bendit asettaa itsensä vastakkain etenkin menestyneimpien eurooppalaisten seurajoukkueiden kanssa. Vaikka hän ihaileekin monia brittipelaajia, hän pitää englantilaista pelityyliä liian suoraviivaisena, jäykkäniskaisena ja yksinkertaisena (s. 73). Dany piti Puskásista, Alfredo Di Stefanosta ja Francisco Gentosta, mutta Eurooppa-cupin viisi ensimmäistä mestaruutta voittanut ja myöhempikin kestomenestyjä Real Madrid ei ole hänen mukaansa innovatiivinen eikä nojaa omiin kasvatteihinsa (s. 71), kun taas FC Barcelona Johan Cruyffin valmentajakaudesta (1988–1996) alkaen on ”Ajax 73 Version 2.0” (s. 78). Bayern Müncheniä hän arvostaa hyvin johdettuna keskisuurena liikeyrityksenä, mutta sen pelitapa on kaikkea muuta kuin innovatiivinen (s. 77). Danyn tulkinta vastaa seurojen poliittisen profiilin eroja, mutta hän ei argumentoi siihen vedoten.

Italialaista jalkapalloa kohtaan Danyn polemiikki on ankarampi. Hänen mukaansa ”vuoden 68 mullistukset” eivät Italiassa ulottuneet jalkapalloon, vaan ”siellä pelataan edelleen niin kuin 50 vuotta sitten”, ja *catenaccio* – jalkapallohistorian pahamaineisin puolustusvoittoinen taktiikka, jolla Helenio Herreran valmentana Inter Milan menestyi 1960-luvulla (ks. Wilson 2010, 165–189) – on pysynyt ”oikeistolaisen jalkapallon kultakantana” (s. 153). Yhden poikkeuksen Italian hyväksi Cohn-Bendit tekee, nimittäin usein ”vuosisadan otteluksi” sanotun välieräottelun Länsi-Saksaa vastaan Meksikon MM-kisoissa vuonna 1970, jonka jatkoajalla ”italialaiset eivät pelanneet kuten italialaiset” (s. 103). Voittomaalin 4–3 teki Gianni Rivera, myöhemmin pitkäaikainen parlamentaarikko, joka oli vuosina 2005–2009 yhtäaikaa Danyn kanssa Europarlamentin jäsen.

Cohn-Bendit aliarvioi italialaista liigajalkapalloa, jossa jo 1920- ja 1930-luvuilla pelasi ”tonavalaisen jalkapallon” tyylikkäitä edustajia entisen Itävalta-Unkarin alueen maista (ks. Wilson 2010, 63–79). Sodan jälkeen Italian liiga oli pitkään kansainvälinen sarja, jossa pelasi koko joukko argentiinalaisia ja brasilialaisia, samoin Ruotsin jalkapallon suu-

ruudet Gunnar Nordahl, Gunnar Gren ja Niels Liedholm, Länsi-Saksan 1960- ja 1970-luvun tähdet Helmut Haller ja Karl-Heinz Schnellinger, myöhemmin muiden muassa vuoden 1984 Euroopan mestari Michel Platini, vuoden 1988 Euroopan mestarit Ruud Gullit, Marco van Basten ja Frank Rijkaard sekä vuoden 1990 maailmanmestareita Lothar Matthäuksen ja Jürgen Klinsmannin johdolla. Mutta huolimatta maailmanluokan kärkipelaajista, Riveran ohella esimerkiksi Roberto Baggiosta, Italian maajoukkue on aina nojannut puolustustaktikkaan, josta *catenaccio* on toki vain yksi esimerkki.

Jalkapallohistorian kannalta Cohn-Benditin esimerkit suorasta yhteydestä pelityyliin ja poliittisten kulttuurien välillä ovat epäilyttävää metodologista nationalismia. Niin Britanniassa, Italiassa kuin Itä-Euroopassa, jopa Neuvostoliitossa, on pelattu eri tyyleillä ja muodit pelityyliin kesken ovat vaihdelleet eri rytmissä kuin poliittiset regiimit tai hallituskoalitiot (esim. Wilson 2010; De Waele ym. 2018).

Cohn-Bendit toistaa jalkapallonharrastajien esimerkkejä, fraaseja ja sanontoja, kuitenkin niitä omakohtaisesti arvioiden. Hän mainitsee Argentiinan vuoden 1978 maailmanmestarijoukkueen valmentajan César Luís Menottin tunnetun jaon vasemmistolaiseen ja oikeistolaiseen jalkapalloon. Menottin näkemykset olivat vastakkaisia hänen seuraajansa vuoden 1986 Argentiinan maajoukkueen valmentajan Carlos Bilardon voitto-orientoituneen jalkapallon kanssa.

Dany siteeraa Menottin määritelmää organisoida jalkapallo niin, että tekee enemmän maaleja kuin vastustaja (s. 151–152). Tähän kuuluvat hyökkäävä taktikka, fyysisen yhteenoton (*Auseinandersetzung*) välttäminen sekä lyhytsyöttöpeli. Cohn-Bendit tarkentaa Menottin kantaa siteeraamalla ranskalaiselle toimittajalle Francis Huertasille annettua haastattelua, jossa Menotti katsoo vasemmistolaisen jalkapallon sulkevan pois miesvartioinnin kaltaiset taktikat. Pelaajille ei pidä antaa vapautta rajoittavia ohjeita, jotka estävät heitä sitoutumasta osallisuuteen ja vastuuseen. Vasemmistolainen jalkapallo oli Menottille ”seikkailua” (*Abenteuer*), avoimin lipuin eteenpäin menoa sen sijaan, että tila oman maalin edessä suljettaisiin (s. 152). Nämä olivat uskaliaita vaatimuksia sotilasjuntan hallitsemassa Argentiinassa, mutta junttakin ymmärsi, että jalkapallo antoi yleisölle hengähdystauon.

Tämän päivän näkökulmasta on helppo kritikoida Menottia

hyväksymättä Bilardon näkemystä. Hyökkäyspainotus, lyhyet syötöt ja pelin kauneus eivät suinkaan edellytä toisiaan. Jalkapallon historiassa lyhytsyöttöpeli on yhdistettävissä myös puolustavaan taktikkaan à la Ajax ja Barcelona *tiki-takan* kaudella: pelaajilla tulee olla valinnanvaraa syöttelyssä. Fyysisten yhteenottojen ja miesvartioinnin – Dany mainitsee Berti Vogtin Johan Cruyffin päällystakkina vuoden 1974 MM-finaalissa (s. 100) – välttäminen on hänen poliittisen jalkapalloestetiikkansa periaate, jota Dany korostaa myös naisten pelin ansioista puhuessaan (erit. s. 199–201). Onko se vasemmistolaista, sitä jokainen arvioikoon itse.

Kauniin pelin ystävänä Cohn-Bendit on ”rahan myrkyin” ylivaltaa vastaan, tosin ilman moralisoivaa kapitalismikritiikkiä: ”kun Neymar tai Messi, Mbappé tai Cristiano Ronaldo seisovat nurmella, en ajattele heidän pankkitiliään” (s. 190). Ne, jotka polemisoivat ammattijalkapalloilua vastaan, yleensä moittivat ”miljönäärien” etuoikeuksia. Tätä vastaan voi argumentoida muun muassa sillä, että pelin taso on esimerkiksi mestarien liigan myötä paljon parempi kuin Puskásin tai Stanley Matthewsinkin aikana. On myös hyvä muistaa, kuinka harvoja hyvin palkatut pelivuodet useimmille pelaajille ovatkaan. Dany ei suoraan torju eurooppalaisten suurseurojen superliigaa, jonka alapuolella pelattaisiin kansallisia sarjoja, joihin superliigan seurat osallistuisivat kakkosjoukkueillaan (s. 194–195).

Cohn-Bendit kommentoi jalkapalloa 1980-luvulla ranskalaiselle televisiokanava *Europe 1*:lle, missä yhteydessä hän tutustui muun muassa Michel Platinihin, ja hän on tavannut jalkapallosuuruuksia Eusebiosta alkaen erilaisissa yhteyksissä. Euroopan parlamentin jäsenenä hän tapasi myös parlamenttiin valittuja jalkapalloseurojen liikemiesjohtajia, kuten Bernard Tapien ja Silvio Berlusconiä, jolle Danyn mukaan AC Milanin ostaminen oli pikkupojan unelman toteutumista (s. 176), vaikka on myös väitetty Berlusconiä nuorena kannattaneen Interiä.

Jalkapallon siirtyminen television maksukanaville on Danyn mukaan vääristänyt peliä (s. 178–179), miljardöörien tai öljyvaltioiden tulo seurojen omistajiksi oli seuraava askel, pelaajien veropakolaisuus sitä seuraava, lisäksi tulee pelaaja-agenttien välistävedot siirtokorvauksista ja niin edelleen. Hyvin tienaaavilta pelaajilta on kuitenkin alettu vaatia myös poliittista lukutaitoa, toisin kuin menneinä vuosikymmeninä. Poliittikan tuntemuksesta ja retoriikan hallinnasta on tullut osa ammattijalka-

palloilijain pelitaitoa. Kun Jari Litmanen kommentoi viime EM-kisojen aikana Itävalta–Unkari-ottelua, hän näytti tuntevan Danyyn kanssa yhden kauden yhtäaikaa Europarlamentissa toimineen Otto von Habsburgin ”ketä vastaan se pelasi” -kommentin.

”Naisissa on jalkapallon tulevaisuus”

Jalkapallon muutosta Cohn-Bendit kuvaa myös alaotsikolla ”Die Frau ist die Zukunft des Fußballs” (s. 197). Muutos Danyyn ja minun elinajanani onkin ollut valtava. 1900-luvun alussa naisten pelejä pelattiin, mutta maailmansodanjälkeinen *backlash* kohtasi erityisen vahvana jalkapalloa. Säännölliset sarjat pääsivät alkuun vasta 1960–1970-luvun vaihteen tienoilla, mukaan lukien ”mimmiliiga” Suomessa. Väliin jäävällä puolen vuosisadan jaksollakin naiset pelasivat jalkapalloa vain liittojen ja liigojen ulkopuolisissa *underground*-joukkueissa ja -sarjoissa, joita ei ole vielä tutkittu. Tilanteen muutosta kuvaa sitaatti maailmanmestari ja myöhemmin Saksan naismaajoukkuevalmentaja Steffi Jonesilta: ”nykyään tyttöjen ei enää tarvitse hävetä sitä, että he pelaavat jalkapalloa” (s. 202).

Cohn-Benditiä miellytti se, että tytöt olivat rauhallisempia, huusivat vähemmän, pelasivat joustavammin (*geschmeidiger*) ja vähemmän ruumiillisesti (*körperbetont*) (s. 197). Hän siteeraa Ranskan naismaajoukkueen valmentajaa Bruno Biniä vuodelta 2011: pallonhallinta on emansipaation väline (s. 199). Voiman sijasta naiset ”satsaa tekniikkaan ja pelityyliin”, ”älyyn, sitkeyteen ja hienouksiin” (*Raffinesse*). Danyyn malliesimerkki on Paris Saint-Germainin costaricalainen pelintekijä Shirley Cruz Trãna (s. 200). Vaikka tämä yleistys olisikin Danylle (ja minulle) tunnusomaista ”miehisyyden” kyseenalaistamista, teesi naisjalkapallon omasta profiilista on mielenkiintoinen ja sopii tietysti yhteen yleisemmin taitopelin etusijaan ”tuloksiin” nähden.

Mielenkiintoinen on myös Danyyn tulkinta, miksi jalkapallossa naisviha on ollut vahvempaa kuin monissa muissa lajeissa. Rahvaan urheilussa (*Volkssport*) poroporvari (*Spießbürger*) piirteet korostuivat (s. 208), ja naisten palkat eivät suinkaan yllä 80 prosenttiin miesten palkoista. Brasilialainen, Ruotsissa pelannut Marta oli vuonna 2018 eniten ansain-

nut naispelaaja, mutta hän ansaitsi 200 kertaa vähemmän kuin Cristiano Ronaldo (s. 212). Jalkapallon naisistuminen viittaa siis asenteiden ja tapojen hienostumiseen, joka edelleen provosoi reaktion retoriikkaa. Tältä kannalta USA:n *Sonderweg* on käänteinen miesjalkapalloon verrattuna: jalkapallo on naisten peli ja pelaajat tulevat yliopistoista (s. 209) – siis ”eurooppalaisuuden” tukikohdista maassa.

Dany painottaa kuitenkin yhtä tärkeää asymmetriaa naisjalkapallon hyväksi: lukuisia lesbopelaajia kukaan ei ihmettele – esimerkiksi Suomen naisten maajoukkueen maalivahti Tinja-Riikka Korpela. Sen sijaan homomiespelaajien ulostulot tapahtuvat edelleenkin vasta karriäärin jälkeen, kuten Thomas Hitzelsbergerillä (s. 213–217). Mutta kun koko mies/ nainen-dikotomia on suhteellistunut, Yhdysvalloissa opettava jalkapallopoliologi Andrei S. Markovits ennakoi, että 50 vuoden päästä pelataan sekajoukkueilla (Krauss 2019).

Federalismi, parlamentarismi ja politiikan pelit

Ranskalais-saksalaisena hybridinä, joka on vuoron perään edustanut molempia maita Euroopan parlamentissa 20 vuoden ajan, Daniel Cohn-Benditin poliittisessa profiilissa korostuvat Euroopan unionin vahvistaminen liittovaltioksi sekä parlamentin asettaminen EU:n politiikan keskiöön. Edellistä hän korostaa yhdessä liberaali Guy Verhofstadtin kanssa eurokriisin aikana kirjoittamassaan pamfletissa (Cohn-Bendit & Verhofstadt 2013). Tässä kirjassa tekijät korostavat Euroopan parlamentin keskeistä asemaa tiennäyttäjänä. He ymmärtävät, että valtaa ei koskaan luovuteta parlamenteille, vaan parlamenttien on se itse otettava, ja Euroopan parlamentin on otettava valta kansallisvaltioilta argumentein ja äänestyslipuun (mt., 66).

Kävin läpi Cohn-Benditin digitoidut puheenvuorot Euroopan parlamentissa hänen jäsenyytensä vaalikausilta 1994–2014, digitalisointi alkaa tosin vasta vuodesta 1996. Hän oli pitkään Vihreiden ryhmän toinen puheenjohtaja, ja hänen puheenvuorojaan tai viittauksia niihin on etenkin kaudella 1999–2009 yhteensä kolmisen sataa kappaletta, edeltävällä ja seuraavalla vielä yhteensä noin sata. Olen käyttänyt pääosin

saksankielisiä versioita niistä.²

Dany oli aktiivinen parlamenttipuhuja, ja muun muassa politiikkaa jalkapallokielellä havainnollistava komissaari Olli Rehn (ks. Rehn 2019), valitti, että hänen puheenvuoronsa ei yllä Cohn-Benditin retoriselle tasolle (Rehn 21.5.2008). Cohn-Bendit (3.12.2008) vaati aluksi EU:lta aktiivisempaa kantaa maailmanpolitiikan kriiseihin ja esimerkiksi romaaneille ”eurooppalaista vähemmistöasemaa”. Suomen puheenjohtajakauden alkaessa hän parodioi ranskaksi puhuen pääministeri Matti Vanhasen välttämättömyysretoriikkaa: ”il faut, il faudrait, nous devrions” (”meidän täytyy, meidän täytyisi, meidän pitää”) (5.7.2006).

Viittauksia jalkapalloon Cohn-Benditin puheissa Europarlamentissa näyttää olevan niukasti. Mainitun Unkari-esimerkin ohella hän viittaa Gaspromiin gelsenkircheniläisen Bundesliga-joukkueen Schalke 04:n sponsorina ja Roman Abramovitsiin FC Chelsean omistajana esimerkkeinä Venäjän intresseistä EU-maissa (11.10.2006). Hän mainitsee, että dopingia on vaikea välttää, jos jalkapalloammattilaiset joutuvat pelaamaan kolmesti viikossa (1.12.1999). Yleisemmin hän vaatii urheilijoilta poliittista tajua (*Bürgersinn*) (26.3.2008), mihin sisältyy heidän sananvapautensa olympialaisten aikana.

EU:n instituutioiden välillä vallitsee erikoinen vallan kolmijako. Poliittinen aloite on EU:n komissiolla, jonka poliittinen huippu, nykyään yksinomaan poliitikoista koostuva komissaarien kollegio, on eräänlainen EU ”*de facto* hallitus”, kuten Teija Tiilikainen (2011) asian ilmaisee. Parlamentaarista periaatteesta poiketen Euroopan parlamentin jäsenet joutuvat eroamaan parlamentista tullessaan valituiksi komissioon. Komissaarien alapuolella on komission virkakunta, joka kuitenkin ei ole ensisijaisesti toimeenpaneva elin, vaan koko komissio toimii eräänlaisena unionin yleistä etua edistävänä *think-tankina*. Komission esitysten hyväksyminen riippuu jäsenvaltioiden ministereistä koostuvasta EU:n neuvostosta painotettuine äänimäärineen, osin ”pääministerien” muodostamasta Eurooppa-neuvostosta. Alusta alkaen kiistaa on käyty

2 Daniel Cohn-Benditin siteeratut puheenvuorot Euroopan parlamentissa 30.1.1997., 1.12.1999, 22.10.2001, 13.12.2001, 15.1.2002, 29.5.2002, 10.3.2003. 4.6.2003, 3.12.2003, 5.5.2004, 21.7.2004, 18.11.2004, 14.12.2005, 5.7.2006, 11.10.2006, 24.9.2007, 26.3.2008, 3.12.2008, 9.2.2010, 20.4.2010. 7.9.2010.

siitä, toimivatko neuvostojen jäsenet omien maidensa vai EU:n edustajina, edellistä tukee Eurooppa-neuvostossa vielä laajalti käytössä oleva debatin ja äänestämisen valtaa kahlitseva jäsenmaiden veto-oikeus. Euroopan parlamentti oli alun perin neuvoa-antava elin, mutta se on sekä omin toimin että sopimuksin lisännyt valtaansa; mutta siltä puuttuu aloiteoikeus, ja lainsäädännössä toimii kolmikanta komissio–neuvosto–parlamentti.

Cohn-Bendit on erinomaisesti tajunnut sen, että tässä asetelmassa EU:n instituutioiden välillä vallitsee pysyvä valtakamppailu (ks. esim. Wiesner 2018). Parlamentin ja komission yhteinen intressi on puoltaa unionin vahvistamista – ”haluamme poliittisen Euroopan” (”Wir wollen ein politisches Europa”) (9.2.2010) – eikä Dany epäröi vaatia parlamenttia hyökkäämään jäsenvaltojen hallituksia vastaan (30.1.1997). Hän muistuttaa siitä, kuinka komissaarit eivät suinkaan ole jäsenmaidensa edustajia (29.5.2002), ja kehottaa parlamentin puhemieheksi valittua Pat Coxia puolustamaan eurooppalaista etua. Hän antaa ohjeeksi vanhan rabbiinin neuvon: ”jos minun pitää valita kahden vaihtoehdon välillä, valitsen kolmannen” (15.1.2002). Tämä viitanee parlamentaarisen politiikan keskeiseen mahdollisuuteen tehdä muutosesityksiä, jotka kääntävät koko kysymyksenasettelun.

Daniel Cohn-Bendit vaatii parlamenttia vastustamaan etenkin komission ja neuvoston suunnasta tulevia vaatimuksia, joiden edessä parlamentti on kovin usein antanut periksi (esim. 22.10.2001; 13.12.2001). Parlamentin valtaoikeuksien kannalta hän pitää erityisen vaarallisina suurten puolueiden parlamenttiryhmien johtajien hiljaisia sopimuksia (esim. 24.9.2007). Parlamentaarikkona Cohn-Bendit on hyvin ymmärtänyt, kuinka menettelytapojen tiukka seuraaminen on keino vahvistaa parlamentin painoarvoa ja korostaa sitä, että päätöksiä ei voida tehdä käsittelemättä teemaa ensin valiokunnassa (4.6.2003) ja että toimittajat eivät saa sanella parlamentin agenda (10.3.2003) eikä komissio voi sivuuttaa parlamentin päätöstä (5.5.2004). Hän vaatii parlamentille valtaa sekaantua unionin päätösten muotoiluun (20.4.2010), moittii Barroson komissiota tukeneita edustajia myötäjuoksijoiksi, jotka eivät toimi itsenäisinä poliitikkoina (18.11.2004) ja brittien puheenjohtajakautta Euroopan parlamentin instrumentaalista käytöstä ajamaan läpi päätöksiä, jotka eivät menisi läpi Westminsterissä (14.12.2005).

Voi spekuloida sillä, että jalkapallolla pelinä, jossa säännöt ja taktiikat kiinteästi nivoutuvat toisiinsa, ollut ainakin epäsuorasti ollut merkityksensä Danyn parlamentaarisen kulttuurin hyväksymiselle ja arvostamiselle. Tältä kannalta on outoa, kuinka vähän europarlamentaarikko Cohn-Bendit käyttää avoimesti pelisanastoa politiikasta. Barroson valintaa komission puheenjohtajaksi hän kutsuu surulliseksi näytelmäksi (*trauriges Schauspiel*) (21.7.2004). Surullisen kuuluisan Nizzan huippukouksen jälkeen hän korostaa parlamentin valtaa torjua sopimus perusteella, että alun perin asian puolesta olleen poliitikon suurin ominaisuus on tietystä hetkestä alkaen sanoa ”ei” eli jättää sopimus hyväksymättä: ”eine der größten Fähigkeiten der Politiker, die Ja sagen wollen, besteht darin, den Mut zu haben, zu einem bestimmten Zeitpunkt Nein zu sagen oder nicht zu unterschreiben” (3.12.2003). Myöhemmin hän moittii Barroson komissiota siitä, että he eivät ole selittäneet sitä, miksi EU ei ole pelannut poliittisesti globaalilla tasolla, ”warum Europa kein globaler Spieler war” (9.2.2010).

Tässä hän siis puhuu maailmanpolitiikasta pelinä olettaen, että peliaspekti on aina politiikassa mukana. Ajatus, että parlamentille ei anneta valtaa vaan sen on itse huolehdittava valtansa turvaamisesta ja laajentamisesta, on Danyn Europarlamentissa toimimisen keskeinen periaate (ks. myös maininta siitä, että käynnissä on kamppailu Lissabonin sopimuksen tulkinnasta; 7.9.2010). Tämä kaikki viittaa siihen, että Cohn-Bendit hyvin ymmärtää pelivaran eli kontingenssin, toisin tekemisen mahdollisuuden, kaiken politiikan perustavaksi edellytykseksi, ja että on erityisen tärkeää osata pelata siellä, missä pelivara näyttää niukalta tai olemattomalta.

Onko Cohn-Bendit itse oppinut jotakin futiksesta omalle poliitikon uralleen? Anarkistisen traditionsa mukaisesti hän toimii pitkään spontaanisti, ja vielä parlamenttiuransa alkuaikoina hänen maailmanpoliittiset kannanottonsa ovat spontaanin moralistisia. Etenkin ryhmäpuheenjohtajana toimiessaan hän oppii etsimään yhteistyökuvioita poliittisen kentän eri puolilta ja painottaa parlamentaaristen menettelytapojen merkitystä päätösten aikaansaamiseksi.

Jalkapallon Cohn-Bendit?

Vaikka Dany korostaa jalkapallon pelityylien poliittista ulottuvuutta, häneltä puuttuvat suorat vertaukset pelaajien ja poliitikkojen välillä. Voisi verrata Uli Hoenessia Franz-Josef Straußiin, vuonna 1988 kuolleen Baijerin pääministeriin ja puoluejohtajaan, ja linkit Baijerin kristillissosiaalisen unionin (CSU) ja FC Bayernin välillä ovat tunnettuja. Vanhan kaartin ”veräjanvartijoita”, kuten Oliver Kahnia, voisi verrata Wolfgang Scheubleen finanssiministerinä eurokriisin aikana, saksalaisissa esimerkeissä pysyäkseen.

Mutta kuka olisi jalkapallon Cohn-Bendit? Sitä on vaikea ajatella, jo senkin vuoksi, että rotaatio kahden maajoukkueen välillä ei onnistu, vaikka yksittäiset pelaajat Puskásista Decoon ovatkin onnistuneet vaihtamaan kansalaisuuttaan, mutta maailman jalkapalloliitto FIFAlle kaksoiskansalaisuus ei kelpaa.

Retoriikkaa ei ole pidetty jalkapalloilijain hyveenä, mutta pelin historia tuntee joitakin loistavia retoorikkoja. Socrates oli ilmeisesti yksi heistä. Nykypelaajista Zlatan Ibrahimović tulee mieleen, mutta hänen kirjassaan (2011) käyttämää retoriikkaa sävyttää – tietystä itseironiasta huolimatta – oman erinomaisuutensa julistus, mikä ei ole Danyn pelityyli. Dany ihailee Megan Rapinoeta ”pelaajana joka on jälleen yhdistänyt jalkapallon ja politiikan” (s. 197), mutta hänenkin retoriikkansa on kovin amerikkalaista.

Olisiko joku pelaaja, joka sai mainetta nuorena, ajautui sittemmin sivuraiteille, mutta teki paluun huipulle ja pitkän karriäärin? Yksi ehdokas olisi Edwin van der Sar, joka oli Ajaxin mestarien liigan voittaneen joukkueen maalivahti vuonna 1995. Hän ei menestynyt Juventuksessa, siirtyi Fulhamiin ja 34-vuotiaana halvalla Manchester Unitediin, jossa teki vielä loistavan kuuden vuoden peliuran mestarien liigan voittoineen. Vuoden 1992 sääntömuutoksen jälkeen maalivahdeilta edellytettiin aikaisempaa parempaa jalalla pelaamista, koska takaisinsyöttöä ei enää saanut ottaa käteen. Pelaavan maalivahtityylin ensimmäisenä mestarina pidetään van der Saria. Maalivahti lienee myös pelaaja, jolta vaaditaan kentällä enemmän kuin kenttäpelaajilta joukkuetta puheella ohjaavaa retoriikkaa.

Kirjallisuusuusluettelo

- Cohn-Bendit, Daniel 2020. *Unter den Stollen der Strand. Fußball und Politik – mein Leben*. Köln: Kiepenhauer & Witsch.
- Cohn-Bendit, Daniel & Guy Verhofstadt 2013. *Für Europa. Ein Manifest*. München: Hanser.
- De Waele, Jean-Michel, Suzan Gibril, Ekatarina Glorizova & Ramón Spaaij (toim.) 2018. *The Palgrave international handbook of football and politics*. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- Gazi, Emeline 2010): *Le vrai Cohn-Bendit*. Pariisi: Plon.
- Ibrahimović, Zlatan 2011. *Jag är Zlatan Ibrahimović. Min historia berättat för David Lagercrantz*. Tukholma: Bonniers.
- Krauss, Martin 2019. Andrei S. Markovits über Fußball: ‘In 50 Jahren Mixed-Gender’. *Taz, die Tageszeitung*, 6.7.2019. <https://taz.de/Andrei-S-Markovits-ueber-Fussball/!5609436/>, 12.1.2020.
- Manchester United 2020. Rashford ready to make history again, 15.7.2020. <https://www.manutd.com/en/news/detail/marcus-rashford-award-ed-honorary-degree-by-manchester-university>, 12.1.2021.
- Palonen, Kari 1992. Urheiluselostuksen poliittinen luenta. Teoksessa: Esa Siironen, Arto Tiihonen & Soile Veijola (toim.) *Urheilukirja*. Tampere: Vastapaino, 171–185.
- Palonen, Kari 2022. Junamatkustuksen politiikka. Teoksessa: Meeri Haapakoski & Kari Palonen (toim.) *Politiikkaa matkustamalla*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Palonen, Kari & Mira Söderman 2020. Book review: *The Palgrave international handbook of football and politics*”. *Parliaments, Estates & Representation*, 40(1), 131–133.
- Rehn, Olli 2008. Puheenvuoro Euroopan parlamentissa, 21.5.2008.
- Rehn, Olli 2019. *Kuilun partaalta. Näin euro pelastettiin*. Jyväskylä: Docendo.
- Sartre, Jean-Paul 1966. Plaidoyer pour les intellectuels, *Situations VIII*. Pariisi: Gallimard, 375–455.
- Schmitt, Carl 1932 [1979]. *Der Begriff des Politischen*. Berliini: Duncker & Humblot.
- Tiilikainen, Teija 2011. The role of the European Parliament in the EU’s political order. Teoksessa: Claudia Wiesner, Tapani Turkka & Kari Palonen (toim.) *Parliament and Europe*. Baden-Baden: Nomos, 25–40.
- Wiesner, Claudia 2018. *Inventing the EU as a democratic polity*. Lontoo: PalgraveMacmillan.
- Wilson, Jonathan 2008 [2010]. *Pelien peli. Jalkapallon taktiikan historia*. Suom. T. Hannula. Helsinki: Helsingin Sanomat.

Liite: Pelaajahakemisto³

Baggio, Roberto, 1967–, italialainen jalkapalloilija. Seuroja AC Fiorentina, Juventus, AC Milan, Bologna; Uefa-cupin voittaja (1993; Juventus), Italian maajoukkueessa MM-hopea (1994) ja -pronssi (1990). Kultainen pallo (1993).

Battiston, Patrick, 1957–, ranskalainen jalkapalloilija. Seurat AS St. Etienne, Girondins Bordeaux, AS Monaco FC, Euroopanmestari Ranskan maajoukkueessa (1984).

Beckenbauer, Franz, 1945–, länsisaksalainen jalkapalloilija ja valmentaja. Seurat Bayern München, New York Cosmos. Eurooppacupin voittaja Bayern Münchenissä (1974, 1975, 1976). Maailmanmestari Länsi-Saksan maajoukkueessa (1974), Euroopan mestari (1972). Valmentaja Saksan maailmanmestarijoukkueessa (1990), MM-hopea (1986), Kultainen pallo (1972, 1976).

Bilardo, Carlos, 1939–, argentiinalainen jalkapallovalmentaja. Valmentaja Argentiinan maailmanmestarijoukkueessa (1986), MM-hopea (1990).

Bini, Bruno, 1954–, ranskalainen jalkapallovalmentaja. Valmentanut Ranskan ja Kiinan naisten maajoukkueita.

Cruyff (Crujff), Johan, 1947–2016, hollantilainen jalkapalloilija ja valmentaja. Seurat Ajax Amsterdam, FC Barcelona. Eurooppacupin voittaja Ajaxissa (1971, 1972, 1973), Hollannin maajoukkueessa MM-

3 Lähteinä on käytetty Wikipediaa eri kielillä sekä Weltfußball.de-sivustoa. Eurooppa-cup pelattiin Euroopan jalkapalloliiton Uefan (<https://de.uefa.com>) jäsenliittojen mestarien välillä vuoteen 1991, jolloin käynnistyi mestarien liiga, jossa vahvimmissa jalkapallomailla on korkeintaan neljä joukkuetta. Eurooppacupin rinnalle tuli jäsenliittojen cup-voittajien cup. Myöhemmin osallistumista eurooppalaiseen seurajalkapalloon laajennettiin Uefa-cupilla, johon muutama mestareista seuraava joukkue osallistui, mestarien liigan aikakaudella ensimmäiset siitä pois jääneet seurat. Cup-voittajien cup ja Uefa-cup yhdistettiin vuonna 2005 Eurooppa-liigaksi. Naisjoukkueiden Uefa-cupia on pelattu vuodesta 2001 lähtien, vuodesta 2009 sen nimi on naisten mestarien liiga.

Kultainen pallo (ransk. *ballon d'or*) (https://fi.wikipedia.org/wiki/Kultainen_pallo) on *France Football* -lehden vuodesta 1956 jakama kunnianosoitus vuoden jalkapalloilijalle Euroopassa. Vuodesta 1995 se ulotettiin koskemaan kaikkia Euroopan seuroissa pelaavia ja vuodesta 2007 missä tahansa pelaavia. Naisten kultainen pallo on jaettu vuodesta 2018. Maailman jalkapalloliitolla Fifalla ja maanosaliitoilla kuten Uefalla on ollut omia palkintojaan, joita kaikkia en ole tähän noteerannut.

hopea (1974) ja EM-pronssi (1976). Kultainen pallo (1973, 1974).

Cruz Traña, Shirley, 1985–, costaricalainen jalkapalloilija. Seurat UCEM Alajuela, Olympic Lyonnais, Paris Saint-Germain. Naisten Eurooppa-cupin voittaja (2011, 2012; Lyon), Costa Rican naisten maajoukkueen kapteeni MM-kisoissa (2015).

Deco (Anderson Luiz de Souza), 1977–, brasilialais-portugalilainen jalkapalloilija. Seurat Corinthians Alagoano, FC Porto, FC Barcelona, FC Chelsea, Fluminense. Mestarien liigan voitto Portossa (2004) ja Barcelonassa (2006), Uefa-Cup 2003 (Porto). EM-hopea Portugalin maajoukkueessa (2004).

Didi (Valdir Pereira), 1928–2001, brasilialainen jalkapalloilija. Seurat Fluminense, Botafogo. Maailmanmestari Brasilian maajoukkueessa (1958, 1962).

Di Stefano, Alfredo, 1926–2014, argentiinalais-espanjalainen jalkapalloilija. Seurat River Plate, Real Madrid. Eurooppa-cupin voittaja Real Madridissa (1956–1960). Kultainen pallo (1957, 1959).

Dunga (Carlos Caetano Bledorn Verri), 1963–, brasilialainen jalkapalloilija ja valmentaja. Seurat Internacional Porto Alegre, Corinthians, Santos, Vasco da Gama, Pisa Calcio, VfB Stuttgart. Brasilian maailmanmestarijoukkueen kapteeni (1994), MM-hopeaa (1998).

Eusébio da Silva Ferreira, 1942–2014, portugalilainen, Mosambikista lähtöisin oleva jalkapalloilija. Seura Benfica Lissabon. Eurooppa-cupin voitto (1962). Kultainen pallo (1965).

Garrincha (Manuel Francisco dos Santos), 1933–1983, brasilialainen jalkapalloilija. Seura Botafogo. Maailmanmestari Brasilian maajoukkueessa (1958, 1962).

Gento, Francisco, 1933–2022, espanjalainen jalkapalloilija. Seurat Racing Santander, Real Madrid. Eurooppa-cupin voittaja Real Madridissa (1956–1960, 1966), Euroopan mestari Espanjan maajoukkueessa (1964).

Grén, Gunnar, 1920–1991, ruotsalainen jalkapalloilija. Seuroja IFK Göteborg, AC Milan, AC Fiorentina. Ruotsin maajoukkueessa MM-hopeaa (1958) ja olympiakultaa (1948).

Gullit, Ruud, 1962–, hollantilainen jalkapalloilija ja valmentaja. Seuroja Feyenoord Rotterdam, PSV Eindhoven, AC Milan, Sampdoria Genova, FC Chelsea. Eurooppa-cupin voitto AC Milanissa (1989,

1990), Euroopan mestari Hollannin maajoukkueessa (1988). Kultainen pallo (1987).

Haller, Helmut, 1939–2012, länsisaksalainen jalkapalloilija. Seuroja BC Augsburg, FC Bologna, Juventus. Länsi-Saksan maajoukkueessa MM-hopea (1966) ja -pronssi (1970). Eurooppa-cupin finaalin hävinneessä Juventuksen joukkueessa (1973).

Hanot, Gabriel, 1888–1968, ranskalainen jalkapalloilija, toimittaja ja valmentaja. *L'Équipe*-lehden toimittajana ideoi eurooppalaisten seurojen välisen jalkapallocupin perustamista.

Herberger, Sepp (Josef), 1897–1977, saksalainen jalkapallovalmentaja, *Reichstrainer* (1936–1942); Länsi-Saksan *Bundestrainer* (1950–1964), maailmanmestarijoukkueen valmentaja (1954).

Herrera, Helenio, 1910–1997, argentiinalais-ranskalainen jalkapallovalmentaja. Seuroja valmentajana mm. Atletico Madrid, Belenenses, FC Barcelona, Inter Milan, AS Roma. Eurooppa-cupin voittaja Interissä (1964, 1965).

Hidegkuti, Nandor, 1922–2002, unkarilainen jalkapalloilija. Seura MTK Budapest (nimi välillä Vörös Lobogó SE). Maajoukkueessa olympiakulta Helsingissä (1952), MM-hopea Sveitsissä (1954). Valmentajana cup-voittajien cupin mestaruus Fiorentinassa (1961).

Hitzlsberger, Thomas, 1982–, saksalainen jalkapalloilija. Seuroja VfB Stuttgart, Lazio Roma, West Ham United, VfL Wolfsburg, FC Everton. Saksan maajoukkueessa MM-pronssi (2006) ja EM-hopea (2008).

Hoeness, Uli (Ulrich), 1952–, saksalainen jalkapalloilija ja jalkapallojohtaja. Seura Bayern München. Eurooppa-cupin voitto (1974, 1975, 1976). Maailmanmestari Länsi-Saksan maajoukkueessa (1974), Euroopan mestari (1972), EM-hopeaa (1976). FC Bayernin jalkapallojohtaja ja puheenjohtaja.

Ibrahimović, Zlatan, 1981–, ruotsalainen jalkapalloilija. Seurat Malmö FF, Ajax Amsterdam, Juventus, Inter Milan, FC Barcelona, AC Milan, Paris Saint-Germain, Manchester United, Los Angeles Galaxy. Eurooppa-liigan voittaja Manchester Unitedissa (2017).

Iniesta, Andres, 1984–, espanjalainen jalkapalloilija. Seurat FC Barcelona, Vissel Kobe. Mestarien liigan voittaja FC Barcelonassa (2006, 2009, 2011, 2015). Maailmanmestari Espanjan maajoukkueessa (2010), Euroopan mestari (2008, 2012).

Jones, Steffi (Stephanie Ann), 1972–, saksalainen jalkapalloilija ja valmentaja. Seuroja SC Praunheim, FSV Frankfurt, TuS Niederkirchen, SC 07 Bad Neuenahr, FFC Frankfurt, Washington Freedom. Uefa-cupin voittaja (FFC Frankfurt; 2002, 2006). Maailmanmestari Saksan joukkueessa (2003), Euroopan mestari (1997, 2001, 2005). Saksan naisten maajoukkueen valmentaja (2016–2018).

Kahn, Oliver, 1969–, saksalainen jalkapalloilija. Seurat Karlsruher SC, Bayern München. Mestarien liigan voittaja (2001) ja Uefa-cupin voittaja (1996; FC Bayern). MM-hopeaa (2002) ja -pronssia (2006) Saksan maajoukkueessa.

Klinsmann, Jürgen, 1964–, saksalainen jalkapalloilija ja valmentaja. Seuroja VfB Stuttgart, Inter Milan, AS Monaco, Tottenham Hotspur, Bayern München. Uefa-Cupin voittaja (1991; Inter) ja (1996; Bayern). Maailmanmestari Länsi-Saksan joukkueessa (1990), MM-hopea (1982, 1986). Valmentajana MM- pronssi Saksan maajoukkueessa (2006).

Kopa, Raymond (Kopaszewski), 1931–2017, ranskalainen jalkapalloilija. Seurat FC Angers, Stade Reims, Real Madrid. Eurooppa-cupin voittaja Real Madridissa (1957–1959), MM-pronssia Ranskan maajoukkueessa (1958). Kultainen pallo (1958).

Korpela, Tinja-Riikka, 1986–, suomalainen jalkapalloilija. Seurat OLS, Honka, Kolbotn, Lilleström, Tyresö, Bayern München, Välerenga, Everton. Suomen naisten maajoukkueen kapteeni.

Liedholm, Niels, 1922–2007, ruotsalainen jalkapalloilija. Seurat IFK Norrköping, AC Milan, Ruotsin maajoukkueessa olympiakulta (1948) ja MM-hopea (1958).

Litmanen, Jari, 1971–, suomalainen jalkapalloilija. Seurat Lahden Reipas, HJK, MyPa, Ajax Amsterdam, FC Barcelona, FC Liverpool, FC Lahti, Hansa Rostock, Malmö FF. Mestarien liigan voittaja Ajaxissa (1995), finaalin häviäjä (1996); Uefa-Cupin voitto Liverpoolissa (2001).

Maradona, Diego, 1960–2020, argentiinalainen jalkapalloilija. Seurat Boca Juniors, FC Barcelona, Napoli. Maailmanmestari Argentiinan maajoukkueessa (1986), MM-hopea (1990).

Marta (Marta Vieira da Silva), 1985–, brasilialainen jalkapalloilija. Seuroja São Martins, Umeå IK, Los Angeles Sol, FC Golf Bride, West New York Flash, Tyresö, Rosengård, Orlando Pride. Uefa Cupin voittaja (2004), Copa Libertadores Femenina (2009, 2010), Brazilian maajouk-

kueessa MM-hopea (2007). Maailman naisjalkapalloilija (2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2018).

Matthäus, Lothar, 1961–, saksalainen jalkapalloilija. Seuroja Borussia Mönchengladbach, Bayern München, Inter Milan. Uefa-Cupin voittaja (1991 Inter ja 1996 Bayern). Länsi-Saksan maailmamestarijoukkueen kapteeni (1990), MM-hopea (1982, 1986). Kultainen pallo (1990).

Matthews, Sir Stanley, 1915–2000, englantilainen jalkapalloilija. Seurat Stoke City, Blackpool. Kultainen pallo (1956).

Mbappé, Kylian, 1998–, ranskalainen jalkapalloilija. Seurat AS Monaco, Paris Saint-Germain. Maailmanmestari Ranskan maajoukkueessa (2018). Euroopan *Golden Boy* (2017).

Menotti, César Luis, 1938–, argentiinalainen jalkapallovalmentaja. Argentiinan maailmanmestarijoukkueen valmentaja kotikisoissa (1978).

Messi, Lionel (Leo), 1987–, argentiinalainen jalkapalloilija. Seura FC Barcelona. Mestarien liigan voittaja (2006, 2009, 2011, 2015). MM-hopea Argentiinan maajoukkueessa (2010). Kultainen pallo (2009, 2010, 2011, 2012, 2015, 2019).

Neymar da Silva Santos jr., 1992–, brasilialainen jalkapalloilija. Seurat Santos, FC Barcelona, Paris Saint-Germain. Mestarien liigan voittaja Barcelonassa (2015). Etelä-Amerikan vuoden jalkapalloilija (2011, 2012).

Nordahl, Gunnar, 1921–1995, ruotsalainen jalkapalloilija. Seuroja IFK Norrköping, AC Milan. Coppa Latinan voittaja Milanissa (1951, 1956), olympiakulta Ruotsin maajoukkueessa (1948).

Pelé (Edson Arantes do Nascimento), 1940–2022, brasilialainen jalkapalloilija. Seurat F.C. Santos, New York Cosmos. Maailmanmestari Brazilian maajoukkueessa (1958, 1962, 1970). Brazilian urheiluministeri (1995–1998); Fifa nimesi Pelén vuonna 1999 vuosisadan pelaajaksi.

Platini, Michel, 1955–, ranskalainen jalkapalloilija ja jalkapallojohtaja. Seurat Nancy, AS St. Etienne, Juventus. Eurooppa-cupin voittaja Juventuksessa (1985). Ranskan Euroopan mestarimaajoukkueen kapteeni (1984). Kultainen pallo (1983, 1984, 1985). Uefan puheenjohtaja 1997–2015.

Puskás, Ferenc, 1927–2006, unkarilais-espanjalainen jalkapalloilija. Seurat Honved Budapest, Real Madrid. Unkarin maajoukkueessa MM-hopea Sveitsissä (1954), olympiakulta Helsingissä (1952). Eurooppa-cupin voittaja Real Madridissa (1957–1960).

Rahn, Helmut, 1929–2003, länsisaksalainen jalkapalloilija. Seuroja Rot-Weiß Essen, Meidericher SV. Maajoukkueessa teki voittomaalin v. 1954 mm-finaalissa.

Rapinoe, Megan, 1985–, yhdysvaltalainen jalkapalloilija. Seuroja Seattle Sounders Women, Olympique Lyon, Seattle Reign FC. Maailmanmestari USA:n maajoukkueessa (2015, 2019), MM-hopea (2011), Olympiavoittaja (2012). Vuoden naisjalkapalloilija (2019).

Rashford, Marcus, 1997–, englantilainen jalkapalloilija. Seura Manchester United. Eurooppa-liigan voittaja (2017). Manchesterin yliopiston kunniatohtori.

Rijkard, Frank, 1962–, hollantilainen jalkapalloilija ja valmentaja. Seurat Ajax Amsterdam, AC Milan. Eurooppa-cupin voittaja Milanissa (1989, 1990), Mestarien liigan voittaja (1995; Ajax), Cup-voittajien cupin voittaja (1987; Ajax). Euroopan mestari Hollannin maajoukkueessa (1988). Valmentajana Mestarien liigan voitto (2006; FC Barcelona).

Rivera, Gianni, 1943–, italialainen jalkapalloilija ja parlamentaarikko. Seura AC Milan. Eurooppa-cupin voittaja (1963, 1969). Cup-voittajien cup (1968, 1973). Euroopan mestari Italian maajoukkueessa (1968), MM-hopea (1970). Kultainen pallo (1969). Italian parlamentin alahuoneen jäsen (1987–2005), Euroopan parlamentin jäsen (2005–2009).

Ronaldinho (Ronaldo de Assis Moreira), 1980–, brasilialainen jalkapalloilija. Seurat Gremio Porto Alegre, Paris Saint-Germain, Barcelona, AC Milan. Mestarien liigan voittaja Barcelonassa (2006). Maailmanmestari Brazilian joukkueessa (2002). Kultainen pallo (2005).

Ronaldo (dos Santos Aveiro), Cristiano, 1985–, portugalilainen jalkapalloilija. Seurat Sporting Lissabon, Manchester United, Real Madrid, Juventus. Mestarien liigan voittaja (2008; ManU) ja (2014, 2016–2018; Real Madrid). Euroopan mestari Portugalin maajoukkueessa (2016), EM-hopea (2004). Kultainen pallo (2008, 2013, 2014, 2016, 2017).

Schnellinger, Karl-Heinz, 1939–, länsisaksalainen jalkapalloilija. Seuroja 1. FC Köln, AS Roma, AC Milan. Eurooppa-cupin voittaja (1969), cup-voittajien cupin voittaja (1968, 1973; AC Milan). Länsi-Saksan maajoukkueessa MM-hopea (1966) ja -pronssi (1970).

Schumacher, Harald Anton (Toni) 1954–, länsisaksalainen jal-

kapalloilija. Seurat 1. FC. Köln, FC Schalke 04. Maajoukkueessa MM-hopea (1982, 1986).

Socrates (Brasileiro Sampaio de Souza Vieira de Oliveira), 1954–2011, brasilialainen jalkapalloilija. Seurat Botafogo, Corinthians, Flamengo. Etelä-Amerikan vuoden jalkapalloilija (1983).

Sparwasser, Jürgen, 1948–, itäsaksalainen jalkapalloilija. Seura F.C. Magdeburg. Euroopan Cup-voittajien cupin voittajajoukkueessa (1974). 1–0-voittomaali Länsi-Saksaa vastaan vuoden 1974 MM-turnauksen alkulohkon ottelussa.

Van Basten, Marco, 1964–, hollantilainen jalkapalloilija ja valmentaja. Seurat Ajax Amsterdam, AC Milan. Eurooppa-cupin voittaja AC Milanissa (1989, 1990). Euroopan mestari Hollannin maajoukkueessa (1988). Kultainen pallo (1988, 1989, 1992).

Van der Sar, Edwin, 1970–, hollantilainen jalkapalloilija. Seurat Ajax Amsterdam, Juventus, Fulham, Manchester United. Mestarien liigan voittaja (1995; Ajax) ja (2008; ManU), hävinnyt finalisti (1996; Ajax) ja (2009, 2011; ManU). Uefa-cupinvoittaja (1992; Ajax).

Vava (Edvaldo Izidio Neto), 1934–2002, brasilialainen jalkapalloilija. Seurat Vasco da Gama, Palmeiras. Maailmanmestari Brasilian maajoukkueessa (1958, 1962).

Vogts, Berti (Hans Hubert), 1946–, länsisaksalainen jalkapalloilija ja valmentaja. Seura Borussia Mönchengladbach. Uefa-cupin voittaja (1975, 1979). Maailmanmestari Saksan maajoukkueessa (1974), Euroopan mestari (1972). Valmentajana Euroopan mestari (1996), EM-hopea (1992).

Walter, Fritz, (1920–2002), länsisaksalainen jalkapalloilija. Seura 1. FC. Kaiserslautern. Natsi-Saksan maajoukkueessa vuodesta 1940, vapautettiin maajoukkuejalkapalloilijana Neuvostoliiton sotavankeudesta. Vuoden 1954 Länsi-Saksan maailmanmestarijoukkueen kapteeni.

Zagallo, Marío, 1931–, brasilialainen jalkapalloilija ja valmentaja. Seurat Flamengo, Botafogo. Maailmanmestari Brasilian maajoukkueessa (1958, 1962). Valmentajana maailmanmestari (1970, 1994).

Zico (Arthur Antunes Coimbra), 1953–, brasilialainen jalkapalloilija. Seurat Flamengo, Udinese Calcio. 'Maailman paras jalkapalloilija' (1981, 1983).

Max Weber ja Euroopan unioni¹

Otsikkoni toivottavasti provosoi ihmetystä. Max Weber kuoli kesäkuussa 1920, eikä hänellä ole siten voinut olla mitään käsitystä Euroopan unionista, etenkin sellaisena kuin me sen tunnemme. Niin historioitsijan kuin politologinkin metodisia sääntöjä on välttää sellaisia anakronismeja, joihin otsikollani viittaaan.

Otsikkoani voi luonnehtia retorisella topoksella, joka tunnetaan latinankielisellä nimellä *causa admirabilis*. Quentin Skinner nostaa sen esiin teoksessaan *Forensic Shakespeare* (2014, 69–71, 104–105). Tässä *admirabilis* ei siis viittaa ihailuun vaan ihmetykseen tai kummastukseen. Skinner katsoo, että hyvien aloitusten tai otsikoiden tulisikin herättää ihmetystä, sillä sellaisena ne jäävät mieleen paremmin kuin asialliset. Tämänhän journalistit tietävät, mutta tutkijat eivät aina tiedä.

Max Weber suhdetta Euroopan unioniin kannattaakin ihmetellä. Taustaksi voi ottaa hänen käsityksensä, että historiallinen tutkimus ei voi pitäytyä siinä mitä tapahtui, Leopold v. Ranken *Wie es eigentlich gewesen* -teesin mielessä. Päinvastoin Weber korostaa, että voidaksemme ymmärtää toteutuneita mahdollisuuksia, niitä on verrattava toteutumattomiin. Vastoin antiikin historioitsija Eduard Meyeriä, Weber katsoo, että historioitsijalle spekulointi toteutumattomilla mahdollisuuksilla on hänen toimintansa välttämätön edellytys (1904, 193–194; 1906, 267–275).

Historian tulkitsijan asenne ei siten periaatteessa eroa poliitikon asen-

1 Artikkelini on revisioitu versio Jyväskylän yliopistossa politiikan opiskelijain ainejärjestötapaamisessa 5.10. 2019 pidetystä esityksestä

teesta suhteessa tulevaan sellaisena, kuin hän sen tulkitsee. Niitä mahdollisuuksia, jotka olisivat voineet toteutua, Weber nimittää objektiivisiksi mahdollisuuksiksi. Näiden arviointi suhteessa sekä toteutuneisiin että ”epäreaalisiin” mahdollisuuksiin on ensiarvoisen tärkeää niin poliologeille kuin historioitsijoille. Weber kääntää ympäri bismarckilaisen politiikkapuheen ja katsoo, että politiikka on ”mahdottoman taitoa”, *Kunst des Unmöglichen* (1917a, 524). Tällä hän viittaa siihen, että paras mahdollinen on saavutettavissa vain katsomalla yli sen minkä varmasti tiedämme mahdolliseksi.

Euroopan yhdentyminen ei Weberin aikana ollut vielä varsinaisesti reaalin mahdollisuus. Jotta voitaisiin spekuloida sillä, miten hän arvioisi nykyistä EU:ta, tarvitaan ajatuskokeita, eli weberläisittäin *Gedankenexperimente*. Objektiivisuusartikkelin avainkäsite ideaalityyppi nojaa ajatuskokeisiin, abstrahoivaan puhtaiden tyyppien konstruktion tilanteen tulkinnan välineinä (Weber 1904, erit. 190–214). Olettakaamme siis, että Max Weber sata vuotta kuolemansa jälkeen nousisi haudastaan – kuten hän sanoo haamuista (*Gespenster*) *Wissenschaft als Berufissa* (1919c, 17) – ja ryhtyisi perehtymään Euroopan unioniin poliittisen toiminnan pelikenttänä.

En ole ainoa Weber-tutkija, joka on pohtinut Weberin suhdetta Euroopan integraatioon. Andreas Anter näkee EU:ssa nimenomaan vahvan byrokraattisen aparaatin, jonka hän katsoo vastaavan Weberin kritikoimaa *Beamtenherrschaftia* (2016, 185–187). *Max Weber Studies* -lehden päätoimittaja Sam Whimster (2019) puolestaan analysoi mitä Weber parlamenttipamfletissaan kirjoitti federalismin ja yhtenäisvaltion suhteista Saksan keisarikunnassa ja sen syrjäyttäneen Weimarin tasavallan perustuslaissa (jonka kirjoittamiseen Weber osallistui). Whimster näkee EU:ssa Saksan keisarikunnan kaltaisia konfederaation piirteitä, jotka erottavat sen liittovaltiosta, mutta etsii myös tukea Weberiltä sille, miten *brexiti* olisi voinut olla vältettävissä.

Weber-tulkintani keskeinen käsite on *Chance*, jonka voi suomen-
taa mahdollisuudeksi, tilaisuudeksi tai, kuten mieluiten teen, pelivaraksi (ks. Palonen 1998; 2010). Poliitikassa on kysymys siis sekä pelivarojen avaamisesta ja sulkemisesta että niiden käytöstä. Kysymys voidaan nyt täsmentää muotoon, millaisia pelivaroja Max Weberin voisi tänä päivänä ajatella näkevän EU:ssa?

Ennen kuin spekuloin Weberin käsityksillä, huomautan lyhyesti siitä, millaisen *Chancen* olen itse nähnyt Suomen EU:n jäsenyydessä. Oman poliittisen muistini mukaan suomalaista politiikkaa dominoi 1950-luvulta 1990-luvun alkuun inflaatioiden ja devalvaatioiden kierre. Sen on EU-jäsenyys lopettanut. Toisin sanoen päätösvallan siirtäminen kauemmaksi välittömästä intressikamppailusta purkaa tälle tunnusomaista provinsiaalisuutta ja lyhytnäköisyyttä. Vastaavasti Schengen ja euro, unionikansalaisen punainen passi ja Euroopan parlamentin vaalit sekä avaavat uusia pelivaroja että purkavat jähmettyneitä identiteettejä ja lojaalisuuksia sekä ahtaisiin ”meikäläisyyksiin” pitäytyviä pelivaroja. EU avaa, tarkemmista poliittisista instituutioistaan riippumatta, merkittävää pelivaraa yksilölliselle vapaudelle. On jo aika siirtää niin sanotut kansallisvaltiot historian roskatynnyriin. Lisäksi tietysti tulee politiikan monitahoistuminen, mikä lisää kontingenssia ja vaatii uudenlaista pelitaitoa (ks. Palonen 2014a).

Suurvaltatasapainosta ylikansallisiin instituutioihin

Oppikirjatulkinnan mukaan Weber oli saksalainen nationalisti. Tämän tulkinnan kanonisoi Wolfgang J. Mommsen vuonna 1959 julkaistussa väitöskirjassaan. Weberin 1890-luvun tekstejä tarkemmin analysoineet tutkijat, kuten Wilhelm Hennis (1987), Lawrence Scaff (1989) ja Catherine Colliot-Thélène (1990), ovat kiistäneet tämän tulkinnan. *Max Weber-Gesamtausgaben* ja *-Studienausgaben* julkaiseminen 1980-luvulta alkaen tehnyt Weberin tekstejä tunnetuiksi laajemmin. Vuosia sitten kiinnitin (Palonen 2001) huomiota lehtireferaattiin Weberin puheesta joulukuussa 1918, siis Saksan tasavallaksi julistamisen jälkeen, jossa hän asettui tukemaan kansallista (*national*), mutta ei tietenkään nationalistista, politiikkaa (Weber 1918b). Hänen perusteensa vastustaa Versaillesin rauhansopimuksen hyväksymistä ei ollut huoli Saksasta, vaan huoli suurvaltojen tasapainon järkkymisestä Yhdysvaltojen maailmanherruuden hyväksi.

Idea akateemisessa keskustelussa usein Westfalenin regiimiksi kutsutusta suurvaltojen tasapainoon nojaavasta Euroopan poliittisesta järjestyksestä on vastakkainen valtioiden suvereenisuudelle (seuraavan

tulkinnan taustalla ovat Palonen 2017 ja 2020). Weberin nominalistisen katsomuksen mukaan valtiot eivät siis ole mitään toimivia subjekteja, vaan alueen ja väkivaltamonopolin kriteerit määrittävät sen, millaista pelivaraa ihmisille valtion välityksellä toimimiseen sisältyy sekä sen, mitä se sulkee pois (Weber 1922, 9; 2009, ks. Palonen 2011). Westfalenin regiimissä pelivara jakaantui epätasaisesti suur- ja pienvaltioiden kesken: järjestys nojaa suurvaltojen (*Mächte, great powers*) varaan, jotka ovat kuitenkin riippuvaisia sekä toistensa että pienvaltioiden olemassaolosta.

Suurvalloiksi pääsemiselle oli järjestelmässä normatiivisia kriteereitä: Ranska ja Britannia olivat ilman muuta suurvaltoja, samoin Yhdysvallat pelin ulkopuolelta toimien. Saksa, Itävalta-Unkari ja Italia eivät täyttäneet kaikkia sivistysvaltion – *civilised powers* – kriteerejä, mutta 1800-luvun jälkipuoliskolla ne oli käytännössä tunnustettu suurvalloiksi. Venäjä ja Turkki täyttivät nuo kriteerit vielä heikommin, mutta poliittisen merkityksensä mukaan niitäkin monissa suhteissa kohdeltiin suurvaltoina. Kirjoituksissaan Venäjän vuoden 1905 vallankumouksesta sekä Saksan tilanteesta ”maailmansodan” aikana Weber pyrki sekä vetämään Saksan läntisten suurvaltojen puolelle että pudottamaan tsaristisen byrokratian ylivallan säilyttäneen Venäjän sivistyneiden suurvaltojen liigasta. Sodan aikana hän polemisoi suursaksalaisia (*alldeutsche*) pyrkimyksiä vastaan, joiden hän näki sekä lujittavan ympärysvaltioiden ja Venäjän liittoutumaa että uhkaavan Saksan sivistyneen suurvallan statusta rauhanteon jälkeen.

Jörn Leonhard on tiiliskiviteoksessaan *Der überforderte Frieden* (2018) korostanut sitä massiivista vaikutusta, mikä Woodrow Wilsonin 14 kohdan julistuksella oli ympäri maailmaa. Weber luonnehti Wilsonia ”ensimmäiseksi todelliseksi maailmanhallitsijaksi” (*der erste wirkliche Weltbeherrscher*) ja huomauttaa ironisesti, että juuri professori on saanut tällaisen aseman (Weber 1918c, 113). Onkin vaikea kuvitella Wilsonia vaikutusvaltaisempaa politiikan tutkijaa. Myös Weber omaksui Wilsonin keskeisen käsitteen, kansojen liiton (*Völkerbund*), johon nojaten hän kehittäi vuoden 1919 alussa uusia kansainvälisoikeudellisia sääntöjä sodankäynnille (Weber 1919d).

Toisin sanoen Weber ymmärsi, että maailmansodan päättymisen jälkeen vanha suurvaltatasapaino on lopullisesti mennyt ja tarvitaan uutta ylivaltiollista poliittista järjestystä oikeudellisine sääntöineen kah-

litsemaan niin suurvaltojen ylivalta- kuin pienvaltojen nationalistisia pyrkimyksiä. Tällä perusteella voi olla vakuuttunut siitä, että Weber ei suhtautunut myötämielisesti vain Kansainliittoon (ma.), vaan olisi ollut valmis tukemaan YK:ta, EU:ta ja muita ylivaltiollisia toimijoita kansalliseen suvereenisuuteen kaipaavaa reaktiivista retoriikkaa vastaan.

Weber parlamentarisoinnin vaatijana

Tammikuun lopulla 1919 Münchenissä pidetyn *Politik als Beruf*-esitelmän, joka julkaistiin kirjasena heinäkuussa samana vuonna, alussa Weber sanoo käsittelevänsä tänään (*heute*) vain valtiollisella tasolla tehtävää politiikkaa (Weber 1919a, 35). Tämä ei tarkoita sitä, että hän pitäisi tuota tasoa käsitteellisesti ensisijaisena tai sen historiallista tärkeyttä muuttumattomana. Kun ylivaltiollinen säätely tuli maailmansodan päättymisen jälkeen entistä kiertämättömämmin politiikassa huomioon otettavaksi tasoksi, Weber tällä rajauksellaankin avasi pelivaraa politiikan monitasoiselle ymmärtämiselle.

Toisin sanoen enää ei voitu yksiselitteisesti erottaa toisistaan sisä- ja ulkopoliittikkaa, joista jälkimmäinen vielä Bismarckille oli ollut varsinaista politiikkaa. Rajatapaus on se, että valtio on jäsenenä pelkäksi kansainväliseksi järjestöksi käsitetyssä yhteenliittymässä, jossa sitä edustaa hallitus. Pohjoismaiden neuvostossa ja Euroopan neuvostossa sekä Yhdistyneissä kansakunnissa ja sen erityisjärjestöissä mukana ovat ainakin epäsuorasti sekä hallitukset että parlamentit. Kaikilla näillä on myös parlamentaarikkokokous tai YK-valtuuskunnissa on parlamentaarinen delegaatio ja myös yleiskokouksen menettelytapa vastaa monessa suhteessa pikemminkin parlamentaarista debattia kuin hallitusten kantojen deklaraatiota.

Weber tekee *Wahlrecht*-kirjasessaan tärkeän erottelun, että parlamentissa ja vaaleissa äänet lasketaan, eikä niitä punnita kuten säätyedustuslaitoksissa. Toisin sanoen lukumäärä ratkaisee, ei kompromissi annettujen osapuolten välillä (Weber 1917b, 167–169). Toki hän piti monessa suhteessa kompromissia tavoiteltavana keinona parlamentaaristen enemmistöjen muodostamiseksi, ja se on tietysti diplomaattisen politiikkatyölin keskeinen väline. Ylivaltiollisissa instituutioissa

joudutaan yhdistämään parlamentaarinen suostuttelu enemmistöjen saavuttamiseksi diplomaattisen osapuolten välisen kompromissin tavoitteluun. Mitä useampia osapuolia on, sitä vaikeampi on kompromissien aikaansaaminen ja sitä välttämättömäksi tulee äänten laskeminen ja sitä edeltävä debatti enemmistön tavoittelemiseksi.

Diplomaattisen retoriikan keino parlamentaarisen tyylin debatointia vastaan on veto-oikeus, jolla yksi osapuoli voi estää päätösten aikaansaamisen. Tällöinkin parlamentaarisella tyyllillä on merkityksensä keinoon torjua veto-oikeuden käyttäminen ja saada yleensä jokin päätös aikaan. Tässä suhteessa ylivaltiollinen päätöksenteko ei periaatteessa eroa parlamentaarisesta kaksikamarijärjestelmästä, erityisesti liittovaltioiden kahden parlamentaarisen instituution välisten suhteiden säätelyltään. Tällöin diplomaattisen retoriikan paikka on parlamentin kamarien kantojen yhteensovittamisessa – esimerkiksi Saksassa *Vermittlungsausschuss* Bundestagin ja Bundesratin päätösten yhteen sovittajana. Tässä diplomaattisessa kamppailussa testataan kamarien välisiä valtasuhteita. Jos molemmissa kamareissa on käytössä parlamentaarinen menettelytapa, tämän ei tarvitse olla kovin dramaattista, mutta jos kamarien politiikan peruste on erilainen, kysymys on myös politiikan muotojen välisestä valtakamppailusta. Tällä menettelyllä voidaan torjua sekä enemmistövallan että veto-oikeuden tuottaman toimimattomuuden vaaroja (retoriikan genreistä ja niiden suhteista edustusperiaatteisiin ks. Palonen 2019b).

Analyttisenä välineenä Weberin suhtautumisesta Euroopan unioniin voi eritellä hänen suhdettaan oman aikansa Saksan-Preussin keisarikuntaan. Teoksensa *Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland* (julkaistu lehtiartikkeleina alkuvuodesta 1917, revisoitu versio kirjana keväällä 1918) viimeisessä luvussa Weber käsittelee parlamentarisoinnin suhdetta federalismiin (Weber 1918d, 275–302). Bismarckin vuonna 1871 luoma Saksan keisarikunta oli valtioliitto, konfederaatio, ei liittovaltio (ks. Whimster 2019). Bismarckin ideana oli osavaltioiden ruhtinainien liitto, jossa osavaltioilla oli omat parlamenttinsa vaihtelevine ääni- ja valtaoikeuksineen. Osavaltioita hallitsi ”virkamieshallitus”, joka ei ollut parlamentaarisessa vastuussa *Landtageille*, osavaltioparlamenteille. Valtakunnallista hallitusta ei ollut, ja valtakunnankansleri (*Reichskanzler*) oli samalla Preussin pääministeri. Ministerit ovat Preussin virkamiehiä, ja jos parlamentin jäsen valittiin ministeriksi, hänen tuli erota parla-

mentista. Osavaltioiden edustajat muodostivat liittoneuvoston (*Bundesrat*), jonka jäseniä sitoi imperatiivinen mandaatti osavaltioidensa ”hallituksille” ja joilla oli laaja veto-oikeus *Reichstagin* päätöksiin. Reichstag esimerkiksi hyväksyi useaan otteeseen 1800-luvun lopulla jäsenilleen maksettavan palkkion tai kulukorvauksen, jota Bismarck tiukasti vastusti, mutta vasta vuonna 1906 Bundesrat osaltaan hyväksyi tämän (ks. Palonen 2012).

Weberin mukaan liittoneuvosto tuli uudistaa tavalla, joka purkaa Preussin etuoikeudet sekä hallitusvalta tuli parlamentarisoida ja äänioikeus demokratisoida niin valtakunnan kuin osavaltioiden tasollakin. Keisarikunnassa Preussi saattoi muutamien miniosavaltioiden tuella olla varma Bundesratin enemmistöstä. Preussissa *Landtag* valittiin verotulojen mukaan määräytyeellä plutokraattisella kolmikantaperiaatteella, ylempi kamari *Herrenhaus* oli aateliskamari.

Tämä takasi Weberin mukaan sen, että Preussin hallitus oli konservatiivinen, vaikka Reichstagissa Preussin vaalipiireistä valituissa edustajissa sosialidemokraatit, liberaalit sekä katolinen *Zentrum* olivat vahvasti edustettuna. Parlamentarisoinnilla Weber tarkoitti sekä hallitusten vastuunalaistamista parlamentille (epäluottamuslause, raportointi parlamentille) että ministerin valitsemista parlamentin jäsenten keskuudesta, jolloin johtavat poliitikot olisivat kiinnostuneet parlamentin jäsenyydestä ja voisivat edetä poliittisella karriäärillä parlamentaarista tietä. Näin Weber ajoi takaa Westminster-tyyppistä parlamentarismia sodanjälkeiseen Saksaan, mutta valtioliiton tai liittovaltion säilyttäen.

Kuten Sam Whimster (2019) korostaa, on olemassa joitakin kiinnostavia yhtäläisyyksiä Saksan keisarikunnan ja EU:n välillä. Ero liittovaltion ja valtioliiton välillä on siinä, että jäsen(osa) valtio saattoi erota siitä, mitä Baijeri välillä uhkasi, mutta Whimster viittaa Weberin kantaan, kuinka mahdotonta käytännössä oli erota tulliliitosta, jonka pohjalta Saksan yhdistäminen 1860-luvulla toteutui. Kun seuraavassa spekuloin Weberin mahdollisella suhteella EU:hun, nojaudun Weberin omiin kirjoituksiin. Siitä huolimatta on kysymys spekulatiosta, koska erot nykyisen EU:n ja Weberin ajan poliittisen maailman välillä ovat kuitenkin merkittäviä.

EU institutionalisoidun valtakamppailun pelikenttänä

Kun lukee Euroopan unionin virallisia tekstejä, kuten sopimuksia, menettelytapasäännöstöjä tai instituutioiden esittelytekstejä, niitä sävyttää puhe yhteistyöstä ja harmoniasta eri toimielinten välillä. EU antaa itsestään kovin epäpoliittisen kuvan, joten politiikan tutkijan on luettava politiikka esiin. Max Weber olisi epäilemättä osannut lukea EU:ta läpeensä poliittisena pelikenttänä, jossa kaikki toimijat käyvät kamppailua valtaosuuksista keskenään (vrt. Wiesner 2018; Palonen ja Wiesner 2016). Tällaista kamppailua käytiin jo nykyisen unionin edeltäjien, hiili- ja teräsunionin sekä Euroopan talousyhteisön, aikana. Tämä ei ollut yksiulotteista kamppailua samoista valtaosuuksista, vaan eri unionin instituutioilla on erilaisia vallan lähteitä tai resursseja, jotka liittyvät niiden politiikkatyyleihin. Valtakamppailu unionissa ei suinkaan ole jäsenvaltioiden välistä, vaan kamppailua siitä, millaisilla retorisisilla tyyleillä ylivaltiollista politiikkaa unionissa harjoitetaan.

Valtakamppailun analysoimiseksi erittelen lyhyesti Max Weberin käsitystä vallasta, joka on kaikkea muuta kuin yksinkertainen. Weberin klassinen, hakuteostyyliin kirjoitettu formulointi vallalle on tämä: ”Macht bedeutet jede Chance, innerhalb einer sozialen Beziehung, den eigenen Willen durchzusetzen, gleichviel worauf diese Chance beruht” (Weber 1922, 38), minkä suomennan muotoon ”Valta tarkoittaa mahdollista pelivaraa oman tahtonsa toteuttamiselle sosiaalisissa suhteissa, siitä riippumatta, mihin tämä mahdollisuus perustuu”. Tämän täydennykseksi tarvitaan hänen *Politik als Berufissa* esittämänsä formulointi: ”‘Politik’ würde für uns also heißen, Streben nach Machtanteil oder Beeinflussung der Machtverteilung” (Weber 1919a, 36), mille ehdotan seuraavaa suomennosta: ”Politiikalla tarkoitan siis valtaosuuksien tavoittelua tai niiden jakautumiseen vaikuttamista”.

Toisin sanoen ”valta” on Weberille *Chance*-käsite. Se koskee mahdollista, tilaisuuksia ja pelivaraa toiminnalle, se ei viittaa mihinkään tosi-seikkaan tai määriteltyyn suhteeseen ”vallanpitäjien ja -alaisten” välillä, vaan pelivaraan, jolla ihmisten välisiä suhteita voi muuttaa. Politiikka ”vallantavoitteluna” on siis kamppailua pelivarasta, toisin sanoen valtaosuuksien tavoittelun tai niiden jakaantumiseen vaikuttamista (ks. Palonen 2019a). *Chancen* ohella toinen harvoin ymmärretty Weberin käsite

on ”valtaosuus” (*Machtanteil*). Toisin sanoen ”valta” ei Weberin konseptiossa ole mikään yhtenäinen möhkäle, jota voidaan ”jakaa”, vaan päinvastoin erilaiset ”osuudet” muodostavat vallan, ts. vallalla on useita erilaisia lähteitä. Nykykielellä voisi puhua resursseista.

”Anteil”, siis ”osuus” niin kuin ”osuuskunnissa”, on egalitaarinen käsite, joka viittaa yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden avaamaan pelivaraan toimia poliittisesti, ”tilapäispolitiikkona”, kuten Weber sanoo (1919a, 41). Poliittisessa kamppailussa, kysymys on sekä samanlaisten että erilais-ten valtaosuuksien sisältämien pelivarojen ja niiden käyttötaidon vertail-levasta vastakkainasettelusta, jonka ”tulos” on avoin. Weberin valtafor- mulan päättävä sivulause korostaa sitä, että myös se, mikä on valtaosuus tai -resurssi, on avoin kysymys. Toisin sanoen, on periaatteessa mahdol- lista muodostaa uusia vallan lähteitä, samalla kuin aikaisemmat resurs- sit saattavat joko kulua loppuun tai tilanteen muuttuessa äkillisestikin menettää merkityksensä.

Euroopan Unionin politiikan analyysissä sivuutan tässä tuomioistui- men ja Euroopan keskuspankin, vaikka molemmat tietysti ovat erittäin merkittäviä toimijoita. Keskityn parlamentaarisen politikan suoraan tai epäsuorasti välittämään valtakamppailuun Euroopan parlamentin, Euroopan komission, Euroopan unionin neuvoston sekä Eurooppa- neuvoston välillä, enkä juuri puutu myöskään jäsenvaltioiden par- lamenttien EU-valiokuntiin, joissa on kolmannen parlamenttika- marin piirteitä. Edelliset liittyvät osaksi kysymykseen, onko EU hallitustenvälinen vai ylivaltiollinen yhteenliittymä, osaksi kysymykseen parlamentaaristen, hallituksellisten, presidentiaalisten ja byrokraattisten politikoinnin tyylien vastakohdista, joiden legitimointi voidaan liittää retoriikan genrejen eroihin (ks. Palonen 2019b). Normatiivinen kysymyksenasetteluni – *Wertbeziehung* (Weber 1917a) – on sama kuin Weberillä Saksan keisarikunnan suhteen, eli Euroopan unionin parla- mentarisoinnin mahdollisuuksien arvioinnilla ja toteutustavoilla speku- lointi.

EU on maineeltaan kaikkea muuta kuin parlamentaarinen liittovaltio. Tiedetään hyvin, että Jean Monnet ja monet muut varhaisen integraa- tion organisoijat pyrkivät luomaan hiili- ja teräsunionille ”politiikasta riippumattoman” johtoelimen. Sitä kutsuttiin ”korkeaksi viranomai- seksi”, ranskaksi *haute autorité*, saksaksi *hohe Behörde*. Intellektuaalisena

taustana voidaan nähdä sekä Ranskassa Napoleonin ajoista periytyvät byrokraattiset instituutiot, joihin sisältyy sekä epäluulo politiikkaa kohtaan, että Hegelin tätä vastaava ajatus virkamiehistöstä ”objektiivisen edun” ruumiillistumana, vastakohtana omia ”erityisetujaan” ajaville parlamenteille ja poliitikoille.

Kuitenkin myös hiili- ja teräsunionilla, samoin kuin muilla samoihin aikoihin luoduilla instituutioilla, Euroopan neuvostosta Natoon, oli myös neuvoa-antaviksi tarkoitettu parlamentaarikkojen kokous. Niiden asemasta käytiin myös valtakamppailua niitä, erityisesti Britanniassa, jonka sodanjälkeiset Labour- ja Tory-hallitukset vaativat yhteistyön rajaamista hallitusten väliseksi (ks. Haapala ja Häkkinen 2017). Hiili- ja teräsunionin parlamentaarikkojen kokouksella oli kuitenkin tärkeä parlamentarisoiva valtaosuus, eli mahdollisuus antaa korkealle viranomaiselle epäluottamuslause sen vuotuisen raportoinnin yhteydessä.

Rooman sopimuksen (1957) jälkeen laatimassaan raportissa hiili- ja teräsunionin parlamentaarikkokokouksen jäsen, belgialainen kristillisdemokraatti Pierre Wigny (1958) kirjoitti, että tämä toimielin ei ollut tyytynyt kokoontumaan kerran pari vuodessa taputtamaan (latinalaksi *acclamatio*) – kuten Neuvostoliiton korkein neuvosto. Päinvastoin kuuden jäsenvaltioiden parlamenttien jäsenistä muodostunut kokous (*assemblée*) pyrki toimimaan ikään kuin se olisi aito parlamentti: se oli perustanut omia valiokuntia, lisännyt kokouksetoimia sekä esittänyt epäluottamuslausetta muulloinkin kuin vuosiraportin yhteydessä. Toisin sanoen se vetosi historialliseen kokemukseen, että parlamentarisoituminen tapahtuu käytännön kautta, jolloin hallitus ja virkamiehistö olivat joutuneet luovuttamaan vähän kerrallaan valtaansa parlamenteille.

Rooman sopimuksella perustettujen Euroopan yhteisöjen, ennen muuta talousyhteisö EEC:n, toimintaperiaatteista käytiin vilkasta kiistaa 1950- ja 1960-lukujen vaihteessa. Vaikka parlamentaarikkokokouksen asemaa oli sopimuksessa hieman vahvistettu – epäluottamuslause komissiolle oli mahdollinen muulloinkin kuin vuosiraportin yhteydessä – yhteisön parlamentaarikot kiistelivät siitä, voitaisiinko parlamentin valtaa lujittaa käytännön kautta, muuttamatta sopimusta. Kiivasta keskustelua käytiin parlamentaarikkokokouksessa ja sen valiokunnissa vuonna 1960 siitä, kumpi vahvistaa enemmän kokouksen asemaa; jäsenten valinta jäsenmaiden parlamentaarikoista vai tämän poissulke-

minen ja EEC-tasoisien parlamentaarikkotyypin muodostaminen. Jo tuolloin nostettiin agendalle parlamentaarikkojen valinta suorilla vaaleilla, mikä siis toteutui vasta 1979 (debatit on dokumentoitu kokoelmassa *The Case...*, 1969).

Kiinnostavin kysymys oli, tulisiko nyt Euroopan komissioksi nimetty ja yhteisön asioissa aloitemonopolin saaneen toimielimen jäsenten olla, tai ainakin voida olla, yhteisön parlamentaarikkoja. Eli perustuuko komission toiminta vallanjakoon vai parlamentarismiin, minkä mukaisesti erityisesti Walter Bagehot (1867) ja Max Weber (1918d) olivat korostaneet ministerien pysymistä parlamentaarikkoina voidakseen paremmin kontrolloida myös oman ministeriönsä byrokratiaa, ja säilyttääkseen poliittisen vastuun parlamentilla. Unionin jäsenmaissa oli erilaisia käytäntöjä. Ratkaisevaksi tuli se, että Ranska oli de Gaullen valtaantulon jälkeen (1958) perustetussa viidennessä tasavallassa siirtynyt Yhdysvaltojen tapaisen vallanjaon kannalle, jolloin ministerit eivät enää voineet toimia parlamentin jäseninä. Tämä oli ratkaiseva askel siinä, että myös Euroopan komissio käsitettiin virkakoneistoksi eikä poliittisesti vastuulliseksi hallitukseksi, vaikka komissaarit olivat alusta alkaen pääasiassa jäsenmaiden poliitikkoja.

Euroopan parlamentti on suoran vaalin ja sopimusten myötä – Maastrichtistä Lissaboniin – askel askeleelta vahvistanut asemaansa suhteessa komission puheenjohtajan ja jäsenten valintaan ja erottamiseen. Esimerkiksi Teija Tiilikainen ja Claudia Wiesner puhuvat komissiosta EU:n *de facto*-hallituksena (2016). Nykykeskustelussa vilahtaa ajatus, että komission jäsenet tulisi valita Euroopan parlamentin jäsenten keskuudesta, mikä sekin olisi merkittävä tapa vahvistaa parlamentin valtaa. Weber olisi siis vaatinut Westminster-mallin mukaisesti myös sitä, että komissaarien on pysyttävä parlamentin jäseninä, mikä olisi varmin keino politisoida komission toiminta. EU:n parlamentarisoinnin kannalta tämä weberiläinen vaatimus komission jäsenyyden ehtojen sitomisesta parlamentin jäsenyyteen on edelleen ajankohtainen.

Rooman sopimuksella perustetuissa Euroopan yhteisöissä poliittinen jännite oli keskeisesti komission ja ministerineuvoston välillä. Tähän kytkeytyy sekä komission edustama tietoinen ylivaltiollisuus, Euroopan ”yleisen edun” tavoittelu, vastakohtana ministerineuvoston edustamille jäsenmaiden ”erityiseduille”, ”hallitustenvälisyydelle”, kuten alet-

tiin sanoa. Toisaalta mukana oli, kun kummaltakin sopimusten mukaan puuttui tehokas parlamentaarinen kontrolli, tendenssi käsittää komissio, ylimmän tasonsa eli komissaarien poliittisuudesta ja yleiseurooppalaisesta suuntaumisestaan huolimatta, ”asiantuntijaelimeksi”. Tämän vastakohtana ministerineuvosto oli ”poliittinen”, toisin sanoen jäsenmaiden hallitusten kokoonpanosta riippuvainen.

Rooman sopimuksen jälkeisissä debateissa kuitenkin myös ministerineuvosto nähdään eurooppalaisen yleisen edun ajajaksi. Neuvostossa toimiessaan ministerit muuntuvat senaattoreiksi, joilla ei ole imperatiivista mandaattia jäsenvaltioidensa edustamiseen. Tätä todistaa Wignyn raportin mukaan myös ministerineuvoston ranskankielinen nimi *conseil de ministres*, ei *conseil des ministres*; edellinen siis viittaa neuvostoon, jonka jäsenet ovat ministereitä, mutta joka on riippumaton jäsenmaista, jälkimmäinen siihen, että ministerit toimivat jäsenmaiden mandaatilla (Wigny 1958, 53). Vain tällä edellytyksellä ministerineuvosto oli poliittisesti toimintakykyinen. Se sisälsi jo toisen parlamenttikamarin piirteitä, vaikka kuuden jäsenmaan ministerien edustajiston oli pieni ja laaja veto-oikeus pönkitti hallitustenvälisyyttä. Se, miten Weber parlamenttipamfletissaan argumentoi parlamentarisoitavan Bundesratin edellyttävän luopumista osavaltioiden imperatiivisesta mandaatista ja veto-oikeudesta, on suoraan käännettävissä EU:n neuvoston ylivaltiollisuuden puolustukseksi.

Vuonna 1958 valtaan nousseen ja Ranskan viidennen tasavallan perustuslain presidentialisoineen Charles de Gaullen ideana oli isänmaiden Eurooppa, *l'Europe des patries*. Tähän konseptioon ei ylivaltiollisuus sopinut, vaan hän pyrki kaikin tavoin rajoittamaan sekä komission että parlamentin valtaa. De Gaullen aloitteesta ryhdyttiin järjestämään Euroopan yhteisön pääministerien/presidenttien säännöllisiä huippukokouksia (ks. Tulli 2017), joista myöhemmin muodostui nykyinen Eurooppa-neuvosto, joka usein ymmärretään hallitustenvälisenä toimielimenä *par excellence*. Kuuden jäsenmaan kesken diplomaattiset kompromissit olivat vielä mahdollisia. Eurooppa-neuvoston työjärjestys korostaa edelleen konsensusta ensisijaisena menettelynä ja äänestämistä poikkeuksena. Konsensus jopa esitetään uutena menettelynä, vaikka sille voi löytää edeltäjiä vaikkapa 1320-luvulta peräisin olevasta *Modus tenendi parliamentum*-säännöstöstä (ks. Palonen 2014b, 31, 62).

Jäsenmaiden lukumäärän kasvaessa konsensuksen edellyttämä veto-oikeus on paljolti saanut väistyä enemmistöperiaatteen ja sen taustalla olevan parlamentaarisen suostuttelun tieltä, mikä on samalla vahvistanut Eurooppa-neuvoston ylivaltiollista luonnetta. Eurooppa-neuvosto muistuttaa senaattia, joka koostuu valittujen edustajien sijasta osavaltioiden kuvernööreistä, tosin sanoen pääministereistä ja Ranskan presidentistä. Enemmistöperiaatteesta on tullut välttämätön, jotta Eurooppa-neuvosto yleensä saisi päätöksiä aikaan. Sama koskee vielä selvemmin Euroopan unionin neuvostoa, joka koostuu jäsenmaiden ministreistä tai heidän sijaistaan, ja jossa valtioiden suuruus otetaan huomioon päätöksenteossa, niin sanotussa kaksoisenemmistön vaatimuksessa.

Saksan keisarikunnassa ei ollut osavaltioiden pääministerien tai ministereiden kokousta, vaan osavaltioiden valtuutettuja (*Bevollmächtigte*), eikä Weberkään sellaista ehdottanut. Eurooppa-neuvoston kontrolliin tarvittaisiin parlamentaarista vastavoimaa, esimerkiksi jäsenmaiden parlamenttien puhemiesten tai parlamenttien EU-valiokuntien – Suomessa suuren valiokunnan – puheenjohtajista muodostuvaa parlamentaarista Eurooppa-neuvostoa eräänlaisena kolmantena kamarina, jos neuvostot yhdessä muodostavat toisen kamarin. Näin siis sillä ehdolla, että pidetään edelleen kiinni vallanjako-opista, eikä Euroopan parlamentille tai jäsenmaiden parlamenteille annettaisi hallituksesta riippumatonta valtaa neuvoston tai Eurooppa-neuvoston jäsenten valinnassa.

Wolfgang J. Mommsenin (1959) sittemmin kanonisoidun tulkinnan mukaan Weber hylkäsi vuoden 1919 alusta lähtien parlamentarismia ja asettui tukemaan presidentiaalista järjestelmää. Vielä joulukuussa 1918 Weber suhtautui torjuvasti Weimarin tasavallan presidentin valintaan suoralla vaalilla (Weber 1918a), mutta muutti kantaansa seuraavan vuoden alussa. Peruste tähän oli tammikuun 1919 kansalliskokouksen vaalissa sovellettu puoluelistapohjainen suhteellinen vaalitapa, jonka Weber katsoi mahdollistavan lähelle imperatiivista mandaattia tulevan parlamentin jäsenen riippuvuuden puolueista (ks. Weber 1919b). Olennaista ei ollut se, että Hessen-Nassaun vaalipiirissä paikallispoliitikot olivat sijoittaneet Weberin itsensä DDP:n (*Deutsche demokratische Partei*) listan jälkipäähän ilman läpimenomahdollisuuksia. Tärkeä on huomata, että Weberin tukema Weimarin perustuslain suora presidentinvaali ei poistanut hallituksen vastuullisuutta parlamentille, joten Wei-

marin valtiosääntöä voi pitää puolipresidentiaalisena. Weber näki vahvan presidentin parlamenttia täydentävänä voimana kaikkialle tunkeutuvan byrokraatisoitumisen kahlitsemisessa.

Nämä kysymykset nostavat esiin EU:n presidentiaalisen aspektin. Vaikka termiä käytetään myös komission puheenjohtajasta, tämä vastaa pikemminkin pääministeriä. Sen sijaan Lissabonin sopimukseen perustuva Eurooppa-neuvoston korkeintaan kahdeksi 2,5-vuotiskaudeksi valittava puheenjohtaja on presidentiaalinen instituutio. Voi kysyä, olisiko Weber kannattanut Eurooppa-neuvoston puheenjohtajan valintaa suoralla kansanvaalilla? Tämä koskee siis plebiskitaarisen ja parlamentaarisen politiikan suhteita. Pidän mahdollisena, että Weber olisi kannattanut vaaleilla valittua presidenttiä sillä edellytyksellä, että Euroopan parlamentissa edustetut puolue ryhmät parlamentin istunnossa asettaisivat presidenttiehdokkaat. Suoralla vaalilla valittu Eurooppa-neuvoston presidentti ehkä lisäisi kiinnostusta EU:n asioihin. Mutta epäilemättä Weber näkisi myös tällaiseen ”plebiskitaariseen johtademokratiaan” (Weber 1922, 191) kytkeytyvät vaarat ja vaatisi valtaoikeuksien tiukkaa rajaamista sekä parlamentaarista kontrollia myös suhteessa Eurooppa-neuvostoon.

Euroopan Parlamentin vallan vahvistaminen

Parlamenttikirjassaan Weber esittää neljän kriteeriä parlamentaariselle järjestelmälle: ministerien valinta parlamentin jäsenten keskuudesta, hallituksen luottamus tai vähintään epäluottamuksen puute parlamentissa, hallituksen velvollisuus raportoida ja vastata kysymyksiin parlamentissa sekä hallinnon parlamentaarinen kontrolli (Weber 1918d, 117). Euroopan parlamentti on toistaiseksi saanut oikeuden hyväksyä tai torjua Eurooppa-neuvoston esityksen komission puheenjohtajasta ja puheenjohtajan esityksen komission jäsenistä sekä esittää epäluottamuslauseen komissiolle tai sen jäsenille. Sen sijaan, kuten mainittu, mitään veloitetta valita komissio parlamentin jäsenistä ei ole, ja jos joku valitaan, hänen täytyy, kuten Preussissa ennen vuoden 1918 tasavallan julistusta, luovuttaa paikkansa. Jonkinlainen komission kyselytunti ja raportointivelvollisuus on olemassa, mutta ei läheskään Weberin ihaileman Westminster-mallin mukaisena.

Weberin parlamentarismikonseptin keskeinen idea, hallituksen ja hallinnon, siis sekä komissaarien ja komission virkailijain että jäsenmaiden hallitusten ja virkamiehistön, parlamentaarinen kontrolli puuttuu sen sijaan EU:sta. Kontrollivaatimus on yhteydessä Weberin tietoteoriaan: ”tietoa” ei ole se että ”asiat tunnetaan”, vaan jokainen tulkinta ”asioista” tulee nähdä kiistan ja debatin kohteena (Weber 1904, erit. 148–161, ks. Palonen 2010), mitä tietomonopolia tavoittelevat virkailijat eivät suostu myöntämään.

Kritiikin kohteena on kolme tietotasoa: asiatieto, virkatieto ja virkasalaisuus (*Sachwissen, Dienstwissen, Dienstgeheimnis*). Tässä tarkoituksessa Weber esittää eri ministeriöiden ja virastojen virkailijain ristiinkuulustelua parlamentin valiokunnissa, valiokuntien jäsenille pääsyä virkatiedon lähteille sekä raskaimpana keinona parlamentin tutkimusvaliokuntien perustamista virka- ja hallitusvallan väärinkäytön kohteille (Weber 1918d, 235–248). Euroopan parlamentti voi ajoittain esittää tämän suuntaisia toimenpiteitä, mutta mitään systemaattista välineistöä sillä ei ole komission virkailijain, saati jäsenmaiden ministeriöiden byrokratian suuntaan. Weberin ajatus ei vain akateemisen vaan myös hallinnollisen tiedon parlamentaarista, debatille *pro et contra* nojaavasta luonteesta, on täysin vastakkainen hegeliläiselle virkamiesideaalille.

Euroopan parlamentin vallalla on tunnettuja proseduraalisia rajoituksia: komissiolla on melkein monopoli parlamentaarisiin aloitteisiin, ja se sekaantuu myös parlamentin ja neuvoston (toisen kamarin) päätösten sovitteluun. Parlamentilta puuttuu edelleen toimivalta tärkeissä kysymyksissä. Kun parlamentin menettelytapa soveltaa ranskalaista eikä brittiläistä esikuvaa, se ymmärretään pikemminkin lainsäädäntöelimeksi kuin poliittisen debatin ja hallitusvallan kontrollin paikaksi *par excellence*. Kun esitykset menevät suoraan valiokuntiin ja vasta sieltä täysistuntoon, valiokunnat tulkitaan valmisteleviksi elimiksi, jotka rajavat täysistuntodebattia, kun sen sijaan Westminster-tyylissä esitykset tuodaan täysistuntoon debatoitavaksi ja valiokunnat ovat yksityiskohdista debattia varten, jolloin ne eivät ole ministeriöittäin jakaantuvia spesialistien vaan yleispoliitikkojen kontrollivallan pelikenttiä (ks. Palonen 2014b). Parlamentin valtaa heikentää myös vaalipiirien sitominen jäsenvaltioihin, vaikka varovaista debattia koko EU-tason vaalipiireistä onkin käyty. Vaalipiirit mahdollistaisivat paremmin Eurooppa-tasoisten

pätevien ammattipoliitikkojen muodostumisen. Jokaisesta näistä kohdasta voisi laatia oman esityksensä, mutta jätän ne tässä maininnalle.

Weberin ideaali olisi säätää EU:lle uusi, parlamenttikeskeinen perustuslaki. Mutta toki hän voisi ymmärtää, että on toimittava nykytilanteesta lähtien, eli ensin on yritettävä löytää erilaisia politisoivia pelivaroja, jotka keskeisesti liittyvät parlamentin vallan vahvistamiseen ja toimintamuotojen parlamentarisointiin. Olen tässä esittänyt esimerkkejä siitä, miten näihin kaikkiin löytää tuoreita ideoita Weberin sadan vuoden takaisista kirjoituksista.

Kirjallisuusluettelo

- Anter, Andreas. 2016. *Max Weber und die Staatsrechtslehre*. Tübingen: Mohr.
- Bagehot, Walter. 1867 [2001]. *The English Constitution*. Cambridge: Cambridge University Press.
- The case for elections to the European Parliament by direct universal suffrage. Selected documents* 1969. <http://aei.pitt.edu/33744/1/A305.pdf>, vierailtu 26.5.2020.
- Colliot-Thélène, Catherine. 1990. Max Weber, la leçon inaugurale de 1895, ou: Du nationalisme à la sociologie comparative. *Les cahiers de Fontenay* 58/59, June, 103–121.
- Haapala, Taru ja Häkkinen, Teemu. 2017. Debating Federal Europe in the British Parliament, c. 1940–49. *European Review of History* 25, 801–816.
- Hennis, Wilhelm. 1987. *Max Webers Fragestellung*. Tübingen: Mohr.
- Leonhard, Jörn. 2018. *Der überforderte Frieden. Versailles und die Welt 1918–1923*. München: Beck.
- Mommsen Wolfgang J. 1959[1974]. *Max Weber und die deutsche Politik (1890–1920)*. Tübingen: Mohr.
- Palonen, Kari. 1998. *Das 'Webersche Moment'*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.
- Palonen, Kari. 2001. Was Max Weber a Nationalist? A Study in Rhetoric of Conceptual Change. *Max Weber Studies* 1, 196–214
- Palonen, Kari. 2010. "Objektivität" als faire Spiel. *Wissenschaft als Politik bei Max Weber*. Baden-Baden: Nomos.
- Palonen, Kari. 2011. The State as a *Chance* Concept. Max Weber's desubstantialization and neutralization of a concept. *Max Weber Studies* 11, 99–117.
- Palonen, Kari 2012. *Rhetorik des Unbeliebten. Lobreden auf Politiker im Zeitalter der Demokratie*. Baden-Baden: Nomos.
- Palonen, Kari. 2014a. Euroopan unioni politisoivana mahtina. *Politiikka* 56, 7–14.

- Palonen, Kari. 2014b. *The Politics of Parliamentary Procedure*. Leverkusen: Budrich.
- Palonen, Kari. 2017. Rethinking the Westphalian Order during WW I. Max Weber on the Timeliness of the European Polity. *Journal of Autonomy and Security Studies* 1, 126–142. <http://jass.ax/volume-1-issue-2-Palonen/vierailtu> 26.5.2020
- Palonen, Kari. 2019a. Four aspects of politics in Max Weber's *Politik als Beruf*. *Journal of Classical Sociology* 19, 331–345.
- Palonen, Kari. 2019b. Rethinking Political Representation from the Perspective of Rhetorical Genres. *Theoria. A Journal of Social and Political Theory* 158, 27–50.
- Palonen, Kari. 2020. The Supranational Dimension in Max Weber's Vision of Politics. Teoksessa Edith Hanke, Lawrence A. Scaff ja Sam Whimster (toim.), *The Oxford Handbook of Max Weber*. Oxford: Oxford University Press, 259–275.
- Palonen, Kari ja Wiesner, Claudia. 2016. Second chamber, 'congress of ambassadors' or federal presidency. *Parliaments, Estates & Representation* 36, 71–89.
- Scaff, Lawrence. 1989. *Fleeing the Iron Cage*. Berkeley: University of California Press.
- Skinner, Quentin. 2014. *Forensic Shakespeare*. Oxford: Oxford University Press.
- Tiilikainen, Teija ja Wiesner, Claudia 2016. Towards a Political Theory of EU Parliamentarism. Teoksessa Pasi Ihalainen, Cornelia Ilie ja Kari Palonen (toim.), *Parliament and Parliamentarism*. Oxford: Berghahn, 292–310.
- Tulli, Umberto. 2017. Which Democracy for the European Economic Community? Fernand Dehousse versus Charles de Gaulle. *Parliaments, Estates & Representation* 37, 301–317.
- Weber, Max. 1904 [1973]. Die "Objektivität" sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis. *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: Mohr, 146–214.
- Weber, Max. 1906 [1973]. Kritische Studien auf dem Gebiet der kulturwissenschaftlichen Logik. *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: Mohr, 215–290.
- Weber, Max. 1917a [1973]. Der Sinn der "Wertfreiheit" in soziologischen und ökonomischen Wissenschaften. *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: Mohr, 489–540.
- Weber, Max. 1917b [1988]. Wahlrecht und Demokratie in Deutschland. *Max-Weber-Studienausgabe* I/15, 155–189.
- Weber, Max. 1918a [1991]. Deutschlands künftige Staatsform. *Max-Weber-Studienausgabe* I/16, 25–49.
- Weber, Max. 1918b [1991]. Deutschlands politische Neuordnung. Bericht der Münchener Neuesten Nachrichten. *Max-Weber-Studienausgabe* I/16, 123–125.

- Weber, Max. 1918c [1991]. Das neue Deutschland. Rede am 5. Dezember in Wiesbaden [Bericht des Wiesbadener Tageblatts], *Max-Weber-Studienausgabe* I/16, 121–123.
- Weber, Max. 1918d [1988]. Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland. *Max-Weber-Studienausgabe* I/15, 202–302.
- Weber, Max. 1919a [1994]. Politik als Beruf. *Max-Weber-Studienausgabe* I/17, 35–88.
- Weber, Max. 1919b [1991]. Der Reichspräsident. *Max-Weber-Studienausgabe* I/16, 75–77.
- Weber, Max. 1919c [1994]. Wissenschaft als Beruf. *Max-Weber-Studienausgabe* 1/17, 1–33.
- Weber, Max. 1919d [1991]. Zum Thema Kriegsschuld, *Max-Weber-Studienausgabe* I/16, 60–66.
- Weber, Max. 1922 [2014]. *Wirtschaft und Gesellschaft. Soziologie. Unvollendete 1919-1920*, *Max-Weber-Studienausgabe* I/23–1. Tübingen: Mohr.
- Weber, Max 2009. *Allgemeine Staatslehre und Politik. Max-Weber-Gesamtausgabe* III/7, toim. Gangolf Hubinger. Tübingen: Mohr.
- Whimster, Sam. 2019. Max Weber and Federal Democracy. *Journal of Classical Sociology* 19, 346–360.
- Wiesner, Claudia. 2018. *Inventing the EU as a Democratic Polity, Concepts, actors and controversies*. London: Palgrave-Macmillan.
- Wigny, Pierre. 1958. *L'Assemblée Parlementaire dans l'Europe des Six*. <http://aei.pitt.edu/39007>

Junamatkustajan vapaus

Käsittelen tässä kirjoituksessa matkustamista koskevia valintoja poliittisina, pelivaraa sisältävinä ja kiistanalaisina tekoina. Niiden poliittisuus ei rajoitu ympäristö- tai elintapakysymyksiin, vaan analysoin niitä tässä ensisijaisesti matkustajan vapauden näkökulmasta, erityisesti **Quentin Skinnerin** esiin nostaman ”uusroomalaisen” vapauden ja riippuvuuden vastakohtaa korostavan näkemyksen kannalta.

Tarkastelen erityisesti Interrail-tyyppistä ympäriinsä matkustamista vapauden malliesimerkkinä. Käsittelen lisäksi junamatkustajan vapauden käytännön toteutumista viime vuosikymmeninä, erityisesti suhteessa Euroopan unionin toteuttamaan ja sen puitteissa mahdolliseen junapolitiikkaan.

Quentin Skinner on 1980-luvulta lähtien tuonut uuden ulottuvuuden vapauskeskusteluun erottamalla vapauden esteistä (engl. freedom from inference) ja vapauden riippuvuudesta (freedom from dependence). Erityisesti *Liberty before Liberalism* -kirjasta (1998) lähtien Skinner näkee vapauden riippumattomuutena toisten mielivallasta, jolloin vapaus tarkoittaa henkilön statusta riippumattomana toimijana, vastakohtana orjille, ja edellyttää vapautta tukevaa poliittista järjestystä suomenmenetussa kirjassaan *Kolmas vapauden käsite* (2003). Skinnerin tulkinta on suhteutettu poliittisen ajattelun historiaan teoksessa *Rethinking Liberty before Liberalism* (Dawson ja van Dijn ed, 2022). Tässä kirjoituksessa spekuloin sillä, mitä vapaus riippuvuudesta voi merkitä junalla matkustajan kokemustasolla poliittisena matkustamisena (Palonen 2020).

Vapauden ja riippuvuuden vastakohta on erityisen tärkeä käsiteltäessä matkustamista poliittisena tekona. Tavoitteeni ei ole käännättää auto- ja lentokonepuolueiden kannattajia, vaan reflektoin omaa kokemustani ajokortista kieltäytymisestä ja lentomatkojen boikotoinnista havainnollistaen, että ilmankin pärjää kaikkialla Euroopassa. Pidän lento- ja automatkustamisen vaikeuttamista ja muuttamista kalliimmaksi osana poliittista projektia, jossa junavaihtoehto saa nykyistä reilumman kilpailuaseman matkustusvalintoja tehtäessä.

Irtiotto kodeista ja kotimaista

Liikkumisen ja paikallaan pysymisen vastakohdan suhteen oma kantani on selvä: vapaus riippuvuudesta edellyttää irtiottoa kodeista ja kotimaista, vapaasti liikkuvaa nomadimaista ja kosmopoliittista elämäntapaa, valintaa politiikan puolesta vakautta ja paikallaanpysymistä vastaan. Korostan toiminnan poliittista luonnetta vastavoimana näennäisen luonnollisille paikkasiteille: se, joka matkustaa junalla ympäri Eurooppaa, ei harjoita niin sanottua identiteettipolitiikkaa vaan purkaa identiteettejä.

Junalla matkustamisessa on koko joukko vaihtoehtoja, joiden erot kiteytyvät junalippujen tyyppiin ja hinnoitteluperusteisiin. Menolippu voi olla pelkkää siirtymistä paikasta toiseen, mutta siihen kuuluu myös peruuttamaton poismatkustus. Sen perustelut ulottuvat nuorten ihmisten kodista irrottautumisesta maastamuuttoon, joka voi olla vapaaehtoista tai pakoa. Se tuottaa joka tapauksessa sellaisia kokemuksia, jotka puuttuvat niiltä, jotka eivät tällaista irtiottoa koskaan tee.

Meno-paluulippu sen sijaan sisältää perille- ja takaisimatkustamisen. Perille matkustamisessa paikallaan pysyminen oletetaan normiksi ja matkat poikkeukseksi, pelkäksi siirtymäksi paikasta toiseen: matkalta oletetaan palattavan kotiin. Matka on vaihtelua, jonka jälkeen osaa arvostaa normaalia ”porvarillista” elämää. Meno-paluulippuun on rakennettu sisään ajatus siitä, että vapaus on jotakin epäilyttävää ja sen salliminen vaatii erillistä lupaa, kuten tsaarin Venäjän kotimaanpassin. Paikalleen vakiintumisen periaate näkyy muun muassa äänioikeuden sitomisessa kotipaikkaan vaalipiiri- jaon perusteella, jolloin erityisesti ulkomailla äänestäminen edellyttää poikkeustoimia.

Erikoistapaus meno-paluulipusta, jossa kuitenkin on enemmän poliittista pelivaraa, sisältyy samaa väliä koskeviin sarja- tai kausilippuihin. Näin matkustettaessa junassa oleminen ei ole pelkkää siirtymistä paikasta toiseen, vaan junasta tulee tekemisen paikka, pelitila, mikä ei ainakaan autoa ajavalle ole mahdollista. Itse olen vuodesta 1976 liikkunut matkalaukkuprofessorina kahden asunnon välillä. Vanha sanontani on, että minulla ei ole kotia vaan pysyvät hotelli- ja kirjastoyhdistelmät. Tapasin sanoa, että pitämäni valtio-opin peruskurssin luennot oli valmistettu Valtion rautatiet -menetelmällä. Matkalaukkuprofessorius on merkinnyt vapautumista niin asuin- kuin yliopistopaikkakunnalle juurtumisesta.

Ympäriinsä matkustamisen historiallinen alkuperä on maa- tai aluekohtaisissa lipuissa. Itselläni on kokemusta 1970-luvulta niin Länsi-Saksasta (DB-Touristkarte) kuin myös Pohjola junalla -lipusta. Lipun malliesimerkki on Interrail, joka nuorison osalta alkoi vuonna 1972. Aikuisten Interrail alkoi myöhemmin, vasta kylmän sodan loppumisen kynnyksellä vuonna 1989.

Sittemmin Interrail-liput ovat eriytyneet moninaisten lippujen kirjoksi, joka antaa pelivaraa erilaisiin tarkoituksiin. Näitä lipputyyppejä yhdistää matkustettujen kilometrien periaatteen purkaminen, jonka tilalle on tullut lippujen päiväkohtainen voimassaoloaika. Sen kuluessa matkustaja voi liikkua käytettävissään olevilla junayhteyksillä oman valintansa mukaan matkan pituudesta, matka-ajasta tai kohteesta riippumatta.

Vaikka Interrailleistani suuri osa on liittynyt akateemisiin tarkoituksiin, näissäkin matkoissani on tärkeää ollut päästä juniin! Se, missä, mistä ja mihin junat kulkevat, on toissijaista – tärkeintä vapautta riippuvuudesta on päästä matkustamaan junalla. Matkalaukkuprofessorin kokemukset junissa tekemisestä on ollut myös helppo siirtää Interrailleihin: nykyisten verkkoyhteyksien aikakaudella esimerkiksi tutkimuksen vaatimia aineistohakuja tai lähdeluetteloita on kätevä tehdä myös junassa.

Viime vuosien pandemia on toki hankaloittanut tämän valinnan toteutettavuutta. Valtion rajojen sulkeminen merkitsee EU:n ja Schengenin alueen vapaan liikkuvuuden periaatteen hylkäämistä ikään kuin olettaen, että virus olisi ollut riippuvainen valtioiden rajoista. Tässä on kuitenkin ymmärrettävä vastakohta vapauskäsitusten välillä. Mas-

kipakko, rokotussuositukset ja tilaisuuksien rajoittaminen taudin leviämisen estämisen nimissä, tai henkilökohtaisemmat esteet tai rajoitteet, kuten kepin kanssa käveleminen, ovat rajoituksia, mutta voivat tiettyin ehdoin olla sovitettavissa vapauten riippuvuuden vastakohtana. Pandemian varjolla on syyllistytty myös hätävarjelun liioitteluun. Rajasululla on koronan varjolla vahvistettu riippuvuutta ja tehty kotimaassa pysymisestä hyve, jota ei ole vapauden nimissä kunnolla osattu vastustaa.

Pandemia on merkinnyt ennen muuta toisista ihmisistä riippuvuuden näkemistä terveysriskinä. Välin pitäminen toisiin ihmisiin on malliesimerkki riippuvuudesta vapauten, mikä sopii omiin elämäntapoihini. Ranskalaisen filosofin **Jean-Paul Sartren** *Huis Clos* -näytelmän (1944, suomeksi *Suljetut ovet*) iskulause *L'enfer, c'est les autres* – Helvetti, se on muut – on vanha mielilauseeni. Oma junamatkustukseni on varsin epäsosiaalista: harvoin ajaudun keskusteluun, saati tutustumaan ihmisiin. Olen oppinut välttämään ruuhkajunia ja siirtynyt I-luokan Interrailin käyttöön.

Junamatkustajan pelivaroista

Junamatkustajan vapaus ei riipu yhteyksien rajallisuudesta tai epämukavuudesta. Jos pääasia on päästä juniin, junien vauhti ja matkan kohde ovat toissijaisia kysymyksiä. Minne junalla ei pääse, sinne ei matkusteta. Laiva ja linja-auto kelpaavat junankorvikkeiksi.

Ajokortin hankkiminen ei ole tullut mieleenkään – sen puuttuminen ja koko autoilijadiskurssista erossa pysyminen ovat junamatkustajan vapauden tärkeitä puolia. Lentomatkoilla istutaan kuin sillit suolassa, välin pitäminen on mahdotonta. Viimeinen lentoni oli Chicagosta Frankfurtiin vuonna 2009. Junalla olen matkustanut usein Málagaan ja Ateenaan, kerran Limerickiin ja Istanbuliin, pohjoisessa Narvikiin useita kertoja, lisäksi kerran Amtrakin kuukausilipulla Yhdysvalloissa sekä Siperian radan Pekingistä Moskovaan.

Junamatkustamisen muutokset eivät suinkaan aina ole olleet parannuksia.

Ammattimatkustajan kokemuksessa junamatkustuksen vapaus edellyttää tiettyä poliittisesta lukutaidosta juonnettua (ks. Wiesner, Haa-

pala, Palonen 2017) junapoliittista lukutaitoa, joka on olennaisesti rajoituksilla pelaamista, puuttuvien tai heikkojen yhteyksien kiertämistä tai merkityksen vähentämistä. Siihen sisältyy aikataulujen ja yhteyksien, asemien tuntemuksen lisäksi se, että juniin lähtiessä osaa varata itselleen tekemistä junaan sekä varautua odottamattomiin tapahtumiin ja improvisoida muutosten sattuessa.

Vaikka vapauden ja riippuvuuden vastakohta on paljolti joko-tai-kysymys, yhteydet koskevat vapauden käyttömahdollisuuksia. Tässä suhteessa junamatkustamisen muutokset eivät suinkaan aina ole olleet parannuksia. Esimerkiksi Baltian läpi Eurooppaan kulkeminen junalla ei ole enää mahdollista. Toisaalta vanhoja ratoja on suhteellisen nopeastikin palautettu käyttöön, esimerkiksi Boden-Haparanda-väli otettiin jälleen käyttöön keväällä 2021 noin 30 vuoden jälkeen. Kerran tehty rautatie voidaan palauttaa liikkuvuuteen pohjaavan vapauden käyttöön, mikäli sitä ei ole purettu.

EU junamatkustajan tukena

Euroopan unionin ylivaltiollisen integraation syventäminen ja jäsenvaltioiden vallan supistaminen ovat tärkeitä myös junamatkustajan perspektiivistä. Toistaiseksi unionilla ei ole yhteistä rautatielaitosta, koordinoitua aikataulupolitiikkaa tai muita omia resursseja junamatkustuksen tukemiseksi.

Itse EU ymmärrettiin pitkään hallitustenväliseksi kansainväliseksi järjestöksi, jossa komissioon ei valittu korkean profiilin poliitikkoja ja parlamentti ymmärrettiin sekä valtansa että edustajien poliittisen uran suhteen toisarvoiseksi instituutioksi. Kuitenkin nykyisen unionin ylivaltiollinen ja jäsenvaltioiden suvereenisuutta purkava ulottuvuus ovat merkittäviä myös matkustuspolitiikassa. Rautateiden suosiminen henkilö- ja tavaraliikenteessä on pitkään ollut osa niin EU:n kuin sen länsieurooppalaisten jäsenvaltioiden virallista retoriikkaa.

1980-luvulta lähtien on nopeita ja aikaisempaa mukavampia junia otettu käyttöön monissa maissa, ja junalla matkustamisesta on monessa suhteessa tullut vakavasti otettava vaihtoehto lentämiselle tai yksityisautoilulle. Esimerkiksi Tukholmasta Frankfurtiin pääsee samana päivänä,

Berliinistä Marseilleen päiväsaikaan, ennen pandemiaa Málagaan toisen päivän illalla, jos viitsii käyttää yöjunia.

EU on ollut rautatieyhteyksien mahdollistamiselle tärkeä. Junamatkustajan vapauden kannalta tärkeimmät riippuvuutta purkavat toimenpiteet ovat olleet vapaan liikkuvuuden Schengen-alue ja yhteisvaluutta euro, joiden merkitystä on harvoin tarkasteltu tästä näkökulmasta. Luxemburgilaisesta Schengenin kylästä on tullut, retoriikan termi käyttäkseni, kielikuva tai metonymia valtioiden rajat ylittävälle liikkuvuudelle Euroopassa. Schengen-alueella on opittu vähä vähältä luomaan junayhteyksiä tarvitsematta pysähtyä rajoilla vaihtamaan veturia, henkilökuntaa, sähköjärjestelmää, raideleveyttä ja niin edelleen. Näissä suhteissa on vielä paljon tehtävää ja takapakkikin on mahdollista: esimerkiksi Tanska on pakolaisten ja terroristien pelossa palauttanut rajatarkastuksia (*Der Spiegel*, ei päiväystä).

Euron merkitystä ei myöskään tule väheksyä. Junamatkustajan kannalta rahanvaihtojen poistamisella ja hintojen vertailun helpottumisella on paljon käytännön etuja. Vielä tärkeämpänä riippuvuuden vähentäjänä voi kuitenkin pitää yhteisvaluutan sisältämää kansallisten identiteettien purkamista. Tämä on olennainen osa EU:n politisoivaa projektia, jossa ylivaltiolliset instituutiot ja käytännöt vapauttavat yksilöitä tiukoista mesidonnaisuuksista.

Euroopan unionia vahvistaa myös junalla matkustamisesta paradigman tekeminen unionin omissa instituutioissa. Kesällä 2022 olemme kuulleet esimerkkejä eurooppalaisten poliitikkojen ja valtionpäämiesten, kuten pääministeri **Sanna Marinin**, Ranskan presidentti **Emmanuel Macronin**, Italian pääministeri **Mario Draghin** ja Saksan liittokansleri **Olaf Scholzin** junamatkoista Ukrainan pääkaupunkiin Kiovaan. Otettakoon tämä esimerkiksi siitä, että myös EU:n sisällä junamatkustamisen pelivaroja on alettu ymmärtää.

Juna eurooppalaisena matkustustyylinä

Lentomatka normina on peräisin ajalta, jolloin internetiä videopalaverineen ei tunnettu, vaan kokouksiin saattoi osallistua vain matkustamalla paikan päälle. Koronaviruspandemian aikaisten kokemusten

tukemana olisi nyt teknisesti mahdollista siirtää EU:nkin kokouksia verkkoon. Lisäksi olisi mahdollista hyödyntää myös hotelleissa, junissa ja laivoissa nykyisin käytössä olevia nettiyhteyksiä matkan aikana, esimerkiksi parlamentin valiokuntien kokouksiin.

Junien suosimista voitaisiin toteuttaa sekä ministereistä EU:hun päin että jäsenmaiden hallitusten ja ministeriöiden kokousten suhteen. Sen sijaan parlamentin täysistuntojen suhteen, joissa laajan mielipiteiden kirjojen sisältämä debatti on pääasia, paikalla kasvokkain pidettyjen kokousten tulisi säilyä pääsääntönä.

Junamatkustuksen suosimisen ja EU:n parlamentaaristen ja federalististen piirteiden vahvistamisen välillä voidaan nähdä kiinteä yhteys. Junamatkustuksen ottamisen EU:n kokousten mallitapaukseksi edellyttää uutta ajattelua kokousten aikataulun osalta, jolloin matkustaminen myös periferiasta, kuten Kreikasta tai Suomesta, junaa ja korvikkeita käyttäen, olisi helpompi toteuttaa.

Esimerkiksi Euroopan parlamentin jäsenten unionin kustantamia junamatkoja muihin EU:n jäsenmaihin pitäisi suosia, ja esimerkiksi jäsenmaapohjaisten vaalipiirien purkaminen (Palonen 2017) vähentäisi tarvetta olla jatkuvasti läsnä omassa vaalipiirissä. Toisin sanoen junamatkustuksen suosimisen ja EU:n parlamentaaristen ja federalististen piirteiden vahvistamisen välillä voidaan nähdä kiinteä yhteys. Tätä voitaisiin toteuttaa sekä ministereistä EU:hun päin että jäsenmaiden hallitusten ja ministeriöiden kokousten suhteen. Sen sijaan parlamentin täysistuntojen suhteen, joissa laajan mielipiteiden kirjojen sisältämä debatti on pääasia, paikalla kasvokkain pidettyjen kokousten tulisi säilyä pääsääntönä.

Junamatkustuksen suosimisen ja EU:n parlamentaaristen ja federalististen piirteiden vahvistamisen välillä voidaan nähdä kiinteä yhteys. Eurooppa-tutkijoiden kanssa viime vuosina runsaasti yhteistyötä tehneenä olen välillä spekuloinut vähemmän sovinnaisia kriteereitä eurooppalaiselle politiikalle ja elämäntyyliä, joka parlamentarismia kriteerinä käyttäen tekee eroa esimerkiksi Yhdysvaltoihin. Myös rautateiden rooli matkustuspolitiikassa eroaa Yhdysvaltojen ja Euroopan välillä – Yhdysvaltojen hallituksen ministerit tuskin matkustavat Kiovaan junalla.

Edellä olen käsitellyt junamatkustusta yksityisen matkustajan näkökulmasta, useimmiten käyttäen itseäni esimerkkinä. Mutta voisi

myös ajatella, että junamatkustuksen asemaa EU:ssa voitaisiin vahvistaa matkustajien yhteistoiminnalla. Kansalaiskeskusteluja mukaileva Euroopan tulevaisuuskonferenssi eli arvalla valittujen EU-kansalaisten parlamentaarisia käytäntöjä seurannut istuntojen sarja voisi toimia mallina. Junapoliittisen lukutaidon kannalta edustajainvaalissa tai arvonnassa äänioikeuden ehtona olisi esimerkiksi viiden Interrailin muodostama rajoittava ”sensus”, jonka välityksellä ammattimatkustajien kokemukset saataisiin EU:n päättävien toimielinten tietoon. Parlamentaarisen menettelyn ansio on ennen muuta avoin vaihtoehtojen punnitseminen ja muutosesitysten mahdollisuus debatin kuluessa. Näissä suhteissa EU:n juna- ja rautatiepolitiikassa on runsaasti pelivaraa.

Kirjallisuusluettelo

- Dawson, Hannah and van Dijn, Annelien toim. 2022. *Rethinking Liberty before Liberalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Euroopan tulevaisuuskonferenssi 2022*, <https://www.consilium.europa.eu/fi/policies/conference-on-the-future-of-europe/>
- Interrail-liput, <https://www.vr.fi/junaliput/interrail>
- Kauppi, Niilo, Kari Palonen ja Claudia Wiesner 2016, The Politification and Politicisation of the EU, *Redescriptions* 19, 72–90.
- Palonen, Kari 2014. Parliamentarism as a European Type of Polity. Constructing the presidentialism vs. parliamentarism divide in Walter Bagehot’s *The English Constitution*. Teoksessa Meike Schmidt-Gleim and Claudia Wiesner (toim.), *The Meanings of Europe*. London: Routledge 75–87.
- 2017. Kleistheneläinen vaalipiiri uudistus Euroopan parlamentin vaaleihin. Ajatuskoe parlamentaarisen edustuksen retoriikasta, *Politiikka* 59, 133–141 [myös tässä teoksessa].
- 2020. *Politicisation and Travelling. Interrail and freedom*, *Journal of Autonomy and Security Studies* 4, 64–81. <https://jass.ax/index.php/jass/article/view/42>
- Sartre, Jean-Paul 1944 [2000]. *Huis clos* suivi de *Les Mouches*. Paris: Gallimard. <https://la-philosophie.com/wp-content/uploads/2012/12/Sartre-Huis-clos-Texte-complet-pdf.pdf>
- Skinner, Quentin 1998. *Liberty before Liberalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kolmas vapauden käsite 2002 [2003], suom. Sami Syrjämäki. Tampere: niin & näin.

Der Spiegel, n.d. Dänemark verlängert die Grenzkontrollen um sechs Monate, <https://www.spiegel.de/ausland/daenemark-verlaengert-grenzkontrollen-um-sechs-monate-a-2de725ab-b7e6-40b6-b397-d42083664648>

Wiesner, Claudia, Taru Haapala ja Kari Palonen 2017. *Debates, Rhetoric and Political Action Practices of Textual Interpretation and Analysis*. Palgrave Macmillan.

Internet-lähteet tarkistettu 25.7.2023.

Kari Palonen, Julkaisuja (vuodesta 2013 alkaen)

Monografiat

2021 *Politik als parlamentarischer Begriff. Perspektiven aus den Plenardebatten des Deutschen Bundestags*. Leverkusen-Opladen: Barbara Budrich, 406 s. ISBN print 9783847425458, eBook: 9783847416913.

2019 *Max Webers Begriffspolitik. Aufsätze aus zwei Jahrzehnten*. Baden-Baden: Nomos, 270 s. ISBN print, 9783848753802, eBook 9783845295190.

2018 *Parliamentary Thinking. Procedure, Rhetoric and Time*. 2018 London: Palgrave Macmillan 270 s. ISBN 9783319905334.

2017 *A Political Style of Thinking. Essays on Max Weber*. Colchester: ECPR Press, 236 s. ISBN 9781785522650.

2017 Claudia Wiesner, Taru Haapala and Kari Palonen, *Debates, Rhetoric and Political Action. Practices of Textual Interpretation and Analysis*. London: Palgrave Macmillan, 251 s. ISBN 9781137570574.

2016 *From Oratory to Debate. Parliamentarisation of Deliberative Rhetoric in Westminster*. Baden-Baden: Nomos, 262 s. ISBN 9783848729135.

2014 *The Politics of Parliamentary Procedure. The formation of the Westminster procedure as a parliamentary ideal type*. Leverkusen: Barbara Budrich, 274 s. ISBN 9783847406105.

2014 *Politics and Conceptual Histories. Rhetorical and Temporal Perspectives*. Baden-Baden: Nomos; London: Bloomsbury, 348 s. ISBN 9783848711970/9781474228329.

2014 *The Struggle with Time. A Conceptual History of Politics as an Activity*, 2. edition with a New Preface. Münster: LIT. (i-xxiv + 342 s.) ISBN 9783825892937.

Toimitetut teokset

2022 Niilo Kauppi & Kari Palonen (toim.), *Rhetoric and Bricolage in European Politics and Beyond. The Political Mind in Action*. London: Palgrave Macmillan 2022, 206 s. ISBN 9783030986322,
Sisältää artikkelit Niilo Kauppi & Kari Palonen, Introduction, 1–10 ja Kari Palonen, Politics at Distance: Parliamentary Politics in the Face of New Challenges 179–201.

2022 Meeri Haapakoski & Kari Palonen (toim), *Politiikkaa matkustamalla*. Jyväskylä: YFI-Julkaisuja 12, 195 s. ISBN 9789513990299, ISSN 23433366,
Sisältää Kari Palonen, Junamatkustuksen politiikka (13 kirjoitusta s. 10–128) sekä Reunamerkitöjä Puolueen matkoihin s. 172–183.

2018 Niilo Kauppi and Kari Palonen, *Max Weberin lukutapoja*. Jyväskylä: Sophi 138, 151 s. <https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/yfi/tutkimus/sophi/sophi138>

2016 Pasi Ihalainen, Cornelia Ilie and Kari Palonen (toim.), *Parlia-*

ment and Parliamentarism. A Comparative History of a European Concept. Oxford–New York Berghahn, 340 s. ISBN 9781782389545, eISBN 9781782389552.

Sisältää artikkelit: Pasi Ihalainen, Cornelia Ilie and Kari Palonen, Introduction: Parliament as a Conceptual Nexus, 1–9; Political Theories of Parliamentarism, 228–242; Epilogue: Some Challenges to Parliamentarism, 311–316.

2015 Kari Palonen & José María Rosales (toim.), *Parliamentarism and Democratic Theory. Historical and comparative perspectives.* Leverkusen: Budrich, 324 s. ISBN 9783847401582.

Sisältää artikkelit: Kari Palonen & José María Rosales, Introduction: The Theory and Practice of Parliamentary Democracy, 11–30; Kari Palonen & José María Rosales, Epilogue: Recasting the Parliamentary Culture of Politics, 299–318.

2015 Paul-Erik Korvela & Kari Palonen & Anna Björk (toim.), *The Politics of World Politics.* (Festschrift Pekka Korhonen), Jyväskylä: SoPhi, 375 s. ISBN 9789513962845.

Sisältää artikkelin Kari Palonen, Two ‘French Webers’. Conceptual Horizons in the Translations of *Politik als Beruf*, 264–280.

2014 Kari Palonen, José María Rosales, ja Tapani Turkka (toim.), *The Politics of Dissensus: Parliament in Debate.* Santander: Cantabria University Press & McGraw Hill, 101–124. Sisältää Kari Palonen, José María Rosales ja Tapani Turkka, Introduction, 1–21 ja Kari Palonen, Fair Play and Scarce Time. Aspects of the 1882 procedure reform debates in the British parliament, 327–348.

2013 Pertti Ahonen, Paul-Erik Korvela & Kari Palonen (toim.) *Uusi yliopisto – yritys, puolue vai oppineiden tasavalta? : kohti muuttuvien toimintatilanteiden poliittista luentaa.* Jyväskylä: SoPhi, 120, 181 s. <http://urn.fi/ISBN:9789513950491>.

Artikkelit kokoomateoksissa

2023 From the Democracy of Opinions to the Democracy of Procedures. Teoksessa Eerik Lagerspetz & Oili Pulkkinen (toim.). *Between Theory and Practice. Essays on criticism and crisis of democracy.* London: Palgrave Macmillan, 225–238.

2023 We Politicians. Translation, rhetoric and conceptual change. Teoksessa Luigi Alonzi (toim.) *History as a Translation of the Past*, London: Bloomsbury, 121–140, ISBN 9781350338210.

2022 Max Weber on Parliamentarism and Democracy. Teoksessa Alan Sica (toim.), *The Routledge International Handbook of Max Weber*. London: Routledge, 432–445. ISBN 9780367545062.

2022 Max Weber zur Europäischen Union. Ein Gedankenexperiment. Teoksessa Ulrich Bachmann ja Thomas Schwinn (toim.) *Max Weber revisited. Zur Aktualität eines Klassikers*. Weinheim: Beltz, 115–134, ISBN 9783779968115.

2021 Parliamentarisation as Politicisation. Teoksessa Claudia Wiesner (toim.), *Rethinking Politicisation in Politics, Sociology and International Relations*. London: Palgrave: Macmillan, 63–86. ISBN 978303054545

2021 Politicisation as a Speech Act. A repertoire for analysing politicisation in parliamentary plenary debates. Teoksessa Taru Haapala and Álvaro Oleart (toim.). *Tracing Politicisation in the EU*. London: Palgrave Macmillan, 67–90, ISBN: 9783030827007.

2020 The Supranational Dimension in Max Weber's Vision of Politics. Teoksessa Edith Hanke, Lawrence A. Scaff and Sam Whimster (toim.), *The Oxford Handbook of Max Weber*. Oxford: Oxford University Press., 259–275. ISBN 9780190679545

2020 Aspects of Conceptual History of Parliamentary Politics. Teoksessa Cyril Benoît and Olivier Rozenberg (toim.), *Handbook of Parliamen-*

tary Studies. Cheltenham: Edward Elgar, 67–85. ISBN 978789906309, 978789996516 (e-book).

2018 Une histoire conceptuelle du Parlement. Teoksessa Olivier Rozenberg et Èric Thiers (toim.), *Traité d'études parlementaires*. Bruxelles: Bruylant, 63–91. ISBN/ISSN 9782802760481 / 9782802762690

2018 Parliamentary and Electoral Decisions as Political Acts. Teoksessa Daniel Bessner and Nicolas Guilhot (toim.) *The Decisionist Imagination. Sovereignty, Social Science and Democracy in the 20th Century*, Oxford–New York: Berghahn, 85–108. ISBN 9781785339158.

2017 Concepts and Debates: Rhetorical Perspectives on Conceptual Change. Teoksessa Willibald Steinmetz. Michael Freeden and Javier Fernández Sebastián (toim.), *Conceptual History in the European Space*. Oxford: Berghahn 2017, 96–117. ISBN 978178533482.

2017 Reading street names politically: A second reading. Teoksessa Reuben Rose-Redwood, Derek Alderman, & Maoz Azaryahu (toim.), *The Political Life of Urban Streetscapes: Naming, Politics, and Place*. Abingdon: Routledge, 25–40. ISBN 9780367667733.

2017 The Parliamentary Model of Rhetorical Political Theory. Teoksessa Norbert Gutenberg and Richard Fiordo (toim.), *Rhetoric in Europe: Philosophical Issues*. Berlin: Frank & Timme. ISBN 978373290311, 157–178.

2016 Translation, Politics and Conceptual Change. Teoksessa Margrit Pernau and Dominic Sachsenhausen (toim.), *Clobal Conceptual History. A Reader*. London: Bloomsbury, 171–190, IBSN 9781474242561. (julkaistu alunperin 2003)

2015 Von der Diktion zur Debatte. Rhetorik in Quentin Skinners Forschungsprogramm. Teoksessa Oliver Hidalgo & Kai Nonnenmacher (toim.), *Die Sprachliche Formierung der politischen Moderne. Spätmittelalter und Renaissance in Italien*. Wiesbaden: Springer-VS Verlag, 267–285, ISBN 9783658086495.

2015 Parliamentarism Challenged. Teoksessa Suvi Soinen & Tuula Vaarakallio (toim.), *Challenges to Parliamentary Politics: Rhetoric, Representation and Reform*. Baden-Baden: Nomos, 17–35. ISBN print: 9783848721849, ISBN ebook 9783845265001.

2014 Parliamentarism as the European Type of Polity. Constructing the presidentialism versus parliamentarism divide in Walter Bagehot's *The English Constitution*. Teoksessa Meike Schmidt-Gleim & Claudia Wiesner (toim.), *The Meanings of Europe*. London: Routledge, 75–87, ISBN 9780415857062.

2014 Parliament/Parliamentarism. Teoksessa Michael T. Gibbons (toim.), *Encyclopedia of Political Thought*. Oxford: Wiley, 2647–2648 ISBN 9781405191296, ebook ISBN 978111847439.

2014 Skinner, Quentin (1940–). Teoksessa Michael T. Gibbons (toim.), *Encyclopedia of Political Thought*, Oxford: Wiley, 3457–3464. ISBN 9781405191296, ebook ISBN 978111847439.

2014 Les trois types d'hommes politiques professionnels chez Max Weber. Un approche rhétorique. Teoksessa Catherine Colliot-Thélène & Philippe Portier (toim.), *La métamorphose du prince* Rennes: Presses Universitaires de Rennes, 121–143. ISBN, 9782753532984..

2013 Kari Palonen. Teoksessa Morten Haugaards Jeppesen, Frederik Stjernfelt, Mikkel Thorup (toim.), *Intellectual History. Five Questions*. Århus: Automatic Press, 127–134. ISBN 10/8792130488.

2013 Taking Distance as a Condition for the Study of Politics. Teoksessa Tuula Vaarakallio & Taru Haapala (toim.), *The Distant Present*. Jyväskylä: SoPhi 122, 12–27. ISBN 9789513951023

Artikkelit akateemisissa lehdissä

2023 Politik der Debatte. Zum parlamentarischen Denk- und Hand-

lungsstil. *INDES – Zeitschrift für Politik und Gesellschaft* 12/1, 29–36.

2022 Paradigms for Political Action. A draft for a repertoire. *Redescriptions* 25, 97–112.

2022 A Lost Opportunity to Parliamentarisation of the European Commission. Bagehot, Weber and a debate in 1960. *History of Political Thought* 43, 382–403.

2022 Speaking of politics in parliament. Experiences of writing a book on the digitised *Bundestag* debates, 1949–2017. *Parliaments, Estates & Representation* 42, 269–282.

2021 Rhetoric of academic applications: Perspectives from Quentin Skinner's Forensic Shakespeare, *Global Intellectual History* 6:1, 5–13,

2021 Conceptual Explorations around “Politics”. Thematizing the Activity of Politics in the Plenary Debates of the German Bundestag. *Contributions to the History of Concepts* 16, 16–39.

2020 Political Science as a Topic in the Post-war German Bundestag debates. *History of European Ideas* 46, 360–373.

2020 Politicisation of Travelling. Interrail and Freedom. *Journal of Autonomy and Security Studies* 4, 64–81.

2019 Rethinking Political Representation from the Perspective of Rhetorical Genres. *Theoria. A Journal of Social and Political Theory* 158, 27–50.

2019 Four Aspects of Politics in Max Weber's *Politik als Beruf*. *Journal of Classical Sociology* 19, 331–345.

2019 Politicisation – Disorder or Chance. From literary to parliamentary debates. *Contemporary Political Theory* 18, 249–254.

2019 Submitting “Alternative Facts” to Debate. A Weberian Perspective

on Post-truth Politics. *Redescriptions* 21, 112–127.

2018 Comparison between three ideal types of parliamentary politics: representation, legislation and deliberation. *Parliaments, Estates and Representation* 38, 8–20.

2017 Rethinking the Westphalian Order during WW I. Max Weber on the Timeliness of the European Polity. *Journal of Autonomy and Security Studies* 1, 126–142.

2016 Kari Palonen and Claudia Wiesner, Second chamber, ‘congress of ambassadors’ or federal presidency. Parliamentary and nonparliamentary aspects in the European Council’s rules of procedure. *Parliaments, Estates & Representation* 36, 71–89.

2016 The Politics of Academic Freedom. Weber, Westminster and Contemporary Universities. *Max Weber Studies* 16, 149–174.

2016 Herrschaftspolitik (Review article of Wolf-Dieter Narr, *Niemandsherrschaft*). *Soziologische Revue* 39, 571–582.

2015 Die Zeit als Medium des politischen Spiels. Figuren der parlamentarischen Zeit des Westminster-Typus. *Leviathan-Sonderheft 30: Zeit der Politik Demokratisches Regieren in einer beschleunigten Welt*, (toim.) Holger Straßheim & Tom Ulbricht, 239–254.

2014 Was Max Weber Wrong about Westminster? *History of Political Thought* 35, 519–537.

2013 Quentin Skinner’s ‘Rhetorical Turn’ and the Chances for Political Thought. *Philosophical Study*, 3: 1, 9–22.

Kirja-arvioita

2021 Friedbert Rüb, *Das Jahrhundert der Politik*. *Redescriptions* 24, 76–80.

2021 William Selinger, *Parliamentarism from Burke to Weber*. *Global Intellectual History* 6, 1018–1021.

2020 Kari Palonen and Mira Söderman, *The Palgrave international handbook of football and Politics*, (toim.) Jean-Michel De Waele, Suzan Gibril, Ekaterina Gloriovova & Ramón Spaaij. *Parliaments, Estates and Representation*, 40, 131–133.

2020 *Geschichte der politischen Ideengeschichte*. (toim.) Gerard Raulet und Marcus Llanque. *Forum Internationale Begriffsgeschichte* 9, 106–108.

2019 Rieke Trimçev, *Politik als Spiel*. *Redescriptions* 22, 75–79.

2018 Westminster procedures: not mere games. Review of *Essays on the History of Parliamentary Procedure: In Honour of Thomas Erskine May*, (toim.) Paul Evans. *The Political Quarterly* 89, 560–562.

2017 Gangolf Hübinger, *Engagierte Beobachter der Moderne. Von Max Weber bis Ralf Dahrendorf*. *Max Weber Studies* 17, 113–116.

2015 In Defence of Procedural Democracy, Review of Nadia Urbinati, *Democracy Disfigured*. *Redescriptions* 18, 105–116.

2015 Politics in the Language of Medical Doctors. Review of Tobias Weidner, *Die Unpolitische Profession*. *Contributions to the History of Concepts* 10, 119–126.

2013 The Life and Work of Reinhart Koselleck. Review of Niklas Olsen, *History in the Plural. An Introduction of the Work of Reinhart Koselleck*. *Redescriptions* 16, 215–222.

2013 Markku Peltonen, *Rhetoric, Politics and Popularity in Pre-revolutionary England*. *Politiikka* 55, 200–201.

Puheenvuorot

2021 Rhetoric of Debate: A parliamentary innovation. Kokoelmasa *Recovering Europe's Parliamentary Culture, 1500-1700*, <https://intellectualhistory.web.ox.ac.uk/article/rhetoric-of-debate-a-parliamentary-innovation>

2021 "Crisis of Parliamentarism" An anti-parliamentary commonplace. Kokoelmasa *Theorising the Crisis Conference*. Fulda University of Applied Sciences 3 to 4 December 2020,

<https://theorising-the-crisis.eu/wp-content/uploads/2021/04/CrisispaperKP2.pdf>

Hakemisto

- Adenauer Konrad 63, 69, 73
agenda 76, 98, 101, 115, 132, 139–142, 146, 150, 151, 164–167, 182, 184, 195, 206, 222, 224, 227, 281, 301, 322
aika [politiikan], aikapolitiikka 18, 22, 27, 34, 138, 147, 149, 182–187
–aikapeli, ajalla peluu, peliaika 8, 9, 18, 34, 87, 102, 105, 107, 125–127, 129–131, 136–150, 164, 183, 221, 234, 269
– aikaansaada 67, 145, 158, 193, 201, 254–256, 260, 274–276, 302, 317, 324
–ajan jako, niukkuus, määräaika 88, 89, 92, 101, 112, 115, 116, 137, 140, 142–146, 171, 235, 237, 334
– aikalainen 43, 44, 81, 92, 154, 192, 212, 253, 288
– aikaväli, -kausi 7, 32, 62, 71, 73, 161, 194, 268, 272, 277, 295, 305
– nykyaika/vanhanaikainen 10, 16, 17, 19, 36, 117, 124, 168
–puheaika 124, 131
– samanaikainen 17, 20, 71, 168, 180, 200, 219, 256, 289, 298
akateeminen 7–9, 14, 16, 17, 20, 25, 30, 47, 49, 54, 56, 61, 65, 73, 81, 83–85, 105, 138, 156, 165–174, 178, 182, 184, 194, 195, 198–200, 206, 213, 216–238, 261, 264, 267, 268, 271, 273, 312, 326
alahuone 97, 101, 110, 171, 272, 310
anarkia, anarkismi 48, 168, 189, 258, 302
Ankersmit, Frank 26, 35, 98, 104, 222, 270, 271
Arendt Hannah 6, 19, 24, 28, 29, 32, 36, 46, 53, 66, 115, 190, 210, 227, 232, 233, 235, 262, 263,
Aristoteles 19, 160, 271
arvovapaus 49, 162, 210,
asiantuntijapuhe, -valta 72, 84.85, 104, 107, 141, 145, 169, 198, 216, 222, 230, 262, 263
Bagehot Walter 29, 105, 112, 115, 133, 220, 232, 322

Balandier Georges 23, 65
Beck Ulrich 25, 30
Bentham Jeremy 89, 106, 120, 165, 168
Berndtson Erkki 202, 203, 205
Bismarck Otto von 28, 31, 268, 316, 328
Borg Olavi 184, 201, 205, 220
Brandt Willy 63, 11
Brecht Bertolt 194, 258
Brexit 186, 313
Britannian parlamentti, Westminster 8, 9, 33, 56, 69, 74, 84, 87–92, 96, 97, 101, 102, 110, 111, 115, 118–120, 122, 123, 125, 126, 128–132, 136, 138, 141, 142, 145–148, 151, 160, 169, 173, 174, 186, 229, 232–236, 261, 274, 301, 318, 322
Bürger, civis, kansalainen 19, 34, 98, 102, 104, 112, 117, 121, 172, 202, 222, 252, 253, 255–257, 263–265, 275–277, 279, 281–283, 290, 300, 303, 314, 337
Burke Edmund 117, 173, 257
Cambay Philip 30, 33
Campion Gilbert 97, 130, 173, 274
CDU/CSU 63, 70, 73, 75, 100
Chance 8, 31, 45–51, 55, 56, 199, 201, 203, 223, 253, 260, 263, 313, 314, 319, cloture 92, 124, 130, 146, 234
Cohn-Bendit Daniel 10, 34, 288–303,
Colliot-Thélène Catherine 46, 314
Cruyff, Johan 293, 295, 297, 309
debatti, 7–9, 34, 42, 56, 59, 60, 64, 66, 68, 73–75, 82, 84, 87, 88, 90, 92–94, 96, 100–102, 104, 106, 107, 112, 121, 128, 130, 131, 133, 141, 145, 150, 158, 159, 161, 163, 165–167, 173, 216, 223, 225, 226, 229–234, 236, 237, 257, 259, 262, 264, 270, 271, 274, 275, 278, 282, 316, 317, 326, 336
debattipuheenvuoro 75, 231, 235, 282
De Gaulle Charles 322, 323
De Mille James 101, 145, 158
demokratia 16, 59, 97, 99, 100, 109, 125, 126, 137, 164, 204, 207, 210, 221, 258, 272, 273, 325
demokratisointi, -soituminen, 92, 164, 177, 210, 215, 224, 225, 318
digitointi 6, 59, 62, 136, 148, 289, 299
Eduskunta 90, 91, 94, 164, 217, 219, 220
edustus, edustaja 16, 26, 35, 48, 50, 59–62, 64, 67, 69–73, 75, 76, 88, 90, 92–94, 98, 99, 102–104, 107, 115–123, 125, 126, 132, 133, 139–151, 157–159, 162, 163, 169, 171, 173, 186, 204, 207, 220, 232–235, 257, 260, 270–277, 280–285, 289, 299, 301, 316–318, 322–325, 334, 337

– edustuslaitos 115–117, 126, 139, 232, 273, 316
 intressiedustus 167, 168, 170, 173
 epäluottamuslause 74, 111, 113, 114, 132, 144, 234, 236, 318, 321, 325
 Erhard Ludwig 63,73
 esityslista 59,60, 62, 64, 69, 71, 72, 74, 76, 87, 88, 92, 93, 97–99, 124–126, 130,
 132, 139–141, 145–147, 157, 159, 232, 233
 Euro 10, 55, 257, 314, 335
 Eurooppa 7, 9, 10, 207, 251–337
 EU, Euroopan unioni 7,10, 55, 57, 73, 109, 112–133, 139, 194, 251–337
 – EP, Euroopan parlamentti 90, 109, 113–133,139, 252, 253, 262, 268–270,
 274–285, 289, 292, 297, 299–302, 320–327, 334
 – Euroopan komissio 113–116, 123–125, 127–129, 132–133, 252, 260–263,
 268, 269, 276–278, 293, 300–302, 320–323, 325, 326, 334
 – EU:n neuvosto, 113, 115, 116, 123, 125–129, 133, 139, 250, 260, 262, 275–
 277, 281, 300, 301,
 – Eurooppa-neuvosto 113, 129, 139, 252, 260, 268, 269, 275–277, 281, 300,
 301, 320, 323–325
 320, 322–324, 326
 Evans Paul 92, 103, 147
 FDP 62, 63, 73, 75
 Flynn Paul 102, 147
 fortuna 8, 22, 50, 213
 Foucault Michel 54, 187
 Gesellschaft die 53, 291
 Greven Michael Th. 34, 36
 guillotine 116, 146
 Haapala, Taru 11, 104, 112, 270, 321
 Haavikko Paavo 31, 32
 Hakuohjelma 52, 67
 hallitus, –valta 19, 23, 24, 28, 69, 71, 75, 76, 84, 90, 103, 109, 111, 113, 115, 126,
 128, 129, 139, 140, 142, 144, 145, 147, 149, 158, 159, 174, 207, 218, 222,
 232, 234, 236, 260–263, 267–269, 275, 276, 296, 300, 316–318, 320–323,
 326, 334, 336
 Hamilton William Gerard 106, 160, 162
 Hegel G. W. F. 83, 207, 276, 321
 Heiskanen Ilkka 190, 194, 205, 207, 215
 Hennis Wilhelm 46, 314
 Herberger Sepp 183, 290, 305
 Herrschaft 52, 85, 201, 209, 312
 Hiili- ja teräsunioni 319–321

Hiller Kurt 33, 36, 185
Hirschman Albert O. 177, 231
historia, historiantutkimus 9, 14–17, 19–21, 28–30, 35, 44, 46, 47, 50, 51, 53, 54, 67, 70, 74, 84, 85, 87, 89–91, 93, 96, 101, 110, 111, 113, 118, 138, 155, 157, 160, 163, 166, 174, 180, 186–189, 191, 198, 199, 204, 209, 212, 228, 229, 236, 257, 268, 276, 278, 279, 281, 293, 295–297, 312, 314, 316, 321, 330, 332
Hobbes Thomas 16, 22, 106, 161, 162, 230, 236, 264, 272
Hyvärinen Matti 7, 189, 201,
Hänninen Sakari 187, 205, 207
Ideaalityyppi 53, 83, 96, 110, 138, 163, 203, 208, 237, 268, 270, 272, 273, 278, 313
Identiteetti, –politiikka 30, 36, 253, 257–260, 262, 263, 280, 293
Internet 55, 62, 335
Interrail 55, 330, 332, 333, 337
jalkapallo 6, 10, 61, 99, 119, 135, 183, 190, 288–311
Jansson Jan-Magnus 24, 25, 187, 201–205, 208
Jarrutuskeskustelu/–puheenvuoro 9, 90, 122, 146, 186, 225
Jouvenel Bertrand de 28, 34
Juna, junamatkustus 10, 330–337
Juncker Jean-Claude 268–269
kairos 32, 66, 140, 144, 235
kamppailu 15, 29–31, 44, 47, 60, 69, 73, 75, 76, 83, 84, 98, 101, 103, 114–116, 122, 147, 151, 155–157, 161, 162, 164, 165, 167, 168, 170, 177, 179, 184, 187, 210, 223–227, 229, 231, 232, 238, 254, 255, 257, 261, 262, 270, 277, 278, 280, 301, 302, 314, 317, 319–32
Kant Immanuel 16, 28, 84, 170, 179, 227
Kauppi Niilo 9–11, 205
kieli, linguistic turn 7, 14, 19, 61, 67, 68, 72, 74, 173, 182, 187–195, 212, 213, 227, 264, 289, 305, 312, 323, 335
kiista, kiistanalainen 14–16, 23, 28, 34, 47, 53, 56, 64, 70, 83–85, 88, 106, 155–157, 163, 166, 167, 184, 187, 192, 199, 207, 228, 229, 234, 235, 253, 255, 259, 264, 265, 280, 291, 300, 326, 330
Kleisthenes, reformi 121, 257, 270, 271, 280–284,
Koivisto Mauno 106, 219
kollegio, kollegiaaliuus 84, 105, 167, 168, 178, 218, 221, 224, 225 300
komissaari 113, 129, 133, 267, 269, 300, 301, 322, 323, 328
kongressi 91, 117, 147, 173, 183
konsensus 229, 323, 324
kontingenssi 8, 22, 33, 36, 44–46, 50–53, 55, 56, 71, 106, 147, 253, 254, 256,

260, 302, 314
 Koselleck Reinhart 20, 27, 46, 53, 62, 138, 183, 187, 189, 194
 kysely, kyselytunti 97, 105, 111, 113, 131, 132, 143, 144, 192, 199, 325
 kysymys 15, 19, 23, 26, 20, 34, 42, 51, 63, 65, 66, 69–74, 87, 88, 92, 99, 101, 106,
 116, 123, 124, 126, 130–132, 140, 141, 145, 146, 155, 158–160, 162, 164–
 166, 186–188, 192, 202, 210, 232, 235–237, 253, 254, 257, 259, 261, 262,
 274, 275, 278, 285, 313, 317, 318, 320, 322, 334
 käsitehistoria 189, 191–193, 201, 212, 228, 259, 263, 268
 Leibholz Gerhard 120, 168
 Lindroos Kia 11, 136, 184
 Liittopäivät (Bundestag) 7, 8, 59–76, 111, 317
 Lissabonin sopimus 114, 275, 303, 322, 325
 lykkäys, -esitys, 88, 124, 126, 137, 143, 151, 186, 233–235, 274, 278
 mandaatti 71, 93, 96, 98, 116, 117, 120, 121, 146, 159, 168, 171, 173, 174, 226,
 264, 267, 276, 277, 280, 282, 284, 318, 323, 324
 Martikainen Tuomo 185, 205
 Marx Karl 48, 187, 199, 203, 207
 matkustaminen 10, 117, 289, 293, 330–337
 May Thomas Erskine 89, 148,
 menettely, -tapa, proseduuri 9, 29, 43, 47, 48, 51, 56, 60, 64, 69, 70, 73, 74, 76,
 81, 83–87, 91, 92, 94, 96–98, 100–106, 109–133, 136, 139–150, 155–164,
 167–173, 179, 186, 217, 225, 227–238, 256, 257, 261, 264, 270, 273, 274,
 279, 280, 285, 301, 303, 316, 317, 319, 326
 menneisyys 46–48, 186, 271
 Merkel Angela 262, 268
 Messi Lionel 293, 294, 297, 309
 Meyer Edouard 48, 312
 Mill John Stuart 83, 105, 142, 143, 230, 233
 ministeri, pää- 19, 90, 92, 110, 111, 113, 123, 126, 133, 139, 144, 148, 158, 169,
 218, 219, 221, 222, 225, 258, 267–269, 275, 276, 294, 300, 303, 317, 218,
 322–326, 335
 Mouffe Chantal 25, 26, 54
 Morgenthau Hans J. 23, 30
 muutosesitys/amendment 69, 101, 102, 126, 142, 143, 148, 223, 226, 235, 277,
 278, 337
 nationalismi 291, 296, 314, 316
 Neuvostoliitto 23, 182, 186, 188, 189, 193, 194, 197, 296, 311, 321
 neuvottelu 69, 116, 133, 139, 148, 102, 230, 260, 272
 Nietzsche Friedrich 26, 30, 44, 51, 54, 82, 228, 261
 Nousiainen Jaakko 18, 25, 100, 190, 205

Oakeshott Michael 16, 24, 31, 33, 53

Objektiivisuus 8, 9, 31, 44, 46, 52, 56, 81–86, 101, 110, 138, 154–156, 163, 165–167, 177, 204, 208, 228–230, 261, 276, 313, 321

Oliver F. C. 28, 31

Paasikivi J. K. 28, 218

Paloheimo Heikki 202, 205

Pandemia 332, 333, 335

Parlamentaarikko 260, 261, 278, 281, 288, 289, 291, 295, 302, 316, 321, 322

Parlamentaarinen 7–10, 29, 32, 34–36, 43, 44, 47, 50, 52, 59, 60, 64, 66, 68–74, 76, 81, 82, 84, 85, 87–94, 96–107, 109–119, 121–124, 129, 130, 132, 133, 136–151, 157–165, 167–173, 178, 186, 189, 304, 212, 216, 220–238, 252, 256, 258–265, 268–270, 274–278, 281, 288, 300, 302, 316–328, 320–326, 336.337

- edustus 139, 217, 232, 238,
- immunitetti 159, 171, 172
- kontrolli 52, 72, 85, 102–104, 106, 110, 111, 114, 116, 126, 128, 132, 133, 142, 169–171, 178, 201, 225, 225, 227, 230, 261, 262, 277, 323–316

parlamentarisointi 9, 10, 27, 92, 99, 103, 104, 109, 113, 121, 132, 133, 154, 163, 164, 167, 169, 177, 261, 262, 269, 316–318, 321–323, 327

Parlamentti 6–9, 18, 33–35, 59–61, 69, 71–76, 85, 87, 90, 91, 93, 94, 102, 103, 107, 109–111, 113, 115, 118, 119, 121, 122, 126–130, 132, 133, 137–140, 134, 146, 149–151, 158–162, 164, 169, 171, 173, 174, 194, 206, 208, 209, 220, 229, 230, 232, 234, 236, 253, 257, 262, 268–270, 272, 275, 276, 281, 283, 284, 292, 297, 299–302, 313, 317, 320–327, 334

- Parlamentin suvereenisuus 111, 112, 116, 132

Parvikko Tuija 205, 210, 215

Pekonen Kyösti 169, 184, 201, 202, 205, 210,

Pelé 293, 294, 309

peleli 8, 9, 26, 31, 33, 34, 43, 50–52, 56, 67, 70, 75, 84, 101–103, 106, 107, 119, 129, 137–139, 141, 147–151, 155–157, 159, 168, 172, 177, 179, 183, 187, 216, 222, 225, 227–229, 231, 235, 236, 257, 268, 289, 291, 292, 294–299, 302, 313, 319, 326

- pelikenttä 10, 26, 157, 177, 179, 187, 216, 225–228, 238, 254, 256, 257, 313, 319, 326
- pelisääntö 70, 106, 160, 238
- pelityyli 94, 139, 148, 289, 291, 25, 296, 298, 304
- pelivara (ks.kontingenssi) 7, 8, 10, 15, 18, 27, 30, 31, 45–47, 50–52, 55–57, 63, 65, 70, 71, 76, 94, 100, 109, 121, 125, 142, 146, 149, 151, 163, 183, 186, 199, 202, 222, 223, 227, 234, 253–261, 264, 271, 302, 313–316. 319, 320, 327, 330, 332, 333, 335, 337

perspektivismi 52, 85, 166, 261
 perustuslaki 70–72, 88, 89, 106, 111, 120, 211, 237
 Pierre Eugène 23, 89, 148
 Platini Michel 293, 294, 297, 309
 plebiskitaarinen 104, 105, 109, 221, 275, 325
 Plessner Helmuth 28, 30, 33
 Pocock J. G. A. 22, 46
 Policy 8, 21, 27–29, 31, 33, 64, 68, 70–72, 115, 142, 147, 252, 255
 poliitikko 28, 29, 31–37, 47, 50–52, 54, 55. 59–65, 67, 71, 72, 75, 82, 84, 85,
 100, 136, 147–149, 154, 169, 173, 177, 185, 192, 193, 199, 201, 202, 204–
 206, 209, 216–238, 262, 263, 279, 285, 288, 289, 292, 300–303, 312, 318.
 326, 334, 335
 —ammattipoliitikko 36, 52, 62, 72, 119, 159, 206, 219–222, 227, 263, 285, 327
 —opiskelijapoliitikko 72, 164
 – tilapäispoliitikko 19, 34, 36, 52, 54, 55, 65, 99, 103, 107, 202, 216, 222, 223,
 257, 258, 263, 263, 281, 320
 poliittinen lukutaito 9, 71, 105, 137, 180, 227, 256, 258, 294, 333, 334, 337
 polis 19, 212, 257, 279–281, 283
 politiikka 6–10, 14–37, 42, 45, 46, 51–55, 59–76, 81–85, 87–94, 96, 99, 104–
 107, 109–115, 118, 122, 123, 130, 136–140, 142, 147–150, 154. 157–159,
 161, 164–170, 177–180, 182–195, 198–210, 213, 216–218, 221, 223–229,
 231, 233, 235, 237, 238, 252–255, 257, 259, 260, 262–265, 261, 271, 272,
 275–280, 284, 289, 291, 293, 294, 299–303, 313–317, 319–321, 331, 336
 politikointi 8, 25, 68, 70–72, 148, 186, 217, 219, 221, 222, 224–227, 231, 237,
 252–256, 258, 259, 263–265, 289, 294, 320
 politisointi –soituminen 8, 10, 15, 30, 34, 36, 52, 57, 71–73, 100, 103, 212, 226,
 232, 233. 252–259, 261–263, 265, 268, 322, 327, 335
 polity 8, 10, 70–73, 77, 230, 235, 252, 255, 257, 260
 poststrukturalismi 35, 54, 187
 Preussi 51, 113, 168, 260, 317, 318, 325
 professionalisoituminen 206, 219, 228
 professori 10, 72, 148, 161, 167, 168, 178, 184, 185, 192, 200, 205, 216–250,
 279, 315, 332
 puheenvuoro 7, 8, 60, 63, 64, 70, 71, 74, 75, 88, 90, 91, 93, 104, 112, 119, 122–
 125, 129–132, 143, 145, 146, 151, 159, 161–163, 166, 186, 190, 230–236,
 254, 282, 289, 299, 300,
 puhemaraton 87–92
 puhemies 90, 91, 93, 116, 119, 123–126, 129–131, 140, 143, 145, 146, 148, 157,
 173, 186, 219, 223, 268, 301, 324
 puolesta ja vastaan, pro et contra 8, 158, 160, 161, 164, 216, 274, 291, 326

puolue 16, 23, 32, 36, 48, 60, 62, 64, 66, 71–76, 90–93, 96, 98–100, 103, 105,
 118, 120–122, 131, 140, 144, 147, 150, 158, 160, 163, 167–173, 178, 184,
 193, 194, 201, 203, 207, 219–221, 252, 258, 259, 277, 280, 281, 283, 284,
 301, 303, 324, 325
 Puskás Ferenc 290, 293, 295, 297, 303, 309
 Ranke Leopold von 46, 312
 reaktiivinen, reaktion retoriikka 177, 299, 313
 Realpolitik, reaali politiikka 28, 31, 67, 75, 150
 Redlich Josef 84, 122
 referendum, kansanäänestys 98, 104, 150, 160, 161, 186, 273, 273
 retoriikka 8, 15, 21, 50, 64, 67, 69, 74, 82, 98, 104–107, 109, 112, 121, 136, 138,
 139, 145, 148, 158–160, 162, 164–167, 180, 191, 210, 211, 216, 217, 221,
 226–228, 237, 263, 264, 270–278, 297, 299, 300, 303, 317, 320, 334, 335
 – deliberatiivinen 29, 69, 98, 103, 112, 121, 123, 139, 148, 158, 160, 162, 167,
 169, 173, 216, 226, 270–272, 274, 277, 278, 281,
 – diplomaattinen 118, 139, 158, 168, 170, 216, 224, 225, 238, 257, 269–275,
 278, 316, 317, 323
 – epideiktinen 50, 56, 98, 104, 149, 156, 160–162, 216, 221, 237, 262, 270–
 273, 276
 – forensinen 160, 216, 226, 270–273, 277
 retorinen 7, 8, 15, 29, 34, 35, 47, 74, 76, 82, 84, 85, 97, 101, 104–106, 111, 113,
 135, 145, 147, 149, 157–159, 161, 164, 177, 180, 204, 213, 228, 261, 300,
 312, 316, 319
 riippumattomuus 93, 118, 149, 170, 270, 330
 Robert's Rules of Order 105, 163
 Ronaldo Cristiano 297, 298, 312
 Rooman sopimus 321–323
 Rousseau Jean-Jacques 22, 97, 98, 188
 Sartre Jean-Paul 30, 33, 46, 53, 100, 187, 288, 333
 Scaff Lawrence 46, 314
 Schengen 10, 55, 257, 258, 314, 335
 Schmidt Helmut 62–64, 76
 Schmitt Carl 15, 24–26, 30, 98, 177, 272, 292
 Skinner Quentin 10, 35, 53, 56, 60, 61, 68, 93, 96, 106, 117, 138, 161–164, 170,
 187, 189, 226, 230, 231, 236, 259, 272, 276, 312, 330
 sosiologi(a) 25, 44, 73, 185, 198, 199, 201, 206, 208, 213, 217, 228, 291
 SPD 63, 64, 75, 100
 Ståhlberg K.J. 117, 218
 Susiluoto Ilmari 182–195, 205–207
 Suurvalta 129, 168, 314, 315

Söderman Mira 11, 136, 150, 289
 taito, lukutaito, pelitaito 20, 21, 28, 29, 31, 50, 51, 106, 107, 148, 151, 177, 180,
 200, 227, 238, 256, 276, 284, 294, 297, 298, 313, 314, 334
 taputtaminen 50, 97–99, 104, 107, 149, 160, 165, 212, 262, 271, 272, 277, 321
 tasa-arvo 16, 30, 71, 103, 172
 Teljo Jussi 182, 224
 tiede, tieteellinen 9, 40, 42, 49, 82–85, 154, 155, 162, 180, 188, 200, 227
 tieto, asia-, virka-, 22, 82, 85, 106, 110, 114, 159, 162, 222, 230, 232, 261, 262,
 291, 326
 Tiilikainen Teija 113, 262, 276, 300, 322
 Turkka Tapani 11, 138, 234, 277
 työjärjestys (parlamentin) 124–126, 130, 132, 133, 137, 140, 143, 145, 148, 157,
 1188, 223, 234, 235, 252, 274, 277, 278, 323
 vaali, vaalit, vaaliipiiri 9, 10, 18, 29, 32, 36, 48, 51, 71, 93, 96–100, 103, 104, 112,
 117, 121, 137, 140, 143, 148, 158, 159, 171–173, 164, 186, 211, 221, 225,
 226, 233, 235, 254, 257, 259, 264. 269–285, 293, 294, 299, 314, 318, 322,
 324–326, 331, 336, 337
 valiokunta 60, 74, 85.87, 89, 90, 101–104, 110–112, 114, 115, 117, 120, 123–
 130, 133, 137, 139, 141–143, 145, 147, 149, 157, 159, 163, 169, 221, 226,
 227, 229, 231–234, 236, 237, 274–278, 280, 301, 320, 321, 324, 326, 336
 valta, Macht, 9, 26, 30, 31, 60, 69, 71, 76, 84, 88–93, 102, 103, 109, 113–117,
 122, 123, 126, 128, 129, 139, 142, 143, 155, 156, 158, 159, 167–170, 177,
 179, 191–193, 201, 203, 204, 207, 208, 218, 221, 223–227, 232, 233, 236,
 252, 254, 255, 261, 262, 270, 285, 297, 299, 301, 302, 314–326, 334
 valtio 10, 21, 24, 28, 45, 73, 116, 117, 120, 121, 125, 129, 131, 139, 1258, 164,
 185, 189, 201–203, 207, 232, 255, 257, 260, 262, 263, 274–276, 278, 281,
 282, 284, 299, 300, 313–326, 332
 – jäsenvaltio 10, 116, 117, 121, 129. 131, 255, 257, 260, 262, 263, 270, 271, 274,
 276, 278, 283, 284, 300, 301, 329–321, 323, 334
 – liittovaltio 71, 299, 313, 317, 318, 320
 valtio-oppi 6, 163, 164, 184, 187, 192, 198–213, 220, 224, 332
 valtuutettu 117, 173, 324
 vapaus 7, 9, 10, 16, 25, 30, 48, 55, 56, 85, 87, 92, 93, 96, 97, 99, 117–119, 131,
 139, 146, 167, 170–174, 179, 225, 226, 257, 264, 297, 300, 314, 330–335
 Vennamo Veikko 33, 106, 147
 Virolainen Johannes 219, 226
 Weimar 16, 30, 109, 118, 164, 313, 324
 Whimster Sam 313, 317, 318
 Wiberg Matti 139, 190, 202–205
 Wiesner Claudia 10, 11, 113, 252, 270, 275

Vihreät, Die Grünen 63, 73, 75, 76, 184, 217, 289, 292, 299
Wigny Pierre 321, 323
Wilson Woodrow 221, 315
Wittgenstein Ludwig 61, 192
”yhteiskunta” 53, 189–191,
YK 71, 255, 274, 275, 290, 316
yliopisto 6–10, 19, 42, 48, 71, 84, 92, 112, 154–174, 177–180, 195, 200, 202,
217–230. 237–239, 272, 292, 299
ylivaltiollinen 10, 139, 194, 293, 315–317, 319, 320, 322–324,
äänestys 25, 30, 32, 34, 36, 48, 59, 62, 69, 91–105, 111, 112, 114, 117, 120–128,
130. 133, 140, 141, 143, 145, 149, 150, 159–161, 167, 168, 172, 173, 183,
187, 211, 216. 222. 225, 234, 252, 257–259, 262, 264, 274. 275, 277, 280,
281, 282, 285, 291, 294, 299, 301, 323, 331
ääni, —oikeus 16, 28, 51, 54, 97, 122, 143, 146, 186, 199, 203, 221, 225, 233,
257, 277, 281–284, 200, 317, 318, 320, 331, 337

Tekstien alkuperäiset julkaisupaikat

2008

Kaksi politiikan käsitettä. Teoksessa Paul-Erik Korvela ja Kia Lindroos (toim.), *Avauksia poliittiseen ajatteluun*. Jyväskylä: Sophi 2008, 195–220. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-492-111-4>.

2013

Yliopiston “parlamentarisoinnin” mahdollisuuksista. Teoksessa Pertti Ahonen, Paul-Erik Korvela ja Kari Palonen (toim), *Uusi yliopisto - yritys, puolue vai oppineiden tasavalta?: Kohti muuttuvien toimintatilanteiden poliittista luentaa*. Jyväskylä: SoPhi 2013, 157–180. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-5049-1>

2014

Max Weber (1864–2014), *Politiikka* 56, 2014, 330–338.

Parlamentarismin pelivarat Euroopan unionissa. Teoksessa Juri Mykkänen ja Kari Paakkunainen (toim.), *Johdatus Euroopan unionin politiikkaan*, Helsingin yliopisto 2014, https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/35785/Euroopan_unionin_politiikka.pdf?sequence=4&isAllowed=y, 54–79.

Euroopan unioni politisoivana mahtina. *Politiikka* 56, 2014, 7–14.

Pääministeri Juncker, *Politiikasta.fi*, 30.6. 2014. <https://politiikasta.fi/paaministeri-juncker-eli-politologista-nimipolitiikka/>

2015

Politiikka-allergiasta yliopistoissa. *Politiikasta.fi*, 29.9. 2015, <https://politiikasta.fi/politiikka-allergiasta-yliopistoissa/>

Professorit poliitikkoina – Pelikentät ja retoriikan lajit. *Politiikka* 57, 2015, 161–175.

2017

Kleistheneläinen vaalipiiri uudistus Euroopan parlamentin vaaleihin. Ajatuskoe parlamentaarisen edustuksen retoriikasta, *Politiikka* 59, 2017, 135–141.

Parlamentaarinen menettely “objektiivisuuden” mallina. Weber tieteestä politiikan muotona. *Politiikasta.fi*, 2.10. 2017, <http://politiikasta.fi/parlamentaarinen-menettely-objektiivisuuden-mallina-weber-tieteesta-politiikan-muotona/>.

2018

Mielipidedemokratiasta menettelytapademokratiaan. *Politiikasta.fi*, 15.11. 2018, <https://politiikasta.fi/mielipidedemokratiasta-menettelytapademokratiaan/>.

2019

Kari Palonen & Niilo Kauppi, Max Weber suomalaisessa valtio-opissa. Teoksessa Niilo Kauppi and Kari Palonen, *Max Weberin lukutapoja*. Jyväskylä: Sophi 2019, 4–20, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7266-0>.

2020

Aika ja kieli politiikan tutkimuksen kohteena. – Aspekteja Ilmari Susiluodon tutkimusagendasta. Teoksessa Juuso Salokoski (toim.), *Ilmari Susiluodon suuruuden laskuoppi*. Helsinki: Juuso Salokoski, 2020, 145–161.

Max Weber ja Euroopan unioni. *Politiikka* 62, 2020, 190–201. <https://journal.fi/politiikka/article/view/95138>
2021

Jalkapallo, Eurooppa, parlamentarismi. Aspekteja Daniel Cohn-Benditin poliittisesta ajattelusta. *Kosmopolis* 51, 2021, 88–103.

Parlamentin valta ja vapaus. *Politiikasta.fi*, 26.5.2021, <https://politiikasta.fi/parlamentaarinen-valta-ja-vapaus/>.

2022

Kun kaikki on politiikkaa, miten sitä voi tutkia. Poliitikkapuhe (Länsi-) Saksan Liittopäivien täysistuntodebateissa, *Politiikka* 64, 2022, <https://journal.fi/politiikka/article/view/113626>

Junamatkustajan vapaus. [Otsikolla Junallamatkustaminen on todellista vapautta], *Politiikasta.fi*, 11.8. 2022. <https://politiikasta.fi/junalla-matkustaminen-on-todellista-vapautta/>